

การเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นของคนจนเมือง ในเขตกรุงเทพมหานคร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง หมวดวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง
คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2563
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Intergenerational Mobility of Urban Poor in Bangkok

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Political Economy
Area of Concentration of Political Economy
FACULTY OF ECONOMICS
Chulalongkorn University
Academic Year 2020
Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นของคนจนเมือง ในเขต
	กรุงเทพมหานคร
โดย	น.ส.ปริตตา หวังเกียรติ
สาขาวิชา	เศรษฐศาสตร์การเมือง
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ธานี ชัยวัฒน์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	ผาสุก พงษ์ไพจิตร

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

.....	คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์
()	
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์	ประธานกรรมการ
.....	
(สรวีย์ บุญยमानนท์)	อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
.....	
(ธานี ชัยวัฒน์)	อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม
.....	
(ผาสุก พงษ์ไพจิตร)	กรรมการ
.....	
(เขมรัฐ เถลิงศรี)	กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
.....	
(กิริยา กุลกลการ)	

ปริตตา หวังเกียรติ : การเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นของคนจนเมือง ในเขตกรุงเทพมหานคร. (Intergenerational Mobility of Urban Poor in Bangkok) อ.ที่ปรึกษาหลัก : ธาณี ชัยวัฒน์, อ.ที่ปรึกษาร่วม : ผาสุก พงษ์ไพจิตร

บทบาทของเมืองในฐานะพื้นที่ที่สร้างโอกาสเลื่อนชั้นทางสังคมของบุคคลที่มีภูมิหลังยากจน ถูกตั้งคำถามในช่วงสองทศวรรษหลัง เมื่อสัดส่วนคนจนเมืองเพิ่มขึ้นในหลายประเทศ โดยมีความสัมพันธ์กับความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจที่เพิ่มสูงขึ้นในเขตเมือง งานวิจัยนี้จึงตรวจทานสถานการณ์การเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร เบื้องต้น ด้วยการศึกษาเชิงคุณภาพในกลุ่มครอบครัวที่มีภูมิหลังยากจน 30 ครอบครัว มีรุ่นพ่อแม่เป็นอดีตแรงงานอพยพไร้ทักษะ ตั้งถิ่นฐานในกรุงเทพมหานครช่วงทศวรรษที่ 2510-2530 อันเป็นช่วงเริ่มต้นการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยใหม่ของประเทศไทย

พบว่าตัวแทนจากรุ่นลูก 28 คนจาก 30 ครอบครัว มีจำนวนปีการศึกษาสูงกว่ารุ่นพ่อแม่ 19 คนมีระดับอาชีพสูงกว่า แต่มีเพียง 8 คน หรือหนึ่งในสี่ที่มีควินไลท์รายได้สูงกว่ารุ่นพ่อแม่ มีความสัมพันธ์กับข้อจำกัดด้านทักษะของรุ่นลูกในการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ บริบทของตลาดแรงงานที่มีการแข่งขันสูง และเศรษฐกิจไทยที่ชะลอตัวภายหลังวิกฤติเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา การเลื่อนชั้นทางสังคมแบบก้าวกระโดดจึงยังไม่เกิดขึ้นในรุ่นลูก

นอกจากนี้ ครอบครัวรุ่นลูกประสบความสำเร็จในการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่น มีรุ่นพ่อแม่ที่มีความสามารถในการครอบครองทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม จัดเป็นทุนในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการนอกระบบตลาด ได้มากกว่าครอบครัวที่รุ่นลูกไม่ประสบความสำเร็จ เพิ่มโอกาสให้รุ่นพ่อแม่เข้าถึงทุนทางเศรษฐกิจในรูปแบบที่เป็นทางการ เช่น การเข้าถึงงานและรายได้ ส่งผลต่อการเลื่อนชั้นทางสังคมในทางที่ดีขึ้นในรุ่นลูก ข้อค้นพบนี้สะท้อนว่าทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมสามารถชดเชยภูมิหลังเสียเปรียบของครอบครัวที่มีภูมิหลังยากจนได้ อีกด้านหนึ่ง ก็บ่งชี้ว่าครอบครัวเหล่านี้มีข้อจำกัดในการเข้าถึงโอกาสในระบบตลาด อันเกิดจากการกระจายทรัพยากรในเมืองไม่ทั่วถึง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สาขาวิชา เศรษฐศาสตร์การเมือง
ปีการศึกษา 2563

ลายมือชื่อนิสิต
ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก
ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาร่วม

6185279629 : MAJOR POLITICAL ECONOMY

KEYWORD: Intergenerational mobility, Urban poor, Poverty

Paritta Wangkiat : Intergenerational Mobility of Urban Poor in Bangkok. Advisor: THANEE CHAIWAT Co-advisor: Pasuk Phongpaichit

The role of cities as drivers of intergenerational mobility is in question as urban poverty is rising in the last two decades. Some studies suggest this phenomenon may relate to increasing economic inequality in cities worldwide. To have a preliminary understanding of the recent trends in intergenerational mobility in Bangkok, Thailand's megacity dubbed as an escalator for upward mobility, this research examines the social status of parents and children in 30 families from disadvantaged backgrounds. The parents of these families are unskilled workers migrating into Bangkok during the late 1960s to 1980s, a period in which Thailand's modern economic development took flight.

The study found 28 out of 30 children representing each family achieve upward mobility in education. Nineteen improve in occupational prospects. But only eight, or one by four, achieve upward income mobility despite living in the city with economic activities concentrate. The children's unimproved economic outcome relates to their limited access to quality education and skill development due to parental disadvantaged backgrounds. High competitive labor market and Thai economic slowdown, the trend being observed since the 1997 Asian financial crisis, are the other major causes of wage stagnation experienced by the children.

Parents in families with children achieving upward mobility can obtain social and cultural capital, which is identified as informal capital in this study. Both types of capital provide parents opportunities to access economic capital in some formal forms such as jobs and incomes in the market, resulting in better outcomes in children. This finding reflects the role of informal capital in complementing the families' disadvantaged backgrounds, also, indicates the lack of opportunities in the market as a result of uneven distribution of resources in the city.

Field of Study: Political Economy

Student's Signature

Academic Year: 2020

Advisor's Signature

Co-advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

ขอบคุณ ผศ.ดร.ธานี ชัยวัฒน์ และ ศ.ดร.ผาสุก พงษ์ไพจิตร ที่ให้คำแนะนำและองค์ความรู้ตลอดช่วงเวลาที่ทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอบคุณคณะกรรมการสอบหัวข้อวิทยานิพนธ์ อันประกอบด้วย ผศ.ดร.สวรัย บุญยमानนท์ รศ.ดร.เขมรัฐ เถลิงศรี และ รศ.ดร.กิริยา กุลกลการ ที่ให้ความเห็นในการพัฒนางานวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ความสำเร็จของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีผู้อยู่เบื้องหลังมากมาย ได้แก่ ดร.ศยามล เจริญรัตน์ และ อาจารย์ Chika Shinohara ที่ให้องค์ความรู้ด้านงานวิจัยอย่างต่อเนื่อง คุณสุภาพร นิภานนท์ คุณวิมล ถวิลพงษ์ คุณนิตยา พร้อมพ้อชื่นบุญ (ป้าหมาย) และคุณศิริพร พรม่วงศ์ (ครูแอม) ที่ช่วยติดต่อตัวแทนชุมชนและให้ข้อมูลที่มีคุณค่า

ขอบคุณผู้ให้สัมภาษณ์และทุกครอบครัวที่เข้าร่วมงานวิจัยนี้ ทั้งๆที่อยู่ในช่วงเวลาที่ยากลำบากจากผลกระทบโรคระบาดโควิด 19

สุดท้ายนี้ ขอขอบคุณครอบครัว มิตรสหายที่ไม่ได้กล่าวนามในที่นี้ และเพลงของบังทัน ที่ให้กำลังใจและผลักดันให้ทำงานวิจัยจนสำเร็จลุล่วง

ปรีตดา หวังเกียรติ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....ค	
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....ง	
กิตติกรรมประกาศ.....จ	
สารบัญ.....ฉ	
สารบัญตาราง.....ณ	
สารบัญแผนภูมิ.....ญ	
บทที่ 1 บทนำ..... 1	
1.1 ที่มาและความสำคัญ..... 1	
1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา..... 3	
1.3 ขอบเขตการศึกษา..... 4	
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ..... 5	
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง..... 6	
2.1 แนวคิดและทฤษฎี..... 6	
2.1.1 ทฤษฎีการสะสมทุนของ ปีแอร์ บูร์ดีเยอ (Pierre Bourdieu)..... 6	
2.1.2 การเลื่อนชั้นทางสังคม..... 8	
2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง..... 9	
2.2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีการสะสมทุนของ Bourdieu..... 9	
2.2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่น..... 11	
2.2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลื่อนชั้นทางสังคมในเมืองและคนจนเมือง..... 15	
บทที่ 3 ระเบียบวิธีการวิจัย..... 20	
บทที่ 4 ผลการวิจัย..... 25	

4.1 ข้อมูลทั่วไปของครอบครัวกรณีศึกษา.....	26
4.1.1 บริบทของชุมชนของครอบครัวกรณีศึกษา	26
4.1.2 อายุ และเพศ	27
4.1.3 สถานภาพครอบครัว.....	28
4.1.4 ขนาดครอบครัว	29
4.1.5 ภูมิลำเนาเดิม และลักษณะการอพยพเข้าสู่กรุงเทพมหานคร	30
4.1.6 เศรษฐฐานะเดิมของรุ่นพ่อแม่.....	32
4.1.7 ลักษณะที่อยู่อาศัย.....	33
4.2 ความสามารถในการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่น	35
4.2.1 การเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นผ่านการศึกษา.....	39
4.2.2 การเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นผ่านลักษณะอาชีพ	42
4.2.3 การเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นผ่านระดับรายได้	45
4.3 ที่มาของความสามารถในการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่น	51
4.3.1 วิธีการเข้าถึงและครอบครองทุนแต่ละประเภท	51
1) วิธีการที่เป็นทางการ.....	56
2) วิธีการที่ไม่เป็นทางการ.....	58
3) การเข้าถึงทรัพยากรของรัฐ	65
4.3.2 ความเปราะบางที่ส่งผลต่อการเลื่อนชั้นทางสังคม	67
1) อุบัติเหตุชีวิตภายในครอบครัว.....	67
2) กรณีศึกษาแม่เลี้ยงเดี่ยว	70
3) วิกฤติโรคระบาดโควิด-19.....	71
4.3.3 ทศนคติและแรงจูงใจในการยกสถานะทางสังคม และการเลื่อนชั้นทางสังคมในภาพรวม	75
1) แรงจูงใจในการยกระดับสถานะทางสังคม.....	76

2) ทศนคติต่อสถานการณ์การเลื่อนชั้นทางสังคมในภาพรวม	81
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	82
บรรณานุกรม	92
ภาคผนวก	98
ประวัติผู้เขียน	114

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 วิธีการศึกษาการเลื่อนชั้นทางสังคม	9
ตารางที่ 2 สถานภาพครอบครัว	29
ตารางที่ 3 จำนวนปีการศึกษา ระดับอาชีพ รายได้/เดือน/หัว และควินไทล์รายได้ต่อหัวของตัวแทน จากรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูก	37
ตารางที่ 4 ระดับการศึกษาของตัวแทนรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูก จำแนกตามพื้นที่พักอาศัย	38
ตารางที่ 5 ระดับอาชีพของตัวแทนรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูก จำแนกตามพื้นที่พักอาศัย	38
ตารางที่ 6 ระดับควินไทล์รายได้ต่อหัวต่อเดือนของตัวแทนรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูก จำแนกตามพื้นที่พัก อาศัย	38
ตารางที่ 7 หนี้สินของตัวแทนรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูก	48
ตารางที่ 8 ทรัพย์สินที่สร้างโดยตัวแทนรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูก	49
ตารางที่ 9 วิธีการเข้าถึงทุนแต่ละประเภท และความเปราะบางที่ส่งผลต่อการสูญเสียทุนของตัวแทน รุ่นพ่อแม่	52
ตารางที่ 10 วิธีการเข้าถึงทุนแต่ละประเภท และความเปราะบางที่ส่งผลต่อการสูญเสียทุนของตัวแทน รุ่นลูก	54
ตารางที่ 11 พฤติกรรมการทำงานของตัวแทนรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูกในครอบครัวกรณีศึกษา	61
ตารางที่ 12 ทักษะคติของตัวแทนรุ่นพ่อแม่ต่อวิธีการที่ยกระดับฐานะของตนเอง จำแนกตามกลุ่ม	79
ตารางที่ 13 ทักษะคติของตัวแทนรุ่นลูกต่อวิธีการที่ยกระดับฐานะของตนเอง จำแนกตามกลุ่ม	79
ตารางที่ 14 ทักษะคติของรุ่นพ่อแม่ต่อชนชั้นของตนเอง จำแนกตามกลุ่ม	80
ตารางที่ 15 ทักษะคติของรุ่นลูกต่อชนชั้นของตนเอง จำแนกตามกลุ่ม	80
ตารางที่ 16 ระดับควินไทล์รายได้และอาชีพของตัวแทนรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูก เปรียบเทียบก่อนและ หลังวิกฤติโรคระบาดโควิด 19	99
ตารางที่ 17 การเปลี่ยนแปลงอาชีพของตัวแทนรุ่นพ่อแม่ในครอบครัวกรณีศึกษา	103

ตารางที่ 18 การเปลี่ยนแปลงอาชีพของตัวแทนรุ่นลูกในครอบครัวกรณีศึกษา.....	104
ตารางที่ 19 ข้อมูลภาพรวมของครอบครัวกรณีศึกษา	105

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สารบัญแผนภูมิ

	หน้า
แผนภูมิที่ 1 เพศของผู้ให้สัมภาษณ์.....	28
แผนภูมิที่ 2 ขนาดครอบครัวของตัวแทนรุ่นพ่อแม่.....	30
แผนภูมิที่ 3 ขนาดครอบครัวของตัวแทนรุ่นลูก.....	30
แผนภูมิที่ 4 ภูมิลำเนาเดิมของตัวแทนจากรุ่นพ่อแม่.....	31
แผนภูมิที่ 5 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานในรุ่นพ่อแม่.....	31
แผนภูมิที่ 6 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานในรุ่นลูก.....	31
แผนภูมิที่ 7 ทรัพย์สินที่สร้างในรุ่นปู่ย่าตายาย และส่งต่อให้รุ่นพ่อแม่.....	32
แผนภูมิที่ 8 ทรัพย์สินที่สร้างในรุ่นพ่อแม่ และมีแนวโน้มส่งต่อให้รุ่นลูก.....	33
แผนภูมิที่ 9 ที่อยู่อาศัยของตัวแทนรุ่นพ่อแม่ ภายหลังกอพยพเข้าสู่กรุงเทพมหานคร.....	34
แผนภูมิที่ 10 ที่อยู่อาศัยของตัวแทนรุ่นลูก.....	34
แผนภูมิที่ 11 จำนวนปีการศึกษาของตัวแทนครอบครัวสามรุ่น ครอบครัวที่ 1-15 (เขตเมือง).....	39
แผนภูมิที่ 12 จำนวนปีการศึกษาของตัวแทนครอบครัวสามรุ่น ครอบครัวที่ 16-30 (เขตชานเมือง).....	39
แผนภูมิที่ 13 ระดับการศึกษาของตัวแทนครอบครัวสามรุ่น ครอบครัวที่ 1-30.....	41
แผนภูมิที่ 14 ลักษณะสถาบันการศึกษาของตัวแทนรุ่นลูก (30 คน).....	41
แผนภูมิที่ 15 ระดับการศึกษาของรุ่นลูกทุกคนในครอบครัวกรณีศึกษา (รวม 77 คน).....	42
แผนภูมิที่ 16 ระดับอาชีพของตัวแทนแต่ละรุ่น ครอบครัวที่ 1-15 (เขตเมือง).....	43
แผนภูมิที่ 17 ระดับอาชีพของตัวแทนแต่ละรุ่น ครอบครัวที่ 16-30 (เขตชานเมือง).....	43
แผนภูมิที่ 18 ลักษณะงานของตัวแทนรุ่นพ่อแม่.....	44
แผนภูมิที่ 19 ลักษณะงานของตัวแทนรุ่นลูก.....	44
แผนภูมิที่ 20 อาชีพของตัวแทนพ่อแม่ในครอบครัวกรณีศึกษา (30 คน).....	44
แผนภูมิที่ 21 อาชีพของตัวแทนรุ่นลูกในครอบครัวกรณีศึกษา (30 คน).....	45

แผนภูมิที่ 22 ระดับควินไทล์รายได้ของตัวแทนแต่ละรุ่น ครอบครัวยุคที่ 1-15 (เขตเมือง).....	46
แผนภูมิที่ 23 ระดับควินไทล์รายได้ของตัวแทนแต่ละรุ่น ครอบครัวยุคที่ 16-30 (เขตชานเมือง)	46
แผนภูมิที่ 24 ทักษะของตัวแทนรุ่นพ่อแม่ ต่อวิธีการยกระดับสถานะทางสังคม (26 คน)	77
แผนภูมิที่ 25 ทักษะของตัวแทนรุ่นลูก ต่อวิธีการยกระดับสถานะทางสังคม (15 คน).....	77

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา นักเศรษฐศาสตร์หันมาให้ความสนใจกับการศึกษาสถานการณ์การเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่น (Intergenerational social mobility) ในฐานะเครื่องมือบ่งชี้ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม หากประชากรในแต่ละรุ่นไม่มีการเลื่อนชั้นทางสังคมขึ้นไปสู่สถานะที่ดีขึ้น หรือมีประชากรเพียงสัดส่วนน้อยเลื่อนชั้นขึ้น ก็อาจบ่งชี้ความไม่เท่าเทียมกันของการกระจายทรัพยากร และปัญหาของความเหลื่อมล้ำ (Narayan et al., 2018; Nybom, 2018) อย่างไรก็ตาม งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นยังกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มประเทศตะวันตก ภูมิภาคเอเชียมีงานศึกษาด้านนี้จำกัด ทั้งๆที่เป็นภูมิภาคที่เศรษฐกิจเติบโตรวดเร็ว และมีความท้าทายจากปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม (Salze-Lozac'h, 2015)

การเลื่อนชั้นทางสังคม (Social mobility) คือ การที่บุคคลหรือกลุ่มคนเปลี่ยนสถานะทางสังคมหนึ่งไปยังอีกสถานะสังคมหนึ่ง มีทั้งที่เปลี่ยนไปสู่สถานะที่ดีขึ้นหรือแย่ลง (Müller & Pollak, 2015) ส่วนการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นเป็นหนึ่งในวิธีการศึกษาการเลื่อนชั้นทางสังคม¹ โดยเปรียบเทียบระดับชั้นทางสังคมของบุคคลหรือกลุ่มคนที่เกิดคนละรุ่น²

สำหรับในประเทศไทย งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นได้รับความสนใจจากนักสังคมศาสตร์และนักมานุษยวิทยาในช่วงทศวรรษที่ 2510-2530 ภายหลังรัฐบาลไทยประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ในปีพ.ศ. 2504 ซึ่งส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมในเขตเมือง กระตุ้นให้แรงงานภาคชนบทอพยพย้ายถิ่นฐานเข้าสู่เมือง รวมทั้งในกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายปลายทางหลักของแรงงานภาคชนบทที่ต้องการยกระดับสถานะทางเศรษฐกิจ (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ คริส เบเกอร์, 2546)

¹ การเลื่อนชั้นทางสังคม มีวิธีการศึกษา 2 ลักษณะหลัก ได้แก่ 1) การเลื่อนชั้นทางสังคมภายในรุ่นเดียว (Intragenerational social mobility) พิจารณาความสามารถในการเลื่อนชั้นทางสังคม ภายในช่วงชีวิตของบุคคลหรือกลุ่มคนหนึ่ง และ 2) การเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่น (Intergenerational social mobility) พิจารณาความสามารถในการเลื่อนชั้นทางสังคมของบุคคลคนหรือกลุ่มคนต่างรุ่น เช่น รุ่นพ่อแม่และรุ่นลูก

² งานวิจัยด้านการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นที่ผ่านมา เปรียบเทียบระดับชั้นทางสังคมด้วยตัวชี้วัด 3 ประเภท ได้แก่ และ 1) ระดับการศึกษา เป็นตัวชี้วัดที่นิยมมากที่สุด เพราะมีฐานข้อมูลทางสถิติโดยเฉพาะข้อมูลของภาครัฐ ที่บันทึกการเข้าศึกษาของประชากรในทุกปี 2) ลักษณะอาชีพ พิจารณาจากช่วงชั้นทางอาชีพที่แบ่งระดับตามบริบทของสังคมนั้นๆ อาจแบ่งระดับตามความมั่นคงทางรายได้ ความก้าวหน้าทางหน้าที่การงาน หรือเกียรติภูมิของแต่ละอาชีพ และ 3) ระดับรายได้ เป็นตัวชี้วัดที่นิยมในงานศึกษาการเลื่อนชั้นทางสังคมโดยนักเศรษฐศาสตร์ โดยเฉพาะในประเทศพัฒนา ซึ่งมีการจัดเก็บฐานข้อมูลรายได้ประชากรอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง แต่อาจไม่สามารถนำตัวชี้วัดนี้มาใช้ศึกษาการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่น ในประเทศที่ไม่มีข้อมูลเชิงสถิติด้านรายได้ประชากรที่เพียงพอ หรือไม่มี การบันทึกข้อมูลย้อนหลังนานพอ เพราะอาจทำให้การวิเคราะห์ผลคลาดเคลื่อน

ด้วยแรงงานเหล่านี้ไม่มีการศึกษาและทักษะขั้นสูง เมื่อเข้ามาในเมืองจึงมักได้รับค่าตอบแทนต่ำ เปลี่ยนสถานะจากแรงงานภาคชนบท เป็นคนจนเมืองในกรุงเทพมหานคร สามารถเห็นผ่านการขยายตัวของพื้นที่ชุมชนแออัด ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยหลักของแรงงานที่มีรายได้น้อยในช่วงทศวรรษดังกล่าว (Endo, 2014) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยจำนวนหนึ่งพบว่าประชากรที่อาศัยในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นในทางที่ดีขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว (Funatsu & Kagoya, 2003; ธีรพันธ์ อนุวัชศิริวงศ์, 2524) โดยรุ่นลูกที่พ่อแม่มีภูมิลำเนาเป็นแรงงานไร้ทักษะ สามารถเลื่อนชั้นขึ้นมาเป็นแรงงานมีทักษะและมีระดับการศึกษาสูงกว่ารุ่นพ่อแม่

ความสำเร็จในการเลื่อนชั้นทางสังคมอาจมีความสัมพันธ์กับการขยายตัวของเมือง (Urbanization) และการพัฒนาอุตสาหกรรม (Industrialization) เพราะเมืองเป็นพื้นที่ที่มีการกระจุกตัวของทรัพยากร โดยเฉพาะงานและแหล่งรายได้ เพิ่มโอกาสของบุคคลในการสะสมทุนทางเศรษฐกิจ ทุนมนุษย์ และทุนทางสังคม ทำให้บุคคลนั้นสามารถเลื่อนชั้นทางสังคมสูงกว่าสถานะของพ่อแม่ (Lipset & Bendix, 1967; Michelangeli & Türk, 2018) ดังนั้น เมื่อแรงงานภาคชนบทเคลื่อนย้ายเข้าสู่เมือง จึงเปรียบเสมือนการเดินทางขึ้น “บันไดเลื่อน” ที่ช่วยให้หลุดพ้นจากความยากจน ยกกระดับชั้นทางเศรษฐกิจและสังคมได้เร็วยิ่งขึ้น (Gordon, 2015)

อย่างไรก็ตาม บทบาทของเมืองในฐานะตัวเร่งการเลื่อนชั้นทางสังคม กลับโดนตั้งคำถามในช่วงทศวรรษหลัง เมื่อเกิดปรากฏการณ์ที่สัดส่วนคนจนเมืองเพิ่มขึ้นในหลายประเทศทั่วโลก Asian Development Bank (2014) ระบุว่าในระหว่าง พ.ศ. 2533-2551 สัดส่วนคนจนเมืองในภูมิภาคเอเชียเพิ่มจากร้อยละ 15.7 เป็นร้อยละ 21.9 ของคนจนที่อาศัยในทุกพื้นที่ รายงานอีกฉบับของธนาคารโลกพบว่าความยากจนในเมือง ลดลงในอัตราที่ช้ากว่าในชนบท (Ravallion, Chen, & Sangraula, 2007) แสดงแนวโน้มที่กลุ่มคนจนและผู้มีรายได้น้อยในเมืองจะเลื่อนชั้นทางสังคมได้ยากขึ้น และเสี่ยงตกลงสู่ความยากจนถาวร โดยอาจมีความสัมพันธ์กับระดับความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจที่เพิ่มสูงขึ้นในเขตเมือง (Asian Development Bank, 2014; United Nations Human Settlements, 2012)

หนึ่งในรูปแบบของความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ คือ ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ระหว่างกลุ่มประชากร Sen (1999) เสนอว่าเมื่อแต่ละบุคคลมีรายได้ไม่เท่าเทียมกัน ย่อมส่งผลต่อความได้เปรียบเสียเปรียบในการแปรูปรายได้ ไปสู่การสร้างความสามารถในการเข้าถึงโอกาสในระบบเศรษฐกิจ สามารถอธิบายผ่านครอบครัวที่พ่อแม่มีรายได้สูง ลูกก็สามารถเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ ได้รับสารอาหารที่เพียงพอในวัยเด็ก และส่งผลต่อความสามารถในการเข้าถึงโอกาสด้านแรงงานและรายได้ในวัยทำงาน หากบุคคลมีความเสียเปรียบตั้งแต่เริ่มกำเนิด ก็ย่อมลดทอนโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคม และซ้ำเติมปัญหาความเหลื่อมล้ำทางรายได้ให้รุนแรงยิ่งขึ้น ขณะที่งานศึกษาการเลื่อนชั้นทางสังคมโดย Corak (2013) ชี้ว่าในสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำสูง ภูมิลำเนาของรุ่นพ่อแม่มีอิทธิพลต่อผลลัพธ์ในรุ่นลูก มากกว่าความสามารถและความพยายามของรุ่นลูกในฐานะปัจเจกบุคคล

สถานการณ์ที่กล่าวมาข้างต้นมีความสอดคล้องกับประเทศไทย ซึ่งมีช่องว่างรายได้ครัวเรือนเพิ่มขึ้นภายในเขตเมือง โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานครและพื้นที่ภาคกลาง (World Bank, 2016) ข้อมูลจากสำนักงานสถิติชี้ให้เห็นว่า แม้ค่าสัมประสิทธิ์ความเสมอภาค (Gini coefficient) ของกรุงเทพมหานครมีแนวโน้มลดลงในช่วง 10 ปีให้หลัง

แต่ก็มีค่าขึ้นลงผันผวนตามสภาพเศรษฐกิจ³ เช่นเดียวกับแนวโน้มของสัดส่วนของคนจน⁴ สะท้อนว่าคนจนในกรุงเทพมหานครมีความเปราะบางสูง และมีผู้มีรายได้น้อยส่วนหนึ่งที่เสี่ยงตกอยู่ใต้เส้นความยากจนเมื่อเผชิญวิกฤติทางเศรษฐกิจ

ความเสี่ยงตกชั้นทางสังคมของผู้มีรายได้น้อยที่อาศัยในเมือง ปรากฏให้เห็นระหว่างเกิดโรคโควิด-19 ระบาดใน พ.ศ. 2563 รายงานการสำรวจผลกระทบจากโรคระบาดจัดทำโดย Oxford Policy Management and United Nations (2020) ระบุว่าอัตราความยากจนในเมืองของประเทศไทยเพิ่มจากร้อยละ 4 เป็นร้อยละ 6 ในช่วงกลางปี พ.ศ. 2563 กรุงเทพมหานครเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่มีสถานการณ์ความยากจนแย่มากที่สุด เป็นผลจากการที่รัฐบาลประกาศใช้มาตรการด้านสาธารณสุขเพื่อลดการแพร่กระจายเชื้อโควิด-19 ได้แก่ การสั่งปิดห้างสรรพสินค้า พื้นที่สาธารณะ และร้านค้า รวมทั้งจำกัดกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการเดินทาง

ด้วยสภาพเศรษฐกิจและสังคมในเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต สภาพการณ์ทั่วโลกที่มีความไม่แน่นอนสูง วิทยานิพนธ์นี้จึงตรวจทานลักษณะการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่น ของครอบครัวที่มีภูมิหลังยากจนในเบื้องต้น โดยครอบครัวเหล่านี้มีพ่อแม่เป็นอดีตแรงงานไร้ทักษะเคลื่อนย้ายจากภาคชนบท เข้ามาตั้งถิ่นฐานในกรุงเทพมหานคร ช่วงทศวรรษที่ 2510-2530 อันเป็นช่วงทศวรรษแห่งการพัฒนาอุตสาหกรรมสมัยใหม่ในประเทศไทย และมีแรงงานอพยพจำนวนมากหลั่งไหลเข้ามาในเมือง แม้งานวิจัยที่ผ่านมาจะชี้ว่าแรงงานในยุคนั้นบางส่วนสามารถเลื่อนชั้นทางสังคมในทางที่ดีขึ้น แต่ยังคงขาดการติดตามผลลัพธ์การเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นของรุ่นลูก ซึ่งเป็นกำลังแรงงานในปัจจุบันที่พึ่งพาเศรษฐกิจในเมืองเป็นหลัก ทั้งยังต้องเผชิญกับความท้าทายในหลายด้าน ทั้งด้านการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและรูปแบบธุรกิจในภาคการผลิตและบริการ ซึ่งมีแนวโน้มต้องการแรงงานที่มีทักษะสูงขึ้น รวมทั้งความเหลื่อมล้ำทางรายได้มีแนวโน้มรุนแรงขึ้น

1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา

- 1) ศึกษารูปแบบการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นของครอบครัวที่มีภูมิหลังยากจน มีรุ่นพ่อแม่เป็นอดีตแรงงานไร้ทักษะ เคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในกรุงเทพมหานคร ขณะที่รุ่นลูกอยู่ในวัยกำลังแรงงานในปัจจุบัน
- 2) ระบุปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม ที่กำหนดโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคมที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างครอบครัว

³ ค่าสัมประสิทธิ์ความเสมอภาค (Gini coefficient) ของกรุงเทพมหานครในระหว่าง พ.ศ. 2550-2562 มีรายละเอียด ดังนี้ 0.47 (พ.ศ. 2550), 0.47 (พ.ศ. 2552), 0.51 (พ.ศ. 2554), 0.45 (พ.ศ. 2556), 0.40 (พ.ศ. 2558), 0.41 (พ.ศ. 2560) และ 0.34 (พ.ศ. 2562)

⁴ สัดส่วนคนจนในกรุงเทพมหานครในระหว่าง พ.ศ. 2553-2562 มีรายละเอียด ดังนี้ ร้อยละ 2.25 (พ.ศ. 2553), 7.74 (พ.ศ. 2554), 1.91 (พ.ศ. 2555), 1.06 (พ.ศ. 2556), 1.64 (พ.ศ. 2557), 2.01 (พ.ศ. 2558), 1.36 (พ.ศ. 2559), 1.12 (พ.ศ. 2560), 1.41 (พ.ศ. 2561) และ 0.59 (พ.ศ. 2562)

1.3 ขอบเขตการศึกษา

วิทยานิพนธ์นี้มุ่งศึกษาการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นในครอบครัวที่มีภูมิหลังยากจน โดยเปรียบเทียบระดับชั้นทางสังคมของรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูกในครอบครัวเดียวกัน และหาปัจจัยที่ส่งผลต่อระดับชั้นทางสังคมนั้น กำหนดลักษณะครอบครัวที่อยู่ในขอบเขตการศึกษา ดังต่อไปนี้

- 1) มีรุ่นพ่อแม่เป็นอดีตแรงงานไร้ทักษะ เคลื่อนย้ายจากภาคชนบทเข้ามาตั้งถิ่นฐานในกรุงเทพมหานคร ในช่วงทศวรรษ 2510-2530
- 2) มีรุ่นลูกอยู่ในวัยกำลังแรงงานในปัจจุบัน อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร หรือหัวเมืองใกล้เคียง

ในช่วงทศวรรษที่ 2510-2530 กรุงเทพมหานครเป็นจุดมุ่งหมายปลายทางหลักของแรงงานเคลื่อนย้ายจากภาคชนบท ซึ่งรวมถึงรุ่นพ่อแม่ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นผลต่อเนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาลไทย ที่ส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจในเขตเมืองเป็นหลัก ทำให้โอกาสทางการงานและรายได้กระจุกตัวตามหัวเมืองใหญ่ งานศึกษาชุมชนแออัดของ นลินี ดันธุนิตย์ (2542) ระบุว่าจำนวนประชากรและการขยายตัวของชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานครเพิ่มขึ้นมากที่สุดและเร็วที่สุดในช่วง พ.ศ. 2511-2529 โดยมีประชากรเพิ่มปีละ 90,685 คน ในระหว่าง พ.ศ. 2500-2511 และ 160,000 คน ในระหว่าง พ.ศ. 2511-2521 อัตราการเพิ่มของประชากรค่อยๆ ลดลงอยู่ที่ 19,662 คน ในระหว่าง พ.ศ. 2521-2529 และ 14,800 คน ในระหว่าง พ.ศ. 2529-2534 แต่พบว่าประชากรเพิ่มขึ้นในเขตปริมณฑล เพราะพื้นที่เมืองขยายตัวออกนอกเขตกรุงเทพมหานคร

สอดคล้องกับงานศึกษาของ ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ คริส เบเคอร์ (2546) ระบุว่าในช่วงทศวรรษที่ 2510 มีประชากรประมาณ 3-4 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 25 ของกำลังแรงงานในชนบทในประเทศไทย อพยพเข้ามาหางานทำในเมืองต่างๆ โดยเฉพาะในช่วงหน้าแล้ง เป็นลักษณะการอพยพย้ายถิ่นแบบชั่วคราว มีการทำงานในเศรษฐกิจนอกระบบ เพราะไม่มีทักษะและการศึกษาสูง จนกระทั่งในช่วงทศวรรษที่ 2520-2530 แรงงานอพยพอาศัยในกรุงเทพมหานครแบบถาวรมากขึ้น การสำรวจในระหว่าง พ.ศ. 2529-2531 พบว่าหนึ่งในสี่ของแรงงานต้องการอยู่ในกรุงเทพมหานครต่อเป็นเวลา 1 ปี สามในสี่ไม่มีกำหนดวันกลับที่แน่นอน เมื่อเข้าสู่ทศวรรษที่ 2530 พบว่าร้อยละ 20 ของแรงงานในกรุงเทพมหานครและจังหวัดข้างเคียง อพยพมาจากต่างจังหวัดเป็นเวลอย่างน้อย 5 ปี

แนวโน้มที่แรงงานอพยพในรุ่นพ่อแม่อยู่อาศัยในลักษณะถาวรมากขึ้น อาจสะท้อนว่ากรุงเทพมหานครในยุคนั้นมีโอกาสด้านเศรษฐกิจสูง แต่ก็ไม่อาจทราบได้ว่าโอกาสดังกล่าวสามารถทำให้รุ่นพ่อแม่ขยับขึ้นสถานะทางสังคมได้มากเพียงไร และส่งผลอย่างไรต่อความสามารถในการเลื่อนชั้นทางสังคมในรุ่นลูก ซึ่งกำลังอยู่ในวัยแรงงานในปัจจุบัน หากตั้งสมมติฐานว่าเมืองยังคงเป็นพื้นที่ให้โอกาสให้บุคคลที่มีภูมิหลังแตกต่างกัน รุ่นพ่อแม่ก็น่าจะสะสมทุนและส่งผ่านสู่รุ่นลูก ทำให้รุ่นลูกสามารถเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้น แต่หากไม่เกิดการกระจายโอกาส ที่มาพร้อมกับความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจที่มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นในเมือง รุ่นพ่อแม่ที่มีภูมิหลังยากจนก็อาจไม่สามารถเข้าถึงโอกาสสะสมทุน และส่งผลต่อความยากลำบากของรุ่นลูกในการขยับขึ้นทางสังคม

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

เข้าใจลักษณะ โอกาส และข้อจำกัด ของครอบครัวที่มีภูมิหลังยากจนในการเลื่อนชั้นทางสังคม ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการทำนโยบายลดความเหลื่อมล้ำและส่งเสริมการพัฒนาเติบโตแบบทั่วถึง เพื่อกระจายโอกาสอย่างเท่าเทียม

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดและทฤษฎี

การศึกษาการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นในกลุ่มครอบครัวที่มีภูมิหลังยากจนในกรุงเทพมหานคร วิเคราะห์ผ่านทฤษฎีการสะสมทุนของ Bourdieu (1986) ในสาขาเศรษฐศาสตร์การเมือง ผสมผสานกับวิธีวิจัยในสาขาสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่น โดยทฤษฎีการสะสมทุนเป็นเครื่องมือในการหา “เหตุ” คือวิธีการในการเข้าถึงทรัพยากรที่จำเป็นต่อการสะสมทุนในแต่ละครอบครัว ขณะที่วิธีศึกษาการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นในสาขาสังคมศาสตร์ เป็นเครื่องมือบ่งชี้ “ผล” คือ ความสามารถในการเลื่อนชั้นทางสังคมระหว่างสมาชิกในครอบครัวและข้ามครอบครัว ภายใต้เงื่อนไขการเข้าถึงทรัพยากรที่จำเป็นต่อการสะสมทุนแตกต่างกัน มีรายละเอียดดังนี้

2.1.1 ทฤษฎีการสะสมทุนของ ปีแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu)

ในนิยามของ Bourdieu “ทุน” คือ ทรัพยากรทุกชนิดที่มีคุณค่าและจำเป็นต่อกิจกรรมการแข่งขันในระบบเศรษฐกิจและสังคม กำหนดโอกาส และความสำเร็จของบุคคลในสังคมทุนนิยม โดยทุนอยู่ในลักษณะรูปธรรมหรือนามธรรมก็ได้ แบ่งเป็นทุน 3 ประเภท ได้แก่ 1) ทุนทางเศรษฐกิจ (Economic capital) เช่น เงินตรา และทรัพย์สินซึ่งอยู่ในลักษณะรูปธรรม สามารถเปลี่ยนมือผู้ครอบครองได้ทันทีทันใด 2) ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural capital) มีทั้งลักษณะรูปธรรมและนามธรรม แสดงออกผ่านวัตถุ สถาบัน และพฤติกรรมบางอย่างที่ได้รับการยอมรับจากสังคม⁵ และ 3) ทุนทางสังคม (Social capital) อยู่ในรูปแบบเครือข่ายและความสัมพันธ์กับบุคคล กลุ่มบุคคล หรือสถาบันที่ทำให้เข้าถึงทรัพยากรต่างๆ⁶ ทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคมต้องใช้ระยะเวลาในการสะสม ไม่สามารถแลกเปลี่ยนซื้อขายได้ทันทีเหมือนทุนทางเศรษฐกิจ

⁵ ทุนทางวัฒนธรรม มี 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) Embodied state คือ ทุนทางวัฒนธรรมที่ฝังรากในบุคคลและสังคม ในรูปแบบของทักษะและพฤติกรรมบางอย่างที่ได้รับการยอมรับจากสังคม หรือที่เรียกว่าอุปนิสัยโน้มเอียง (Habitus) เช่น รสนิยมการแต่งตัว วัฒนธรรมการกิน ทำทางที่แสดงถึงความอ่อนน้อมสุภาพ เป็นต้น 2) Objectified state คือ ทุนทางวัฒนธรรมที่แสดงออกผ่านวัตถุสิ่งของ เช่น สินค้าที่แสดงชนชั้น วัตถุสะสมที่แสดงถึงสถานะในสังคม เป็นต้น และ 3) Institutionalized state คือ ทุนทางวัฒนธรรมที่แสดงออกผ่านการเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันที่ได้รับการยอมรับจากสังคม เช่น สถาบันศึกษาชื่อดัง การมียศถาบรรดาศักดิ์ หรือการเป็นส่วนหนึ่งกับสถาบันทางการเมือง เป็นต้น

⁶ ทุนทางสังคมอาจเกิดจากลักษณะหรือการกระทำร่วมบางประการของบุคคล เช่น มีนามสกุลร่วม ห้องเรียนร่วม พรรคการเมืองร่วม เป็นต้น ความเข้มแข็งของทุนทางสังคมขึ้นอยู่กับขนาดของเครือข่ายความสัมพันธ์ และปริมาณทรัพยากรที่คนในเครือข่ายมี บุคคลที่มีทุนทางสังคมไม่สามารถเป็นเอกเทศโดยสมบูรณ์จากผู้อื่น เพราะต้องมีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ผ่านความสัมพันธ์เสมอ นอกจากนี้ ทุนทางสังคมยังอยู่ในรูปแบบของกลุ่มคนหรือองค์กรที่รักษาผลประโยชน์ของสมาชิก มีการเลือกตัวแทนกลุ่มเพื่อทำหน้าที่แทนสมาชิก หากสมาชิกอ่อนแอและขาดอำนาจต่อรอง ก็อาจนำไปสู่การฉ้อฉล ทำให้ทรัพยากรกระจุกตัว และเข้าถึงได้เฉพาะตัวแทนกลุ่ม

ทุนทั้งสามประเภท กำหนดตำแหน่งทางสังคมของแต่ละบุคคล โดยอิทธิพลของทุนขึ้นอยู่กับปริมาณ ความเข้มแข็งของทุน และประวัติศาสตร์การได้มาของทุน ดังเช่นในครอบครัวที่มีความมั่งคั่งในอดีต มักมีประวัติศาสตร์ตระกูลยาวนาน สะสมทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมจนเข้มแข็ง และเอื้อประโยชน์ต่อการเข้าถึงทุนทางเศรษฐกิจ Bourdieu ให้ความสนใจกับวิธีการแปรรูปและถ่ายโอนทุนประเภทหนึ่ง ไปสู่ทุนอีกประเภท ยิ่งการส่งผ่านทุนทางเศรษฐกิจถูกกีดกันโดยโครงสร้างทางสังคมมากเท่าไร ยิ่งทำให้ทุนซ่อนเร้นในรูปแบบของทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคม มีอิทธิพลต่อโครงสร้างทางสังคมมากยิ่งขึ้นเท่านั้น หากต้องการทำความเข้าใจตำแหน่งทางสังคมและผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างบุคคล ต้องนำทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคม มาวิเคราะห์ร่วมกับทุนทางเศรษฐกิจด้วย

หนึ่งในตัวอย่างของการแปรรูปและถ่ายโอนทุนประเภทหนึ่งไปสู่ทุนอีกประเภท เห็นผ่านผลลัพธ์ด้านการศึกษาของเด็กที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างครอบครัว Bourdieu วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่ลดรูปสังคมให้เหลือเพียงความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ มองว่าความสำเร็จด้านการศึกษา เป็นผลจากการสะสมทุนทางเศรษฐกิจของพ่อแม่เพียงอย่างเดียว โดยพ่อแม่ที่มีรายได้สูง สามารถลงทุนกับการศึกษาของลูกได้มากกว่าพ่อแม่ที่มีรายได้น้อยกว่า แต่นักเศรษฐศาสตร์เหล่านั้นไม่ตั้งคำถามกับที่มาของทุนทางเศรษฐกิจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างครอบครัว โดยทุนทางเศรษฐกิจของพ่อแม่ อาจแปรรูปหรือถ่ายโอนมาจากทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคม ที่สะสมกันมายาวนานในครอบครัวเดิมของพ่อแม่

การวิเคราะห์โครงสร้างทางสังคม โดยลดรูปให้เหลือเพียงอิทธิพลของทุนทางเศรษฐกิจ ฤทธิวิพากษ์วิจารณ์ในงานศึกษาของ Jodhka, Rehbein, and Souza (2018) ระบุว่านักเศรษฐศาสตร์ผู้ยึดติดกับแนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่บูชาลัทธิเสรีนิยมใหม่ ได้ตีแผ่และตอกย้ำความเชื่อว่าปัจเจกบุคคลมีโอกาสเท่าเทียมกันในระบบตลาด ความไม่เท่าเทียมทางโอกาสจึงเป็นผลลัพธ์ของการแข่งขันที่มีทั้งผู้แพ้และผู้ชนะ แนวคิดนี้สร้างความชอบธรรมให้กับความไม่เท่าเทียมทางโอกาส ทั้งยังตราหน้าให้ชนชั้นล่างของสังคมเป็นกลุ่มคนที่ไม่มีความสามารถและความเป็นเลิศ การทอดทิ้งให้ชนชั้นล่างเผชิญกับคุณภาพชีวิตตกด้อยจึงเป็นสิ่งที่ยอมรับได้ ดังนั้น งานวิจัยจากนักเศรษฐศาสตร์กลุ่มนี้จึงเน้นตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจ แต่ไม่หาคำตอบถึงสาเหตุและปัจจัยเชิงโครงสร้างที่ทำให้บุคคลมีโอกาสและสถานะทางสังคมที่ไม่เท่าเทียมกัน

การใช้แนวคิดและทฤษฎีของเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก จึงไม่เหมาะสมกับวิถียานิพนธ์ฉบับนี้ ซึ่งต้องการทำความเข้าใจเหตุ ที่กำหนดความสามารถในการการเคลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นของครอบครัวที่มีภูมิหลังยากจน แทนที่จะมองปรากฏการณ์นี้เป็นผลพวงจากการแข่งขันในระบบตลาดเท่านั้น นอกจากนี้ ครอบครัวกลุ่มนี้มีภูมิหลังที่เสียเปรียบกว่าครอบครัวอื่น จึงมีข้อจำกัดในการสะสมทุนทางเศรษฐกิจ มีแนวโน้มพึ่งพาทุนประเภทอื่นในการเข้าถึงทรัพยากร ที่จำเป็นต่อการเข้าถึงทุนทางเศรษฐกิจ งานศึกษาของ Endo (2014) ชี้ว่าผู้มีรายได้น้อยในกรุงเทพมหานครพึ่งพาเครือข่ายและความสัมพันธ์สูง เพราะเป็นช่องทางที่พาไปสู่โอกาสและรายได้ สอดคล้องกับการศึกษาชุมชนในเมืองของ อคิน รพีพัฒน์ (2561) พบว่าภายใต้ระบบทุนนิยม สมาชิกในชุมชนผู้มีรายได้น้อยยังต้องพึ่งพาระบบอุปถัมภ์เพื่อความอยู่รอด ดังนั้น การพิจารณาทุนทุกประเภทให้รอบด้าน จึงจะสามารถวิเคราะห์ที่มาของความสามารถในการเคลื่อนชั้นทางสังคม ของครอบครัวที่มีภูมิหลังยากจนได้อย่างลึกซึ้ง

2.1.2 การเลื่อนชั้นทางสังคม

การเลื่อนชั้นทางสังคม คือ การเปลี่ยนตำแหน่งทางสังคมของบุคคลหรือกลุ่มคนในช่วงเวลาหนึ่ง ภายใต้ระบบการแบ่งช่วงชั้นทางสังคมของสังคมหนึ่ง Müller and Pollak (2015) ระบุว่าตำแหน่งทางสังคมทำให้เกิดความได้เปรียบหรือเสียเปรียบ อภิสิทธิ์ และอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างบุคคลที่อยู่คนละตำแหน่ง นอกจากนี้ ยังทำให้บุคคลมีโอกาสเข้าถึงความได้เปรียบที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลื่อนชั้นทางสังคมในปัจจุบัน

งานวิจัยดังกล่าวยังระบุอีกว่างานวิจัยการเลื่อนชั้นทางสังคมในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง เน้นไปที่การศึกษาชนชั้น ดังเช่นที่เห็นในงานศึกษาของ คาร์ล มาร์กซ์ ใน ค.ศ. 1958 กล่าวถึงการเปลี่ยนสถานะทางสังคมของเจ้าที่ดินรายย่อย ไปเป็นชนชั้นกรรมาชีพภายหลังการสลายระบบศักดินา และงานศึกษาของแมกซ์ เวเบอร์ ซึ่งเสนอว่าชนชั้นเกิดจากความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีความซับซ้อน มีปฏิสัมพันธ์ของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนข้ามชนชั้น แต่เป็นไปได้ยากที่บุคคลจากชนชั้นที่ต่ำกว่า จะยับยั้งสถานะไปสู่ชนชั้นที่สูงกว่า

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง งานวิจัยด้านการเลื่อนชั้นทางสังคมให้ความสนใจกับการศึกษา “โอกาสทางสังคม” ซึ่งสะท้อนลักษณะของโครงสร้างทางสังคม ที่อาจเปิดหรือปิดโอกาสสำหรับปัจเจกบุคคลในการเลื่อนชั้นทางสังคม งานวิจัยในยุคนี้นี้จึงศึกษาเงื่อนไขทางสังคมที่กำหนดโอกาสนั้น ซึ่งเกิดจากภูมิหลังครอบครัว สถาบันทางสังคม และปัจจัยเชิงโครงสร้างอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

ในส่วนวิธีการศึกษาการเลื่อนชั้นทางสังคมนั้น มีวิธีการศึกษา 2 ลักษณะหลัก ได้แก่ 1) การเลื่อนชั้นทางสังคมในรุ่นเดียว (Intragenerational social mobility) พิจารณาความสามารถในการเลื่อนชั้นทางสังคมภายในช่วงชีวิตของบุคคลหรือกลุ่มคน และ 2) การเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่น (Intergenerational social mobility) พิจารณาความสามารถในการเลื่อนชั้นทางสังคมของบุคคลหรือกลุ่มคนต่างรุ่น เช่น รุ่นพ่อแม่และรุ่นลูกในครอบครัว หรือรุ่นประชากรที่เกิดในช่วงทศวรรษต่างกัน

โดยใช้ตัวชี้วัดหลัก 3 ประเภท ได้แก่ ระดับการศึกษา (Narayan et al., 2018) ลักษณะอาชีพ (Bingley, Corak, & Wergård-Nielsen, 2012; Goldthorpe, 2016) และระดับรายได้ (Björklund & Jantti, 2009; Blanden, Gregg, & Macmillan, 2006; Chetty, Hendren, Kline, Saez, & Turner, 2014; Chul-In & Solon, 2009; Corak, 2013; Organisation for Economic Co-operation and Development, 2018) มีวิธีการเปรียบเทียบตำแหน่งทางสังคมด้วยตัวชี้วัดที่กล่าวมาข้างต้น 2 แบบ ได้แก่ 1) Absolute Mobility คือ การเปรียบเทียบตำแหน่งทางสังคมของบุคคลหรือกลุ่มคน โดยใช้ตัวชี้วัดสมบูรณ์ และ 2) Relative Mobility คือ การเปรียบเทียบตำแหน่งทางสังคมของบุคคลหรือกลุ่มคน โดยใช้ตัวชี้วัดเทียบเคียง ซึ่งสะท้อนโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคมของบุคคลหรือกลุ่มคนในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน ได้ดีกว่าวิธีการเปรียบเทียบแบบแรก

ตารางที่ 1 วิธีการศึกษาการเลื่อนชั้นทางสังคม

ลักษณะการศึกษา/วิธีการเปรียบเทียบ	การเปรียบเทียบโดยสมบูรณ์ (Absolute mobility)	การเปรียบเทียบโดยเทียบเคียง (Relative mobility)
การเลื่อนชั้นทางสังคมภายในรุ่นเดียว (Intragenerational social mobility)	เอมีเงินเดือน 15,000 บาทตอนอายุ 25 ปี เพิ่มขึ้นเป็น 30,000 บาท ตอนอายุ 50 ปี ดังนั้น เธอเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้นด้วยระดับรายได้	เอมีเงินเดือน 15,000 บาทตอนอายุ 25 ปี อยู่ในช่วงควินไทล์รายได้ที่ 4 พออายุ 50 ปี เงินเดือนของเธอเพิ่มขึ้นเป็น 30,000 บาท ยังคงอยู่ในช่วงควินไทล์รายได้ที่ 4 ดังนั้น เธอไม่ได้เลื่อนชั้นทางสังคมด้วยระดับรายได้
การเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่น (Intergenerational social mobility)	เอมีเงินเดือน 15,000 บาทตอนอายุ 25 ปี แม่ของเอมีเงินเดือน 8,000 บาทตอนอายุเท่าเอ ดังนั้น เธอเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้นกว่าแม่ด้วยระดับรายได้	เอมีเงินเดือน 15,000 บาทตอนอายุ 25 ปี อยู่ในช่วงควินไทล์รายได้ที่ 4 แม่ของเอมีเงินเดือน 8,000 บาทตอนอายุเท่าเอ อยู่ในช่วงควินไทล์รายได้ที่ 4 เช่นกัน ดังนั้น เธอไม่ได้เลื่อนชั้นทางสังคมสูงกว่าแม่ด้วยระดับรายได้

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เพื่อสร้างกรอบแนวคิด กำหนดวิธีการศึกษาการเลื่อนชั้นทางสังคม และระบุลักษณะของกลุ่มประชากรที่ทำการศึกษา จำเป็นต้องศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องใน 3 กลุ่ม ได้แก่

- 1) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีการสะสมทุนของ Bourdieu เพื่อสำรวจวิธีการประยุกต์ใช้ทฤษฎีในการวิเคราะห์หาโอกาสทางการเลื่อนชั้นทางสังคม
- 2) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่น เพื่อตรวจทานวิธีการศึกษา จุดเด่นและจุดด้อยของวิธีการศึกษานั้น รวมทั้งแนวโน้มการเลื่อนชั้นทางสังคมทั้งในภาพรวม
- 3) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลื่อนชั้นทางสังคมในเมืองและคนจนเมือง เพื่อทำความเข้าใจลักษณะของกลุ่มประชากร และลักษณะการดำรงชีวิตในเมืองที่มีผลต่อความสามารถในการเลื่อนชั้นทางสังคม

2.2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีการสะสมทุนของ Bourdieu

Jodhka et al. (2018) ประยุกต์แนวคิดของ Bourdieu ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้น (Class) และความเหลื่อมล้ำใน 4 ประเทศ ได้แก่ เยอรมนี บราซิล ลาว และอินเดีย โดยวางอยู่บนสมมติฐานที่ว่า ชนชั้นและความเหลื่อมล้ำไม่ได้เกิดจากการกระจายทรัพยากรทางเศรษฐกิจที่ไม่เท่าเทียมกันเท่านั้น แต่ยังเกิดจากการกระจายตัวของทุน (Capital) ไม่เท่าเทียมกันด้วย ทุนในที่นี้หมายถึงทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางสังคม อันรวมถึงอุปนิสัยนิยมเอียงและสิ่งที่แสดงชนชั้นในเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งประกอบสร้างผ่านพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ การเมือง และสังคมของประเทศนั้นๆ

งานวิจัยดังกล่าวใช้แบบสอบถามสำรวจกลุ่มตัวอย่างรวมมากกว่า 3,000 คน และสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่าง 323 คน ครอบคลุม 6 ประเด็น ได้แก่ 1) ภูมิหลังครอบครัวย้อนหลังสามรุ่น 2) ชีวิตในวัยเด็ก 3) การศึกษา 4) การใช้เวลาว่างหรือลักษณะการทำงาน 5) รูปแบบการใช้ชีวิต และ 6) ทักษะคิดต่ออนาคตของตนเอง โดยประเด็นที่ 1-3 สะท้อนสิ่งแวดล้อมทางสังคม การเลี้ยงดู และการก่อร่างสร้างตัวของความโน้มเอียงด้านอุปนิสัย ส่วนประเด็นที่ 4-6 สะท้อนตำแหน่งทางสังคมของกลุ่มตัวอย่าง และทุนประเภทต่างๆที่พวกเขาครอบครอง

ในกรณีของเยอรมนี ซึ่งเป็นประเทศทุนนิยมที่พึ่งพาระบบตลาดในปัจจุบัน การเลื่อนชั้นทางสังคมสูงชันนั้นเป็นไปได้ แต่ขึ้นอยู่กับปริมาณทุนและความโน้มเอียงด้านอุปนิสัยที่ปัจเจกบุคคลครอบครอง โดยได้รับอิทธิพลจากภูมิหลังครอบครัว งานวิจัยพบว่าครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่างมีระดับการศึกษาและลักษณะอาชีพเหมือนรุ่นพ่อแม่ ชนชั้นนำมักมาจากครอบครัวที่สะสมความมั่งคั่งย้อนหลังไปไกลถึงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ดังนั้น แม้จะเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในปัจจุบัน แต่การจัดระเบียบทางชนชั้นยังไม่เปลี่ยนแปลงจากอดีต ครอบครัวที่มีภูมิหลังเสียเปรียบจึงยังไม่สามารถเลื่อนชนชั้นสูงชันแบบก้าวกระโดด

ในกรณีของบราซิล การแบ่งชนชั้นเป็นมรดกตกทอดมาจากยุคอาณานิคม ชนชั้นนายทุนในปัจจุบันส่วนมากสืบเชื้อสายมาจากเจ้าอาณานิคมในอดีต ชนชั้นล่างมักเป็นลูกหลานของอดีตทาสและชนพื้นเมือง ระบบการแบ่งชนชั้นในอดีตจึงส่งผลต่อการเข้าถึงทุนที่ไม่เท่าเทียมกัน ทั้งยังประกอบสร้างอุปนิสัยโน้มเอียงที่ส่งเสริมให้อุปนิสัยของนายทุนได้รับการยอมรับในสังคมวงกว้าง เป็นต้นเหตุของความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน เช่นเดียวกันกับอินเดีย ระบบชั้นวรรณะที่มีอยู่ก่อนการเข้ามาของระบบทุนนิยม กีดกันโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคมของชนชั้นล่าง ชนชั้นนายทุนในปัจจุบันส่วนมากเป็นลูกหลานของครอบครัวที่อยู่ในวรรณะบนเมื่ออดีต

นอกจากนี้ งานวิจัยพบว่าภูมิหลังของครอบครัวมีอิทธิพลต่อความเหลื่อมล้ำในลาวเช่นกัน ลาวในอดีตแบ่งการปกครองด้วยภูมิศาสตร์ “เมือง” เป็นศูนย์กลางการปกครองที่มีชนชั้นนำเป็นขุนนางและข้าราชการ มีอำนาจในการเข้าถึงทรัพยากร ขณะที่ “บ้าน” เป็นพื้นที่หมู่บ้านห่างไกลออกไป มีประชากรเป็นชาวนาและชาติพันธุ์ ไม่มีอำนาจเข้าถึงทรัพยากร ลูกหลานของครอบครัวที่อาศัยในบ้านส่วนมากไม่สามารถเลื่อนชนชั้นแบบก้าวกระโดดในปัจจุบัน ขณะที่ลูกหลานของชนชั้นนำที่เคยอาศัยในเมือง กลายเป็นชนชั้นนายทุนในปัจจุบัน เพราะครอบครัวสะสมทุนและเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เอื้อให้เข้าถึงทุนมานานนับศตวรรษ

นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยด้านสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาที่เกี่ยวข้องกับคนจนและผู้มีรายได้น้อย แม้ไม่ได้อ้างอิงทฤษฎีของ Bourdieu โดยตรง แต่ก็ใช้กรอบทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับทุนในการวิเคราะห์กลุ่มประชากรที่ศึกษา โดยเฉพาะทุนทางสังคม ซึ่งเป็นประเภททุนที่คนจนและผู้มีรายได้น้อยสามารถเข้าถึงและครอบครองได้ภายใต้ภูมิหลังครอบครัวที่เสียเปรียบ ทำให้มีข้อจำกัดในการเข้าถึงทุนทางเศรษฐกิจและทุนทางวัฒนธรรม

งานวิจัยคนจนเมืองของ Banks (2016) ใช้กรอบแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมือง ในการวิเคราะห์การเข้าถึงทรัพยากรของคนจนเมืองในชุมชนแออัด 4 แห่ง ในเมืองธากา ประเทศบังคลาเทศ พบว่าทุนทางสังคมในรูปแบบเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคน หรือเรียกว่าระบบอุปถัมภ์ เป็นกลไกสำคัญของคนจนเมืองในการเข้าถึงทรัพยากรที่จำเป็น เช่น เงินกู้ยืม การฝึกทักษะ และข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งทำงาน ทำให้คนจนเมืองมีรายได้ และเข้าถึงแหล่งช่วยเหลือทางการเงินเมื่อประสบวิกฤติในครอบครัว

อย่างไรก็ดี ไม่ใช่ทุกคนจนเมืองในทุกครอบครัว จะสามารถกอบโกยผลประโยชน์จากเครือข่ายความสัมพันธ์ได้เท่าเทียมกัน Banks พบว่ามีกลุ่มชนชั้นนำภายในชุมชนแออัดที่มีอำนาจควบคุมการเข้าถึงทรัพยากรของคนในชุมชน คนกลุ่มนี้มีเครือข่ายทางสังคมกับผู้มีอิทธิพลนอกชุมชน ถือครองครองทรัพย์สิน ที่อยู่อาศัย และผูกขาดบริการต่างๆภายในชุมชน สามารถสะสมทุนจนไม่อาจถือได้ว่าเป็นคนจนอีกต่อไป แต่ยังอาศัยในชุมชนแออัด

เพราะเป็นพื้นที่ที่ต้นสามารถกอบโกยผลประโยชน์ ส่วนคนจนที่ไม่เป็นส่วนหนึ่งกับเครือข่ายความสัมพันธ์ของชนชั้นนำ มักถูกกีดกันออกจาก การเข้าถึงทรัพยากร จึงยังมีคนจนในชุมชนแออัดจำนวนมากที่ขาดโอกาสยกระดับคุณภาพชีวิต

งานวิจัยผู้ขับขีมอเตอร์ไซค์รับจ้างในกรุงเทพมหานครของ Sopranzetti (2017) พบว่าผู้ขับขีมอเตอร์ไซค์รับจ้างส่วนมากมีภูมิลำเนาเป็นแรงงานเคลื่อนย้าย จำเป็นต้องพึ่งพาความสัมพันธ์ส่วนบุคคลและเครือข่ายทางสังคม เพื่อหางานรับจ้างในช่วงแรกของการย้ายถิ่นฐานเข้ามาในกรุงเทพมหานคร พอเปลี่ยนมาเป็นผู้ขับขีมอเตอร์ไซค์รับจ้างแล้ว จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์กับเครือข่ายเจ้าหน้าที่ตำรวจ ด้วยการจ่ายค่าอำนวยความสะดวก แลกเปลี่ยนกับการปล่อยให้ตนขับขีมอเตอร์ไซค์รับส่งลูกค้าในพื้นที่สาธารณะ แม้การจ่ายสินบนจะเป็นทุนที่ผู้ขับขีมอเตอร์ไซค์สูญเสียไป แต่ก็สร้างโอกาสในการทำมาหากินและเพิ่มรายได้⁷

กล่าวโดยสรุปการประยุกต์ใช้ทฤษฎีการสะสมทุนของ Bourdieu มีความน่าสนใจ ในแง่ที่สามารถนำทฤษฎีมาวิเคราะห์หาที่มาของโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากร อันส่งผลต่อความสามารถในการเลื่อนชั้นทางสังคมและสถานะทางชนชั้นของประชากรแต่ละกลุ่ม Jodkha et al ระบุในงานวิจัยว่าการศึกษาศรษฐกิจและสังคมที่ยึดติดเพียงข้อมูลเชิงสถิติด้านเศรษฐกิจอย่างเดียว จะไม่สามารถอธิบายว่าใครคือคนรวย ใครคือคนจน สาเหตุที่พวกเขา มีสถานะเช่นนั้น และสาเหตุที่ประชากรต่างสถานะมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรไม่เท่าเทียมกัน การวิเคราะห์หาที่มาของโอกาสอย่างรอบด้าน ด้วยการพิจารณาการครอบครองทุนทุกประเภท จึงจะเห็นต้นเหตุของความเหลื่อมล้ำด้านโอกาสในสังคม และนำไปสู่การออกแบบนโยบายที่ประสบผลสำเร็จ

2.2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่น มีวิธีการศึกษาในเชิงปริมาณและคุณภาพ งานวิจัยเชิงปริมาณสามารถฉายภาพรวมสถานการณ์การเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่น เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการเลื่อนชั้นทางสังคมและปัญหาความเหลื่อมล้ำชัดเจน แต่ก็อาจมองข้ามปัจจัยเชิงประวัติศาสตร์และสถาบันที่มีผลต่อโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคมของประชากรบางกลุ่ม ขณะที่งานวิจัยเชิงคุณภาพ สามารถปิดช่องว่างของงานวิจัยเชิงปริมาณ ดังที่กล่าวมาข้างต้น แต่ก็ไม่อาจแสดงสถานการณ์การเลื่อนชั้นทางสังคมในระดับประเทศหรือภูมิภาค

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ต้องการสำรวจลักษณะการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นในเบื้องต้น เน้นที่กรณีศึกษาของครอบครัวที่มีภูมิลำเนาจวนในกรุงเทพมหานคร จึงใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพผสมผสานปริมาณ โดยคาดหวังว่าจะสามารถขยายไปสู่งานวิจัยเชิงปริมาณเต็มรูปแบบได้ในอนาคต ดังนั้น จึงทำการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การเลื่อน

⁷ ผู้มีรายได้น้อยที่ทำอาชีพนอกระบบ อาจมีต้นทุนที่จำเป็นต้องจ่าย เพื่อแลกกับการทำอาชีพในพื้นที่สาธารณะ ซึ่งเป็นพื้นที่ในความดูแลของเจ้าหน้าที่รัฐ นอกจากกรณีของผู้ขับขีมอเตอร์ไซค์รับจ้างที่อ้างอิงในงานวิจัยข้างต้นแล้ว ยังมีกรณีของพ่อค้าแม่ค้าหาบเร่แผงลอย ซึ่งมีรายงานข่าวว่าต้องจ่ายค่าอำนวยความสะดวกให้กับเจ้าหน้าที่รัฐ แลกกับการขายของบนริมทางเท้าและพื้นที่สาธารณะอื่นๆ (รองผู้ว่าฯ ยอมรับมีส่วยเทคนิคแลกกับการขายของบนทางเท้า รายงานโดยสำนักข่าว TNN เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2562) นอกจากนี้ ผู้มีรายได้น้อยที่ต้องการเข้าถึงทรัพยากรของรัฐอาจมีต้นทุนที่ต้องจ่ายเช่นกัน เช่นในกรณีของคนที่ขับรถเก็บขยะว่าจ้างโดยองค์กรของรัฐ มีรายงานข่าวว่าจำเป็นต้องใช้เส้นสายและจ่ายสินบน เพื่อบรรจุในตำแหน่งคนขับรถขยะ ซึ่งนอกจากประกันรายได้มั่นคงแล้ว ยังได้รับสวัสดิการตั้งแต่เริ่มทำงานจนถึงหลังเกษียณอายุ (ต้องแลกเท่าไรกว่าจะได้ขับรถขยะ รายงานโดยสำนักข่าวไทยพีบีเอส วันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2562)

ชั้นทางสังคมข้ามรุ่นทั้งแบบเชิงคุณภาพและปริมาณ โดยเน้นศึกษาวิธีการวิจัยและการอ่านค่าตัวชี้วัดที่เหมาะสมกับงานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

พบว่างานวิจัยที่ผ่านมาใช้ตัวชี้วัดหลัก 3 ประเภท ได้แก่ ระดับรายได้ ระดับการศึกษา และระดับอาชีพ รวมทั้งมีการใช้ตัวชี้วัดแบบผสมผสาน อย่างไรก็ตาม ตัวชี้วัดแต่ละประเภทมีข้อควรคำนึงแตกต่างกัน แยกอภิปรายตามหัวข้อ ดังต่อไปนี้

1) งานวิจัยการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นที่ใช้ระดับรายได้เป็นตัวชี้วัด

งานศึกษาสถานการณ์การเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นในกลุ่มประเทศ OECD และสหรัฐอเมริกาของ Corak (2013) เทียบระดับรายได้ของกลุ่มประชากรวัยแรงงานในทศวรรษ ค.ศ. 1960 กับในทศวรรษ ค.ศ. 1980 ผ่านการสร้างแบบจำลองทางคณิตศาสตร์เพื่อหาค่าความยืดหยุ่นของรายได้เทียบสองรุ่น (Intergenerational elasticity : IGE) พบว่าค่า IGE ของสหรัฐอเมริกาสูงกว่าประเทศรายได้สูงอื่นๆ หมายความว่าโอกาสการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นในสหรัฐอเมริกาเกิดขึ้นน้อยกว่าประเทศอื่น นอกจากนี้ ยังพบว่าประเทศที่มีค่าสัมประสิทธิ์จีนิ (Gini Coefficient) สูง มีค่า IGE สูงเช่นกัน สะท้อนว่าประเทศที่มีโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นน้อย มีความเหลื่อมล้ำทางรายได้สูง

งานวิจัยชิ้นอื่นยังพบว่า การเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นแปรผันตามทุนมนุษย์ Blanden et al. (2006) ศึกษาชาวอังกฤษที่เกิดใน ค.ศ. 1958 หรือรุ่นพ่อแม่ และ ค.ศ. 1970 หรือรุ่นลูก โดยใช้แบบจำลองทางคณิตศาสตร์ พบว่าภูมิหลังของครอบครัวมีอิทธิพลต่อความสามารถในการหารายได้ของรุ่นลูกมากกว่ารุ่นพ่อแม่ เพราะภูมิหลังของครอบครัวส่งผลต่อการสะสมทุนมนุษย์ในรุ่นลูก เช่น การมีสุขภาพดีในวัยเด็ก ทักษะทางปัญญา อุปนิสัย ผลการเรียน และทักษะในการทำงาน ที่ส่งผลต่อการหารายได้ของรุ่นลูกเมื่อเข้าสู่ตลาดแรงงาน ยิ่งภูมิหลังครอบครัวมีอิทธิพลมากเท่าใด ยิ่งทำให้การขยับชั้นทางสังคมเกิดขึ้นได้ยาก Solon (2004) พบว่าพ่อแม่ที่มีทุนทางมนุษย์สูง มีโอกาสหารายได้สูง จึงมีความสามารถและมีแรงจูงใจในการลงทุนกับการศึกษาของลูก

อย่างไรก็ดี งานวิจัยการเลื่อนชั้นทางสังคมด้วยข้อมูลเชิงสถิติทางเศรษฐกิจ ไม่สามารถทำได้ในประเทศกำลังพัฒนาที่ขาดการเก็บข้อมูลรายได้ประชากรในระยะยาว และอาจทำให้การประเมินความสามารถในการเลื่อนชั้นทางสังคมของกลุ่มประชากรเกิดความคลาดเคลื่อน เพราะข้อมูลทางสถิติอาจละเลยกลุ่มประชากรบางกลุ่ม เช่น ผู้หญิงที่ทำงานโดยไม่ได้รับค่าจ้าง และประชากรรุ่นใหม่ที่เพิ่งเข้าสู่ตลาดแรงงาน (Nyblom, 2018) งานวิจัยจำนวนมากจึงใช้ตัวชี้วัดด้านระดับการศึกษาและลักษณะอาชีพ ซึ่งเป็นข้อมูลทางสถิติบันทึกไว้ครอบคลุมกว่าข้อมูลด้านระดับรายได้

2) งานวิจัยการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นที่ใช้ระดับการศึกษาเป็นตัวชี้วัด

งานศึกษาการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นของ Narayan et al. (2018) ใช้ข้อมูลทางสถิติด้านระดับการศึกษา ของกลุ่มประชากรที่เกิดในทศวรรษ ค.ศ. 1980 จากประเทศพัฒนาและกำลังพัฒนารวม 148 ประเทศ พบว่าประชากรกลุ่มนี้มีระดับการศึกษาสูงกว่ารุ่นพ่อแม่ ประเทศที่ยากจนกว่า มีสัดส่วนประชากรที่เลื่อนชั้นทางสังคมด้วยการศึกษาน้อยกว่าประเทศร่ำรวย นอกจากนี้ การเลื่อนชั้นทางสังคมเกิดขึ้นน้อยในบางประเทศที่มีความเหลื่อมล้ำทางรายได้สูง เพราะรายได้กำหนดความสามารถในการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพไม่เท่าเทียมกัน อันส่งผลต่อทักษะและความสามารถของบุคคลในการหารายได้เมื่อเข้าสู่วัยกำลังแรงงาน ขณะที่การศึกษาระดับ

ชั้นในเกาหลีใต้ของ Nam (2018) พบว่านโยบายด้านรัฐสวัสดิการ โดยเฉพาะด้านการกระจายและเพิ่มคุณภาพ การศึกษา ช่วยลดช่องว่างทางสังคมและรายได้

ในส่วนของประเทศไทย ตัวชี้วัดด้านการศึกษาถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลาย เพราะมีการบันทึกข้อมูลทาง สถิติที่เกี่ยวข้องกับการศึกษามากเพียงพอ การศึกษาพัฒนาการระบบการศึกษาในไทยของ Michel (2015) ระบุว่า การขยายตัวของศึกษามีผลต่อการเลื่อนชั้นทางสังคมของประชากรในไทย ในระหว่างทศวรรษ ค.ศ. 1960-1999 ซึ่งมีนักเรียนเพิ่มจำนวนจาก 4 ล้านคน เป็น 14 ล้านคน แต่จำนวนนักเรียนลดลงหลังจากนั้น โดยเฉพาะในระดับ มัธยมปลายและปริญญาตรี เพราะมีความเหลื่อมล้ำทางรายได้ระหว่างครอบครัว นักเรียนหลายคนจึงหลุดออกจาก ระบบการศึกษา

ขณะที่งานศึกษาความเหลื่อมล้ำของโอกาสทางการศึกษา กับแนวโน้มของค่าจ้างในประเทศไทยของ ดิล กะ ลัทธิพิพัฒน์ (2556) พบว่าแรงงานไทยมีระดับการศึกษาสูงขึ้นในภาพรวม เพราะนโยบายกระจายการศึกษาของ รัฐบาล แต่แรงงานที่มาจากครอบครัวเดิมที่มีรายได้ต่ำ พ่อแม่มีการศึกษาน้อย มีโอกาสด้านศึกษาน้อยกว่า แรงงานที่มาจากครอบครัวที่มีรายได้สูง และพ่อแม่มีการศึกษาสูง

3) งานวิจัยการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นที่ใช้ลักษณะอาชีพเป็นตัวชี้วัด

คุณค่าของลักษณะอาชีพขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมในแต่ละสังคม Goldthorpe (2016) ศึกษาการเลื่อนชั้นทาง สังคมผ่านลักษณะอาชีพของชาวอังกฤษ ซึ่งให้คุณค่ากับแรงงานในสำนักงาน (White-collar workers) แรงงานกลุ่ม นี้จึงจัดอยู่ในกลุ่มอาชีพระดับบน ขณะที่แรงงานอิสระและแรงงานไร้ทักษะจัดอยู่ในอาชีพระดับล่าง ระดับอาชีพยัง แปรผันตามความมั่นคงทางรายได้และความก้าวหน้าทางอาชีพอีกด้วย

Goldthorpe แบ่งอาชีพออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ 1) ระดับบน ประกอบด้วยกลุ่มผู้บริหารหรือผู้จัดการ และ กลุ่มวิชาชีพ เช่น ทนาย แพทย์ สถาปนิก และครู ซึ่งเป็นกลุ่มอาชีพที่มีเงินเดือนประจำ มีความมั่นคงทางรายได้ รายได้เพิ่มตามเส้นทางอาชีพ 2) ระดับกลาง ประกอบด้วยกลุ่มเจ้าหน้าที่ในภาครัฐ ทหาร ตำรวจ กลุ่มพนักงานใน บริษัทขนาดเล็กที่มีลูกจ้างน้อยกว่า 25 คน หัวหน้างาน ช่าง คนทำงานอิสระ และเกษตรกร และ 3) ระดับล่าง ประกอบด้วยแรงงานกึ่งมีทักษะ เช่น พนักงานขาย พนักงานต้อนรับ และผู้ดูแลการจราจร และแรงงานไม่มีทักษะ เช่น พนักงานทำความสะอาด คนขับรถบรรทุก พนักงานเสิร์ฟ กลุ่มอาชีพนี้มีรายได้ไม่มั่นคง เสี่ยงตกงาน และมีอายุ งานสั้น Goldthorpe วิเคราะห์ระดับอาชีพของประชากรในทศวรรษ ค.ศ. ที่ 1950-2010 พบว่าการเลื่อนชั้นทาง สังคมผ่านลักษณะอาชีพของประชากรในรุ่นหลังดีกว่ารุ่นก่อน แต่การเปลี่ยนชั้นทางสังคมมีสถานะตรงตัว เพราะ สังคมอังกฤษมีแรงงานที่มีการศึกษาสูงจำนวนมาก จึงแข่งขันด้านอาชีพสูง และเลื่อนชั้นทางสังคมยากขึ้นกว่าอดีต

สุภางค์ จันทวานิช (2534) ศึกษาการจัดช่วงชั้นทางสังคมตามเกียรติภูมิอาชีพในสังคมไทย โดยมีกลุ่ม ตัวอย่างในเขตเมืองและชนบทรวม 800 คน ซึ่งให้คะแนนและจัดอันดับอาชีพตามเกียรติภูมิ พบว่าผู้ให้สัมภาษณ์ แบ่งชั้นลำดับของลักษณะอาชีพคล้ายคลึงกับงานศึกษาของ Goldthorpe สะท้อนว่าลักษณะอาชีพในประเทศไทย เปลี่ยนแปลงตามการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีความทันสมัยมากขึ้น แต่งานวิจัยของสุภางค์ชี้ว่าลำดับอาชีพในประเทศไทย ไม่ได้แปรผันตามความมั่นคงทางรายได้ และความก้าวหน้าด้านตำแหน่งการงานเพียงอย่างเดียว แต่ยังแปรผันตาม ความสูงต่ำทางอำนาจ ที่ผูกโยงเข้ากับระบบโครงสร้างชนชั้นเดิมในสังคมไทย

จากผลการสำรวจ สุภางค์จึงแบ่งระดับอาชีพในสังคมไทยเป็น 4 ชั้น ได้แก่ 1) ชั้นบน ประกอบด้วยอาชีพ ผู้บริหาร วิชาชีพ และข้าราชการระดับสูงของรัฐ 2) ชั้นกลางค่อนไปทางสูง ประกอบด้วย หัวหน้างาน ผู้ประกอบการ ค่าและบริการ ทหาร และตำรวจ 3) ชั้นกลางค่อนไปทางต่ำ ประกอบด้วย พนักงานตามร้านและบริการ เกษตรกร

เป็นต้น และ 4) ชั้นล่าง ประกอบด้วยกรรมกรและแรงงานไร้ทักษะ กลุ่มอาชีพในชั้นกลางมีโอกาสเลื่อนชั้นทางสังคมขึ้น แต่กลุ่มอาชีพชั้นล่างมีโอกาสเปลี่ยนชั้นทางสังคมน้อยมาก

อย่างไรก็ตาม การแบ่งระดับอาชีพตามคุณค่าอาชีพแบบชาวตะวันตกซึ่งให้คุณค่ากับงานในระบบ อาจไม่สามารถนำมาอธิบายพลวัตการเลื่อนชั้นทางสังคมในประเทศเอเชีย รวมทั้งประเทศไทยที่มีแรงงานนอกระบบในสัดส่วนสูง Endo (2014) จึงเสนอวิธีการศึกษาการเลื่อนชั้นทางสังคมผ่านอาชีพ โดยให้กลุ่มประชากรที่ทำการศึกษาคือเป็นผู้ให้ความหมายและคุณค่ากับอาชีพเอง Endo สำนวจความคิดเห็นของผู้มีรายได้น้อยที่อาศัยในชุมชนแออัดกรุงเทพมหานคร พบว่าผู้มีรายได้น้อยรุ่นแรกที่อยู่พวยพมาอาศัยในกรุงเทพมหานครในช่วงทศวรรษ พ.ศ. ที่ 2500-2510 เห็นว่าการเลื่อนชั้นทางสังคมในทางที่ดีขึ้น คือ การเปลี่ยนอาชีพจากแรงงานไร้ทักษะในระบบ มาเป็นผู้ประกอบการนอกระบบ เช่น การมีรถเข็นขายของ และเปิดร้านของชำ ส่วนผู้มีรายได้น้อยในรุ่นลูกซึ่งเป็นกำลังแรงงานในปัจจุบัน เห็นว่าการเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้น คือ การได้ทำงานในระบบที่ให้รายได้มั่นคง

4) งานวิจัยการเลื่อนชั้นทางสังคมที่ใช้ตัวชี้วัดแบบผสมผสาน

รายงานสถานการณ์การเลื่อนชั้นทางสังคมระดับโลก (The Global Social Mobility Report) ของ World Economic Forum (2020) ใช้ตัวชี้วัดแบบผสมผสาน 10 ประเภท ได้แก่ 1) ระบบสุขภาพที่มีคุณภาพและสามารถเข้าถึงได้ 2) การเข้าถึงการศึกษา 3) คุณภาพและความเท่าเทียมในระบบการศึกษา 4) การเรียนรู้ตลอดชีพ 5) ความคุ้มครองทางสังคม 6) การเข้าถึงเทคโนโลยี 7) โอกาสด้านแรงงาน 8) ค่าแรงที่เป็นธรรม 9) สภาพการทำงาน และ 10) สถาบันที่มีประสิทธิภาพและให้โอกาสคนอย่างคนทั่วถึง ซึ่งตัวชี้วัดทั้งหมดเป็นเงื่อนไขที่สร้างโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคมในประเทศหนึ่งๆ

เมื่อจัดลำดับ 82 ประเทศ ตามคะแนนตัวชี้วัด พบว่ามีเพียงไม่กี่ประเทศ โดยเฉพาะกลุ่มประเทศสแกนดิเนเวียที่มีเงื่อนไขครบถ้วน ประชากรในประเทศจึงมีโอกาสเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้น ประเทศไทยได้รับการจัดอันดับที่ 55 มีคะแนนค่อนข้างดีในกลุ่มตัวชี้วัดด้านโอกาสทางแรงงาน การเข้าถึงเทคโนโลยี และระบบสุขภาพที่มีคุณภาพ แต่มีคะแนนน้อยในกลุ่มตัวชี้วัดด้านความคุ้มครองทางสังคม คุณภาพและความเท่าเทียมในระบบการศึกษา โอกาสที่จะได้เรียนรู้ตลอดชีพ และสถาบันที่มีประสิทธิภาพ ประชากรในประเทศไทยจึงยังไม่สามารถยกระดับสถานะของตนเองได้ทั้งหมด

นโยบายของรัฐ เป็นอีกหนึ่งตัวชี้วัดที่บ่งบอกโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคมของประชากรแต่ละประเทศ Ng (2013) ศึกษาการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นในสิงคโปร์ พบว่านโยบายสวัสดิการสังคมและการเปิดรับแรงงานเคลื่อนย้าย ช่วยลดผลกระทบจากความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภายหลังวิกฤติเศรษฐกิจแฮมเบอร์เกอร์ในปี พ.ศ. 2552 การเลื่อนชั้นข้ามรุ่นของชาวสิงคโปร์จึงอยู่ในเกณฑ์ดีกว่าประเทศพัฒนาอื่นๆ ขณะที่ในบราซิล (Torche & Ribeiro, 2010) พบว่าการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นของประชากร เกิดจากนโยบายขยายการศึกษาและนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาล

นอกจากนี้ ทิศนคติของกลุ่มประชากรก็ถือเป็นตัวชี้วัดหนึ่งได้เช่นกัน World Bank (2019) ระบุว่าความรู้สึก (Perception) มีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจปัญหาความเหลื่อมล้ำ เทียบเท่ากับการวัดค่าตัวเลขทางสถิติ เพราะการรับรู้มาจากประสบการณ์ส่วนบุคคล ที่สะท้อนมาตรฐานการครองชีพ การเข้าถึงบริการสาธารณะ และอิทธิพลทางการเมืองที่มีผลต่อการเลื่อนชั้นทางสังคม รายงานการเลื่อนชั้นทางสังคมของกลุ่มประเทศ Organisation for Economic Co-operation and Development (2018) ระบุว่าหากสมาชิกในสังคมรับรู้ว่าการขยับสถานะทางสังคมมีความเป็นไปได้ ย่อมจะส่งผลต่อความพึงพอใจ ความมั่นใจในการใช้ชีวิต และการให้ความร่วมมือกับ

ส่วนรวม แต่หากสมาชิกในสังคมเห็นว่าการเลื่อนชั้นทางสังคมเป็นไปได้ยาก ก็สะท้อนว่ามีปัญหาความเหลื่อมล้ำ สมาชิกในสังคมมีความไว้วางใจน้อย ยิ่งหากมีคนจำนวนมากเห็นว่าภูมิหลังของครอบครัวมีผลต่อการยับยั้งสถานะทางสังคมมากกว่าปัจจัยอื่น ก็บ่งบอกว่าสังคมนั้นมีการแสวงค่าเช่าทางเศรษฐกิจ ที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อความมั่งคั่งของคนจำนวนมาก

อย่างไรก็ดี การใช้ตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ มีข้อระวังในเรื่องอคติส่วนบุคคล หากมีอคติมาก ก็ไม่สามารถสะท้อนสถานการณ์การเลื่อนชั้นทางสังคมตามจริง งานศึกษาของ Heath (2010) ระบุข้อระวังในเรื่องนี้ โดยทีมวิจัยวิเคราะห์ข้อมูลการสำรวจทัศนคติของชาวอังกฤษในโครงการการสำรวจทางสังคม (*International Social Survey Programme*) ใน พ.ศ. 2542 และ 2552 พบว่าการรับรู้ต่อการเลื่อนชั้นทางสังคมของกลุ่มตัวอย่าง ไม่มีความสัมพันธ์กับปัญหาความเหลื่อมล้ำอย่างชัดเจน แต่สัมพันธ์กับความคิดส่วนบุคคล โดยมีกลุ่มคนที่มองสังคมในเชิงบวก เรียกว่ากลุ่ม Utopist และกลุ่มคนที่มองโลกตามความเป็นจริง เรียกว่ากลุ่ม Realist ทั้งสองกลุ่มเห็นด้วยว่าช่องว่างรายได้ของคนรวยและคนจนถ่างออก แต่ก็ยังเชื่อว่าความสามารถส่วนบุคคลเป็นปัจจัยหลักในการเลื่อนชั้นทางสังคม นอกจากนี้ กลุ่ม Realists ยังเชื่อว่าภูมิหลังของครอบครัวและความสามารถส่วนบุคคล มีอิทธิพลต่อความสามารถการเลื่อนสถานะทางสังคมพอๆกัน

กล่าวโดยสรุป ตัวชี้วัดในการศึกษาการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นมีข้อคำนึงแตกต่างกัน การใช้ตัวชี้วัดด้านระดับรายได้ อาจเกิดความคลาดเคลื่อนได้ หากข้อมูลรายได้ของประชากรมีไม่ครบถ้วน และไม่ครอบคลุมระยะเวลาที่นานพอ ตัวชี้วัดด้านการศึกษาได้รับความนิยมนมากที่สุด เนื่องจากมีข้อมูลบันทึกไว้ครบถ้วนในหลายประเทศ ขณะที่ตัวชี้วัดด้านลักษณะอาชีพ มีการจัดอันดับความสูงต่ำของอาชีพตามคุณค่าที่สังคมมอบให้กับแต่ละอาชีพ โดยการให้คุณค่านี้อาจแตกต่างกันระหว่างประเทศตะวันตกและตะวันออก และระหว่างสังคมชนชั้นนำและชนชั้นล่าง นอกจากนี้ งานวิจัยบางชิ้นยังใช้ตัวชี้วัดแบบผสมผสาน ซึ่งพิจารณาเงื่อนไขการศึกษา การทำงาน สวัสดิการ ปัจจัยเชิงสถาบัน และทัศนคติต่อการเลื่อนชั้นทางสังคม โดยตัวชี้วัดแต่ละตัวมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ขาด

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นงานวิจัยขนาดเล็ก ศึกษาครอบครัวที่มีภูมิหลังครอบครัวยากจนเป็นรายกรณีศึกษา สามารถเข้าถึงข้อมูลรายครอบครัว การใช้ตัวชี้วัดแบบผสมผสานจึงเป็นไปได้ นอกจากนี้ การแยกศึกษารายตัวชี้วัด อาจทำให้มองข้ามตัวความความสัมพันธ์ระหว่างตัวชี้วัด ซึ่งเป็นที่มาของโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคมของสมาชิกแต่ละครอบครัว

2.2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลื่อนชั้นทางสังคมในเมืองและคนจนเมือง

งานวิจัยจำนวนหนึ่งพบว่า การขยายตัวของเมือง (Urbanization) ส่งเสริมให้เกิดการเลื่อนชั้นทางสังคมในทางที่ดีขึ้น เพราะเมืองเป็นแหล่งรวมทรัพยากรและกิจกรรมทางเศรษฐกิจสำคัญ (Gordon, 2015; Michelangeli & Türk, 2018; Piketty, 1995) งานวิจัยของ Lipset and Bendix (1967) ระบุว่า การขยายตัวของเมืองและการพัฒนาอุตสาหกรรม เป็นสององค์ประกอบหลักที่ทำให้ประชากรในเขตเมืองเลื่อนชั้นทางสังคมในทางที่ดีขึ้น แรงงานจากชนบทที่อพยพเข้าสู่เมืองในยุคแรก แม้ไม่มีการศึกษาและทักษะขั้นสูง เป็นชนชั้นล่างของสังคมเมือง แต่มีโอกาสสะสมทุนและส่งผ่านสู่ลูกหลานในรุ่นที่สองและสาม ซึ่งจะสามารถเลื่อนชั้นทางสังคมได้สำเร็จ

งานวิจัยอีกชิ้นของ Lipset (1955) ระบุว่าเขตเมืองมีปัจจัย 4 ข้อที่ทำให้การเลื่อนชั้นทางสังคมเกิดขึ้นได้ ดีกว่าเขตชนบท ได้แก่ 1) มีความจำเพาะของอาชีพ (Occupational specialization) เกิดจากการแบ่งงานกันทำในภาคอุตสาหกรรม คนที่มีทักษะจำเพาะจะมีโอกาสเปลี่ยนอาชีพ และเลื่อนชั้นทางสังคมดีขึ้น 2) มีระบบรวมศูนย์ข้าราชการ (Bureaucratization) ทำให้เกิดตำแหน่งงานที่ต้องใช้ความรู้ สร้างโอกาสให้ปัจเจกบุคคลเปลี่ยนชั้นทางสังคม 3) มีการอพยพย้ายถิ่นฐานจากชนบทสู่เมืองอย่างต่อเนื่อง (Migration) แรงงานอพยพใหม่เข้ามาเป็นชนชั้นล่างในเขตเมือง ขณะที่ผู้อยู่อาศัยเดิมสามารถเลื่อนชั้นจากระดับล่างขึ้นไประดับที่สูงขึ้น เพราะได้รับประโยชน์จากการเติบโตของเศรษฐกิจ ก่อนที่แรงงานอพยพใหม่จะเข้ามาในเมือง และ 4) มีอัตราการการเจริญพันธุ์ต่ำในเขตเมือง (Differential fertility) โดยเฉพาะในกลุ่มประชากรที่อยู่ชั้นบนของสังคม ตำแหน่งทางสังคมในชั้นบนจึงยังมีพื้นที่เหลือ ให้กลุ่มประชากรชั้นล่างขยับขึ้นไปเติมเต็มพื้นที่

แนวคิดของ Lipset and Bendix ถูกอ้างอิงในงานศึกษาการเลื่อนชั้นทางสังคมในจังหวัดชลบุรีของ Pongsapich (1976) โดยในช่วงทศวรรษ พ.ศ. ที่ 2510 จังหวัดชลบุรีมีการขยายพื้นที่เมืองและการพัฒนาอุตสาหกรรม เกิดตำแหน่งงานสำหรับคนที่ต้องการฝึกทักษะใหม่ และเข้าถึงการศึกษามากขึ้น งานวิจัยพบว่าคนที่มีการศึกษาสูงกว่าชั้นประถม 4 ซึ่งเป็นระดับการศึกษาภาคบังคับในขณะนั้น มีแนวโน้มเลื่อนชั้นทางสังคมดีกว่าคนที่มีการศึกษาต่ำกว่า อคิน ริฟพอร์น (1969) (อ้างอิงใน Pongsapich, 1976) เสนอว่าการเลื่อนชั้นทางสังคมด้วยคุณสมบัติทักษะและการศึกษา แทบไม่สามารถเกิดขึ้นได้เลยในช่วงก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นช่วงที่ชนชั้นในสังคมไทยมีความแข็งตัวสูงภายใต้ระบบศักดินา มีเพียงชนชั้นนำบางกลุ่มเท่านั้นที่จะได้ไประดับชั้นทางสังคมขึ้นไปในระดับชั้นที่สูงกว่า

เมื่อรัฐบาลไทยกันมาส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมสมัยใหม่ ภายหลังกำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ใน พ.ศ. 2504 ทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจกระจุกตัวในเขตเมือง แรงงานจากชนบทจึงหลั่งไหลเข้าสู่เขตเมืองจำนวนมาก ทำให้งานวิจัยด้านสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการเลื่อนชั้นทางสังคมได้รับความสนใจในช่วงทศวรรษ พ.ศ. ที่ 2510-2530 อันเป็นช่วงที่การพัฒนาอุตสาหกรรมเกิดขึ้นในเมืองอย่างเข้มข้น

ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์ (2524) ศึกษาการเลื่อนชั้นทางสังคมของประชากรในอำเภอธัญบุรี และอำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ซึ่งเป็นพื้นที่เมืองขยายออกจากกรุงเทพมหานคร พบว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมและการขยายตัวของเมือง ทำให้ประชากรในเมืองสามารถเลื่อนชั้นทางสังคมได้สำเร็จ แต่มีข้อจำกัดสำหรับประชากรที่อยู่ในชั้นล่างของสังคม โดยรุ่นลูกจากครัวเรือนที่มีบิดาทำอาชีพเกษตรกรรมและเป็นแรงงานไร้ทักษะ ส่วนใหญ่ยังอยู่ในระดับชั้นสังคมเดียวกับบิดา นอกจากนี้ ถิรนนท์พบว่าผู้ที่เปิดรับสารจากสื่อมวลชน มีแนวโน้มเลื่อนชั้นทางสังคมได้สูงกว่าผู้อื่น ผู้ที่เคยย้ายถิ่นฐานและมีจำนวนครั้งของการย้ายถิ่นฐานสูงกว่า มีโอกาสเลื่อนชั้นทางสังคมสูงกว่าผู้ที่ไม่เคยย้ายถิ่น และผู้ย้ายถิ่นฐานที่มีจำนวนครั้งของการย้ายถิ่นฐานน้อยกว่า

Funatsu and Kagoya (2003) สำรวจการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นของชนชั้นกลางมากกว่า 3,000 ราย ในกรุงเทพมหานครและภูมิภาค ในปี พ.ศ. 2537 โดยนิยามชนชั้นกลางตามลักษณะอาชีพในสำนักงานที่ต้องการผู้มีความรู้ ทักษะ เช่น งานประจำ งานเสมียน งานที่ใช้วิชาชีพเฉพาะด้าน และงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ พบว่าครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นชนชั้นกลางในกรุงเทพมหานคร มีพ่อที่ทำอาชีพอยู่ในระดับล่างของสังคม เช่น เกษตรกร กรรมกร แรงงานไร้ทักษะ และแรงงานอิสระ สะท้อนว่ากรุงเทพมหานครมีการเลื่อนชั้นทางสังคมในทางที่ดีขึ้น

อย่างไรก็ดี ด้วยบริบททางเศรษฐกิจในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไป จึงเกิดการตั้งคำถามว่าเมืองยังมีบทบาทส่งเสริมการเคลื่อนย้ายทางสังคมได้เทียบเท่ากับในอดีตหรือไม่ งานวิจัยความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในเมืองของ Baker (2008) ระบุว่า การขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็วทั่วโลกภายหลังทศวรรษ พ.ศ. 2520 มาพร้อมกับปัญหาความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ส่งผลให้เกิดการเข้าถึงทรัพยากรที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างกลุ่มประชากรที่อาศัยในเมืองแรงงานที่มีทักษะต่ำต้องพบความยากลำบากในการยกระดับคุณภาพชีวิต สอดคล้องกับงานศึกษาของ Asian Development Bank (2014); United Nations Human Settlements (2012) ที่ระบุว่าผู้มีรายได้น้อยในเมืองไม่สามารถเคลื่อนย้ายทางสังคมได้ราบรื่นนัก สัมพันธ์กับอัตราความเหลื่อมล้ำในเขตเมืองที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

ข้อมูลจากสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ชี้ว่าค่าสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาคในเขตเมืองของประเทศไทยลดลงจาก 0.47 ใน พ.ศ. 2550 เหลือ 0.44 ใน พ.ศ. 2560 สอดคล้องกับสถานการณ์ในระดับประเทศ ที่ค่าสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาคลดลงจาก 0.50 เหลือ 0.45 ในช่วงเวลาเดียวกัน อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี ตัวเลขดังกล่าวอาจไม่สะท้อนความเป็นจริง เนื่องจากการสำรวจของหน่วยงานรัฐบาลยังไม่สามารถเข้าถึงฐานข้อมูลรายได้และทรัพย์สินของครัวเรือนที่ร่ำรวยสูงสุด (World Bank, 2019) ในทางตรงข้าม รายงานของ World Bank (2020) กลับพบว่าอัตราความยากจนในระดับประเทศ เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 7.21 เป็นร้อยละ 9.85 ระหว่าง พ.ศ. 2558-2561 รายได้และการบริโภคครัวเรือนลดลง โดยเฉพาะในกลุ่มประชากรที่มีรายได้ต่ำ ค่าจ้างของแรงงานในเขตเมืองก็ลดลงเช่นกัน สาเหตุเกิดจากเศรษฐกิจชะลอตัวต่อเนื่องหลายปี

ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนความน่าจะเป็นที่คนจนและผู้มีรายได้น้อยในเมือง จะไม่สามารถเคลื่อนย้ายทางสังคมได้ง่ายนัก คนจนเมืองไม่มีนิยามที่เป็นเอกฉันท์ ในทางเศรษฐศาสตร์ นิยามคนจนด้วยระดับรายได้ที่ต่ำกว่าเส้นความยากจน โดยไม่คำนึงถึงภูมิศาสตร์และบริบททางเศรษฐกิจที่แตกต่างกันระหว่างเขตเมืองและชนบท อย่างไรก็ดี การนิยามคนจนในทศวรรษหลังมีความครอบคลุมมากขึ้น World Bank (2016) เสนอว่าความยากจนมีหลายระดับ ส่งผลให้เกิดคนจนหลายแบบ ได้แก่ คนเสี่ยงจน คนเกือบจน คนจน และ คนจนซ้ำซาก ซึ่งทั้งหมดนับรวมอยู่ในกลุ่มประชากรที่มีรายได้น้อยกว่าร้อยละ 40 ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักในการทำนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทั่วถึง

ในทางสังคมศาสตร์ การนิยามคนจนคำนึงถึงกรอบแนวคิดนอกเหนือระดับรายได้ สำหรับกรณีของคนจนเมืองนั้น พิจารณาจากบริบทการใช้ชีวิตในเมืองของผู้อยู่อาศัยที่ต้องเผชิญความเปราะบาง ทำให้เสี่ยงตกสู่ความยากจน (Baharoglu & Kessides, 2002; Masika, Haan, & Baden, 1997) ประชากรในเขตเมืองพึ่งพาการจ้างงานสูง จึงมีความเปราะบางเมื่อเจอวิกฤติเศรษฐกิจ และปัญหาความไม่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงทรัพยากร เช่นในตอนที่เกิดวิกฤติเศรษฐกิจต้มยำกุ้งในปี พ.ศ. 2540 งานศึกษาสถานการณ์คนจนและการแก้ปัญหาคนจนในภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจของ วิจิตร ระวิวงศ์ วิไลวัจน์ กฤษณะภักดี และ ประดิษฐ์ ศิลาบุตร (2542) ชี้ว่าคนจนในเมืองได้รับผลกระทบมากกว่าคนจนในชนบท เพราะหางานทำยากขึ้น สินค้าราคาแพงขึ้น รายได้น้อยและไม่แน่นอน จึงอยู่ในสภาพขัดสน ขณะที่คนจนในชนบทยังพึ่งพาเครือข่ายสังคมแบบชนบท พอมีกินมีใช้ในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจ

Moser (1998) แจกแจงความเปราะบางของคนจนเมือง ที่แตกต่างจากคนจนในชนบท ได้แก่ 1) คนจนเมืองต้องพึ่งพาค่าจ้างเพื่อซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคหรือดำรงชีพ (Commoditization) 2) อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เป็นมลพิษ (Environmental hazard) ส่งผลต่อสุขภาพและความสามารถในการจัดการความเปราะบาง และ 3) มีลักษณะแยกกลุ่มทางสังคม (Social fragmentation) ไม่มีกลไกชุมชนและความสัมพันธ์ครัวเรือนแน่นแฟ้น ที่ให้ความช่วยเหลือในยามวิกฤติเช่นในชนบท ดังนั้น ความสามารถในการจัดการกับความเปราะบางขึ้นอยู่กับการครอบครองสินทรัพย์ (Asset) และทุน (Capital) 4 ประเภท ได้แก่ 1) ทุนทางการเงิน คือ การมีงานทำ และมีรายได้ 2) ทุนมนุษย์ คือ ความสามารถในการเพิ่มทักษะในการทำงาน และเข้าถึงการศึกษา 3) สินทรัพย์การผลิต คือ ที่อยู่

อาศัย และสินทรัพย์ภายในครัวเรือน และ 4) ทูทางสังคม คือความสัมพันธ์กับบุคคลหรือชุมชนที่ให้ความช่วยเหลือ ในยามวิกฤติ

ในทางเศรษฐศาสตร์การเมือง ความยากจนเป็นผลมาจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน ส่งผลให้คนบางกลุ่มเข้าถึงทรัพยากรและสะสมทุนได้มากกว่าคนอีกกลุ่ม ที่ถูกกีดกันออกจากการเข้าถึงทรัพยากร (Banks, 2016; Bashar, 2017) Asian Development Bank (2014) ระบุว่าความยากจนยังสะท้อนผ่านการเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐาน การมีปัญหาสุขภาพ มีระดับการศึกษาต่ำ เข้าไม่ถึงสวัสดิการทางสังคม การจ้างงานที่มั่นคง และสิทธิในการเรียกร้องทรัพยากรจากภาครัฐ เมื่อพิจารณาจากบริบทการใช้ชีวิตในเมืองที่กล่าวมาข้างต้น งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคนจนเมืองจึงมักใช้ภาพตัวแทนของแรงงานนอกระบบ (Endo, 2014; ศยามล เจริญรัตน์ & ชลนภา อนุกุล, 2560) แรงงานเคลื่อนย้ายที่มีทักษะต่ำ อาศัยในชุมชนแออัด (Boonjubun, 2019; Chen, Wang, Chen, & Li, 2018; นลินี ต้นธูวณิช, 2542) ซึ่งแรงงานกลุ่มนี้มีความเปราะบางจากรายได้ไม่มั่นคง ไม่มีสินทรัพย์และทุน จึงเสี่ยงยากจนลงเมื่อเผชิญเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจ

ความเปราะบางนี้ย่อมส่งผลกับความสามารถในการเลื่อนชั้นทางสังคม ของสมาชิกครอบครัวที่มีภูมิหลังยากจนในเมือง งานวิจัยการเลื่อนชั้นทางสังคมของ Ogena and De Jong (1999) ให้ภาพสถานการณ์การเลื่อนชั้นทางสังคมที่แตกต่างกับงานวิจัยในอดีต ด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลสำรวจแรงงานอพยพในกรุงเทพมหานคร โดยสถาบันวิจัยประชากรและสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดลในปี พ.ศ. 2535 มีแรงงานที่ได้รับการสำรวจจำนวน 7,535 ครัวเรือน Ogena and Jong พบว่าแรงงานอพยพมีทั้งเลื่อนชั้นทางสังคมขึ้นและลง ขึ้นอยู่กับทุนมนุษย์ที่แรงงานมี โดยความสามารถในการครอบครองทุนมนุษย์ขึ้นอยู่กับทรัพยากรที่มีในครัวเรือน ดังนั้น การอพยพเข้าเมืองจึงไม่ใช่ปัจจัยเดียวที่กำหนดโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคม

ในหลายประเทศ สถานการณ์การเลื่อนชั้นทางสังคมในเมืองถูกนำมาศึกษาใหม่ เพื่อทำความเข้าใจผลที่เกิดจากการพัฒนาเมืองภายใต้บริบทที่มีความเหลื่อมล้ำสูงขึ้น Chen et al. (2018) สำรวจการเลื่อนชั้นทางสังคมของแรงงานอพยพในเมืองของประเทศจีน พบว่าแรงงานอพยพจากชนบทที่มีภูมิหลังครอบครัวยากจน มีทักษะและความสามารถไม่เท่าเทียมกับบุคคลที่มาจากครอบครัวที่มีทุนมากกว่า การมีสถานะอยู่ในชั้นล่างของสังคมเมือง ยังกีดกันแรงงานอพยพจากการเข้าถึงทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีพในเมืองอีกด้วย

การสำรวจแรงงานที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีในประเทศอังกฤษโดย Wielgoszewska (2018) พบว่าแม้พวกเขาจะย้ายถิ่นฐานเพื่อเสาะหาโอกาสด้านการทำงาน แต่อาจไม่สามารถยกระดับชั้นทางสังคมได้สูงกว่าพ่อแม่ เพราะความสามารถและโอกาสของพวกเขายังได้รับอิทธิพลจากภูมิหลังครอบครัว ดังนั้น นโยบายที่ส่งเสริมการกระจายทรัพยากรและการบริการในเมือง จึงมีความสำคัญอย่างมากในการเพิ่มโอกาสของแรงงานเคลื่อนย้ายในเมือง (Michelangeli & Türk, 2018)

กล่าวโดยสรุป ด้วยบริบทการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต และอัตราความเหลื่อมล้ำทางรายได้เพิ่มสูงขึ้นในเขตเมืองอย่างมีนัยสำคัญ จึงมีงานวิจัยในต่างประเทศที่กลับไปตรวจทานสถานการณ์การเลื่อนชั้นทางสังคมในเมือง ณ ห้วงเวลาปัจจุบัน เพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างโอกาสการเลื่อนชั้นทางสังคมและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในเมือง

ในประเทศไทย งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลื่อนชั้นทางสังคมในเมือง ปรากฏให้เห็นในช่วงทศวรรษ พ.ศ. ที่ 2510-2530 ซึ่งเป็นช่วงที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมและการขยายตัวของเมืองสูงสุด และมีข้อค้นพบในทิศทางเดียวกันว่า การเลื่อนชั้นทางสังคมของประชากรในเมืองเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น ขณะที่นโยบายลดความยากจนเน้น

ไปที่พื้นที่ชนบทมากกว่าในเมือง อย่างไรก็ตาม งานวิจัยที่สอดคล้องกับห้วงเวลาในปัจจุบันยังมีไม่มาก ทั้งที่เริ่มเห็นปรากฏการณ์ที่คนจนและผู้มีรายได้น้อยในเมือง ไม่สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจได้ราบรื่นนัก วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงต้องการตรวจทานสถานการณ์การเลื่อนชั้นทางสังคมในเมือง เพื่อเพิ่มเติมองค์ความรู้ในด้านนี้ และทำความเข้าใจสถานการณ์ที่สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน

บทที่ 3

ระเบียบวิธีการวิจัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ตั้งโจทย์วิจัยว่า รุ่นลูกในครอบครัวที่มีภูมิหลังยากจน มีรุ่นพ่อแม่เป็นอดีตแรงงานอพยพไร้ทักษะ เข้ามาตั้งถิ่นฐานในกรุงเทพฯช่วงทศวรรษ พ.ศ. 2510-2530 มีลักษณะการเลื่อนชั้นทางสังคมอย่างไร และสามารถเลื่อนชั้นทางสังคมสูงกว่ารุ่นพ่อแม่หรือไม่ การจะตอบโจทย์วิจัยข้อนี้ ต้องตอบสองคำถามย่อย ดังต่อไปนี้

1) รุ่นพ่อแม่และรุ่นลูก อยู่ในตำแหน่งทางสังคมใด

การพิจารณาว่าบุคคลอยู่ในตำแหน่งทางสังคมใด ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติที่บุคคลนั้นมี และเป็นคุณสมบัติที่ได้รับการยอมรับจากสังคมในวงกว้าง ในที่นี้ได้แก่ ระดับการศึกษา ลักษณะอาชีพ และระดับรายได้ ดังที่อ้างอิงในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในบทที่ 3 คุณสมบัติเหล่านี้แสดงความสามารถในการเลื่อนชั้นทางสังคมของบุคคล และแสดง “ผลลัพธ์” ของการเข้าถึงโอกาสที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างบุคคล

2) ทุนประเภทใด ที่มีอิทธิพลต่อตำแหน่งทางสังคมนั้น

เมื่อประยุกต์ใช้ทฤษฎีของ Pierre Bourdieu เป็นกรอบแนวคิดในการมองคุณสมบัติของบุคคลที่กำหนดตำแหน่งทางสังคม คุณสมบัตินั้นเกิดจากการครอบครองทุนแต่ละประเภท ได้แก่ ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางสังคม ซึ่งภูมิหลังของครอบครัว สิ่งแวดล้อมในวัยเด็กและโอกาสที่ได้รับในแต่ละช่วงชีวิต ล้วนมีอิทธิพลต่อความสามารถในการเข้าถึงและครอบครองทุนแต่ละประเภท ทุนเหล่านี้จึงเปรียบเสมือน “ต้นเหตุ” ที่สร้างคุณสมบัติและเข้าถึงโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคม

เพื่อแก้โจทย์วิจัยและตอบคำถามที่กล่าวไปข้างต้น จึงแบ่งวิธีการวิจัยเป็น 4 ชั้น ดังต่อไปนี้

1. คัดเลือกครอบครัวกรณีศึกษา

เนื่องจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ต้องการศึกษาลักษณะการเลื่อนชั้นทางสังคม ของครอบครัวที่มีภูมิหลังยากจน ในกรุงเทพมหานครในเบื้องต้น จึงใช้วิธีการศึกษาครอบครัวแบบกรณีศึกษา (Case studies) รวม 30ครอบครัว ซึ่งเป็นจำนวนหน่วยเพียงพอที่จะพบความซ้ำซ้อนของข้อมูล (Charmaz, 2006; Morse, 1994)⁸

⁸ Charmaz (2006) และ Morse (1994) เสนอว่าในงานวิจัยเชิงคุณภาพ ควรใช้กลุ่มตัวอย่างอย่างน้อย 25-30 หน่วย ซึ่งเป็นจำนวนมากพอที่จะพบข้อมูลที่ซ้ำซ้อนและอิ่มตัว สามารถแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรที่กำหนดในงานวิจัยได้ นอกจากนี้ Krueger (1994) เสนอว่างานวิจัยควรมีกกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะเหมือนกันอย่างน้อย 10 หน่วย ซึ่งเป็นจำนวนที่มากเพียงพอที่จะสามารถรวบรวมความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างได้อย่างครอบคลุม และมีข้อมูลไม่มากจนเกินไป จนกระทั่งไม่สามารถหาข้อสรุปหรือความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรในงานวิจัยได้

แผนภาพแสดงกรอบแนวคิดและวิธีการแก้ไขวิจัย

สำหรับการคัดเลือกครอบครัวกรณีศึกษานั้น ใช้วิธีคัดเลือกแบบตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) ผ่านคำแนะนำจากผู้นำชุมชนและองค์กรภาคประชาสังคม ได้แก่ กลุ่มสมัชชาคนจนและเครือข่ายชุมชนใต้สะพาน ซึ่งมีความใกล้ชิดกับครอบครัวที่อาศัยในชุมชนแออัด หรือเคยอาศัยในชุมชนแออัด อันเป็นสถานที่พักอาศัยของแรงงานอพยพไร้ทักษะ ที่เข้ามาหางานทำในกรุงเทพมหานครในช่วงการพัฒนาอุตสาหกรรม เกณฑ์การคัดเลือกครอบครัวกรณีศึกษา มีดังต่อไปนี้

1) ในครอบครัวมีรุ่นพ่อแม่เป็นอดีตแรงงานอพยพไร้ทักษะ เข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานคร ในระหว่างช่วงการพัฒนาอุตสาหกรรม ทศวรรษ พ.ศ. 2510-2530 ปัจจุบันอาจยังอาศัยในชุมชนแออัด หรือย้ายออกจากชุมชนแออัดแล้วก็ได้

2) ในครอบครัวมีรุ่นลูกอยู่ในวัยกำลังแรงงานปัจจุบัน

3) ในครอบครัวกรณีศึกษา มี 15 ครอบครัวที่อาศัยในเขตเมือง อีก 15 ครอบครัวอาศัยในเขตชานเมืองของกรุงเทพมหานคร เพื่อให้ครอบคลุมลักษณะเขตอาศัยของผู้อยู่อาศัยในกรุงเทพมหานคร

2. ระบุและเปรียบเทียบตำแหน่งทางสังคมของตัวแทนจากรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูก

ระบุและเปรียบเทียบระดับชั้นทางสังคมของตัวแทนคนใดคนหนึ่งจากรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูก ที่สามารถติดตามได้ และมีข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับตัวชีวิตครอบครัว ให้ความสำคัญกับการเปรียบเทียบสมาชิกสองรุ่นที่เป็นเพศเดียวกันก่อน⁹ แต่สามารถยืดหยุ่นเป็นการเปรียบเทียบระหว่างสมาชิกต่างเพศได้ หากพบว่ารุ่นพ่อแม่คนใดคนหนึ่งเสียชีวิต หรือไม่สามารถติดตาม หรือไม่สามารถขอข้อมูลสมาชิกที่เป็นเพศเดียวกันได้

การเปรียบเทียบตำแหน่งทางสังคม ใช้ตัวชี้วัด 3 ประเภท ได้แก่ 1) จำนวนปีการศึกษา เปรียบเทียบแบบ Absolute mobility 2) ระดับอาชีพ และ 3) ระดับควินไทล์รายได้ต่อหัว ตัวชี้วัดสองตัวหลังเปรียบเทียบแบบ Relative mobility ในช่วงที่รุ่นพ่อแม่และรุ่นลูกอายุใกล้เคียงกัน

สำหรับการแบ่งระดับอาชีพประยุกต์จากงานวิจัยสองชิ้น ซึ่งแบ่งระดับอาชีพด้วยความมั่นคงทางรายได้และความก้าวหน้าด้านตำแหน่งงาน (Goldthorpe, 2016) และเกียรตินิยมอาชีพในสังคมไทยที่ผูกโยงกับความสูงต่ำทางอำนาจ (สุภางค์ จันทวานิช, 2534)¹⁰ วิชานันทน์ฉบับนี้จึงแบ่งลักษณะอาชีพเป็น 4 ระดับ ดังต่อไปนี้

- 1) ระดับล่าง (ระดับ 1) คือ แรงงานไร้ทักษะ มีรายได้ไม่แน่นอน เช่น ลูกจ้างรายวัน หาบเร่แผงลอย กรรมกร ผู้ขับขี่มอเตอร์ไซด์รับจ้าง คนเก็บของเก่า และเกษตรกรรับจ้าง
- 2) ระดับกลางล่าง (ระดับ 2) คือ แรงงานกึ่งมีทักษะ มีรายได้ไม่แน่นอน เช่น พนักงานในภาคผลิตและภาคบริการ ผู้ประกอบการรายย่อยที่ไม่ต้องลงทุนมาก เจ้าของร้านของชำ ช่าง ผู้รับเหมารายย่อย
- 3) ระดับกลางบน (ระดับ 3) คือ แรงงานมีทักษะ มีรายได้แน่นอน เช่น พนักงานบริษัทที่ได้รับเงินเดือนประจำ ข้าราชการระดับกลางถึงล่าง ทหาร ตำรวจ และผู้ประกอบการขนาดกลาง
- 4) ระดับบน (ระดับ 4) คือ แรงงานมีทักษะ มีรายได้แน่นอน ตำแหน่งงานมีความก้าวหน้า หรือมีความรู้เฉพาะ มีอำนาจต่อรองและตัดสินใจในการทำงาน เช่น ผู้บริหาร ผู้จัดการบริษัท ข้าราชการระดับบน และกลุ่มวิชาชีพ

ส่วนระดับควินไทล์รายได้ต่อหัวของตัวแทนแต่ละรุ่น ตัวแทนจากรุ่นพ่อแม่ใช้ระดับควินไทล์ที่อ้างอิงจากรายได้/เดือน/หัว เฉลี่ยในช่วงเวลา 5-10 ปี ในตอนที่อายุใกล้เคียงกับตัวแทนจากรุ่นลูก ส่วนระดับควินไทล์ในรุ่นลูกอ้างอิงจากรายได้/เดือน/หัว ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2562 ถึง มกราคม

⁹ งานศึกษาคนจนเมืองในกรุงเทพมหานครของ Endo (2014) ระบุว่าเพศมีอิทธิพลต่อเส้นทางอาชีพและความสามารถในการจัดการกับความเปราะบางของกลุ่มผู้มีรายได้น้อยที่มีเพศหญิง Endo ยกตัวอย่างกรณีศึกษาวิฤติเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 แรงงานในระบบเพศหญิงเป็นลูกจ้างกลุ่มแรกที่ถูกปลดออกจากรางานในระบบ เพราะนายจ้างเห็นว่าการทำงานเพศหญิงไม่คุ้มค่า อาจต้องลาคลอดในอนาคต หรือลาออกจากรางานเพื่อเลี้ยงลูกหลานในครอบครัว แรงงานหญิงเหล่านี้ต้องหันไปเป็นแรงงานนอกระบบที่ไม่มี ความมั่นคงทางรายได้ เช่น ค้าขาย หาบเร่แผงลอย หรือทำงานอยู่กับบ้าน ยิ่งเพิ่มความเปราะบางให้กับแรงงานเพศหญิง นอกจากนี้ การลงพื้นที่วิจัยของ Endo ยังพบว่าเพศหญิงในครอบครัวที่มีรายได้น้อยต้องทำงานภายในบ้าน เช่น ทำอาหาร ทำความสะอาด ดูแลเด็ก คนป่วย และคนชรา จึงจำเป็นต้องทำอาชีพนอกระบบ เพื่อมีเวลายืดหยุ่น สามารถแบ่งเวลามารับผิดชอบงานในบ้าน ดังนั้น หน้าที่ของเพศหญิงที่สังคมกำหนด มีผลต่อข้อจำกัดในการเลือกอาชีพของแรงงานเพศหญิง

¹⁰ ดูรายละเอียดการแบ่งระดับอาชีพของ Goldthorpe และ สุภางค์ ในหัวข้องานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในบทที่

พ.ศ. 2563 ก่อนรัฐบาลไทยประกาศใช้มาตรการเว้นระยะห่างทางสังคม เพื่อควบคุมโรคระบาดโควิด-19 การใช้ข้อมูลรายได้เฉลี่ยสามารถลดความคลาดเคลื่อนในการเปรียบเทียบระดับชั้นทางสังคมข้ามรุ่น ได้ดีกว่าการเปรียบเทียบโดยใช้ข้อมูลจากปีใดปีหนึ่ง (Mazumder & Acosta, 2015) ระดับควินไทล์รายได้อ้างอิงจากข้อมูลรายได้ประชากรในการสำรวจสถานะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งมีข้อมูลตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 เป็นต้นมา และมีการปรับระดับควินไทล์รายได้ตามราคาสินค้าและภาวะเงินเฟ้อในแต่ละปีแล้ว

3. สัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อระบุประเภททุนที่ใช้ในการเลื่อนชั้นทางสังคม

ขั้นตอนการศึกษานี้ ประยุกต์ใช้แนวคิดการสะสมทุนของ Bourdieu เพื่อวิเคราะห์ประเภททุนที่สมาชิกในรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูกครอบครอง อันมีผลต่อความสามารถในการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่น โดยแบ่งประเภททุนที่ทำการศึกษาเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ทุนทางเศรษฐกิจ (เงินตราและทรัพย์สิน) ทุนทางวัฒนธรรม (พฤติกรรมที่ได้รับ การยอมรับจากกลุ่มคนหนึ่งๆ) และทุนทางสังคม (เครือข่ายความสัมพันธ์)

สัมภาษณ์เชิงลึกตัวแทนจากรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูก ที่เป็นคู่เปรียบเทียบในลำดับการศึกษาที่ 3.2 ในกรณีที่ตัวแทนรุ่นใดรุ่นหนึ่งไม่สะดวกให้สัมภาษณ์ ให้สอบถามข้อมูลของสมาชิกรุ่นนั้นจากสมาชิกอีกรุ่นหนึ่ง การสัมภาษณ์ครอบคลุม 4 ประเด็น ดังต่อไปนี้

1) ภูมิหลังครอบครัว

ภูมิหลังครอบครัวบ่งชี้ประเภททุนเดิมที่บุคคลหรือสมาชิกในครอบครัวครอบครองมาแต่กำเนิด และมีอิทธิพลต่อการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นเมื่อเติบโตขึ้น การสัมภาษณ์ครอบคลุมประเด็นดังต่อไปนี้ สถานะและตำแหน่งทางสังคมของพ่อแม่ ทรัพย์สินที่เป็นมรดกตกทอดจากสมาชิกรุ่นก่อน ลักษณะการชีวิตในวัยเด็กและวัยเรียน และเครือข่ายความสัมพันธ์ที่สร้างในวัยเรียน

2) วิธีการได้มาซึ่งปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในวัยทำงาน

ปัจจัยที่จำเป็นใช้ดำรงชีวิตในเมือง ได้แก่ งาน รายได้ ทักษะ ที่อยู่อาศัย และเครือข่ายความสัมพันธ์ Moser (1998) วิธีการได้มาซึ่งปัจจัยเหล่านี้ บ่งชี้ลักษณะการสะสมทุนแต่ละประเภทของบุคคลและสมาชิกครอบครัวในช่วงวัยทำงาน การสัมภาษณ์ครอบคลุมประเด็นดังต่อไปนี้ เส้นทางอาชีพ วิธีการหารายได้ วิธีการเรียนรู้ ทักษะ วิธีการหาที่อยู่อาศัย คนรู้จักหรือกลุ่มคนที่ให้ความช่วยเหลือ บทบาทในครอบครัวที่มีผลต่อการสะสมทุน และนโยบายรัฐที่เคยได้รับประโยชน์

3) การจัดการกับภาวะวิกฤติและอุบัติเหตุชีวิต

การจัดการกับภาวะวิกฤติและอุบัติเหตุชีวิต บ่งชี้ความสามารถของบุคคลหรือครอบครัวในการรักษาทุนที่ตนเองครอบครอง และความเสี่ยงที่จะสูญเสียทุนนั้น ซึ่งอาจนำไปสู่การตกชั้นทางสังคม การสัมภาษณ์ครอบคลุมประเด็นดังต่อไปนี้ ประสบการณ์เผชิญวิกฤติหรืออุบัติเหตุชีวิตภายในครอบครัว วิกฤติโรคระบาดโควิด-19 ใน พ.ศ. 2563 และวิธีการจัดการกับวิกฤติดังกล่าว

4) ทศนคติต่อตำแหน่งทางสังคมของตนเองและผู้อื่น

ทศนคติต่อตำแหน่งทางสังคมของตนเองและผู้อื่น บ่งชี้การรับรู้ของบุคคลต่อสถานการณ์การเลื่อนชั้นทางสังคมในภาพรวม และปัจจัยที่สำคัญต่อการเลื่อนชั้นทางสังคมในสังคมหนึ่งๆ การสัมภาษณ์ใช้คำถามจำลองสถานการณ์ โดยให้ผู้ให้สัมภาษณ์มองตัวเอง แล้วมองคนที่อยู่ในตำแหน่งทางสังคมสูงกว่า และพิจารณาว่าแต่ละคนใช้ปัจจัยใดในการยกระดับชีวิตและสร้างความมั่งคั่ง

ปัจจัยที่เป็นตัวเลือกสำหรับผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ มาจากครอบครัวที่ร่ำรวยอยู่แต่เดิม มีพ่อแม่ที่มีการศึกษาสูง (แสดงอิทธิพลของทุนทางเศรษฐกิจ) / จบการศึกษาจากสถาบันชั้นนำ มีบุคลิกที่ดี มียศนำหน้าชื่อ (แสดงอิทธิพลของทุนทางวัฒนธรรม) / มีคนรู้จักมาก รู้จักนักการเมืองหรือผู้มีอำนาจ จ่ายสินบน ได้รับความช่วยเหลือจากข้าราชการ (แสดงอิทธิพลของทุนทางสังคม) / ตัวเองมีการศึกษา ขยันทำงานหรือมีความทะเยอทะยาน (แสดงอิทธิพลของความสามารถส่วนบุคคล) / ตำแหน่งทางสังคมของตนเอง และโอกาสยกระดับตำแหน่งทางสังคมของลูกหลาน (แสดงความมากน้อยของโอกาสในสังคม)

4. ประมวลผล

วิเคราะห์เชิงคุณภาพและสถิติเชิงพรรณนา

บทที่ 4 ผลการวิจัย

การเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ครอบครัวกรณีศึกษา เกิดขึ้นในระหว่างวันที่ 20 มิถุนายน ถึง 31 ตุลาคม พ.ศ. 2563 มีจำนวน 30 ครอบครัว เป็นครอบครัวที่อาศัยในย่านใจกลางเมืองของเขตคลองเตย และย่านชานเมืองในเขตสายไหมและกรุงเทพตอนบน พื้นที่ละ 15 ครอบครัว

การคัดเลือกพื้นที่และครอบครัว อาศัยคำแนะนำของผู้นำชุมชนและองค์กรภาคประชาสังคม ได้แก่ กลุ่มสมัชชาคนจน และเครือข่ายชุมชนใต้สะพาน โดยระบุลักษณะขององค์ประกอบในครอบครัว ที่ต้องมีรุ่นพ่อแม่เป็นอดีตแรงงานอพยพไร้ทักษะ ตั้งถิ่นฐานกรุงเทพมหานครช่วงทศวรรษ พ.ศ. 2510-2530 และมีรุ่นลูกอยู่ในวัยกำลังแรงงานในปัจจุบัน นอกจากนี้ ยังขอให้ผู้นำชุมชนคัดเลือกครอบครัวที่มีฐานะดีที่สุดและแย่ที่สุดของชุมชนมาอย่างละครึ่งหนึ่งของจำนวนครอบครัวกรณีศึกษา เพื่อเปรียบเทียบลักษณะการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นระหว่างครอบครัวที่เลื่อนชั้นสำเร็จและไม่สำเร็จ

อย่างไรก็ตาม พบอุปสรรคในระหว่างการคัดเลือกครอบครัว โดยครอบครัวที่มีฐานะดีที่สุดและแย่ที่สุดไม่ยินยอมให้สัมภาษณ์ เพราะไม่สะดวกใจให้ข้อมูลส่วนบุคคล หรือผู้นำชุมชนไม่สามารถเข้าถึงได้ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวิธีการคัดเลือก โดยเน้นคัดเลือกครอบครัวที่ยินยอมให้สัมภาษณ์เป็นหลัก ใช้วิธีคัดเลือกตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) ซึ่งครอบครัวตัวอย่างมักมีความสนิทสนมกับผู้นำชุมชน อยู่ในเครือข่ายเดียวกันผู้นำชุมชนที่เอื้อต่อการเข้าถึงทรัพยากรและความช่วยเหลือจากภาครัฐ และอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีหน่วยงานรัฐเข้าไปให้ความช่วยเหลือแล้ว มีที่อยู่อาศัยในที่ดินจัดสรรของรัฐ มีสัดส่วนเป็นสองในสามของครอบครัวที่คัดเลือกมาเป็นกรณีศึกษาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ครอบครัวตัวอย่างนี้ จึงถือได้ว่าครอบครัวกลุ่มนี้มีฐานะปานกลางเมื่อเทียบกับสมาชิกในชุมชน ไม่อาจเป็นภาพตัวแทนของกลุ่มคนจนเมืองกลุ่มที่แย่ที่สุดในกรุงเทพมหานคร แต่เป็นกลุ่มผู้มียาได้น้อยที่มีภูมิหลังยากจน รุ่นพ่อแม่ในครอบครัวเหล่านี้พอมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรสำหรับยกระดับฐานะของตนเองและรุ่นลูก และมีความสามารถเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นมากกว่าครอบครัวที่ยากจนที่ตกหล่นจากความช่วยเหลือของรัฐ หรือครอบครัวที่อาศัยในชุมชนที่ไม่มีผู้นำชุมชนเข้มแข็ง

นอกจากนี้ พบว่าบางครอบครัวที่ไม่อยู่ในเครือข่ายผู้นำชุมชนไม่ยินยอมให้สัมภาษณ์ ทำให้มีจำนวนกลุ่มตัวอย่างไม่ครบตามเป้าหมายที่วางไว้ ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการเลือกหน่วยตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental sampling) ร่วมกับการคัดเลือกแบบลูกโซ่ จึงทำให้ครอบครัวหนึ่งในสาม เป็นครอบครัวที่ผู้วิจัยเลือกเองในระหว่างการเก็บข้อมูลในชุมชน หรือใช้วิธีเสาะหาครอบครัวที่รุ่นพ่อแม่เป็นแรงงานอพยพที่มีภูมิหลังยากจนผ่านคำแนะนำของคนรู้จัก โดยยึดความสมัครใจของผู้ให้สัมภาษณ์เป็นหลัก และคำนึงถึงข้อจำกัดด้านเวลา กำลังคน และงบประมาณในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ พบว่าครอบครัวตัวอย่างในกลุ่มนี้มี 2 ลักษณะ ได้แก่

1) มีความเป็นอยู่และฐานะแย่กว่าครอบครัวที่ผู้นำชุมชนแนะนำ มีรายได้น้อยกว่า มักตกหล่นจากโครงการช่วยเหลือของรัฐ อาศัยในบ้านปลูกสร้างด้วยโครงสร้างไม่ถาวรนอกเขตที่ดินจัดสรรของรัฐ แต่อยู่ภายใน

ละแวกเดียวกับครอบครัวตัวอย่างที่แนะนำโดยผู้นำชุมชน และ 2) ความเป็นอยู่และฐานะดีกว่าครอบครัวที่ผู้นำชุมชนแนะนำ ย้ายออกจากพื้นที่ชุมชนแออัดแล้ว ปัจจุบันมีบ้านของตนเองและยกระดับฐานะสูงกว่าครอบครัวตัวอย่างที่แนะนำโดยผู้นำชุมชน ครอบครัวในกลุ่มนี้มีประวัติการเคลื่อนย้ายที่อยู่อาศัยบ่อยกว่าครอบครัวในกลุ่มแรก สร้างความสัมพันธ์กับเครือข่ายคนนอกชุมชนตัวเอง

ดังนั้น ด้วยวิธีการคัดเลือกครอบครัวกรณีศึกษาตามที่กล่าวมาข้างต้น ข้อค้นพบในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงไม่อาจสะท้อนสถานการณ์การเคลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นในภาพรวม แต่ให้ภาพลักษณะการเคลื่อนชั้นทางสังคมแบบเฉพาะเจาะจงรายครอบครัว ที่สามารถนำไปขยายผลเป็นงานวิจัยสถานการณ์การเคลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นในอนาคต

4.1 ข้อมูลทั่วไปของครอบครัวกรณีศึกษา

รายละเอียดของครอบครัวกรณีศึกษา มีดังนี้ (ดูข้อมูลของแต่ละครอบครัวในตารางที่ 19 ในภาคผนวก)

4.1.1 บริบทของชุมชนของครอบครัวกรณีศึกษา

ครอบครัวกรณีศึกษาคัดเลือกจาก 2 พื้นที่ ได้แก่ ชุมชนแออัดในเขตคลองเตย และชุมชนย่านชานเมือง ในเขตสายไหมและกรุงเทพมหานคร

สำหรับครอบครัวกรณีศึกษา 15 ครอบครัวที่อาศัยในชุมชนแออัด เขตคลองเตย อยู่ในที่ดินของการท่าเรือแห่งประเทศไทย รุ่นพ่อแม่อพยพเข้ามาปลูกบ้านบนที่ดินผืนนี้ในช่วงทศวรรษ พ.ศ. 2510-2530 หรือเช่าที่พักอาศัยจากคนที่ปลูกบ้านก่อนหน้านั้น เป็นแหล่งรวมของแรงงานอพยพที่ย้ายจากภาคชนบทเข้าสู่เมือง ตั้งอยู่ใกล้แหล่งกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น โรงงานอาหารทะเล โรงฆ่าสัตว์ และท่าเรือ เป็นต้น ซึ่งต้องการแรงงานไร้ทักษะหลายตำแหน่ง เมื่อแรงงานย้ายเข้ามามากขึ้น และตั้งถิ่นฐานนานขึ้น จึงจัดตั้งชุมชนเป็นกลุ่มตามบริเวณที่พักอาศัย

อย่างไรก็ตาม ภายหลังทศวรรษ พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา การท่าเรือแห่งประเทศไทยเริ่มวางแผน และเข้าไล่อื้อชุมชน เพื่อนำที่ดินมาพัฒนาเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ รุ่นพ่อแม่บางคนจากครอบครัวกรณีศึกษารวมตัวกับสมาชิกชุมชนคนอื่นๆ เข้าร่วมกลุ่มภาคประชาชนขับเคลื่อนเรื่องความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยสำหรับคนจน เพื่อสร้างอำนาจในการเจรจาขอจัดสรรที่ดินจากการท่าเรือแห่งประเทศไทย โดยได้รับองค์ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และความช่วยเหลือจากภาคประชาสังคมและองค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามาทำงานในพื้นที่ จนกระทั่งสามารถต่อรองกับหน่วยงานรัฐ ให้รับการจัดสรรที่ดินแปลงหนึ่งใน พ.ศ. 2542 ภายใต้โครงการบ้านมั่นคง

ตัวแทนรุ่นพ่อแม่ในครอบครัวกรณีศึกษาได้รับสิทธิอยู่อาศัยในที่ดินดังกล่าวจนถึง แต่ไม่มีกรรมสิทธิเหนือที่ดิน ยังมีความเสี่ยงโดนไล่อื้อ หากหน่วยงานรัฐปรับเปลี่ยนแผนพัฒนาที่ดินในอนาคต อย่างไรก็ตาม กระบวนการเจรจาต่อรองเพื่อได้มาซึ่งที่อยู่อาศัย ได้ทำให้ชุมชนนี้สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับหน่วยงานรัฐและองค์กรจากภายนอกชุมชน ประกอบกับเป็นชุมชนแออัดที่อยู่ในเมือง เดินทางเข้าออกสะดวก และมีปัญหาเรื่องความยากจนและยาเสพติด จึงได้รับความสนใจจากหน่วยงานและองค์กรหลายแห่ง ซึ่งให้ความช่วยเหลือผ่านโครงการต่างๆ เช่น โครงการให้ทุนการศึกษานักเรียน โครงการต้านยาเสพติด มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มฝึกวิชาชีพ อาสาสมัครด้านสาธารณสุข มักได้รับอาหารและสิ่งของบริจาคจากหน่วยงานต่างๆ จึงถือได้ว่าเป็นชุมชนที่เข้าถึงทรัพยากรและโอกาสระดับหนึ่ง ผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็ง แต่ก็มีความกดดันจากความช่วยเหลือ

สำหรับครอบครัวที่อาศัยในย่านชานเมือง มี 12 ครอบครัวอาศัยในชุมชนหนึ่งในเขตสายไหม เป็นพื้นที่ที่ได้รับความสนใจจากหน่วยงานรัฐและภาคประชาสังคมเช่นกัน เนื่องจากมีประวัติการเรียกร้องความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยมาอย่างยาวนาน รุ่นพ่อแม่อพยพเข้ามาในกรุงเทพมหานคร ในช่วงริเริ่มพัฒนาอุตสาหกรรมสมัยใหม่ของประเทศไทย เริ่มต้นจากนำแผ่นไม้และวัสดุเหลือทิ้งมาประกอบเป็นที่พักอาศัยได้สะพานใหม่ จนกระทั่งมีแรงงานอพยพเข้ามาอาศัยเพิ่มขึ้น แล้วขยายตัวเป็นชุมชนแออัด

ในช่วงทศวรรษ พ.ศ. 2530 หน่วยงานรัฐทำการไล่อพยพคนได้สะพานทั่วกรุงเทพมหานคร เพื่อปรับปรุงภูมิทัศน์เมืองให้ดูสวยงาม รุ่นพ่อแม่บางคนจากครอบครัวกรณีศึกษาทำงานร่วมกับภาคประชาสังคมและกลุ่มคนจน เช่น กลุ่มสมัชชาคนจน และเครือข่ายสลัมสี่ภาค ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีมวลชนและอำนาจต่อรองกับรัฐบาลพอสมควรในยุคนั้น ทั้งยังรวมกลุ่มกับผู้อยู่อาศัยได้สะพานในเขตอื่นๆ ตั้งกลุ่มพัฒนาชุมชนได้สะพานใน พ.ศ. 2538 เพื่อเรียกร้องกับหน่วยงานรัฐ จนกระทั่งได้รับการจัดสรรที่ดินในเขตสายไหมจากการเคหะแห่งชาติใน พ.ศ. 2544 ในรูปแบบของสัญญาเช่าที่ดินระยะยาว 30 ปี รุ่นพ่อแม่ส่วนมากยังคงอาศัยในที่ดินจัดสรรดังกล่าวจนถึงปัจจุบัน บางคนกลายเป็นผู้นำชุมชน และยังคงมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเครือข่ายภาคประชาสังคมและหน่วยงานรัฐ มักได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการช่วยเหลือต่างๆ สมาชิกชุมชนจึงมักเข้าถึงโอกาสจากองค์กรภายนอกชุมชน

สำหรับอีก 3 ครอบครัวที่อาศัยในพื้นที่กรุงเทพมหานครตอนบน รุ่นพ่อแม่เคยอาศัยในชุมชนแออัด แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับคนในชุมชน เพราะมีการย้ายที่อยู่อาศัยบ่อยครั้ง หรือมีการอพยพย้ายถิ่นไปๆมาๆระหว่างกรุงเทพมหานครและภูมิลำเนา จนตั้งถิ่นฐานถาวรในกรุงเทพมหานครในที่สุด มีความเป็นอิสระสูง มีได้พึงพาภาคประชาสังคมกลุ่มใดๆ เข้าถึงโอกาสผ่านงานและสังคมที่พบในระหว่างการทำงาน หรือมีญาติพี่น้องอยู่ต่างจังหวัด ที่แจ้งข่าวสารเกี่ยวกับนโยบายและความช่วยเหลือของภาครัฐ

4.1.2 อายุ และเพศ

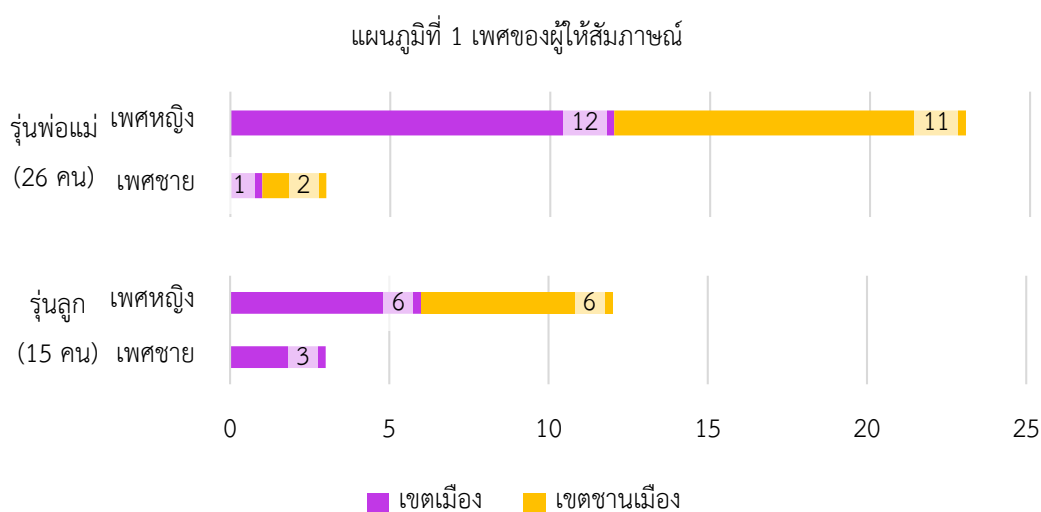
ในขั้นตอนวิจัยที่ทำการเปรียบเทียบตำแหน่งทางสังคมระหว่างรุ่น มีการเลือกตัวแทนจากรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูกขึ้นมาเป็นคู่เปรียบเทียบ การเลือกตัวแทนเน้นเลือกรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูกที่เป็นเพศเดียวกันก่อน แต่ก็ยืดหยุ่นให้เลือกคู่เปรียบเทียบต่างเพศได้ หากพบข้อจำกัดด้านการเข้าถึงข้อมูล ที่อาจเกิดจากคนใดคนหนึ่งในรุ่นเสียชีวิต มีการหย่าร้างอันทำให้ยากแก่การติดตาม หรือสมาชิกครอบครัวอาศัยอยู่คนละแห่ง จนทำให้ไม่รู้ข้อมูลของกันและกัน การเลือกตัวแทนสำหรับคู่เปรียบเทียบยังขึ้นอยู่กับความยินยอมให้ข้อมูลของสมาชิกในครอบครัวอีกด้วย

รุ่นพ่อแม่ที่เลือกขึ้นมาเป็นคู่เปรียบเทียบมีทั้งหมด 30 คน (หรือ 1 คนต่อ 1 ครอบครัว) ทั้งหมดกำเนิดนอกเขตกรุงเทพมหานคร เป็นอดีตแรงงานอพยพไร้ทักษะ มีช่วงอายุระหว่าง 43-75 ปีในช่วงที่เก็บข้อมูล เฉลี่ยอายุ 57.9 ปี อยู่ในวัยทำงาน 20 คน วัยชราที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป 7 คน เสียชีวิตแล้ว 3 คน ขณะที่ตัวแทนจากรุ่นลูกมีทั้งหมด 30 คนเช่นกัน มีอายุระหว่าง 20-46 ปี เฉลี่ยอายุ 30.8 ปี อยู่ในวัยทำงานทั้งหมด ส่วนมากเกิดและโตในกรุงเทพมหานคร ไม่มีความสัมพันธ์กับญาติพี่น้องที่ภูมิลำเนาเดิมของพ่อแม่

ในขั้นตอนการสัมภาษณ์เชิงลึก มีผู้เข้าร่วมสัมภาษณ์รวม 41 คน จาก 30 ครอบครัว แบ่งเป็นตัวแทนจากรุ่นพ่อแม่รวม 26 คน เป็นแม่ 23 คน และพ่อ 3 คน ตัวแทนจากรุ่นลูกรวม 15 คน เป็นลูกสาว 12 คน และลูกชาย 3 คน (ดูข้อมูลเพิ่มเติมในแผนภูมิที่ 1)

ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนมากเป็นเพศหญิง เพราะการลงพื้นที่เก็บข้อมูลเกิดขึ้นในช่วงกลางวัน ซึ่งเป็นช่วงเวลาแม่กำลังทำงาน หรือกิจวัตรประจำวันในบ้านพักอาศัย ส่วนพ่อออกไปทำงานนอกบ้าน เข้าออกบ้านไม่เป็นเวลา ลูก

สาวมีแนวโน้มอาศัยอยู่ในบ้านเดียวกันกับพ่อแม่มากกว่าลูกชาย เพราะต้องพึ่งพาพ่อแม่ในการเลี้ยงหลาน ลูกชายมักแยกออกไปอาศัยร่วมกับครอบครัวใหม่ ไม่สามารถติดตามเพื่อทำการสัมภาษณ์ในระหว่างการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ซึ่งมีกรอบเวลาการลงพื้นที่เก็บข้อมูลจำกัด อย่างไรก็ตาม พบว่าการเก็บข้อมูลจากสมาชิกครอบครัวที่เป็นเพศหญิง โดยเฉพาะแม่ มักได้ข้อมูลของครอบครัวครบถ้วนกว่าเพศชาย อาจเป็นเพราะบทบาทของผู้หญิงที่ถูกกำหนดให้จัดการเรื่องภายในบ้าน จึงรับรู้ประวัติของคนในครอบครัว และมีการติดตามข่าวสารด้านสถานภาพและชีวิตของรุ่นลูกอย่างต่อเนื่อง

4.1.3 สถานภาพครอบครัว

ในรุ่นพ่อแม่ของครอบครัวกรณีศึกษารวม 30 ครอบครัว มี 20 ครอบครัวที่พ่อและแม่อยู่ด้วยกัน อีก 10 ครอบครัวพ่อและแม่หย่าร้าง เป็นพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวทั้งหมด นอกจากนี้ รุ่นพ่อแม่ในครอบครัวกรณีศึกษาให้กำเนิดบุตรทั้งหมดรวม 77 คน เฉลี่ย มีจำนวนบุตรเฉลี่ย 2-3 คนต่อครอบครัว มี 15 ครอบครัวที่สมาชิกในรุ่นลูกไม่มีปัญหาหย่าร้างหรือมีสถานภาพโสด อีก 15 ครอบครัวมีสมาชิกในรุ่นลูกอย่างน้อยหนึ่งคนหย่าร้าง รุ่นลูกที่มีปัญหาหย่าร้างมักอาศัยอยู่ร่วมบ้านเดียวกันกับพ่อแม่ เพราะต้องอาศัยพ่อแม่ช่วยเลี้ยงหลานในขณะที่ตนออกไปทำงาน

สถานภาพครอบครัวในรุ่นพ่อแม่ มีอิทธิพลต่อความสามารถในการเลื่อนชั้นทางสังคมในรุ่นลูก พบว่าในรุ่นพ่อแม่ที่เป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวมีความเปราะบางสูง ต้องหาเงินเลี้ยงลูกคนเดียว แต่มีข้อจำกัดด้านทักษะและอาชีพ ทำให้มีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดูแลลูกทุกคน มีลูกที่จำเป็นต้องหลุดออกจากระบบการศึกษา ในหลายกรณี พบว่ารุ่นลูกต้องทำงานในวัยเรียนเพื่อส่งตัวเองเรียนหนังสือ โดยจะอภิปรายประเด็นนี้เพิ่มเติมในหัวข้อที่ 4.3

ตารางที่ 2 สถานภาพครอบครัว

ครอบครัวที่	รุ่นพ่อแม่			ตัวแทนรุ่นลูก			
	จำนวนบุตร	อยู่ด้วยกัน	หย่าร้าง	โสด	อยู่ด้วยกัน	ตนเองหย่าร้าง	มีพี่น้องหย่า
1	2	X		X			
2	2	X		X			
3	3	X			X		
4	4	X		X			
5	2		X	X			
6	5	X			X		X
7	2	X		X			X
8	3	X		X			X
9	2	X		X			
10	2		X			X	
11	4		X		X		X
12	2	X			X		
13	3		X		X		X
14	2	X		X			X
15	2	X				X	

ครอบครัวที่	รุ่นพ่อแม่			ตัวแทนรุ่นลูก			
	จำนวนบุตร	อยู่ด้วยกัน	หย่าร้าง	โสด	อยู่ด้วยกัน	ตนเองหย่า	มีพี่น้องหย่า
16	3	X		X			X
17	2	X			X		
18	3		X		X		
19	4	X			X		
20	2	X			X		
21	1		X			X	
22	3	X		X			
23	2	X				X	
24	3	X			X		X
25	1		X			X	
26	2		X			X	
27	2		X			X	
28	4	X		X			
29	4	X		X			
30	1		X	X			

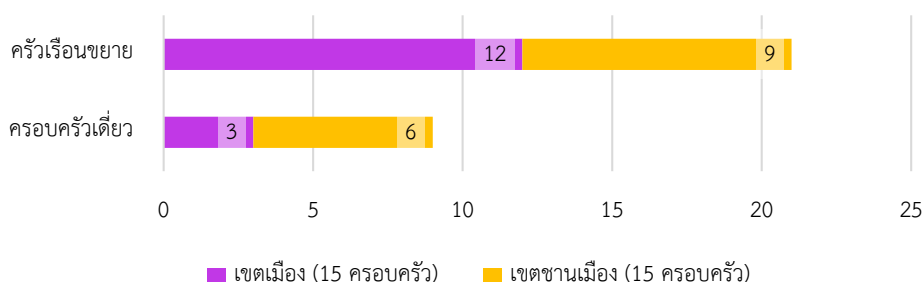
หมายเหตุ: ครอบครัวที่ 1-15 อาศัยอยู่ในเขตคลองเตย ครอบครัวที่ 16-20 อาศัยในเขตสายไหมและกรุงเทพมหานครน

4.1.4 ขนาดครอบครัว

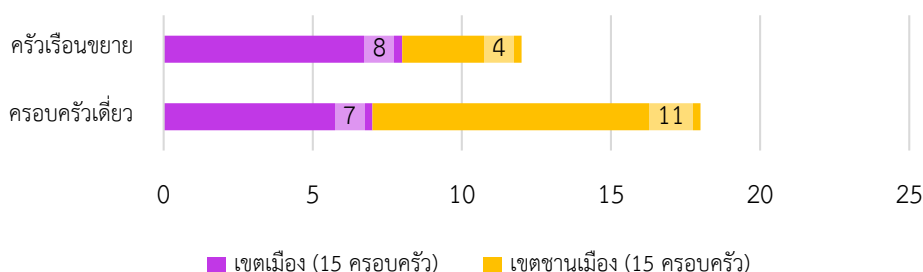
ตัวแทนรุ่นพ่อแม่ 21 คน จากทั้งหมด 30 คน อาศัยหรือเคยอาศัยในครัวเรือนขยาย (แผนภูมิที่ 2) ใช้ทรัพยากรร่วมกับครอบครัวอื่นจำนวน 2-4 ครอบครัว มี 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) อาศัยร่วมกับครอบครัวของญาติพี่น้องในบ้านหลังเดียวกัน พบในครอบครัวกรณีศึกษาที่อาศัยในเขตเมืองมากกว่าเขตชานเมือง เนื่องจากที่ดิน ค่าเช่าที่พัก และค่าอาหาร มีราคาแพง สมาชิกของแต่ละครอบครัวจึงจำเป็นต้องอาศัยรวมในบ้านเดียวกันเพื่อลดค่าใช้จ่าย หากมีสมาชิกของครอบครัวใดครอบครัวหนึ่งมีปัญหาทางการเงินและปัญหาสุขภาพ มีแนวโน้มที่สมาชิกของครอบครัวอื่นต้องให้ความช่วยเหลือ

และ 2) สมาชิกของแต่ละครอบครัวอาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน หรือในบริเวณใกล้เคียงกัน ไปมาหาสู่กันบ่อยครั้ง แม้สมาชิกครอบครัวหนึ่งมีภาระผูกพันให้ความช่วยเหลืออีกครอบครัวหนึ่ง แต่ภาระผูกพันนี้ไม่เข้มข้นมากเท่ากับครอบครัวที่อาศัยรวมในบ้านเดียวกัน ครัวเรือนขยายลักษณะนี้พบในครอบครัวกรณีศึกษาที่อาศัยในเขตชานเมืองมากกว่าเขตเมือง

แผนภูมิที่ 2 ขนาดครอบครัวของตัวแทนรุ่นพ่อแม่

แผนภูมิที่ 3 ขนาดครอบครัวของตัวแทนรุ่นลูก

ขนาดครัวเรือนในรุ่นลูกลดลงอย่างมีนัยสำคัญ โดยรุ่นพ่อแม่ที่เป็นครอบครัวเดี่ยว มีแนวโน้มที่รุ่นลูกจะเป็นครอบครัวเดี่ยวเช่นกัน มีตัวแทนจากรุ่นลูก 18 คน จากทั้งหมด 30 คน ที่เป็นครอบครัวเดี่ยว (แผนภูมิที่ 3) สมาชิกในครอบครัวไม่มีภาระผูกพันดูแลญาติพี่น้องในครอบครัวอื่น แต่อาจมีภาระดูแลพ่อแม่และหลานของตนเท่านั้น จึงมีโอกาสสะสมทรัพย์สินมากกว่ารุ่นลูกที่ยังอยู่ในครัวเรือนขยาย ตัวแทนรุ่นลูกที่อาศัยในเขตชานเมือง มีแนวโน้มเป็นครอบครัวเดี่ยวมากกว่ารุ่นลูกที่อาศัยในเขตเมือง อาจเพราะว่าค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัยน้อยกว่าในเขตเมือง สมาชิกของครอบครัวจึงสามารถแยกออกไปอยู่เป็นครอบครัวเดี่ยวได้

4.1.5 ภูมิลำเนาเดิม และลักษณะการอพยพเข้าสู่กรุงเทพมหานคร

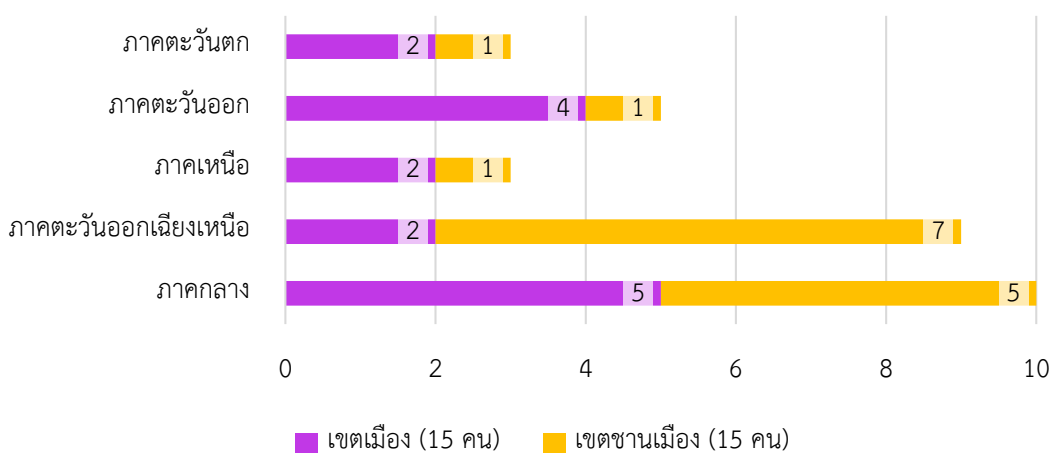
ตัวแทนจากรุ่นพ่อแม่ทั้งหมด 30 คน เป็นแรงงานอพยพจากต่างจังหวัด เข้ามาทำงานและตั้งถิ่นฐานในกรุงเทพมหานคร ในช่วงทศวรรษ พ.ศ. 2510-2530 มีภูมิลำเนาเดิมจากหลายพื้นที่ (แผนภูมิที่ 4) 2 ใน 3 มาจากภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่เหลือมาจากภาคตะวันออก ภาคตะวันตก และภาคเหนือ มีตัวแทนจากรุ่นพ่อแม่ 6 คนที่ยังไปมาหาสู่ญาติพี่น้องที่ภูมิลำเนาเดิม สามารถขอความช่วยเหลือจากญาติพี่น้องหากประสบวิกฤติในครอบครัว ตัวแทนจากรุ่นพ่อแม่ที่เหลืออีก 24 คน ไม่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับญาติพี่น้องที่ต่างจังหวัด การดำรงชีพจึงต้องพึ่งพารายได้ งาน และครอบครัวที่อาศัยในเมืองเป็นหลัก

ในส่วนของลักษณะการอพยพย้ายถิ่นฐาน มีตัวแทนในรุ่นพ่อแม่ 26 คน ที่อพยพเข้ามาทำงานทำในกรุงเทพมหานคร แล้วตั้งถิ่นฐานทันที แม้ว่าบางคนจะวางแผนกลับภูมิลำเนาเดิม แต่ก็ไม่ได้กลับในที่สุด เพราะจำเป็นต้องพึ่งพาเงินและรายได้ในกรุงเทพมหานครเพื่อการดำรงชีพเป็นหลัก ไม่มีที่ดินและทรัพย์สินอื่นในภูมิลำเนา

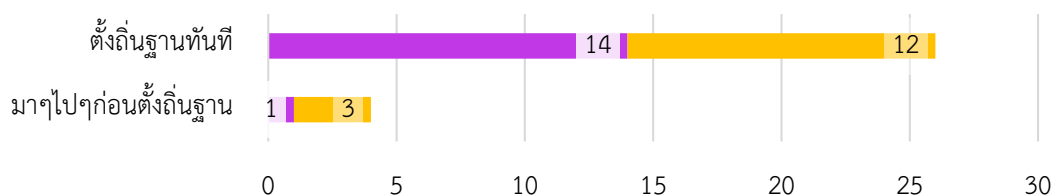
ส่วน 4 คนที่เหลือ เคลื่อนย้ายไปอยู่มากระหว่างกรุงเทพมหานครและภูมิลำเนาเดิม ก่อนตั้งถิ่นฐานในกรุงเทพมหานคร หรือย้ายกลับภูมิลำเนาเดิมไปแล้ว (แผนภูมิที่ 5)

ตัวแทนจากรุ่นลูก 24 คน เกิดและเติบโตในกรุงเทพมหานคร ไม่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับญาติพี่น้องที่ภูมิลำเนาเดิมของพ่อแม่ ส่วน 6 คนที่เหลือเกิดในภูมิลำเนาเดิมของพ่อหรือแม่ แล้วจึงอพยพตามพ่อหรือแม่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในกรุงเทพมหานคร ไม่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับญาติพี่น้องที่ภูมิลำเนาเดิมเช่นเดียวกัน (แผนภูมิที่ 6) พบลักษณะการอพยพคล้ายคลึงกันในครอบครัวกรณีศึกษา ที่อาศัยในเขตเมืองและชานเมือง

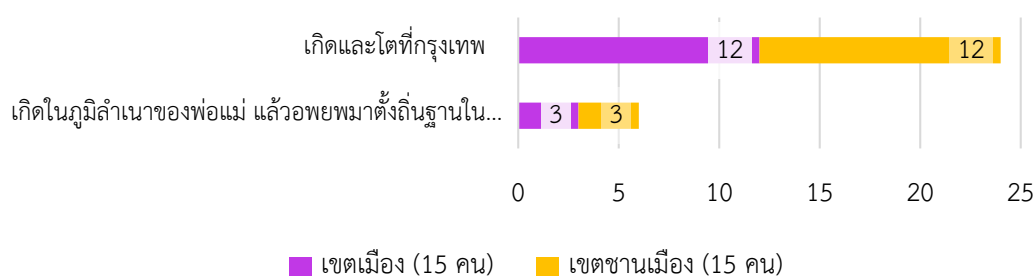
แผนภูมิที่ 4 ภูมิลำเนาเดิมของตัวแทนจากรุ่นพ่อแม่

แผนภูมิที่ 5 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานในรุ่นพ่อแม่

แผนภูมิที่ 6 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานในรุ่นลูก

4.1.6 เศรษฐฐานะเดิมของรุ่นพ่อแม่

ตัวแทนจากรุ่นพ่อแม่ทุกคนมีภูมิหลังยากจน อธิบายความยากจนของตนเองด้วยระดับคุณภาพชีวิต เช่น อดมื้อกินมื้อ ต้องทำงานตั้งแต่เด็ก ไม่ได้เรียนหนังสือ ไม่เคยได้เที่ยว และต้องนอนร่วมกับคนในบ้านอย่างแออัด เป็นต้น ความยากจนในที่นี้ยังหมายถึงการไม่มีทรัพย์สินสมบัติที่มีมูลค่า มีตัวแทนรุ่นพ่อแม่เพียง 5 คน จากทั้งหมด 30 คน ที่ได้รับที่ดินมรดกจากรุ่นปู่ตายาย (แผนภูมิที่ 7) เป็นที่นาตั้งแต่ขนาด 1 ถึง 15 ไร่ อย่างไรก็ตามก็ไม่ได้มีผลต่อการเพิ่มพูนความมั่งคั่งของตนเอง เนื่องจากตั้งอยู่ในพื้นที่ชนบทห่างไกล และมักเป็นที่ดินของกงสีซึ่งเป็นครัวเรือนขยาย มีแนวโน้มต้องตัดแบ่งที่ดินระหว่างญาติพี่น้อง ไม่เกิดการส่งต่อที่ดินถึงรุ่นลูก

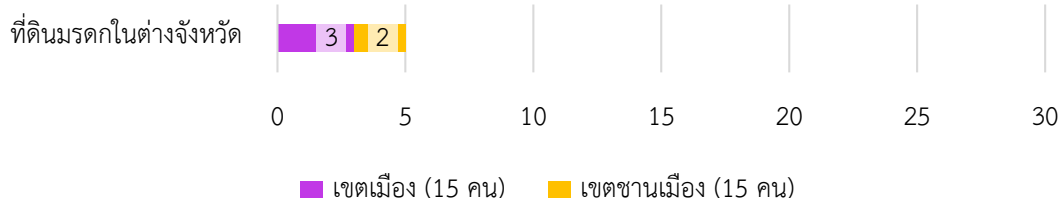
อย่างไรก็ดี เมื่อตัวแทนรุ่นพ่อแม่อพยพเข้ามาทำงานในกรุงเทพมหานคร จึงหารายได้ได้มากกว่าการทำงานในชนบท แต่ก็มีค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพสูงเช่นกัน โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของลูก รุ่นพ่อแม่ในครอบครัวกรณีศึกษาส่วนมากให้ความสำคัญกับการศึกษาของลูก เพราะเชื่อว่าจะทำให้ลูกไม่ยากจนเหมือนตน มีเพียง 3 ครอบครัวที่มีเงินเหลือพอสำหรับการซื้อทรัพย์สินที่มีมูลค่า และมีแนวโน้มส่งต่อสู่รุ่นลูกในอนาคต (แผนภูมิที่ 8) ครอบครัวแรกมีแม่เปิดร้านของชำร้านเดียวในชุมชน จึงมีรายได้ก้าวกระโดดกว่าครอบครัวอื่น สามารถเก็บเงินสดและซื้อบ้านเพื่อส่งต่อให้ลูกได้สำเร็จ ครอบครัวที่สองมีแม่ขายข้าวแกง รายได้ไม่มากนัก แต่สามารถซื้อบ้านและที่ดินในภูมิลำเนาเดิมของตนได้ เพราะมีความสัมพันธ์กับเศรษฐีที่ส่งเงินให้แม่เป็นประจำทุกเดือน และครอบครัวสุดท้ายมีพ่อทำงานเป็นพนักงานข้าราชการชั้นผู้น้อย มีรายได้มั่นคง และเข้าถึงเงินกู้ซื้อบ้านภายใต้สวัสดิการพนักงานข้าราชการ

ดังนั้น แม่รุ่นพ่อแม่ในครอบครัวกรณีศึกษาอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในกรุงเทพมหานคร แต่ความสามารถในการสะสมทรัพย์สินยังอยู่ในระดับต่ำ อาจเพราะเป็นแรงงานที่ไม่มีทักษะสูงมาก มักทำงานนอกระบบ จึงมีรายได้ไม่แน่นอน นอกจากนี้ มีรุ่นลูก 17 คน ที่มีรุ่นพ่อแม่ได้รับที่ดินจัดสรรจากหน่วยงานรัฐ มีการปลูกบ้านเป็นอาคารถาวร แม่รุ่นพ่อแม่เห็นว่าบ้านและที่ดินเป็นทรัพย์สินที่จะส่งต่อให้ลูก ช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัย แต่เป็นทรัพย์สินที่ไม่สามารถครอบครองได้โดยกรรมสิทธิ์ มีความเสี่ยงโดนไล่รื้อในอนาคต หากหน่วยงานรัฐเปลี่ยนแปลงนโยบายการใช้สอยที่ดิน ดังนั้น บ้านและที่ดินนี้จึงไม่นับเป็นทรัพย์สินตามกฎหมาย

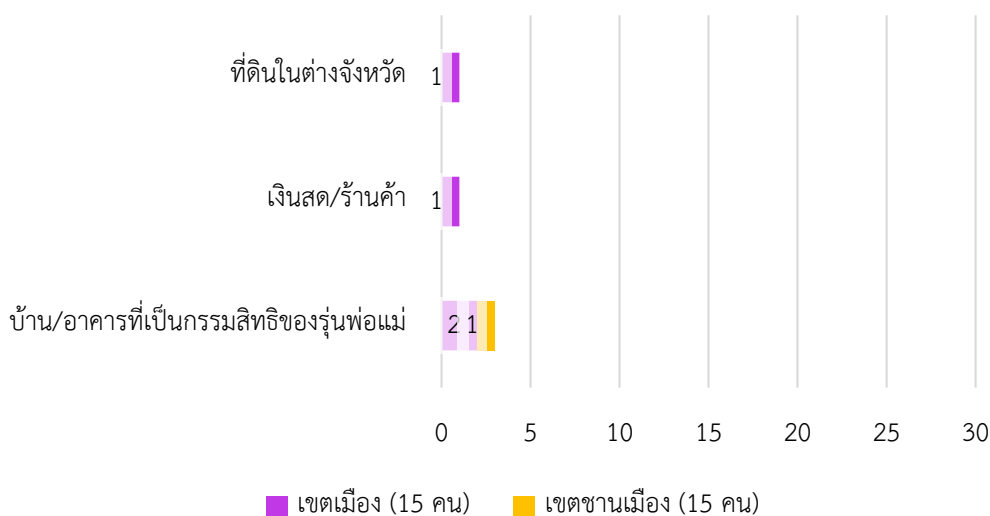
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

แผนภูมิที่ 7 ทรัพย์สินที่สร้างในรุ่นปู่ตายาย และส่งต่อให้รุ่นพ่อแม่

แผนภูมิที่ 8 ทรัพย์สินที่สร้างในรุ่นพ่อแม่ และมีแนวโน้มส่งต่อให้รุ่นลูก

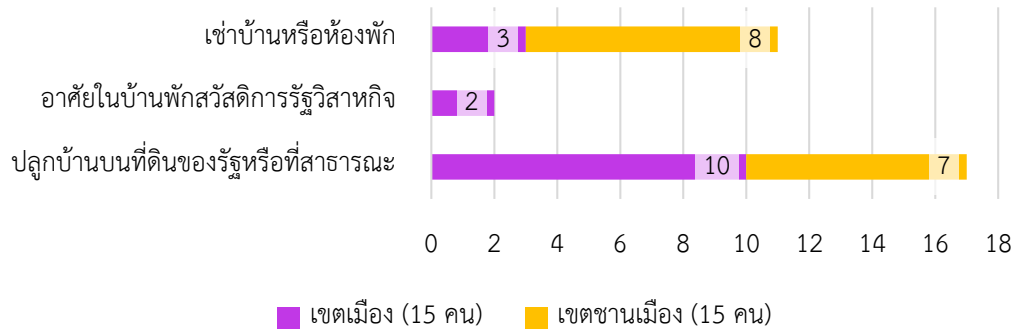
4.1.7 ลักษณะที่อยู่อาศัย

ตัวแทนรุ่นพ่อแม่อพยพเข้าสู่กรุงเทพมหานคร มี 17 คน จากทั้งหมด 30 คน ที่ปลูกบ้านหรือเช่าที่พักอาศัย ในบนที่ดินรกร้างของรัฐหรือที่สาธารณะ ซึ่งต่อมากลายเป็นพื้นที่ชุมชนแออัด (อาศัยในเขตคลองเตย 10 คน และเขตสายไหมและกรุงเทพดอนบม 7 คน) พ่อแม่กลุ่มนี้แนะนำโดยผู้นำชุมชน อีก 11 คน เช่าบ้านหรือห้องพักในชุมชนแออัด มีเพียง 2 คนที่อาศัยในบ้านพักสวัสดิการพนักงานรัฐวิสาหกิจ เพราะมีสมาชิกในครอบครัวทำงานในหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ สามารถลดภาระค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัยและสะสมเงินออม (แผนภูมิที่ 9) สะท้อนว่าภาระค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัย เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การสะสมเงินออมเป็นไปได้ยาก

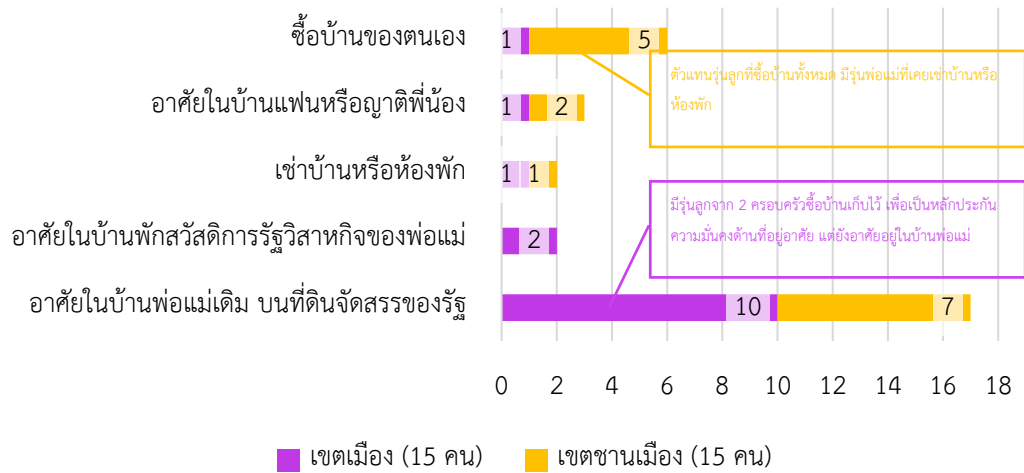
ในปัจจุบัน ตัวแทนรุ่นพ่อแม่ทั้ง 17 คน ยังคงอาศัยอยู่ในที่ดินจัดสรรของรัฐเดิม ขณะที่ตัวแทนรุ่นลูกใน 15 ครอบครัวนี้ยังอาศัยอยู่กับพ่อแม่ (10 คนในเขตคลองเตย และ 5 คน ในเขตสายไหมและกรุงเทพดอนบม) มีเพียง 2 คนในกลุ่มนี้แม้ยังอาศัยอยู่กับพ่อแม่ แต่ก็ซื้อบ้านนอกที่ดินจัดสรร เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย ในกรณีที่ดินถูกไล่รื้อในอนาคต ส่วนตัวแทนรุ่นลูก 2 คน ออกไปเช่าบ้านพักอาศัยอยู่ภายนอกชุมชน สะท้อนว่าตัวแทนรุ่นลูกในกลุ่มนี้ส่วนมากยังคงไม่มีความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย

ในครอบครัวที่ตัวแทนรุ่นพ่อแม่เช่าบ้านหรือห้องพักในชุมชนแออัดรวม 11 คน มี 1 คนย้ายกลับภูมิลำเนาเดิมไปแล้ว ส่วนตัวแทนรุ่นลูกของครอบครัวในกลุ่มนี้ มี 6 คนที่ซื้อบ้านของตัวเองสำเร็จ และเกือบทั้งหมดให้พ่อแม่มาอยู่ด้วย รุ่นลูกกลุ่มนี้มีประสบการณ์ย้ายที่อยู่ตามพ่อแม่ในวัยเด็ก จึงมีแรงขับเคลื่อนให้เสาะหาความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยเมื่อเข้าสู่วัยทำงาน ประกอบกับทำงานในระบบที่มีเงินเดือนประจำ ขณะที่ตัวแทนรุ่นลูกอีก 5 คนที่เหลือ ยังต้องเช่าบ้านร่วมกับพ่อแม่ หรืออาศัยอยู่กับบ้านญาติพี่น้อง (แผนภูมิที่ 10)

แผนภูมิที่ 9 ที่อยู่อาศัยของตัวแทนรุ่นพ่อแม่ ภายหลังจากอพยพเข้าสู่กรุงเทพมหานคร

แผนภูมิที่ 10 ที่อยู่อาศัยของตัวแทนรุ่นลูก

4.2 ความสามารถในการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่น

ความสามารถในการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่น ศึกษาผ่านการเปรียบเทียบตำแหน่งทางสังคมของตัวแทนรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูก ด้วยตัวชี้วัด 3 ประเภท ได้แก่ 1) ระดับการศึกษา เปรียบเทียบแบบ Absolute mobility 2) ลักษณะอาชีพ¹¹ เปรียบเทียบแบบ Relative mobility ในช่วงที่ตัวแทนรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูกอายุใกล้เคียงกัน และ 3) ระดับควินไทล์รายได้ เปรียบเทียบแบบ Relative mobility เช่นกัน โดยอ้างอิงระดับควินไทล์รายได้จากข้อมูลรายได้ประชากรในการสำรวจสถานะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ

อย่างไรก็ตาม หากแยกพิจารณาเป็นรายตัวชี้วัด จะเกิดคำถามขึ้นว่าตัวชี้วัดใดที่ตัดสินความสำเร็จของครอบครัวในการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่น เพราะสมาชิกในครอบครัวยกระดับสถานะทางสังคมผ่านตัวชี้วัดหนึ่ง แต่ไม่ยกระดับผ่านอีกตัวชี้วัดหนึ่ง ดังนั้น จำเป็นต้องหาคำนิยามความสำเร็จ ก่อนที่จะตัดสินว่าครอบครัวใดเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นในทางที่ดีขึ้นหรือไม่

เมื่อประยุกต์แนวคิดของ Bourdieu (1986) ในการวิเคราะห์ความสามารถในการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นของครอบครัวกรณีศึกษา ความสามารถนั้นมาจากการครอบครองทุน 3 ประเภท ได้แก่ ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางสังคม ส่งผลให้รุ่นพ่อแม่และรุ่นลูกเข้าถึงทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีพในเมืองตามที่ Moser (1998) แจกแจงไว้ ได้แก่ ทุนทางการเงิน (งานและค่าจ้าง) ทุนทางมนุษย์ (ทักษะและการศึกษา) สิทธิประโยชน์ (ที่อยู่อาศัยและสมาชิกในครัวเรือน) และ ทุนทางสังคม (ความสัมพันธ์กับบุคคลหรือชุมชน)

การสัมภาษณ์รุ่นพ่อแม่และลูกในครอบครัวกรณีศึกษาพบว่า การสร้างทุนทางมนุษย์ อันได้แก่การส่งลูกหลานเรียนหนังสือให้มีวุฒิการศึกษาสูงที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยเฉพาะการผลักดันให้ลูกหลานเรียนจบอย่างน้อยระดับปริญญาตรี เป็นนิยามความสำเร็จในมุมมองของผู้ให้สัมภาษณ์ ร้อยละ 77 ของผู้ให้สัมภาษณ์จากรุ่นพ่อแม่ และร้อยละ 93 ของของผู้ให้สัมภาษณ์จากรุ่นลูก ให้ความเห็นว่าการศึกษาคือคุณสมบัติที่จะทำให้บุคคลมีฐานะดีขึ้นและหลุดพ้นจากความยากจน ดังนั้น การศึกษาของลูกหลานจึงเป็นกิจกรรมที่ได้รับการจัดลำดับความสำคัญในอันดับต้นๆของครอบครัว มีการระดมทุนทางเศรษฐกิจ เพื่อโอนถ่ายสู่ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของลูกหลาน

เมื่อนำแนวคิดดังกล่าวมากำหนดนิยามความสำเร็จของการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จึงเสนอว่าครอบครัวที่สามารถส่งรุ่นลูกเรียนหนังสือจนจบระดับปริญญาตรีในสัดส่วนที่มากที่สุด ถือว่าประสบความสำเร็จตามทัศนคติของครอบครัวกรณีศึกษาที่มีภูมิหลังยากจน รุ่นพ่อแม่น่าจะมีความสามารถในการครอบครองและสะสมทุนทางเศรษฐกิจและทุนประเภทอื่น ได้มากกว่าครอบครัวที่ไม่สามารถส่งรุ่นลูกเรียนจบระดับปริญญาตรี หรือส่งรุ่นลูกเรียนระดับปริญญาตรีได้ในสัดส่วนที่น้อยกว่า จึงจัดแบ่งครอบครัวกรณีศึกษาตามความสำเร็จนี้ โดยแบ่งครอบครัวเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

¹¹ 1) ระดับล่าง (ระดับ 1) คือ แรงงานไร้ทักษะ มีรายได้ไม่แน่นอน เช่น ลูกจ้างรายวัน หาบเร่แผงลอย กรรมกร ผู้ขับขี่มอเตอร์ไซด์รับจ้าง คนเก็บของเก่า และเกษตรกรรับจ้าง

2) ระดับกลางล่าง (ระดับ 2) คือ แรงงานกึ่งมีทักษะ มีรายได้ไม่แน่นอน เช่น พนักงานในภาคผลิตและภาคบริการ ผู้ประกอบการรายย่อยที่ไม่ต้องลงทุนมาก เจ้าของร้านของชำ ช่าง ผู้รับเหมารายย่อย

3) ระดับกลางบน (ระดับ 3) คือ แรงงานมีทักษะ มีรายได้แน่นอน เช่น พนักงานบริษัทที่ได้รับเงินเดือนประจำ ข้าราชการระดับกลางถึงล่าง ทหาร ตำรวจ และผู้ประกอบการขนาดกลาง

4) ระดับบน (ระดับ 4) คือ แรงงานมีทักษะ มีรายได้แน่นอน ตำแหน่งงานมีความก้าวหน้า หรือมีความรู้เฉพาะ มีอำนาจต่อรองและตัดสินใจในการทำงาน เช่น ผู้บริหาร ผู้จัดการบริษัท ข้าราชการระดับบน และกลุ่มวิชาชีพ

- 1) กลุ่ม A คือ ครอบครัวที่รุ่นลูกทุกคนมีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า มี 4 ครอบครัว เป็นครอบครัวที่ประสบความสำเร็จในการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่น โดยครอบครัวในกลุ่มนี้ส่วนมากเป็นครอบครัวที่คัดเลือกโดยผู้วิจัยด้วยการเลือกหน่วยตัวอย่างแบบบังเอิญ
- 2) กลุ่ม B คือ ครอบครัวที่รุ่นลูกบางคนมีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า มี 15 ครอบครัว เป็นครอบครัวที่ยังไม่ประสบความสำเร็จในการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่น แต่อยู่ในกระบวนการขยับสถานะทางสังคมขึ้น โดยครอบครัวในกลุ่มนี้ส่วนมากเป็นครอบครัวที่คัดเลือกโดยผู้นำชุมชน
- 3) กลุ่ม C คือ ครอบครัวที่ไม่มีรุ่นลูกสักคนมีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี มี 11 ครอบครัว เป็นครอบครัวที่ยังไม่ประสบความสำเร็จในการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่น โดยครอบครัวในกลุ่มนี้ส่วนมากเป็นครอบครัวที่คัดเลือกโดยผู้วิจัยด้วยการเลือกหน่วยตัวอย่างแบบบังเอิญ

นอกจากนี้ การแบ่งกลุ่มโดยใช้วุฒิการศึกษาสามารถกระทำได้เพราะพ่อแม่มีข้อมูลเรื่องวุฒิการศึกษาของลูกทุกคน เพราะลูกยังอาศัยกับพ่อแม่ในวัยเรียน ขณะที่ข้อมูลด้านอาชีพและรายได้ ไม่สามารถติดตามข้อมูลจากรุ่นลูกได้ทุกคน เพราะแยกอาศัยคนละบ้านกับพ่อแม่ รุ่นลูกบางส่วนไม่ได้พูดคุยกับพ่อแม่และพี่น้องอย่างใกล้ชิด พ่อแม่และพี่น้องจึงอาจรู้ข้อมูลคร่าวๆ แต่ไม่ใช่ข้อมูลที่แม่นยำ หากจะติดตามรุ่นลูกทุกคนในทุกครอบครัว ก็ไม่สามารถทำได้ ด้วยเงื่อนไขทางเวลาและทรัพยากรในระหว่างการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สามารถดูข้อมูลด้านจำนวนปีการศึกษา อาชีพ และระดับรายได้ เท่าที่เก็บข้อมูลได้ ในตารางภาคผนวก

ดังนั้น การเปรียบเทียบตำแหน่งทางสังคมระหว่างรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูก ยังคงทำได้เป็นรายบุคคล ด้วยการคัดเลือกตัวแทนจากรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูกจากแต่ละครอบครัว ซึ่งมีข้อมูลครบในทุกตัวชี้วัด ได้ผลลัพธ์แยกกลุ่มตามนิยามความสำเร็จที่กล่าวมาข้างต้น แสดงผลในตารางที่ 3 และแยกกลุ่มตามพื้นที่พักอาศัยในตารางที่ 4 5 และ 6

ตารางที่ 3 จำนวนปีการศึกษา ระดับอาชีพ รายได้/เดือน/หัว และควินไทล์รายได้ต่อหัวของตัวแทนจากรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูก

ครอบครัว ที่ *	จำนวนปีการศึกษา		ระดับอาชีพ (1-4)		รายได้เฉลี่ยต่อเดือน (บาท)/Quintile (ปี พ.ศ.)	
	รุ่นพ่อแม่	รุ่นลูก	รุ่นพ่อแม่	รุ่นลูก	รุ่นพ่อแม่**	รุ่นลูก***
กลุ่ม A ครอบครัวที่รุ่นลูกทุกคนมีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า						
1	4	16 +	เจ้าของร้านของชำ (2)	รับช่วงร้านของชำ (2) =	40,000/ Q5 (2537-2541)	10,000/ Q3 -
3	18	18 =	นักสังคมสงเคราะห์ (3)	นักวิจัย อาจารย์พิเศษ (4) +	25,000/ Q5 (2541-2545)	100,000/ Q5 =
5	12	16 +	พนักงานธนาคาร (3)	พนักงานบริษัทสื่อสาร (3) =	2,500/ Q4 (2531-2537)	26,000/ Q4 =
16	9	18 +	ขนส่ง/ขายของชำ (2)	พนักงานข้าราชการ (3) +	4,000/ Q4 (2539-2543)	55,000/ Q5 +
กลุ่ม B ครอบครัวที่รุ่นลูกบางคนมีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า						
2	6	16 +	ช่างตัดเหล็กรับจ้าง (2)	ช่างตรวจซ่อม บริษัท (3) +	5,000/ Q4 (2539-2543)	16,000/ Q4 =
4	7	16 +	แม่บ้านรับจ้างรายวัน (1)	ช่างตรวจซ่อม บริษัท (3) +	3,000/Q4 (2531-2535)	25,000/ Q4 =
6	2	16 +	ผู้รับเหมารายย่อย (2)	พนักงานรัฐวิสาหกิจ (3) +	2,000/Q4 (2531-2535)	40,000/ Q5 +
7	14	16 +	แม่ลอยขายอาหาร (1)	พนักงาน ร้านกาแฟ (2) +	20,000/ Q5 (2525-2530)	10,000/ Q3 -
9	9	16 +	แม่บ้านประจำบริษัท (2)	ช่างตรวจซ่อม บริษัท (3) +	10,000/ Q5 (2541-2545)	17,000/ Q4 -
17	12	18 +	พนักงานเก็บขยะของรัฐ (2)	พนักงานฝ่ายธุรการ (3) +	3,000/ Q4 (2535-2539)	23,000/ Q4 =
18	4	18 +	แม่บ้านรับจ้างรายวัน (1)	นักบัญชี (4) +	300/ Q1 (2531-2537)	140,000/ Q5 +
19	6	16 +	ผู้รับเหมารายย่อย (2)	พนักงานฝ่ายขาย (3) +	2,400/ Q3 (2537-2541)	20,000/ Q4 +
20	7	16 +	ผู้รับเหมารายย่อย (2)	พนักงานฝ่ายขาย (3) +	10,000/ Q5 (2537-2541)	17,000/ Q4 -
21	4	16 +	รับจ้างร้อยพวงมาลัย (1)	ฝ่ายลูกค้าสัมพันธ์ (3) +	4,000/ Q5 (2531-2537)	24,000/ Q4 -
22	6	16 +	รับจ้างร้อยพวงมาลัย (1)	พนักงานฝ่ายธุรการ (3) +	1,200/ Q3 (2531-2537)	11,000/ Q3 =
23	3	16 +	พนักงานเสิร์ฟ (1)	พนักงานฝ่ายขาย (3) +	2,000/ Q4 (2531-2535)	20,000/ Q4 =
24	4	16 +	กรรมกรก่อสร้าง (1)	พนักงานฝ่ายต้อนรับ (3) +	400/ Q1 (2531-2537)	20,000/ Q4 +
25	6	16 +	ช่างเสริมสวย (2)	พนักงานฝ่ายผลิต (3) +	40,000/ Q5 (2541-2545)	20,000/ Q4 -
26	1	16 +	เก็บของเก่า (1)	ผู้ช่วยฝ่ายบัญชี (3) +	3,000/ Q2 (2537-2541)	11,000/ Q3 +
กลุ่ม C ครอบครัวที่ไม่มีรุ่นลูกสักคนมีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี						
8	4	14 +	แม่ลอยขายอาหาร (1)	พนักงานร้านอาหาร (2) +	1,200/ Q3 (2531-2535)	8,000/ Q3 =
10	4	9 +	เจ้าของร้านของชำ (2)	พนักงานร้านอาหาร (2) =	20,000/ Q5 (2533-2540)	8,000/ Q3 -
11	9	8 -	แม่ลอยขายอาหาร (1)	รับส่งอาหาร (1) =	25,000/ Q5 (2535-2540)	10,000/ Q3 -
12	0	9 +	แม่ลอยขายอาหาร (1)	ลูกจ้างในคลังสินค้า (2) +	3,000/ Q4 (2535-2341)	12,000/ Q4 =
13	4	12 +	เจ้าของร้านของชำ (2)	ลูกจ้างในคลังสินค้า (2) =	15,000/ Q5 (2540-2545)	20,000/ Q4 -
14	3	6 +	ลูกจ้างโรงงานรายวัน (1)	ขับมอเตอร์ไซด์รับจ้าง (1) =	480/ Q2 (2527-2533)	6,000/ Q2 =
15	0	6 +	กรรมกร (1)	รับจ้างรายวัน (1) =	1,500/ Q2 (2541-2547)	6,500/ Q2 =
27	6	9 +	ขายข้าวกล่อง (1)	พนักงานร้านอาหาร (2) =	10,000/ Q5 (2541-2545)	12,000/ Q4 -
28	8	9 +	ลูกจ้างโรงงานรายวัน (1)	รับจ้างรายวัน (1) =	9,000/ Q4 (2545-2551)	10,000/ Q3 -
29	4	9 +	กรรมกร (1)	รับจ้างรายวัน (1) =	1,500/ Q2 (2541-2547)	8,000/ Q3 +
30	0	0 =	กรรมกร (1)	แม่บ้าน (1) =	1,000/ Q1 (2541-2547)	4,000/ Q2 +
ความหมายสัญลักษณ์: + ระดับสูงกว่ารุ่นพ่อแม่ / = ระดับเทียบเท่ารุ่นพ่อแม่ / - ระดับต่ำกว่ารุ่นพ่อแม่						
* ครอบครัวที่ 1-15 อาศัยในเขตคลองเตย ครอบครัวที่ 16-30 อาศัยในเขตสายไหมและกรุงเทพมหานคร						
** รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของรุ่นพ่อแม่เป็นเวลา 5-10 ปี ตอนช่วงอายุใกล้เคียงกับลูกในปัจจุบัน						
*** รายได้ต่อเดือนรุ่นลูกในเดือนธันวาคม 2562 - มกราคม 2563 ก่อนรัฐบาลไทยใช้มาตรการปิดเมืองเพื่อควบคุมโรคระบาดโควิด-19						

ตารางที่ 4 ระดับการศึกษาของตัวแทนรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูก จำแนกตามพื้นที่พักอาศัย

ระดับการศึกษา	ครอบครัวที่																													
	เขตเมือง															เขตชานเมือง														
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
รุ่นพ่อแม่ (o)																														
รุ่นลูก (x)																														
ปริญญาโท			xo													x	x	x												
ปริญญาตรี	x	x		x	x	x	x	x	x									x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
ปวส.																														
มัธยม 6/ปวช.																														
มัธยม 3																														
ประถม																														
ไม่เรียน																														

ตารางที่ 5 ระดับอาชีพของตัวแทนรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูก จำแนกตามพื้นที่พักอาศัย

ระดับอาชีพ	ครอบครัวที่																													
	เขตเมือง															เขตชานเมือง														
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
4 = แรงงานมีทักษะ มีความรู้เฉพาะ มีอำนาจ				x														x												
3 = แรงงานมีทักษะ รายได้แน่นอน			x		x	xo	x		x					x	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x			
2 = แรงงานกึ่งมีทักษะ รายได้ไม่แน่นอน	xo								x	x		xo																		
1 = แรงงานไร้ทักษะ รายได้ไม่แน่นอน																														

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 6 ระดับควินไทล์รายได้ต่อหัวต่อเดือนของตัวแทนรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูก จำแนกตามพื้นที่พักอาศัย

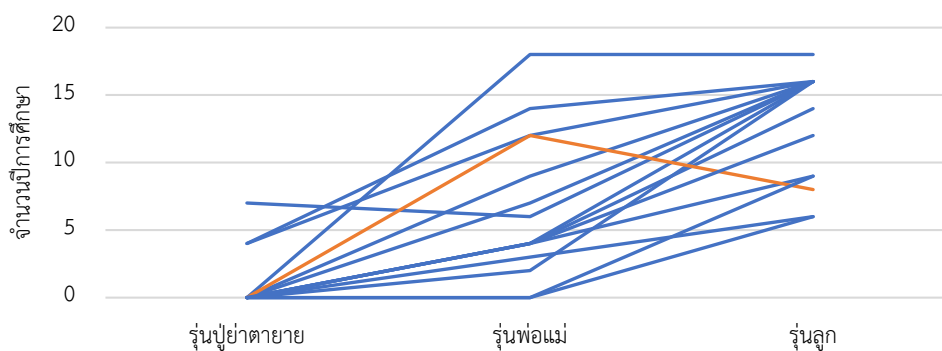
ระดับควินไทล์รายได้	ครอบครัวที่																													
	เขตเมือง															เขตชานเมือง														
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
5			xo		x									x	x															
4		xo		xo	xo				x				x		xo		x	x	x			xo	x	x		x				
3	x							x	xo		x	x													x					
2																														
1																														

- สัญลักษณ์:
- ↑ รุ่นลูกมีระดับสูงกว่ารุ่นพ่อแม่
 - ↔ รุ่นลูกมีระดับเทียบเท่ารุ่นพ่อแม่
 - ↓ รุ่นลูกมีระดับต่ำกว่ารุ่นพ่อแม่

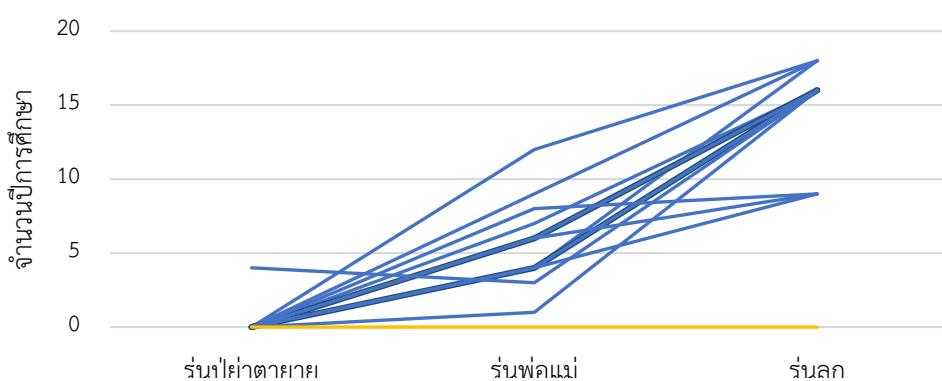
4.2.1 การเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นผ่านการศึกษา

ตัวแทนรุ่นลูกของครอบครัวกรณีศึกษาในภาพรวม มีจำนวนปีการศึกษาสูงกว่ารุ่นพ่อแม่ มีตัวแทนรุ่นลูก 28 คน จากทั้งหมด 30 คน คละกลุ่ม A B และ C ที่มีจำนวนปีการศึกษาสูงกว่าตัวแทนรุ่นพ่อแม่และรุ่นปู่ย่าตายาย อีก 2 คนอยู่ในกลุ่ม C มีจำนวนปีการศึกษาน้อยกว่ารุ่นพ่อแม่ เพราะความยากจน และปัญหาทะเลาะเบาะแว้งในโรงเรียน ทำให้ต้องออกจากระบบการศึกษากลางคัน (ตารางที่ 3) ตัวแทนจากรุ่นลูกร้อยละ 50 เรียนจบระดับปริญญาตรี ขณะที่ตัวแทนจากรุ่นพ่อแม่ร้อยละ 60 เรียนจบชั้นประถม ตัวแทนรุ่นปู่ย่าตายายร้อยละ 87 ไม่ได้เรียนหนังสือ (แผนภูมิที่ 13)

แผนภูมิที่ 11 จำนวนปีการศึกษาของตัวแทนครอบครัวสามรุ่น ครอบครัวที่ 1-15 (เขตเมือง)

แผนภูมิที่ 12 จำนวนปีการศึกษาของตัวแทนครอบครัวสามรุ่น ครอบครัวที่ 16-30 (เขตชานเมือง)

- สัญลักษณ์: — ตัวแทนรุ่นลูกมีจำนวนปีการศึกษาสูงกว่าพ่อแม่ (14 คนจากเขตเมือง, 14 คนจากเขตชานเมือง)
 — ตัวแทนรุ่นลูกมีจำนวนปีการศึกษาเท่ากับพ่อแม่ (1 คนจากเขตชานเมือง)
 — ตัวแทนรุ่นลูกมีจำนวนปีการศึกษาน้อยกว่าพ่อแม่ (1 คนจากเขตเมือง)

เมื่อพิจารณาเป็นรายพื้นที่ ตัวแทนรุ่นลูกในเขตเมืองและชานเมืองมีแนวโน้มศึกษาสูงกว่ารุ่นพ่อแม่ไม่ต่างกัน โดยระดับการศึกษาของรุ่นลูกไม่มีความสัมพันธ์กับระดับการศึกษาของพ่อแม่ (ตารางที่ 4) การสัมภาษณ์รุ่นพ่อแม่ พบว่าแรงจูงใจในการส่งลูกเรียนหนังสือ มาจากประสบการณ์ส่วนตัวที่ขาดโอกาสการศึกษาในวัยเด็ก เพราะครอบครัวรุ่นปู่ย่าตายายยากจน หรือไม่สนับสนุนการศึกษาของลูกสาว ตัวแทนรุ่นแม่ในครอบครัวหนึ่งเล่าว่า “เราไม่ได้เรียนสูง ชีวิตเลยลำบากตั้งแต่เด็ก เราไม่อยากให้ลูกลำบากเหมือนตัวเรา” มีความเชื่อว่าการศึกษาจะทำให้ลูกมีชีวิตที่ดีกว่าตน

ข้อค้นพบนี้แตกต่างจากงานวิจัยในประเทศพัฒนาที่ระบุว่า พ่อแม่ที่มีการศึกษามากกว่า จะมีทุนทรัพย์และแรงจูงใจลงทุนด้านการศึกษาของลูกมากกว่าพ่อแม่ที่ไม่มีการศึกษา (Corak, 2013, Solon 2018) จึงไม่อาจนำมาอธิบายกับครอบครัวที่มีภูมิหลังยากจน ในประเทศกำลังพัฒนาและประเทศไทยที่มีเศรษฐกิจเติบโตรวดเร็ว เพราะรุ่นพ่อแม่ที่ไม่มีการศึกษา เมื่อเห็นตัวอย่างความสำเร็จของคนอื่นที่มีการศึกษา ประกอบกับเมื่อตัวเองอพยพเข้ามาในเมืองซึ่งมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจเข้มข้น ก็มีโอกาสรายได้เพียงพอที่จะส่งลูกเรียนหนังสือ และรัฐบาลไทยก็มีนโยบายกระจายการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้มีแนวโน้มที่รุ่นพ่อแม่จะผลักดันให้รุ่นลูกเรียนหนังสือสูงกว่าตน

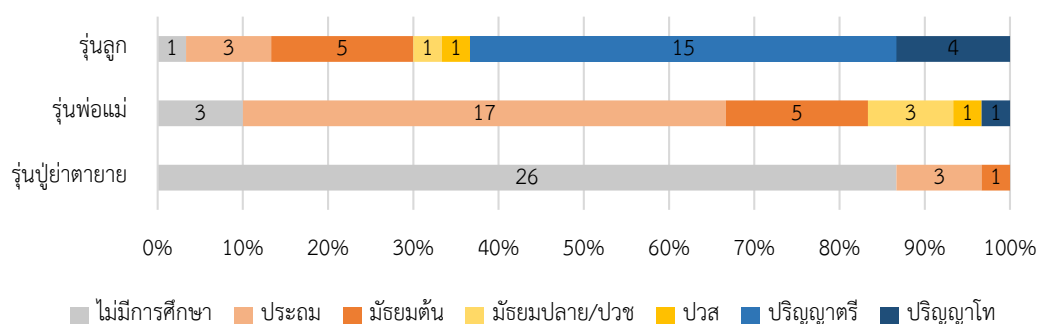
ตัวแทนรุ่นพ่อแม่ส่วนมากในกลุ่ม A และ B ให้สัมภาษณ์ว่า นโยบายกระจายการศึกษาของรัฐบาลมีผลอย่างมาก ต่อการตัดสินใจส่งลูกเรียนต่อจนถึงขั้นมัธยมปลายและปริญญาตรี แม้ว่าตนมีทุนทรัพย์จำกัด เช่น นโยบายเรียนฟรี 12 ปี กองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.) และบทบาทของภาคประชาสังคมในชุมชนที่เปิดโอกาสให้รุ่นลูกเข้าถึงทุนการศึกษาจนถึงระดับปริญญาตรี นโยบายดังกล่าวช่วยลดภาระค่าใช้จ่าย โดยเฉพาะค่าเทอมให้กับรุ่นพ่อแม่ เปรียบเสมือนหลักประกันที่ทำให้รุ่นพ่อแม่มั่นใจว่า แม้นตนมีฐานะยากจน หรือเจอเหตุการณ์ไม่คาดฝัน ก็ยังสามารถส่งลูกเรียนหนังสือได้อย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม รุ่นลูกในกลุ่ม C ส่วนมากไม่สามารถเข้าถึงทุนการศึกษา โดยรุ่นพ่อแม่ไม่มีข้อมูลและช่องทางในการเข้าถึงความช่วยเหลือจากรัฐหรือภาคประชาสังคม ครอบครัวกลุ่มนี้เกือบทั้งหมดเป็นครอบครัวที่คัดเลือกโดยผู้วิจัย ด้วยการเลือกหน่วยตัวอย่างแบบบังเอิญในขณะที่เก็บข้อมูลในชุมชน ไม่ได้เลือกผ่านคำแนะนำของผู้นำชุมชน จึงมีความเป็นไปได้ว่าข้อค้นพบในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ แสดงระดับการศึกษาของครอบครัวที่มีภูมิหลังยากจน ตีความความเป็นจริง ในข้อเท็จจริงอาจมีคนจนจำนวนหนึ่งที่ตกหล่น เข้าไม่ถึงแหล่งให้ความช่วยเหลือและข้อมูลด้านนโยบายการศึกษา ซึ่งเป็นคนที่ยอยู่นอกเครือข่ายของผู้นำชุมชน หรือผู้นำชุมชนไม่สามารถเข้าถึงครอบครัวเหล่านี้

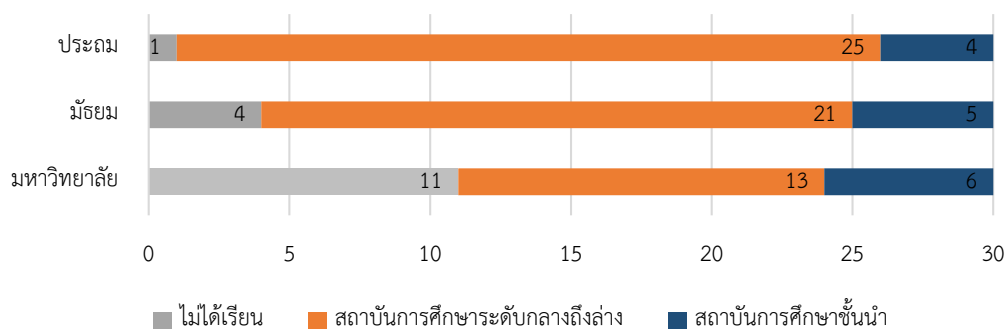
แม้ว่ารุ่นพ่อแม่อาจมีแรงจูงใจในลงทุนด้านการศึกษาของลูก แต่ไม่ได้หมายความว่ารุ่นลูกจะได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ ตัวแทนรุ่นลูก 19 คนที่เรียนจบระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่าในกลุ่ม A และ B มีสัดส่วนถึง 2 ใน 3 ที่เข้าศึกษาในสถาบันการศึกษาที่ได้รับการจัดอันดับคุณภาพการเรียนการสอนอยู่ในอันดับกลางถึงรั้งท้าย นักเรียนส่วนมากมาจากครอบครัวที่มีฐานะระดับกลางล่างหรือล่าง (แผนภูมิที่ 14) เพราะไม่สามารถสอบเข้าสถาบันชั้นนำหรือตัวแทนรุ่นลูกจำเป็นต้องเลือกสถาบันการศึกษาอยู่ใกล้บ้าน เพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายด้านการเดินทางและค่าที่พักอาศัย ดังนั้น ว่าแม้รุ่นลูกจะสามารถเข้าศึกษาในระดับปริญญาตรี แต่ยังมีข้อจำกัดด้านการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ ส่งผลต่อลักษณะอาชีพและระดับรายได้เมื่อเข้าสู่วัยกำลังแรงงาน

นอกจากนี้ ไม่ใช่ทุกคนในครอบครัวจะได้รับโอกาสด้านการศึกษา เพราะทรัพยากรในครอบครัวมีจำกัด รุ่นพ่อแม่จาก 30 ครอบครัวกรณีศึกษาให้กำเนิดบุตรทั้งหมดรวม 77 คน มี 28 คน จาก 19 ครอบครัวหรือเพียง 1 ใน 3 ที่เรียนจบระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า เฉลี่ยจบปริญญาตรีครอบครัวละ 1 คน ยกเว้นครอบครัวในกลุ่ม A ที่มีลูกทุกคน เฉลี่ย 2-3 คนต่อครอบครัวเรียนจบปริญญาตรีหรือสูงกว่า รุ่นลูกที่เหลือจำเป็นต้องออกจากระบบการศึกษากลางคัน (แผนภูมิ 15) นอกจากนี้ ยังพบว่าสภาพแวดล้อมในสถาบันการศึกษามีผลต่อการตัดสินใจออกจากโรงเรียน เช่น มีครูใช้ความรุนแรงกับนักเรียนทางวาจาและร่างกาย มีกลุ่มเพื่อนพกพาอาวุธ และมีการทะเลาะเบาะแว้งระหว่างนักเรียน เป็นต้น

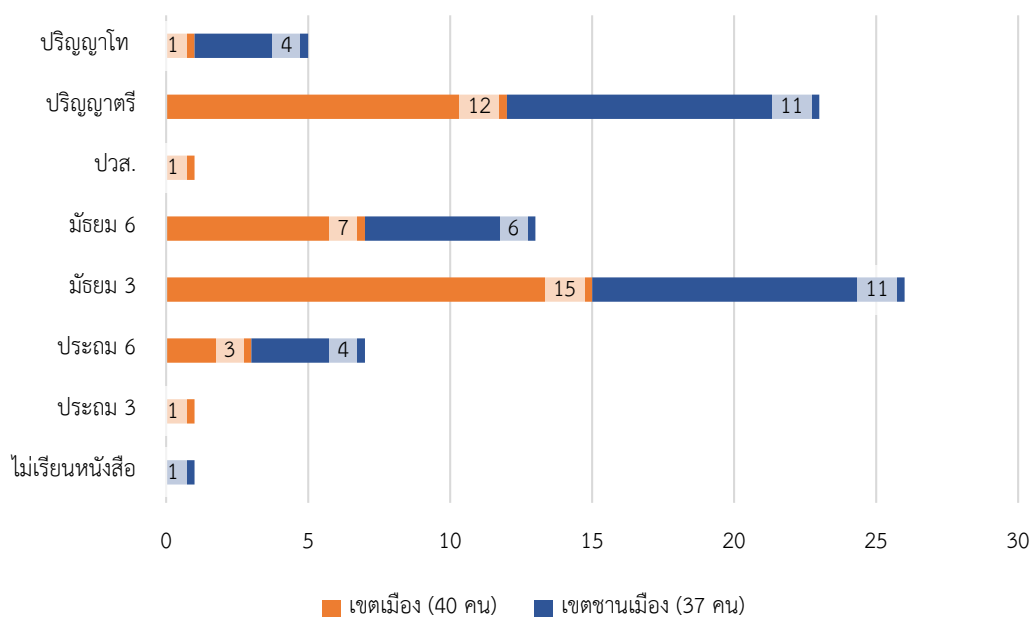
แผนภูมิที่ 13 ระดับการศึกษาของตัวแทนครอบครัวสามรุ่น ครอบครัวที่ 1-30

แผนภูมิที่ 14 ลักษณะสถาบันการศึกษาของตัวแทนรุ่นลูก (30 คน)

แผนภูมิที่ 15 ระดับการศึกษาของรุ่นลูกทุกคนในครอบครัวกรณีศึกษา (รวม 77 คน)

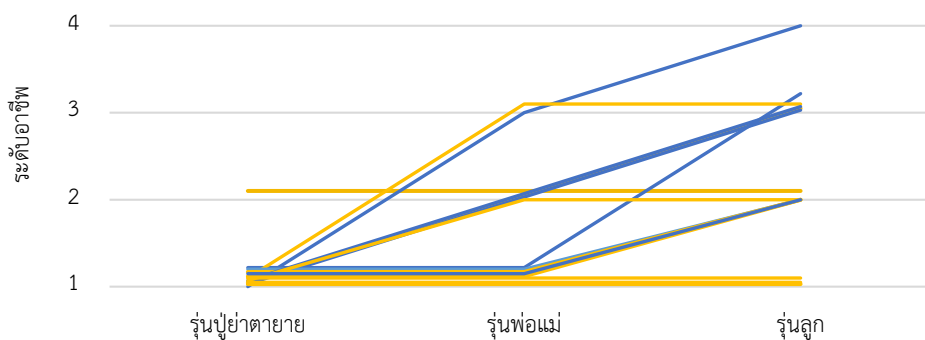
4.2.2 การเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นผ่านลักษณะอาชีพ

ใน 30 ครอบครัว มีตัวแทนรุ่นลูก 19 คน ที่มีระดับอาชีพสูงกว่าตัวแทนรุ่นพ่อแม่ ส่วนมากอยู่ในกลุ่ม A และ B ขณะที่รุ่นลูกอีก 11 คน มีระดับอาชีพเทียบเท่ากับตัวแทนรุ่นพ่อแม่ กระจุกตัวอยู่ในกลุ่ม C (ตารางที่ 3) ระดับอาชีพในรุ่นลูกมีความสัมพันธ์กับระดับการศึกษา โดยรุ่นลูกในกลุ่ม A และ B มีโอกาสด้านการศึกษาดีกว่ากลุ่ม C จึงมีแนวโน้มทำงานในระบบมากกว่า มีอาชีพและรายได้มั่นคงกว่า อย่างไรก็ตาม เมื่อจำแนกประเภทอาชีพในรุ่นลูก กลุ่ม A และ B พบว่าอยู่ในตำแหน่งงานที่ไม่มีความก้าวหน้า (แผนภูมิที่ 21) สัมพันธ์กับข้อจำกัดด้านทักษะ และคุณภาพการศึกษาที่ได้รับจากสถาบันการศึกษาระดับกลางถึงล่าง จึงมีข้อจำกัดด้านการแข่งขันในตลาดแรงงาน

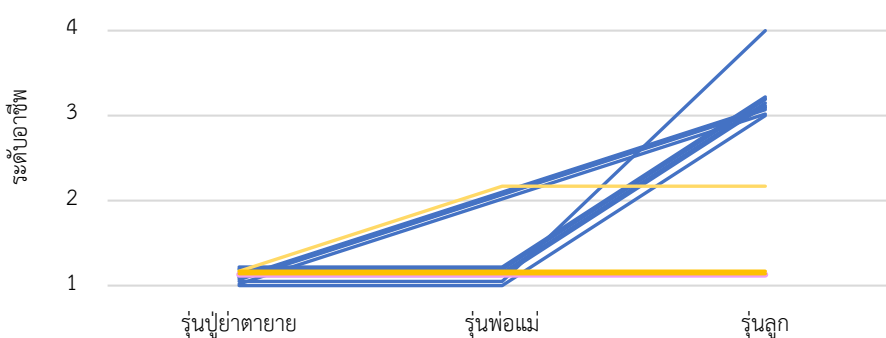
เมื่อพิจารณาแยกรายพื้นที่ พบว่าตัวแทนรุ่นลูกที่อาศัยในเขตชานเมือง สามารถเลื่อนระดับอาชีพสูงกว่ารุ่นพ่อแม่ ได้มากกว่ารุ่นลูกที่อาศัยในเขตเมือง มีตัวแทนรุ่นลูกที่อาศัยในเขตชานเมือง 12 คน และเขตเมือง 8 คนที่มีระดับอาชีพสูงกว่ารุ่นพ่อแม่ (ตารางที่ 5) เนื่องจากแต่ละพื้นที่มีบริบทด้านกิจกรรมทางเศรษฐกิจไม่เหมือนกัน เขตชานเมืองเป็นแหล่งที่ตั้งของบริษัทและโรงงานด้านการผลิต มีตำแหน่งงานในบริษัทที่มีแนวโน้มจ้างงานในระยะยาว เช่น ตำแหน่งพนักงานฝ่ายขาย ลูกค้าสัมพันธ์ และฝ่ายธุรการ เป็นต้น รุ่นลูกที่พักอาศัยในเขตนี้จึงมีโอกาสเข้าถึงงานในระบบที่ให้รายได้มั่นคงและต่อเนื่อง แต่ยังคงเป็นงานที่ไม่มีความก้าวหน้าทางสายอาชีพ และระดับรายได้ค่อนข้างตรึงตัว เพราะเป็นงานที่ไม่ต้องใช้ทักษะสูง สามารถหาบุคลากรใหม่แทนที่ได้

ส่วนรุ่นลูกในเขตเมืองอาศัยใกล้พื้นที่ย่านธุรกิจและศูนย์กลางบริษัทชั้นนำ ซึ่งมีการแข่งขันในตลาดแรงงานสูง ตัวแทนรุ่นลูกที่มีทักษะและความสามารถไม่เพียงพอ จึงไม่สามารถสมัครงานในบริษัทชั้นนำได้เลย มักได้ตำแหน่งงานในภาคบริการที่มีลักษณะการจ้างงานรายวัน หรือเป็นลูกจ้างชั่วคราว และมีอัตราการเปลี่ยนงานสูง เช่น พนักงานในร้านค้า ร้านอาหาร และคลังสินค้า เป็นต้น หรือทำงานนอกระบบที่มีรายได้ไม่ต่อเนื่อง เช่น ขับรถมอเตอร์ไซค์รับจ้าง และรับจ้างส่งอาหาร เป็นต้น

แผนภูมิที่ 16 ระดับอาชีพของตัวแทนแต่ละรุ่น ครอบครัวที่ 1-15 (เขตเมือง)

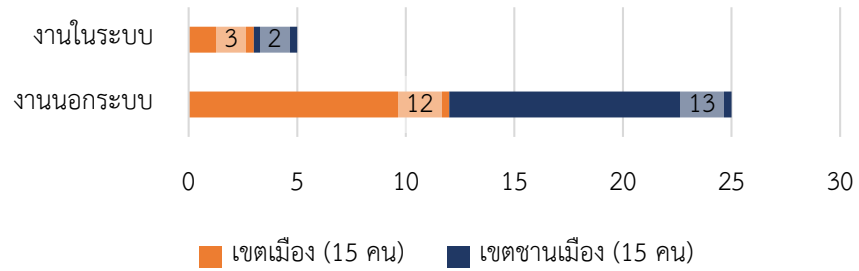
แผนภูมิที่ 17 ระดับอาชีพของตัวแทนแต่ละรุ่น ครอบครัวที่ 16-30 (เขตชานเมือง)

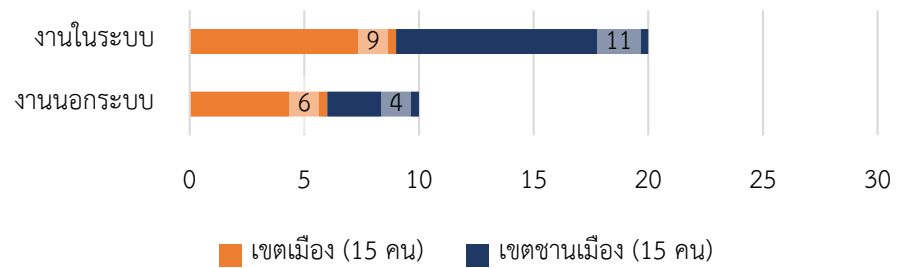
สัญลักษณ์: — ตัวแทนรุ่นลูกมีระดับอาชีพสูงกว่าพ่อแม่ (8 คนจากเขตเมือง, 12 คนจากเขตชานเมือง)
 — ตัวแทนรุ่นลูกมีระดับอาชีพเทียบเท่าพ่อแม่ (7 คนจากเขตเมือง, 3 คนจากเขตชานเมือง)

* ระดับอาชีพ แบ่งตามความมั่นคงทางรายได้ ความก้าวหน้าทางอาชีพ และความสูงต่ำทางอำนาจ
 ระดับล่าง (ระดับ 1) คือ แรงงานไร้ทักษะ มีรายได้ไม่แน่นอน
 ระดับกลางล่าง (ระดับ 2) คือ แรงงานกึ่งมีทักษะ มีรายได้ไม่แน่นอน
 ระดับกลางบน (ระดับ 3) คือ แรงงานมีทักษะ มีรายได้แน่นอน
 ระดับบน (ระดับ 4) คือ แรงงานมีทักษะ มีรายได้แน่นอน ตำแหน่งงานมีความก้าวหน้า
 หรือมีความรู้เฉพาะ มีอำนาจต่อรองและตัดสินใจในการทำงาน

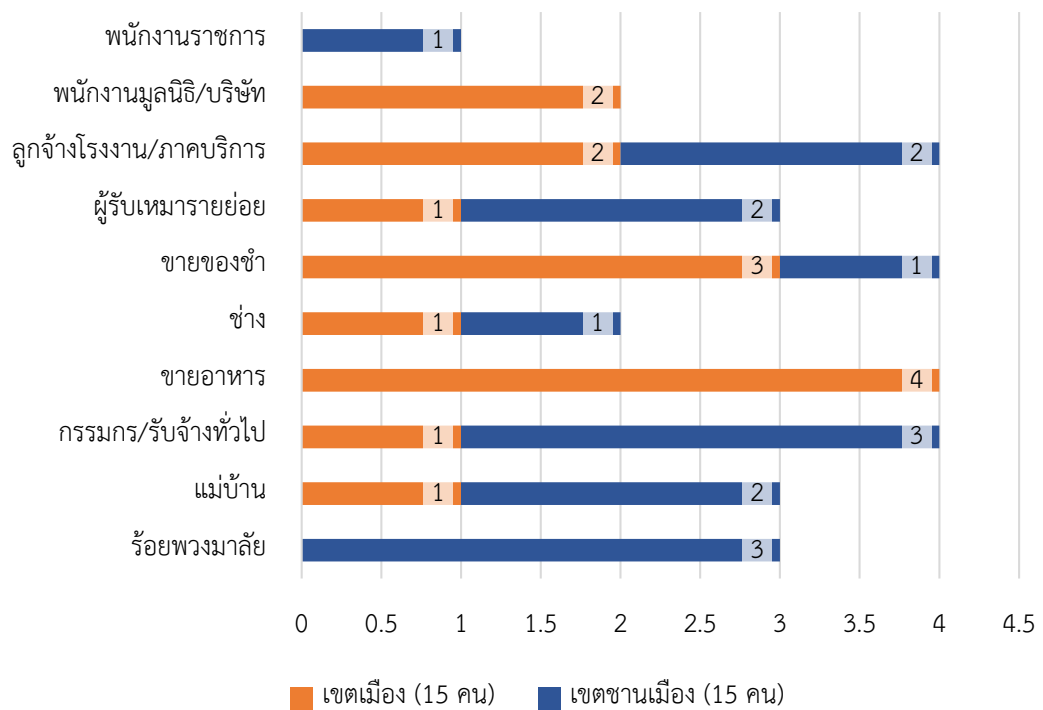
แผนภูมิที่ 18 ลักษณะงานของตัวแทนรุ่นพ่อแม่

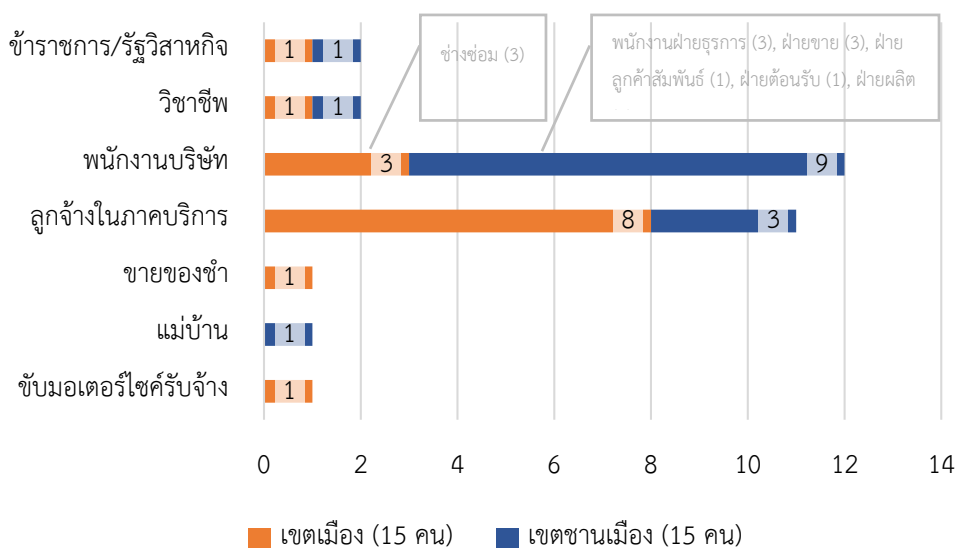
แผนภูมิที่ 19 ลักษณะงานของตัวแทนรุ่นลูก

แผนภูมิที่ 20 อาชีพของตัวแทนพ่อแม่ในครอบครัววงการศึกษา (30 คน)

แผนภูมิที่ 21 อาชีพของตัวแทนรุ่นลูกในครอบครัวครุภัณฑ์ศึกษา (30 คน)

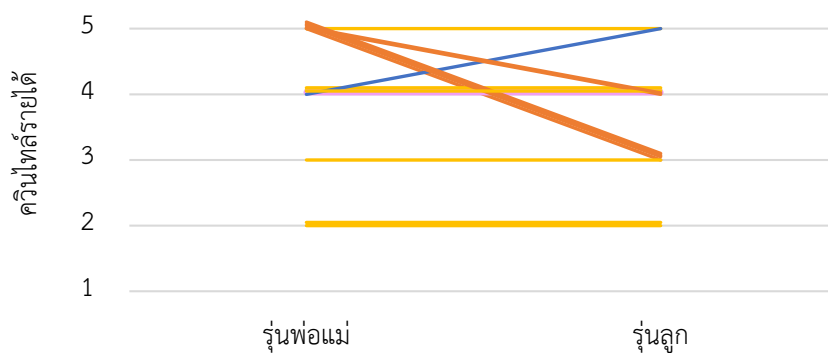

4.2.3 การเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นผ่านระดับรายได้

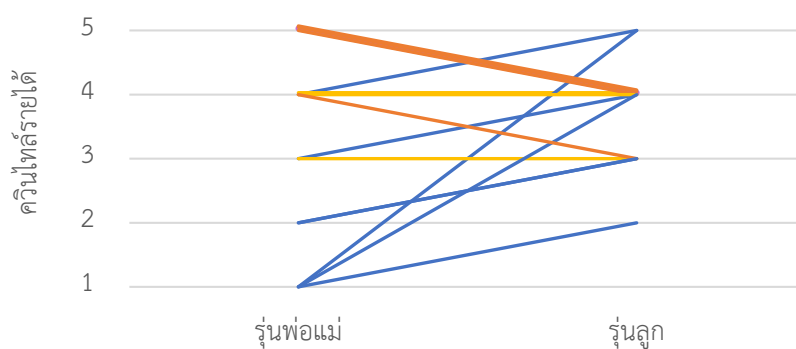
แม้ว่าตัวแทนจากรุ่นลูกในครอบครัวครุภัณฑ์ศึกษาเกือบทั้งหมด มีจำนวนปีการศึกษาสูงกว่าตัวแทนรุ่นพ่อแม่ และ 2 ใน 3 มีระดับอาชีพสูงกว่า แต่ระดับควินไทล์รายได้กลับมีแนวโน้มตรงตัวหรือลดลงทั้งในกลุ่ม A B และ C โดยมีตัวแทนรุ่นลูกเพียง 8 คน ที่มีระดับควินไทล์รายได้/หัว/เดือน สูงกว่าตัวแทนรุ่นพ่อแม่ 12 คนมีระดับเทียบเท่า และ 10 คนมีระดับต่ำกว่า (ตารางที่ 3) พบการตรงตัวหรือลดลงของควินไทล์รายได้ในรุ่นลูก ทั้งในครอบครัวกลุ่มที่แนะนำ โดยผู้นำชุมชน ซึ่งมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรและความช่วยเหลือจากภาครัฐและภาคประชาสังคม และครอบครัวกลุ่มที่ตกหล่น อันมาจากการเลือกตัวอย่างโดยบังเอิญ อย่างไรก็ตาม การเปรียบเทียบระดับรายได้ในสองรุ่นอาจมีความคลาดเคลื่อน เพราะข้อมูลระดับรายได้ในรุ่นพ่อแม่ อาศัยข้อมูลจากความทรงจำของผู้ให้สัมภาษณ์

เมื่อพิจารณาแยกรายพื้นที่ พบว่ารุ่นลูกที่อาศัยในเขตชานเมืองมีแนวโน้มเลื่อนระดับควินไทล์รายได้สูงกว่ารุ่นพ่อแม่ มากกว่ารุ่นลูกที่อาศัยในเขตชานเมือง โดยมีตัวแทนรุ่นลูกที่อาศัยในเขตชานเมือง 7 คน และรุ่นลูกที่อาศัยในเขตเมืองเพียง 1 คน ที่มีควินไทล์รายได้สูงกว่ารุ่นพ่อแม่ในช่วงที่อายุใกล้เคียงกัน (ตารางที่ 6) รุ่นพ่อแม่ที่อพยพเข้ามาในเขตเมืองในช่วงเริ่มพัฒนาอุตสาหกรรม อาศัยในพื้นที่ที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจกระจุกตัวสูงกว่าในเขตชานเมือง จึงสามารถหางานและรายได้ได้มากกว่า ทำให้ระดับควินไทล์รายได้ของรุ่นพ่อแม่ที่อาศัยในเขตเมืองในยุคนั้นขยับขึ้นสูง เมื่อนำค่ามาเปรียบเทียบกับตัวแทนรุ่นลูกซึ่งมีข้อจำกัดด้านทักษะอาชีพ และค่าแรงตรงตัวในตลาดแรงงานปัจจุบัน ทำให้ระดับควินไทล์รายได้ของรุ่นลูกในเขตเมืองมีค่าต่ำกว่าของรุ่นพ่อแม่ในอดีต ส่วนควินไทล์รายได้ของรุ่นลูกบางคนในเขตชานเมืองสูงกว่าของรุ่นพ่อแม่ เพราะของพ่อแม่มีควินไทล์รายได้เดิมต่ำอยู่แต่เดิมแล้ว

แผนภูมิที่ 22 ระดับควินไทล์รายได้ของตัวแทนแต่ละรุ่น ครอบครัวที่ 1-15 (เขตเมือง)

แผนภูมิที่ 23 ระดับควินไทล์รายได้ของตัวแทนแต่ละรุ่น ครอบครัวที่ 16-30 (เขตชานเมือง)

- สัญลักษณ์: — ตัวแทนรุ่นลูกมีควินไทล์รายได้สูงกว่าพ่อแม่ (1 คนในเขตเมือง, 7 คนในเขตชานเมือง)
 — ตัวแทนรุ่นลูกมีควินไทล์รายได้เท่าพ่อแม่ (8 คนในเขตเมือง, 3 คนในเขตชานเมือง)
 — ตัวแทนรุ่นลูกมีควินไทล์รายได้ต่ำกว่าพ่อแม่ (6 คนในเขตเมือง, 5 คนในเขตชานเมือง)

* ระดับควินไทล์รายได้ต่อหัวของตัวแทนแต่ละรุ่น อ้างอิงจากข้อมูลรายได้ประชากรในการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ

** ระดับควินไทล์รายได้ของตัวแทนรุ่นพ่อแม่ คิดจากค่าเฉลี่ยรายได้ต่อเดือนในช่วงเวลา 5-10 ปี ในตอนที่อายุใกล้เคียงกับตัวแทนจากรุ่นลูก

*** ระดับควินไทล์รายได้ของตัวแทนรุ่น เป็นเงินเดือนในช่วงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2562 ถึง มกราคม พ.ศ. 2563 ก่อนรัฐบาลไทยประกาศใช้มาตรการเว้นระยะห่างทางสังคม เพื่อควบคุมโรคระบาดโควิด-19

แนวโน้มการตรึงตัวและลดลงของระดับควินไทล์รายได้ของตัวแทนรุ่นลูกในภาพรวม มีสาเหตุจาก 2 ปัจจัยหลัก ได้แก่ 1) รุ่นลูกมีทักษะและความสามารถจำกัด เพราะเข้าไม่ถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ เป็นผลต่อเนื่องมาจากภูมิหลังยากจนของรุ่นพ่อแม่ ซึ่งได้อภิปรายไปในหัวข้อก่อนหน้านี้แล้ว และ 2) บริบทด้านเศรษฐกิจของประเทศไทยที่อยู่ในช่วงขาลงเมื่อรุ่นลูกเข้าสู่ตลาดแรงงาน ทั้งตลาดแรงงานยังมีการแข่งขันสูง

ในช่วงที่รุ่นพ่อแม่อพยพเข้ามาในกรุงเทพมหานคร เป็นช่วงทศวรรษ พ.ศ. ที่ 2510-2530 เป็นช่วงเวลาที่เศรษฐกิจไทย โดยเฉพาะในเขตเมือง มีการเติบโตและขยายตัวสูงมาก อัตราการเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศขณะนั้นอยู่ที่เฉลี่ยร้อยละ 7 ต่อปี และสูงถึงร้อยละ 13 ใน พ.ศ. 2531 รุ่นพ่อแม่ที่อพยพเข้ามาในเขตเมืองจึงได้รับประโยชน์จากบริบททางเศรษฐกิจนี้

ตัวแทนรุ่นพ่อแม่ส่วนมากเล่าว่า ตอนที่ตนเองอพยพเข้ามาทำงานในกรุงเทพมหานคร มีความต้องการแรงงานไร้ทักษะหลายตำแหน่ง พ่อจากครอบครัวหนึ่งระบุว่า “ถึงขั้นที่นายจ้างต้องแย่งลูกจ้างกัน” ผู้ให้สัมภาษณ์อีกรายระบุว่า “งานรับเหมาก่อสร้างต้องแย่งตัวกรรมกรกัน เพราะกรุงเทพมีแต่ไซต์ก่อสร้างเต็มไปหมด” พ่อจากอีกครอบครัวเล่าว่าตนเองเป็นช่างเชื่อมเหล็ก “เจ้านายให้บ้านพัก ให้แฟนไปอยู่ด้วย แถมยังให้แฟนขายของในไซต์งาน เจ้านายอยากให้เราอยู่กับเขานานๆ เพราะหาคนทำงานด้วยยาก” สะท้อนว่าความต้องการแรงงานในช่วงขยายเศรษฐกิจและเมือง ทำให้รุ่นพ่อแม่มีอำนาจต่อรองในตลาดแรงงานพอสมควร

ส่วนรุ่นพ่อแม่ที่มีทักษะค้าขาย ได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากแรงงานอพยพที่เข้ามาหางานทำในกรุงเทพมหานคร ทำให้กิจการค้าขายรุ่งเรือง และสร้างตัวได้ในเวลาอันรวดเร็ว หนึ่งในรุ่นแม่ที่เปิดร้านของชำในช่วงนั้นเล่าว่า “มีคนจากต่างจังหวัดเข้ามาทำงานในกรุงเทพเยอะมาก การค้าขายก็ดี ขายข้าว ขายของชำ ขายยังงี้ขายหมด” ตัวแทนรุ่นพ่อแม่ส่วนใหญ่มีเข้าถึงช่องทางหารายได้จากหลายแหล่ง บางคนสามารถออมเงินได้ช่วงรายได้สะพัด และก้าวขึ้นเป็นผู้ประกอบการรายย่อยได้สำเร็จ

ในทางตรงข้าม ตัวแทนรุ่นลูกส่วนมากเข้าสู่ตลาดแรงงานภายหลังจาก พ.ศ. 2540 เป็นช่วงที่เศรษฐกิจไทยอยู่ในขาลง อัตราการเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศอยู่ที่เฉลี่ยร้อยละ 3 ต่อปีเท่านั้น การศึกษาของ World Bank (2006) ระบุว่าภายหลังไทยเริ่มฟื้นตัวจากวิกฤติเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง ค่าจ้างที่แท้จริง (Real wage) กลับไม่เพิ่มขึ้น ทั้งๆที่ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศยังเติบโตอยู่ และจำนวนประชากรจบการศึกษาระดับปริญญาตรีสูงก็เพิ่มขึ้น ในระหว่างเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2534-2540 ค่าจ้างที่แท้จริงรายชั่วโมงเพิ่มขึ้นร้อยละ 7 สวนทางกับช่วงระหว่างพ.ศ. 2540-2547 ค่าจ้างที่แท้จริงรายชั่วโมงลดลงร้อยละ 3 สถานการณ์ดังกล่าวชี้ให้เห็นบริบทของตลาดแรงงานไทยที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งแรงงานมีการแข่งขันสูงขึ้น จากการเพิ่มขึ้นของอุปทานแรงงานที่มีการศึกษา ขณะที่อุปสงค์แรงงานกลุ่มดังกล่าวเพิ่มขึ้นในอัตราที่ช้ากว่า ทำให้ค่าแรงตรึงตัว

สอดคล้องกับงานศึกษาของ ดิลกะ ลัทธพิพัฒน์ และ รุติมา ชูเชิด (19 กันยายน 2556) พบว่าในระหว่าง พ.ศ. 2544-2554 ค่าจ้างที่แท้จริงรายชั่วโมงปรับลดในกลุ่มการศึกษาระดับมัธยมศึกษา เพราะปัจจัยหลายข้อประกอบกัน ได้แก่ ไทยมีการลงทุนในภาคการผลิตสมัยใหม่ไม่เพียงพอ มีปัญหาด้านคุณภาพการศึกษา นายจ้างเน้นผลิตภาพเพิ่มออกจากลูกจ้าง ด้วยการเพิ่มจำนวนชั่วโมงทำงานให้ยาวนานขึ้น ทำให้ความพึงพอใจในสภาพแวดล้อมการทำงานของลูกจ้างลดลง และอาจเป็นหนึ่งในปัจจัยที่ผลักดันแรงงานเข้าสู่ภาคเศรษฐกิจนอกระบบ

การสัมภาษณ์ตัวแทนรุ่นลูกพบว่าหลายคนทำงานด้วยสัญญาจ้างแบบชั่วคราว ทำให้ไม่มีโอกาสปรับฐานเงินเดือน นายจ้างมักตั้งฐานเงินเดือนต่ำ และใช้ระบบการทำงานนอกเวลา เพื่อจูงใจให้ตนทำงานด้วยชั่วโมงที่ยาวนานขึ้น ตัวแทนรุ่นลูกรายหนึ่งให้ความเห็นว่า “เดี๋ยวนี้งานยิ่งหายาก เขาให้เท่าไร เราก็เอาไว้ก่อน ดีกว่าไม่มีงาน” ตัวแทนรุ่นลูกอีกรายเล่าประสบการณ์การทำงานในภาคบริการว่า มีการแข่งขันสูงมาก “ถ้าเขาไม่เอาเรา เขาก็

หาคนอื่นได้อยู่ดี นายให้เราทำงานแบบไหน เราก็ต้องทำไว้ก่อน” บริบททั้งหมดไม่เอื้อให้รุ่นลูกมีอำนาจต่อรองในตลาดแรงงานเท่ารุ่นพ่อแม่ และจำเป็นต้องยอมรับรูปแบบการจ้างงานที่ไม่มั่นคงและค่าแรงจริงตัว

ข้อจำกัดดังกล่าว ยังทำให้ตัวแทนรุ่นลูกเสี่ยงตกงานหรือถูกลดเงินเดือนเวลาเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ เห็นได้ในช่วงโรคระบาดโควิด-19 ใน พ.ศ. 2563 ซึ่งมีตัวแทนจากรุ่นลูก 5 คนตกงาน และ 11 คนถูกลดเงินเดือนหรือค่าทำงานล่วงเวลา กระจายตัวอยู่ในกลุ่ม B และ C นอกจากนี้ ตัวแทนรุ่นลูกเกือบ 2 ใน 3 มีภาระหนี้สิน (ตารางที่ 7) มี 4 คน ติดหนี้ในระบบสำหรับนำมาใช้จ่ายใช้สอยในบ้าน อีก 14 คนติดหนี้ในระบบจากการผ่อนมอเตอร์ไซค์ รถยนต์ หรือบ้าน ส่วนตัวแทนรุ่นลูกที่ไม่มีหนี้สิน ส่วนมากรุ่นพ่อแม่ก่อกำหนดหนี้ในระบบเพื่อเอาเงินมาหมุนใช้ในบ้าน

ตารางที่ 7 หนี้สินของตัวแทนรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูก

ครอบครัวที่*	รุ่นพ่อแม่	รุ่นลูก	ครอบครัวที่	รุ่นพ่อแม่	รุ่นลูก
1	ไม่มีหนี้สิน	ไม่มีหนี้สิน	16	ไม่ระบุมูลค่า	1,000,000
2	50,000	ไม่มีหนี้สิน	17	ไม่ระบุมูลค่า	1,800,000
3	ไม่มีหนี้สิน	2,000,000	18	ไม่มีหนี้สิน	ไม่ระบุมูลค่า
4	ไม่มีหนี้สิน	ไม่มีหนี้สิน	19	ไม่ระบุมูลค่า	ไม่มีหนี้สิน
5	100,000	4,500,000	20	20,000	ไม่ระบุมูลค่า
6	ไม่ระบุมูลค่า	ไม่ระบุมูลค่า	21	ไม่มีหนี้สิน	2,000,000
7	300,000	ไม่มีหนี้สิน	22	10,000	ไม่มีหนี้สิน
8	100,000	ไม่มีหนี้สิน	23	ไม่มีหนี้สิน	ไม่ระบุมูลค่า
9	ไม่ระบุมูลค่า	ไม่มีหนี้สิน	24	30,000	ไม่ระบุมูลค่า
10	20,000	30,000	25	40,000	ไม่ระบุมูลค่า
11	ไม่ระบุมูลค่า	ไม่มีหนี้สิน	26	ไม่มีหนี้สิน	ไม่ระบุมูลค่า
12	13,000	50,000	27	10,000	ไม่มีหนี้สิน
13	ไม่ระบุมูลค่า	ไม่ระบุมูลค่า	28	10,000	ไม่ระบุมูลค่า
14	10,000	ไม่ระบุมูลค่า	29	20,000	ไม่ระบุมูลค่า
15	ไม่มีหนี้สิน	ไม่มีหนี้สิน	30	ไม่มีหนี้สิน	ไม่มีหนี้สิน

สัญลักษณ์: หนี้ในระบบ หนี้นอกระบบ

หมายเหตุ:

* ครอบครัวที่ 1-15 อาศัยในเขตคลองเตย ครอบครัวที่ 16-30อาศัยในเขตสายไหมและกรุงเทพมหานครตอนบน

**มูลค่าที่แสดงในตาราง เป็นมูลค่าหนี้สินขั้นต่ำที่ผู้ให้สัมภาษณ์ระบุ ซึ่งอาจคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง เนื่องจากผู้ให้สัมภาษณ์ไม่สะดวกใจให้ข้อมูล

***หนี้ในระบบในที่นี้ คือ หนี้ที่เกิดการผ่อนซื้อสินค้า ได้แก่ มอเตอร์ไซค์ รถยนต์ และบ้าน

ในส่วนของภาระดูแลคนในบ้านนั้น พบว่ามีรุ่นลูก 26 คน ในกลุ่ม A B และ C ที่ต้องช่วยออกค่าใช้จ่ายในบ้าน รวมทั้งค่าใช้จ่ายของพ่อแม่ที่รายได้ลดลงเมื่อเข้าสู่วัยใกล้ชรา ซึ่งถือเป็นภาระผูกพันระยะยาว เพราะครอบครัวมีจำนวนบุตรน้อย ประมาณ 1 ใน 3 เป็นกำลังหลักในการเลี้ยงดูสมาชิกทุกคนในครอบครัว ดังนั้น นอกจากจะไม่สามารถเลื่อนขั้นทางสังคมผ่านระดับรายได้แล้ว ยังมีแนวโน้มที่ตัวแทนรุ่นลูกไม่สามารถเก็บเงินออมได้ เพราะต้องเจียดรายได้ของตนมาใช้สำหรับค่าใช้จ่ายของสมาชิกในบ้าน

ในด้านการครอบครองทรัพย์สิน มีตัวแทนรุ่นลูกเพียง 7 คนที่มีเงินออม ในรูปแบบของเงินออมบัญชีธนาคารส่วนบุคคล หรือกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ มีรุ่นลูกเพียง 8 คน ที่สามารถดาวน์บ้านและกำลังผ่อนจ่ายค่าบ้านรายเดือน และมีเพียง 1 คนที่สามารถซื้อที่ดิน อยู่ในครอบครัวกลุ่ม A และบางส่วนของกลุ่ม B (ตารางที่ 8) ขณะที่ตัวแทนรุ่นพ่อแม่ มีเพียง 8 คนที่มีเงินออม โดย 3 คนในกลุ่มนี้สามารถซื้ออสังหาริมทรัพย์ไว้ในครอบครอง ดังนั้น แม้รุ่นลูกจะมีการศึกษาและอาชีพดีขึ้น แต่ยังมีข้อจำกัดในการสะสมทรัพย์สินอันนำไปสู่ความมั่งคั่ง

ตารางที่ 8 ทรัพย์สินที่สร้างโดยตัวแทนรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูก

ครอบครัว	รุ่นพ่อแม่				รุ่นลูก			
	พาหนะ	เงินออม	บ้าน/อาคาร	ที่ดิน	พาหนะ	เงินออม	บ้าน/อาคาร	ที่ดิน
1	X	X	X					
2	X	X						
3		X			X	X	X	X
4	X					X		
5	X	X			X	X	X	
6					X	X	X	
7					X			
8	X							
9	X	X						
10	X	X	X	X				
11	X							
12					X			
13					X			
14					X			
15								
16	X					X	X	
17	X	X	X		X	X	X	
18		X			X	X	X	
19	X				X			
20					X		X	
21					X		X	
22	X							
23					X			
24					X			
25					X			
26					X			
27								
28								
29								
30								

หมายเหตุ: * ครอบครัวที่ 1-15 อาศัยในเขตคลองเตย ครอบครัวที่ 16-30 อาศัยในเขตสายไหมและกรุงเทพมหานครน

**ทรัพย์สินที่แสดงในตาราง เป็นทรัพย์สินขั้นต่ำที่ผู้ให้สัมภาษณ์ระบุ ซึ่งอาจคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง เนื่องจากผู้ให้สัมภาษณ์ไม่สะดวกใจให้ข้อมูล

กล่าวโดยสรุป ตัวแทนรุ่นลูกกลุ่ม A เกือบทั้งหมดสามารถเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นได้ดีกว่ากลุ่มอื่นๆ ในทุกตัวชี้วัด ทั้งระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ ส่วนกลุ่ม B ดีกว่ากลุ่ม C ในด้านการศึกษาและอาชีพ อย่างไรก็ตาม มีตัวแทนจากรุ่นลูกประมาณ 2 ใน 3 จากทั้งสามกลุ่มที่มีระดับควินไทล์รายได้เทียบเท่าหรือต่ำกว่าตัวแทนรุ่นพ่อแม่ ทั้งๆที่มีระดับการศึกษาและลักษณะอาชีพสูงกว่าพ่อแม่ มีความสัมพันธ์กับภูมิหลังยากจนในรุ่นพ่อแม่ ซึ่งมีอิทธิพลต่อข้อจำกัดในการเข้าถึงโอกาสด้านการศึกษาที่มีคุณภาพ ร่วมกับบริบททางเศรษฐกิจไทยที่เป็นช่วงขาลงและตลาดแรงงานมีการแข่งขันสูงขึ้น

เมื่อพิจารณาเป็นรายพื้นที่ รุ่นลูกในเขตเมืองและชานเมืองมีการศึกษาดีกว่ารุ่นพ่อแม่ในภาพรวม แต่รุ่นลูกในเขตชานเมืองมีระดับอาชีพและควินไทล์รายได้สูงกว่ารุ่นพ่อแม่ มากกว่ารุ่นลูกที่อยู่ในเขตเมือง เพราะบริบทด้านกิจกรรมทางเศรษฐกิจในแต่ละพื้นที่ รุ่นลูกที่อาศัยในเขตชานเมืองอยู่ใกล้แหล่งที่ตั้งของบริษัทและโรงงานด้านการผลิต มีตำแหน่งงานที่จ้างงานในระยะยาว ให้รายได้มั่นคงและต่อเนื่อง ส่วนรุ่นลูกในเขตเมืองอาศัยใกล้พื้นที่ย่านธุรกิจและศูนย์กลางบริษัทชั้นนำ ซึ่งมีการแข่งขันในตลาดแรงงานสูง ตัวแทนรุ่นลูกที่มีทักษะและความสามารถไม่เพียงพอ จึงไม่สามารถสมัครงานในบริษัทเหล่านี้ มักได้ตำแหน่งงานในภาคบริการที่มีลักษณะการจ้างงานรายวัน จ้างงานชั่วคราว หรือเป็นงานนอกระบบ ที่ให้รายได้ไม่ต่อเนื่อง มีอัตราการเปลี่ยนงานสูง

นอกจากนี้ ด้วยกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่กระจุกตัวในเขตเมือง ในช่วงที่รุ่นพ่อแม่อพยพเข้ามาในกรุงเทพมหานคร รุ่นพ่อแม่ที่อยู่ในเมืองจึงมีโอกาสเข้าถึงงานและรายได้มากกว่ารุ่นพ่อแม่ในเขตชานเมือง สามารถขยับขั้นขึ้นมาอยู่ในควินไทล์รายได้ระดับบน เมื่อนำระดับควินไทล์รายได้ของรุ่นพ่อแม่ในยุคหนึ่ง มาเปรียบเทียบกับรุ่นลูกในปัจจุบันที่เผชิญสภาวะค่าแรงจริงตัวและการแข่งขันสูงในตลาดแรงงาน จึงทำให้ระดับควินไทล์รายได้ของรุ่นลูกในเขตเมืองมีค่าต่ำกว่าของรุ่นพ่อแม่ในอดีต ส่วนควินไทล์รายได้ของรุ่นลูกบางคนในเขตชานเมืองสูงกว่าของรุ่นพ่อแม่ เพราะของพ่อแม่มีค่าต่ำอยู่แต่เดิมแล้ว

อย่างไรก็ดี การวิเคราะห์ตำแหน่งทางสังคมของสมาชิกแต่ละรุ่นด้วยตัวชี้วัดที่กำหนด ยังไม่ได้ตอบคำถามว่า เหตุใดสมาชิกในรุ่นลูกแต่ละครอบครัวจึงมีตำแหน่งทางสังคมไม่เท่ากัน อันหมายถึงความสามารถในการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นที่ไม่เท่าเทียมกัน ทั้งๆที่รุ่นพ่อแม่มีภูมิหลังยากจนคล้ายคลึงกัน การหาคำตอบนี้ประยุกต์ใช้ทฤษฎีการสะสมทุนของ Bourdieu ซึ่งจะอภิปรายในหัวข้อถัดไป

4.3 ที่มาของความสามารถในการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่น

Bourdieu (1986) เสนอว่า การครอบครองทุน 3 ประเภท ได้แก่ ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม และทุนทางวัฒนธรรม อย่างไม่เท่าเทียมกันระหว่างบุคคลหรือครอบครัว ย่อมส่งผลต่อตำแหน่งทางสังคมที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างบุคคลและครอบครัวนั้น ทุนแต่ละประเภทสามารถแปรรูปหรือถ่ายโอนไปเป็นทุนอีกประเภท หากการส่งผ่านทุนทางเศรษฐกิจถูกกีดกันโดยโครงสร้างทางสังคมมากเท่าไร ยิ่งทำให้ทุนซ่อนเร้นในรูปแบบของทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม มีอิทธิพลต่อโครงสร้างทางสังคมมากยิ่งขึ้นเท่านั้น

เช่นเดียวกันกับการศึกษาครอบครัวกรณีศึกษาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ซึ่งมีภูมิหลังที่เสียเปรียบครอบครัวอื่น เพราะรุ่นพ่อแม่ยากจน ไม่มีการศึกษา เป็นแรงงานที่มีทักษะไม่สูงมาก มีข้อจำกัดในการสะสมทุนทางเศรษฐกิจที่อยู่ในรูปแบบของรายได้และทรัพย์สิน จึงมีแนวโน้มใช้ทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม เป็นตัวชดเชยความเสียเปรียบ เพื่อเพิ่มช่องทางการเข้าถึงทุนทางเศรษฐกิจ หรืออีกนัยหนึ่งคือใช้ช่องทางนอกระบบตลาด เพื่อเข้าถึงโอกาสสะสมทุนทางเศรษฐกิจในระบบตลาด

การสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่ารุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม A และบางส่วนในกลุ่ม B ที่รุ่นพ่อแม่สามารถระดมทุนทางเศรษฐกิจ เพื่อโอนถ่ายสู่ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาระดับปริญญาตรีของลูก มีการใช้ทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมอย่างเข้มข้น ขณะที่ครอบครัวในกลุ่ม C ซึ่งรุ่นพ่อแม่ไม่สามารถระดมทุนทางเศรษฐกิจเพื่อจ่ายค่าการศึกษาให้ลูกครอบครองทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมได้น้อยกว่า ดังนั้น สัดส่วนของสมาชิกในรุ่นลูกที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีในแต่ละครอบครัว สามารถบ่งชี้ความสามารถในการครอบครองทุนแต่ละประเภทของรุ่นพ่อแม่

ดังนั้น ทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมจึงเป็นตัวแปรสำคัญที่กำหนดความสามารถในการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างครอบครัว อย่างไรก็ตาม แม้บางครอบครัวจะสามารถใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมในการเข้าถึงทุนทางเศรษฐกิจ แต่ก็ไม่สามารถรักษาความสามารถในการสะสมทุนทางเศรษฐกิจได้ตลอดช่วงชีวิต เพราะครอบครัวมีความเปราะบางจากอุบัติเหตุชีวิตและวิกฤติที่ไม่คาดฝัน อันส่งผลต่อการสูญเสียทุนทางเศรษฐกิจในที่สุด

เพื่อลงรายละเอียดของข้อค้นพบที่กล่าวมาข้างต้น จึงแยกอภิปรายเป็นหัวข้อ ดังนี้

- 1) วิธีการเข้าถึงครอบครองทุนแต่ละประเภท ในครอบครัวแต่ละกลุ่ม
- 2) ลักษณะความเปราะบางในครอบครัวที่ส่งผลกระทบต่อโอกาสสะสมทุนทางเศรษฐกิจ แยกเป็นกรณีศึกษาของอุบัติเหตุชีวิต แม่เลี้ยงเดี่ยว และวิกฤติโรคระบาดโควิด-19
- 3) แรงจูงใจในการสะสมทุน

4.3.1 วิธีการเข้าถึงและครอบครองทุนแต่ละประเภท

การสัมภาษณ์เชิงลึกตัวแทนรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูกในกลุ่ม A B และ C พบว่า มีการใช้วิธีการในการเข้าถึงและครอบครองทุนแต่ละประเภทด้วย 3 วิธีการ ได้แก่ วิธีการที่เป็นทางการ วิธีการที่ไม่เป็นทางการ และการใช้ทรัพยากรของภาครัฐ ดังตารางที่ 9 และ 10 ดังนี้

1) วิธีการที่เป็นทางการ

วิธีการที่เป็นทางการ คือ การที่บุคคลแลกเปลี่ยนแรงงานกับค่าจ้าง หรือแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการด้วยเงินตราในระบบตลาด เพื่อได้มาซึ่งรายได้และความมั่งคั่ง วิธีการที่เป็นทางการสำหรับครอบครัวกรณีศึกษา ได้แก่ การทำงานเป็นลูกจ้าง หรือประกอบธุรกิจที่ไม่ใช้ทุนมาก โดยรุ่นพ่อแม่ในทุกครอบครัวล้วนใช้วิธีการที่เป็นทางการในการเข้าถึงทุนทางเศรษฐกิจ แต่มีข้อจำกัด เพราะมีการศึกษาและทักษะไม่สูงมาก

ภายใต้ข้อจำกัดนี้ อย่างไรก็ตาม รุ่นพ่อแม่แต่ละครอบครัวกลับมีความสามารถในการสะสมทุนทางเศรษฐกิจไม่เท่าเทียมกัน ด้วยภูมิหลังและเส้นทางชีวิตที่ไม่เหมือนกัน ตัวแทนรุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม A มีรายได้ตั้งแต่ 4,000-40,000 บาท ในช่วงที่อายุใกล้เคียงกับรุ่นลูก กลุ่ม B มีรายได้ตั้งแต่ 300-40,000 บาท ส่วนกลุ่ม C มีรายได้ตั้งแต่ 480-25,000 บาท จำนวนปีการศึกษาและระดับอาชีพของตัวแทนรุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม A ยังสูงกว่าในกลุ่ม B และ C ส่งผลให้รุ่นพ่อแม่มีความสามารถในการหารายได้มากกว่ารุ่นพ่อแม่ในกลุ่มอื่น จึงสามารถระดมทุนทางเศรษฐกิจเพื่อส่งผ่านสู่การศึกษาของรุ่นลูกได้ทุกคน

รุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม A

ตัวแทนรุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม A จาก 3 ใน 4 คน มีรุ่นปู่ย่าตายายค้าขายหรือทำธุรกิจขนาดเล็ก รุ่นพ่อแม่จึงมีโอกาสเรียนรู้ทักษะผู้ประกอบการจากรุ่นปู่ย่าตายาย พออพยพออกจากภูมิลำเนาเดิม มาเริ่มต้นชีวิตเป็นกรรมกรในกรุงเทพมหานคร ก็เห็นลู่ทางทำมาค้าขาย ค่อยๆออมเงินจากงานกรรมกร จนมีทุนตั้งต้นสำหรับประกอบธุรกิจส่วนตัว รุ่นแม่ในครอบครัวที่ 1 ตั้งแผงลอยขายขนมและที่ออฟฟี่ ค่อยๆขยายธุรกิจไปเป็นร้านของชำ ซึ่งขายอาหารและสินค้าจำเป็นในราคาถูก มีลูกค้าเป็นกรรมกรที่อพยพเข้ามาในกรุงเทพมหานคร

ส่วนพ่อและแม่ของครอบครัวที่ 3 ผันตัวจากกรรมกรมาเป็นนายหน้ารับซื้อขายของเก่าและกระดาษใช้แล้ว พอมีความมั่นคงระดับหนึ่งก็ได้รับเลือกเป็นผู้นำชุมชน มีโอกาสทำงานร่วมกับองค์กรภาครับและประชาสังคม จนได้งานประจำเป็นเจ้าหน้าที่ให้กับมูลนิธิสังคมสงเคราะห์ ส่งผลให้แม่ซึ่งมีการศึกษาเพียงประถม 4 มีโอกาสเรียนต่อจนถึงระดับปริญญาโทในวัยเกษียณ ส่วนพ่อและแม่ในครอบครัวที่ 16 รับจ้างขายของในร้านค้ามาก่อน ต่อมาแม่จึงเปิดขายของชำในหอพัก ส่วนพ่อขับรถรับจ้างส่วนบุคคล จ่ายสินบนให้กับเจ้าหน้าที่เพื่อได้รับสิทธิการเดินรถ ทั้งสามครอบครัวทำธุรกิจแบบอาศัยลูกค้าบอกปากต่อปาก เป็นผู้ประกอบการเพียงเจ้าเดียวหรือไม่ก็เจ้าภายในชุมชน มีอำนาจผูกขาดสินค้าและบริการค่อนข้างมาก จึงมีรายได้แน่นอนและต่อเนื่อง

ตายายของครอบครัวที่ 5 เป็นกรรมกรที่ขยับสถานะมาเป็นผู้ประกอบการรับจ้างเจียรนัยพลอย แม้ล้มละลายเพราะติดหนี้สินการพนันในภายหลัง แต่ก็สามารถส่งแม่เรียนได้ถึงชั้นปวช. แม่จึงพอมีทักษะภาษาอังกฤษขั้นต้น สามารถประกอบอาชีพในภาคบริการ เป็นพนักงานต้อนรับในโรงแรมแห่งหนึ่ง ซึ่งเป็นบริการห้องพักและร้านอาหารที่เป็นที่นิยมในหมู่ข้าราชการและนักธุรกิจสมัยนั้น แม่จึงได้พบคนในเครื่องแบบ ซึ่งฝากตนเข้าทำงานในธนาคารพาณิชย์แห่งหนึ่ง ค่อยๆเรียนรู้ระบบงานและสร้างความสัมพันธ์กับลูกค้า จนเข้าไปอยู่ในเครือข่ายความสัมพันธ์ของนักธุรกิจและข้าราชการระดับสูง แม่มีรายได้แน่นอน สามารถส่งลูกทุกคนเข้าโรงเรียนเอกชนและมหาวิทยาลัยชั้นนำ รุ่นลูกจึงประสบความสำเร็จมากกว่ารุ่นลูกในกลุ่ม B และ C

รุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม B

ตัวแทนรุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม B ก็คือทั้งหมดที่มีรุ่นปู่ตายายเป็นเกษตรกรหรือกรรมกร จึงมีข้อเสียเปรียบเมื่อเทียบกับรุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม A ที่เรียนรู้ทักษะผู้ประกอบการมาจากรุ่นปู่ตายาย เมื่อรุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม B อพยพเข้าสู่กรุงเทพ ก็ทำงานเป็นกรรมกรและรับจ้างทั่วไปในระยะแรก ต่อมามีการเปลี่ยนแปลงอาชีพใน 3 ลักษณะ ได้แก่

1) เรียนรู้ทักษะใหม่หรือพบนายจ้างที่จ้างงานในระยะยาว มีรายได้ต่อเนื่อง แต่ไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับปริมาณงานที่นายจ้างส่งต่อมาให้ ได้แก่ ช่างตัดเหล็ก (ครอบครัวที่ 2) แม่บ้านรับจ้าง (ครอบครัวที่ 4 และ 9) รับจ้างร้อยพวงมาลัย (ครอบครัวที่ 21 และ 22) พนักงานเสิร์ฟ (ครอบครัวที่ 23) รับจ้างก่อสร้างและเก็บของเก่า (ครอบครัวที่ 24 และ 26) รุ่นพ่อแม่ในกลุ่มนี้สามารถส่งลูกบางคนในครอบครัวเรียนจบระดับปริญญาตรี โดยที่รุ่นลูกต้องทำงานไปเรียนไปเพื่อหาเงินส่งตัวเองเรียนหนังสือร่วมกับพ่อแม่ ไม่สามารถศึกษาในสถาบันการศึกษาชั้นนำ เพราะรุ่นลูกไม่มีเวลาพัฒนาทักษะรู้คิดและสะสมความรู้สำหรับการสอบแข่งขัน

2) ผันตัวเป็นผู้ประกอบการรายย่อย ได้แก่ ผู้รับเหมารายย่อย (6 19 และ 20) แผงลอยขายอาหาร (ครอบครัวที่ 7) และเปิดร้านเสริมสวย (ครอบครัวที่ 25) แต่ธุรกิจเหล่านี้มีการแข่งขันสูง พึ่งพาลูกค้าภายนอกชุมชนเป็นหลัก มีสัดส่วนลูกค้าชาวจรค่อนข้างมาก ไม่มีอำนาจผูกขาดสินค้าหรือบริการเหมือนรุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม A และยังเป็นสินค้าหรือบริการที่ลูกค้าสามารถชะลอการซื้อขาย รายได้จึงไม่แน่นอน มีบางช่วงที่รายได้ลดลงตามสภาวะเศรษฐกิจ ซึ่งมักเป็นช่วงที่รุ่นลูกคนใดคนหนึ่งหรือหลายคนหลุดออกจากระบบการศึกษา ส่วนรุ่นลูกคนที่มีโอกาสเรียนต่อ ต้องทำงานไปเรียนไปเพื่อหาเงินส่งตัวเองเรียนหนังสือร่วมกับพ่อแม่

และ 3) ทำงานในองค์กรที่มีความมั่นคงทางรายได้สูง ได้แก่ ครอบครัวที่ 17 ซึ่งพ่อเป็นพนักงานเก็บขยะของรัฐ รายได้และสวัสดิการมั่นคง การได้งานนี้ต้องอาศัยคนรู้จักในหน่วยงานรัฐ ประกอบกับผ่านกระบวนการสอบคัดเลือก และครอบครัวที่ 18 ซึ่งพ่อทำงานเป็นนักบัญชีให้บริษัทเอกชนรายใหญ่ ขณะที่แม่เป็นแม่บ้านรับจ้าง รุ่นลูกบางคนในครอบครัวนี้จึงจบการศึกษาจากสถาบันชั้นนำ ซึ่งมีค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาสูง ส่วนรุ่นลูกที่ไม่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีนั้น พ่อแม่อธิบายว่ารุ่นลูกมีผลการศึกษาไม่ดี จึงไม่เรียนต่อ อาจเกี่ยวข้องกับ การขู่จำกัดด้านการพัฒนาทักษะรู้คิดและความรู้ในวัยเด็ก ประกอบกับสภาพแวดล้อมในวัยเด็กและวัยรุ่น ในตอนที่พ่อแม่ยังไม่มี ความมั่นคงด้านอาชีพนั้น รุ่นลูกอาศัยร่วมกับพ่อแม่ในชุมชนผู้มีรายได้น้อย เพื่อนส่วนมากไม่เรียนหนังสือ จึงมีอิทธิพลต่อแรงจูงใจไม่ศึกษาต่อในรุ่นลูก

รุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม C

ตัวแทนรุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม C ทั้งหมดมีรุ่นปู่ตายายเป็นเกษตรกรหรือกรรมกร จึงมีข้อเสียเปรียบมากกว่ารุ่นพ่อแม่ในกลุ่มอื่น ทั้งในด้านทักษะและต้นทุนด้านเศรษฐกิจ เมื่อรุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม C อพยพเข้าสู่กรุงเทพ ก็ทำงานเป็นกรรมกรและรับจ้างทั่วไปในระยะแรกเช่นเดียวกับรุ่นพ่อแม่ในกลุ่มอื่น แต่ประกอบในอาชีพที่มีรายได้ไม่แน่นอนสูง ได้แก่

1) เป็นกรรมกรหรือลูกจ้างรายวัน (ครอบครัวที่ 14 15 29 และ 30) มีรายได้ต่ำ ไม่เปลี่ยนอาชีพตลอดช่วงชีวิต เพราะไม่มีทักษะอื่น

และ 2) เป็นผู้ประกอบการรายย่อยที่ไม่สามารถรักษาธุรกิจได้ในระยะยาว เพราะขาดทักษะด้านการค้าขายหรือประสบอุบัติเหตุชีวิต เช่น มีการหย่าร้างในครอบครัว หรือมีสมาชิกในครอบครัวที่ป่วยหรือเสียชีวิต สร้างภาระด้านค่าใช้จ่าย และส่งผลให้เลิกธุรกิจในที่สุด เช่นในครอบครัวที่ 13 มีแม่เปิดร้านขายของชำ มีรายได้ค่อนข้างดีในช่วงหนึ่งของชีวิต แต่ก็เกิดปัญหาหย่าร้างกับพ่อ จนไม่สามารถประกอบธุรกิจต่อไปได้

เช่นเดียวกับครอบครัวที่ 8 11 12 และ 27 ที่มีแม่ทำแผงลอยขายอาหาร ซึ่งต่างประสบปัญหาใดปัญหาหนึ่งจากการหย่าร้าง หรือมีสมาชิกพึ่งพาในครอบครัว ที่ส่งผลต่อการส่งผ่านทุนทางเศรษฐกิจสู่ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของลูก ส่วนแม่ในครอบครัวที่ 10 เลิกอยู่กับพ่อในขณะที่ลูกอยู่ในวัยเรียน ลูกๆ หลุดออกจากระบบการศึกษาในช่วงนั้น ต่อมาสามารถเปิดร้านขายของชำด้วยความช่วยเหลือของเศรษฐกิจที่ตนมีความสัมพันธ์ส่วนตัว แต่ก็เลยวัยเรียนของลูกมาแล้ว จึงไม่มีลูกเรียนต่อจนถึงระดับปริญญาตรี

โดยสรุป ความสามารถในการสะสมทุนทางเศรษฐกิจของรุ่นพ่อแม่ด้วยวิธีการที่เป็นทางการ มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการเลื่อนชั้นทางสังคมของรุ่นลูก ตัวแทนรุ่นลูกที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีในกลุ่ม A และ B มีโอกาสทำงานในระบบ มีเงินเดือนประจำ และสวัสดิการขั้นพื้นฐาน อย่างไรก็ตาม ฐานเงินเดือนของแต่ละคนค่อนข้างแตกต่างกัน อยู่ที่ระหว่าง 10,000-140,000 บาท ขึ้นอยู่กับคุณภาพการศึกษาและลักษณะอาชีพ ตัวแทนรุ่นลูกที่ประกอบอาชีพในกลุ่มวิชาชีพและข้าราชการ มีรายได้สูงกว่ารุ่นลูกที่ทำงานในบริษัทเอกชนทั่วไปแบบก้าวกระโดด ทั้งยังสามารถสะสมทรัพย์สินที่มีมูลค่าอันได้แก่บ้านและที่ดิน ส่วนตัวแทนรุ่นลูกในกลุ่ม C มีฐานรายได้ค่อนข้างต่ำ อยู่ที่ 4,000-20,000 บาท เพราะมีข้อจำกัดด้านการศึกษาและอาชีพ ยังต้องเป็นลูกจ้างรายวัน หรือทำอาชีพอิสระที่มีรายได้ไม่แน่นอน

2) วิธีการที่ไม่เป็นทางการ

วิธีการที่ไม่เป็นทางการ คือ การที่บุคคลใช้วิธีการนอกเหนือจากการแลกเปลี่ยนในระบบตลาด เพื่อเข้าถึงทุนทางเศรษฐกิจในรูปแบบของตัวเงินและทรัพย์สิน

วิธีการที่ไม่เป็นทางการมีความสำคัญพอๆกับวิธีการที่เป็นทางการ เพราะเป็นตัวแปรชดเชยภูมิหลังเสียเปรียบของรุ่นพ่อแม่ ปรากฏในรูปแบบของทุนทางสังคม คือการใช้เครือข่ายความสัมพันธ์ส่วนบุคคล เพื่อเข้าถึงทางเลือกด้านอาชีพหรือโอกาสที่เพิ่มโอกาสทางรายได้ หรือในรูปแบบของทุนทางวัฒนธรรม ด้วยการเรียนรู้พฤติกรรม คุณลักษณะ หรือวิธีการเฉพาะบางอย่างที่นำไปสู่การยอมรับในกลุ่มบุคคลหรือสังคมหนึ่ง ทำให้เข้าถึงทางเลือกด้านอาชีพหรือโอกาสที่เพิ่มโอกาสทางรายได้ มีลักษณะการใช้ทุนแต่ละประเภท ดังนี้

ทุนทางสังคม

- รุ่นพ่อแม่คนใดคนหนึ่งเป็นพนักงานในหน่วยงานรัฐ อันส่งผลต่อการเข้าถึงเครือข่ายข้าราชการและสวัสดิการที่ประกันการเข้าถึงการศึกษาในรุ่นลูก พบในครอบครัวกลุ่ม A (ครอบครัวที่ 1) และ B (ครอบครัวที่ 7 และ 17)
- รุ่นพ่อแม่คนใดคนหนึ่งหรือทั้งสองคน มีความสัมพันธ์กับคนในภาครัฐ หรือเป็นคณะกรรมการชุมชน ที่ได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมทำงานในโครงการช่วยเหลือชุมชนของภาครัฐ เช่น ได้รับเบี้ยเลี้ยงค่าตอบแทน หรือสิทธิประโยชน์ด้านทุนการศึกษาของลูก พบในครอบครัวกลุ่ม A (ครอบครัวที่ 3) ครอบครัวกลุ่ม B (ครอบครัวที่ 6 9 และ 26) และ ครอบครัวกลุ่ม C (ครอบครัวที่ 11 และ 13) รุ่นพ่อแม่ที่มาจากครอบครัวที่แนะนำโดยผู้นำชุมชน ก็อาจถือได้ว่ามีทุนทางสังคมระดับหนึ่ง สามารถเข้าถึงข้อมูลความรู้ และความช่วยเหลือจากหน่วยงานรัฐและองค์กรภายนอกชุมชนผ่านผู้นำชุมชน

- รุ่นพ่อแม่คนใดคนหนึ่งหรือทั้งสองคน มีความสัมพันธ์กับคนในภาคประชาสังคมหรือมูลนิธิ อันนำไปสู่การเข้าถึงรายได้เสริมและทุนการศึกษาของลูก พบในครอบครัวกลุ่ม A (ครอบครัวที่ 3) ครอบครัวกลุ่ม B (ครอบครัวที่ 2 4 และ 26) และ ครอบครัวกลุ่ม C (ครอบครัวที่ 8)
- รุ่นพ่อแม่คนใดคนหนึ่งหรือทั้งสองคน มีความสัมพันธ์กับเครือข่ายบุคคล กลุ่มผู้มีอิทธิพลในชุมชน หรือนักการเมือง ซึ่งนำไปสู่การเข้าถึงงาน รายได้ เงินให้ด้วยเสนาหา หรือเงินใส่ซองขาว พบในครอบครัวกลุ่ม A (ครอบครัวที่ 5) ครอบครัวกลุ่ม B (ครอบครัวที่ 2 4 และ 6) และ ครอบครัวกลุ่ม C (ครอบครัวที่ 10 และ 11)
- รุ่นพ่อแม่คนใดคนหนึ่งมีความสัมพันธ์กับเครือข่ายธุรกิจสีเทา เช่น วิ่งโต๊ะบอล ขายหวยใต้ดิน เล่นพนัน ปลอ่ยก๊วนอกระบบ หรือขายยาเสพติด มักทำควบคู่กับงานประจำหลัก พบในครอบครัวกลุ่ม A (ครอบครัวที่ 1 และ 5) ครอบครัวกลุ่ม C (ครอบครัวที่ 10 13 และ 27)
- รุ่นแม่แต่งงานข้ามชนชั้น หรือเป็นภรรยาคนที่สองของครอบครัวที่มีฐานะดีกว่า อันส่งผลให้มีสถานะทางสังคมดีขึ้น และเข้าถึงแหล่งเงินทุนจากอีกชนชั้น พบในครอบครัวกลุ่ม A (ครอบครัวที่ 5) ครอบครัวกลุ่ม B (ครอบครัวที่ 18) และ ครอบครัวกลุ่ม C (ครอบครัวที่ 10)

ทุนทางวัฒนธรรม

- รุ่นพ่อแม่คนใดคนหนึ่งหรือทั้งสองคน เรียนรู้แนวคิด ภาษาเฉพาะ และรูปแบบการทำงานร่วมกับหน่วยงานรัฐและภาคประชาสังคม จนได้รับการยอมรับและความไว้วางใจในการทำงานร่วมกัน กลายเป็นบุคคลหลักที่เชื่อมคนนอกกับในชุมชน มีบทบาทในการคัดเลือกผู้ได้รับสิทธิประโยชน์จากหน่วยงานรัฐและภาคประชาสังคม พบในครอบครัวกลุ่ม A (ครอบครัวที่ 3) ครอบครัวกลุ่ม B (ครอบครัวที่ 26) และครอบครัวกลุ่ม C (ครอบครัวที่ 11)
- รุ่นพ่อแม่คนใดคนหนึ่งจ่ายสินบนให้เจ้าหน้าที่รัฐ เพื่อเข้าถึงพื้นที่ขายของ สิทธิในการเดินรถรับจ้าง หรือตำแหน่งงานในหน่วยงานรัฐ แม้รุ่นพ่อแม่ไม่เห็นด้วยกับการจ่ายสินบน แต่ก็ยอมรับพฤติกรรมนี้ในฐานะวัฒนธรรมของกลุ่มคนหนึ่งที่สามารรถประกันการเข้าถึงรายได้กับตนเอง พบในครอบครัวกลุ่ม A (ครอบครัวที่ 5 และ 16) และครอบครัวกลุ่ม B (ครอบครัวที่ 7)
- รุ่นพ่อแม่มีความเชื่อว่า ความขยันและความสามารถส่วนบุคคล จะกำหนดความสำเร็จของตนเองและรุ่นลูก การสัมภาษณ์เชิงลึกรุ่นพ่อแม่ 26 คน และรุ่นลูก 15 คน พบว่าร้อยละ 100 เชื่อในแนวคิดนี้ ด้วยการอธิบายว่า “คนเราต้องทำตัวเอง” ความเชื่อนี้มาจากการเห็นคนใกล้ชิดตัวหรือรับรู้เรื่องราวของบุคคลที่ประสบความสำเร็จ สร้างแรงจูงใจให้รุ่นพ่อแม่ทำงานหนักเพื่อยกระดับฐานะตัวเองและรุ่นลูก

เมื่อเปรียบเทียบความเข้มข้นของการใช้ทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมแล้ว พบว่าการใช้ทุนทางสังคมมีความเข้มข้นกว่า อาจเพราะทุนทางสังคมสามารถเข้าถึงได้ง่ายกว่า เมื่อพ่อแม่อพยพมาสู่กรุงเทพมหานครซึ่งมีประชากรหลากหลาย เป็นแหล่งรวมทุนทางสังคม ย่อมมีโอกาสพบคนจากหลายเครือข่ายความสัมพันธ์ทั้งในและนอกชุมชน ที่เอื้อประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ

ขณะที่ทุนทางวัฒนธรรมเป็นทุนที่ต้องมีการสะสมผ่านครอบครัว หรือเครือข่ายเดิมที่มีสถานะทางสังคมสูง และมีพฤติกรรมหรือการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ที่ได้รับการยอมรับจากสังคม รุ่นพ่อแม่ที่มีภูมิหลังยากจนย่อมไม่สามารถเข้าถึงทุนทางวัฒนธรรม มีเพียงเฉพาะรุ่นพ่อแม่ที่เข้าไปสัมพันธ์หรือทำงานกับเครือข่ายของหน่วยงานรัฐ

ภาคประชาสังคม หรือแควดวงธุรกิจสีเทา ด้วยระยะเวลาที่ยาวนานพอ อาจสามารถเรียนรู้และซึมซับวัฒนธรรมและอุปนิสัยนิยมเอียงของกลุ่มคนในเครือข่ายนั้น เช่น แนวคิดและภาษาที่ใช้ในการสื่อสารกับหน่วยงานรัฐและภาคประชาสังคม รูปแบบการทำงาน วัฒนธรรมที่เอื้อประโยชน์ให้กันและกันอย่างการจ่ายสินบน หากมีทุนทางวัฒนธรรมแล้ว รุ่นพ่อแม่อาจได้รับความไว้วางใจและนับรวมเป็นสมาชิกของเครือข่าย และได้รับประโยชน์ในระยะยาว

ในส่วนของความเชื่อมั่นต่อการประสบความสำเร็จที่มาจากความขยันและความสามารถส่วนบุคคล แม้ไม่สามารถหามาตรวัดในการพิสูจน์ระดับความขยันและความสามารถส่วนบุคคล ที่มีผลต่อการเลื่อนขั้นทางสังคมข้ามรุ่นที่ไม่เท่าเทียมกัน แต่ก็พอจะพิสูจน์ได้ด้วยพฤติกรรมการทำงานที่สะท้อนความเชื่อมั่นดังกล่าว โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกครอบครัวกรณีศึกษาได้สอบถามพฤติกรรมการทำงานของตัวแทนรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูกผ่าน 2 กรณี ได้แก่ 1) การทำงานในวัยเด็กหรือวัยเรียนเพื่อส่งเสียตัวเองและลดภาระค่าใช้จ่ายให้พ่อแม่ และ 2) การทำงานด้วยจำนวนชั่วโมงที่ยาวนานกว่า 8 ชั่วโมง หรือการทำงานเพิ่มเติมหลังเวลาเลิกงาน พบว่าเกือบทุกครอบครัวมีพฤติกรรมดังกล่าว ดังที่แสดงในตารางที่ 11

ตัวแทนรุ่นพ่อแม่ในทุกครอบครัว รวม 30 คน ล้วนทำงานในวัยเด็กหรือวัยเรียน ส่วนรุ่นลูกมี 19 คนมีพฤติกรรมดังกล่าว โดยเฉพาะในครอบครัวที่รุ่นพ่อแม่มีฐานะไม่ดีนัก รุ่นลูกหลายคนทำงานไปเรียนไป เพื่อส่งตัวเองเรียนจนจบชั้นปริญญาตรี สะท้อนว่าความขยันเป็นส่วนหนึ่งของการประสบความสำเร็จด้านการศึกษา และพาเข้าสู่อาชีพที่มีความมั่นคงทางรายได้มากขึ้น ส่วนครอบครัวที่รุ่นพ่อแม่มีความมั่นคงทางการเงินในวัยสร้างตัว ส่งผลให้รุ่นลูกไม่ต้องทำงานในวัยเรียน และมีแนวโน้มพัฒนาทักษะรู้คิด บางคนสามารถเข้าศึกษาในสถาบันชั้นนำได้สำเร็จ

ในส่วนของจำนวนชั่วโมงทำงาน พบว่าตัวแทนรุ่นพ่อแม่ 29 จาก 30 คน ล้วนทำงานเกินวันละ 8 ชั่วโมงในวัยสร้างตัว มักทำงานหลายอาชีพ หรือทำงานเข้าจรดเย็น ไม่มีวันหยุด เพราะต้องหารายได้เลี้ยงครอบครัวให้เพียงพอในรุ่นลูก มี 24 คนที่ทำงานเกินวันละ 8 ชั่วโมง ด้วยสาเหตุต่างๆ เช่น จำเป็นต้องทำโอที เพื่อให้มีรายได้เพียงพอค่าใช้จ่ายและภาระดูแลสมาชิกครอบครัว หรือบางคนมีรายได้เพียงพอแล้ว แต่ยังต้องการหารายได้เพิ่มเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีกว่าเดิม ส่วนคนที่ทำงานไม่เกินวันละ 8 ชั่วโมง มีความพึงพอใจกับรายได้ที่ตนมี หรือมีรายได้สูงจนไม่ต้องทำงานเสริม

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความเชื่อมั่นต่อความขยันและความสามารถส่วนบุคคล จะสร้างแรงจูงใจในการทำงานและความต้องการยกระดับคุณภาพชีวิต ที่นำไปสู่โอกาสในการเลื่อนขั้นทางสังคม แต่ก็ไม่ใช่ว่าปัจจัยเดียวทั้งหมด แม้ตัวแทนรุ่นพ่อแม่และลูกในกลุ่ม A B และ C เกือบทั้งหมดมีพฤติกรรมที่แสดงถึงความขยันและการพึ่งพาความสามารถส่วนบุคคล แต่กลับพบว่ามีเพียงรุ่นพ่อแม่บางคนที่ประสบความสำเร็จในการโอนถ่ายทุนทางเศรษฐกิจสู่การศึกษาของรุ่นลูก โดยเฉพาะรุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม A ซึ่งล้วนใช้วิธีการที่ไม่เป็นทางการในการเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจอย่างเข้มข้น ขณะที่ตัวแทนรุ่นพ่อแม่บางส่วนในกลุ่ม B และ C ที่ใช้วิธีการที่ไม่เป็นทางการเช่นกัน แต่กลับมีความสามารถในการระดมทุนทางเศรษฐกิจไม่เท่าเทียมกันระหว่างกลุ่มครอบครัว มีรายละเอียดของการใช้วิธีการที่ไม่เป็นทางการแตกต่างกัน ดังนี้

ตารางที่ 11 พฤศจิกายนของต้นโพแม่และรุ่นลูกในครอบครัวการศึกษา

ครอบครัวที่	ทำงานในวันเด็กหรือวันหยุด		ทำงานมากกว่า 8 ชั่วโมง/วัน		หมายเหตุ
	ปู่/พ่อแม่	ปู่/ลูก	ปู่/พ่อแม่	ปู่/ลูก	
กลุ่ม A	1	X	X		แม่ทำงานในวันอาทิตย์ พ่อเป็นวิศวกรอิสระ มีรายได้ ลูกต้องทำงานในวันเสาร์ ปัจจุบันอยู่ที่งานบริษัทอาหารการค้ายี่ห้อดัง
	3	X	X	X	พ่อแม่ทำงานอาชีพ ขายของบ้าน เป็นกรรมกร เป็นช่างรับซื้อของเก่า ระบุลูกทำงานแบบทนายสมัครใจ เพื่อส่งตัวเองเรียนจบ
	5	X	X	X	แม่ทำงานในธนาคาร พ่อเลี้ยงลูกอยู่ประจำบ้านคนเดียว ทำงานรับซื้อของเก่าที่บ้าน พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ทำงานรับซื้อของเก่า ทำงานรับซื้อของเก่า
	16	X	X	X	พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ทำงานรับซื้อของเก่า ทำงานรับซื้อของเก่า
	2	X	X	X	พ่อรับงานก่อสร้างและซิววีเอมอยู่ประจำบ้านคนเดียว ระบุลูกทำงานคนเดียว พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ทำงานรับซื้อของเก่า ทำงานรับซื้อของเก่า
กลุ่ม B	4	X	X	X	พ่อทำงานช่าง แม่ขายอาหารกลางวัน ระบุลูกทำงานในวันเสาร์ไปส่งตัวเองเรียนหนังสือ บางวันได้ทุน กศ.ศ.
	6	X	X	X	แม่เป็นกรรมกร ทำงานรับซื้อของเก่า พ่ออยู่ใช้ตัดสร้างจนค่า ลูกทำงานไปเรื่อยๆ ส่งตัวเองเรียนปริญญาตรี ทำได้ทุนค่า
	7	X	X	X	แม่เป็นครูสอนภาษาอังกฤษ ทำงานรับซื้อของเก่า พ่อทำงานช่างก่อสร้าง
	9	X	X	X	พ่อรับงานก่อสร้าง แม่เป็นแม่บ้าน ทำได้ทุนค่า ไม่มีวันหยุด ลูกเข้าเรียนในคณะที่พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวคนเดียว
	17	X	X	X	พ่อทำงานเป็นช่างเทคนิคช่างยนต์ พ่อทำงานขายผัก ลูกได้ทุน
	18	X	X	X	พ่อตัดไม้ขาย แม่เลี้ยงเดี่ยว ทำงานรับซื้อของเก่า ทำงานเป็นช่างซ่อมรถประจำ
	19	X	X	X	แม่ขายของออนไลน์ พ่อรับซื้อของเก่า พ่อเลี้ยงเดี่ยว พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ทำงานรับซื้อของเก่า พ่อทำงานรับซื้อของเก่า
	20	X	X	X	พ่อแม่ทำงานรับซื้อของเก่า พ่อรับซื้อของเก่า พ่อเลี้ยงเดี่ยว พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ทำงานรับซื้อของเก่า
	21	X	X	X	แม่เลี้ยงเดี่ยว ทำงานรับซื้อของเก่า ลูกทำงานไปเรื่อยๆ พ่อเลี้ยงเดี่ยว พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ทำงานรับซื้อของเก่า
	22	X	X	X	พ่อแม่ทำงานรับซื้อของเก่า พ่อรับซื้อของเก่า พ่อเลี้ยงเดี่ยว พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ทำงานรับซื้อของเก่า
กลุ่ม C	23	X	X	X	พ่อแม่ทำงานในวันอาทิตย์ พ่อเป็นวิศวกรอิสระ มีรายได้ ลูกต้องทำงานในวันเสาร์ ปัจจุบันอยู่ที่งานบริษัทอาหารการค้ายี่ห้อดัง
	24	X	X	X	พ่อแม่ทำงานรับซื้อของเก่า พ่อรับซื้อของเก่า ลูกต้องทำงานในวันเสาร์ ปัจจุบันอยู่ที่งานบริษัทอาหารการค้ายี่ห้อดัง
	25	X	X	X	แม่เป็นช่างเสริมสวย พ่อเลี้ยงเดี่ยวอยู่ประจำบ้านคนเดียว
	26	X	X	X	แม่เลี้ยงเดี่ยว ทำงานรับซื้อของเก่า ลูกทำงานไปเรื่อยๆ พ่อเลี้ยงเดี่ยว พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ทำงานรับซื้อของเก่า
	8	X	X	X	พ่อรับงานก่อสร้างและซิววีเอมอยู่ประจำบ้านคนเดียว ระบุลูกทำงานคนเดียว พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ทำงานรับซื้อของเก่า ทำงานรับซื้อของเก่า
	10	X	X	X	แม่เป็นช่างเสริมสวย พ่อเลี้ยงเดี่ยวอยู่ประจำบ้านคนเดียว
	11	X	X	X	แม่ขายอาหารกลางวัน พ่อรับงานก่อสร้าง ทำได้ทุนค่า
	12	X	X	X	พ่อแม่เป็นลูกจ้างโรงงาน ทำงานช่างรับซื้อ ไม่มีวันหยุด ลูกทำงานไปเรื่อยๆ เพื่อส่งตัวเองเรียนจบทำงานในบริษัทสินค้า
	13	X	X	X	แม่รับงานก่อสร้าง พ่อเลี้ยงเดี่ยว ลูกทำงานไปเรื่อยๆ พ่อเลี้ยงเดี่ยว พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ทำงานรับซื้อของเก่า
	14	X	X	X	พ่อแม่เป็นกรรมกร ทำงานรับซื้อของเก่า ลูกทำงานไปเรื่อยๆ พ่อเลี้ยงเดี่ยว พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ทำงานรับซื้อของเก่า
15	X	X	X	พ่อแม่เป็นกรรมกร ทำงานรับซื้อของเก่า ลูกทำงานไปเรื่อยๆ พ่อเลี้ยงเดี่ยว พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ทำงานรับซื้อของเก่า	
27	X	X	X	พ่อรับงานก่อสร้าง แม่เลี้ยงเดี่ยว ทำงานรับซื้อของเก่า	
28	X	X	X	พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ทำงานรับซื้อของเก่า พ่อเลี้ยงเดี่ยว พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ทำงานรับซื้อของเก่า	
29	X	X	X	พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ทำงานรับซื้อของเก่า ลูกทำงานไปเรื่อยๆ พ่อเลี้ยงเดี่ยว พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ทำงานรับซื้อของเก่า	
30	X	X	X	พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ทำงานรับซื้อของเก่า ลูกทำงานไปเรื่อยๆ พ่อเลี้ยงเดี่ยว พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ทำงานรับซื้อของเก่า	

รุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม A

Stone, Gray, and Hughes (2003) เสนอว่าความเข้มข้นของผลประโยชน์ที่ได้รับจากเครือข่ายความสัมพันธ์ ขึ้นอยู่กับ ประเภท ขนาด และความเข้มแข็งของเครือข่ายความสัมพันธ์นั้น รุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม A ล้วนมีความสัมพันธ์ทางตรงกับกลุ่มคนหรือบุคคลภายนอกชุมชนที่มีทรัพยากรมากกว่าคนในชุมชน และเป็นความสัมพันธ์ที่ทั้งสองฝ่ายมีอำนาจในระดับใกล้เคียงกัน เช่น ครอบครัวที่ 1 และ 3 รู้จักกับยี่ปี่วะและเจ้าแก่นนอกชุมชนที่ซื้อขายสินค้า มีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ผ่านการทำธุรกิจด้วยสถานะที่เท่าเทียมกัน ทั้งยังแนะนำผู้ประกอบการและลูกค้ารายใหม่ๆให้รุ่นพ่อแม่รู้จัก

ทั้งสองครอบครัวยังมีความสัมพันธ์กับหน่วยงานรัฐแบบใกล้ชิด โดยครอบครัวที่ 1 มีพ่อทำงานเป็นพนักงานรัฐวิสาหกิจการไฟฟ้า ส่วนพ่อแม่ในครอบครัวที่ 3 เป็นคณะกรรมการชุมชนที่มีอำนาจต่อรองกับหน่วยงานรัฐ เนื่องจากอยู่ในพื้นที่ชุมชนแออัดที่ได้รับความสนใจจากหน่วยงานรัฐ เจ้าหน้าที่รัฐเองก็ต้องการหาตัวแทนคนในชุมชนเพื่อร่วมทำงานในโครงการพัฒนาต่างๆตามแผนงานของหน่วยงาน

ส่วนครอบครัวที่ 5 แม่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับคนในเครื่องแบบ ซึ่งฝักงานแม่เข้าทำงานในธนาคาร พบลูกค้าที่เป็นข้าราชการ ทหาร และอัยการ ซึ่งมาจากเครือข่ายที่มีทรัพยากรเข้มข้นมาก รุ่นพ่อแม่ในครอบครัวที่ 16 มีการประสานติดต่อกับตำรวจที่ดูแลพื้นที่สาธารณะ จ่ายสินบนเพื่อรับสิทธิการประกอบอาชีพขับรถขนส่ง มีการเอื้อประโยชน์ให้กันและกัน

รุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม B และ C

ในทางตรงกันข้าม รุ่นพ่อแม่ที่ใช้วิธีการที่ไม่เป็นทางการในครอบครัวกลุ่ม B และ C ส่วนมากมีความสัมพันธ์กับคนนอกชุมชนเพียงไม่กี่คน หรือจำเป็นต้องอาศัยบุคคลเฉพาะที่อยู่ภายนอกชุมชน เป็นสะพานเชื่อมเข้าหาบุคคลที่ให้ผลประโยชน์ ทำให้รุ่นพ่อแม่ยังมีข้อจำกัดในการเข้าถึงผลประโยชน์ เช่น แม่ในครอบครัวที่ 4 6 และ 10 พึ่งพางานหรือรายได้ที่ได้รับจากเศรษฐีเป็นรายบุคคล โดยมีรูปแบบความสัมพันธ์ที่ตนเองอยู่ในฐานะด้อยกว่า แสดงผ่านคำที่ใช้แทนตัวอีกฝ่ายว่า “มาตาม” “คุณ” และ “ท่าน” เช่นเดียวกับพ่อจากครอบครัวที่ 2 ที่ต้องพึ่งพา “ลูกพี่” ในการติดต่อกับผู้ว่าจ้างงานที่อาศัยนอกชุมชน ส่วนแม่ในครอบครัวที่ 17 แต่งงานข้ามชนชั้นและต้องพึ่งพารายได้จากพ่อซึ่งมาจากครอบครัวที่ร่ำรวยกว่า

อีกกรณีศึกษาคือ แม่จากครอบครัวที่ 11 ซึ่งเป็นคณะกรรมการชุมชน และหวัหะแนนเสียงให้กับนักการเมืองพรรคหนึ่ง แต่ไม่มีโอกาสสร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนักการเมืองโดยตรง ส่วนมากประสานงานกับเจ้าหน้าที่พรรคระดับล่าง ได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินใส่ซองขาวประมาณ 3,000-5,000 บาท ทุกครั้งที่พาคณะนักการเมืองลงหาเสียงด้วยการเยี่ยมบ้านในชุมชน แต่แม่ไม่ได้รับโอกาสด้านการงานหรือรายได้ในรูปแบบอื่นเลย

นอกจากนี้ รุ่นพ่อแม่ในครอบครัวกลุ่ม B และ C ที่พ่อบริหารงานสังคม กลับไม่สามารถสะสมทุนทางเศรษฐกิจเพื่อส่งผ่านสู่รุ่นลูกในระยะยาว เพราะสมาชิกในครอบครัวมีความเปราะบางสูง ทำให้พ่อแม่ต้องเสียกำลังและเงินในการอุ้มสมาชิกที่อยู่ในสถานะพึ่งพิง นอกเหนือจากลูกของตนเอง เช่น พ่อจากครอบครัวที่ 2 มีพี่สาวเสียชีวิตกระทันหัน จึงต้องรับภาระดูแลลูกติดของพี่สาวรวม 3 คน

ในส่วนของพฤติกรรมการทำงาน พบว่ารุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม B และ C มีประวัติการทำงานตั้งแต่วัยเด็ก และทำงานด้วยจำนวนชั่วโมงที่ยาวนานเทียบเท่ารุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม A แต่ประเภทงานของรุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม B และ C กระจุยอยู่ในประเภทงานรับจ้างที่ใช้ทักษะไม่สูงมาก หรือเป็นผู้ประกอบการรายย่อยที่มีลูกค้าและรายได้ไม่แน่นอน

ทำให้มีรายได้และผลิตผลจากการทำงานไม่มากเท่ารุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม A ซึ่งเป็นผู้ประกอบการที่มีธุรกิจค่อนข้างมั่นคง ในรุ่นลูกพบแนวโน้มในลักษณะเดียวกัน โดยรุ่นลูกที่ได้รับการศึกษาและมีทักษะมากกว่ามีแนวโน้มสร้างรายได้ได้มากกว่ารุ่นลูกที่มีการศึกษาและทักษะน้อยกว่า แม้ว่าจะมีชั่วโมงการทำงานเทียบเท่ากัน

ในรุ่นลูกกลุ่ม A และ B พบว่าพึงพาวิธีการที่ไม่เป็นทางการเข้มข้นน้อยกว่ารุ่นพ่อแม่ ดังที่ปรากฏในตารางที่ 4-6 เพราะมีคุณสมบัติด้านการศึกษามากกว่า สามารถเข้าสู่งานในระบบ มีเงินเดือนประจำด้วยวิธีการที่เป็นทางการ รุ่นลูกยังมีช่องทางทำมาหากินมากกว่าในอดีต โดยรุ่นลูกบางคนหารายได้เสริมผ่านร้านค้าออนไลน์และแอปพลิเคชัน ที่ให้บริการรับส่งสินค้า รุ่นลูกที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า มีแนวโน้มสะสมทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมผ่านเพื่อนในมหาวิทยาลัยและที่ทำงาน อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่าผลประโยชน์ที่ได้รับขึ้นอยู่กับระดับชั้นของสถาบันการศึกษาและองค์กรที่ตนเองทำงาน

ตัวแทนรุ่นลูกที่ศึกษาในสถาบันศึกษาชั้นนำ (ครอบครัวที่ 5 16 17 และ 18) มีแนวโน้มครอบครองทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคมมากกว่าตัวแทนรุ่นลูกคนอื่น เรียนรู้วิถีชีวิตแบบชนชั้นกลางจากเพื่อนในมหาวิทยาลัย เช่น วัฒนธรรมการแต่งตัว ประเภทหนังสือที่อ่าน สินค้าที่ใช้ รวมทั้งทักษะการคิดวิเคราะห์ ตัวแทนรุ่นลูกในกลุ่มนี้มีความสัมพันธ์กับเครือข่ายอดีตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยชั้นนำ เข้าถึงเครือข่ายที่เอื้อประโยชน์ทางรายได้เมื่อเข้าสู่ตลาดแรงงาน เช่น มีคนรู้จักชวนทำงานในองค์กรชั้นนำ มีรายได้ค่อนข้างสูง ทั้งยังมีงานและรายได้เสริมจากเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้อง

ตัวแทนรุ่นลูกในครอบครัวที่เรียนระดับปริญญาตรีในสถาบันการศึกษาระดับกลางถึงล่าง แม้รู้จักคนนอกชุมชนผ่านการศึกษาในมหาวิทยาลัยและที่ทำงาน แต่เป็นคนที่มีฐานะใกล้เคียงกัน ไม่มีทรัพยากรและอำนาจที่เอื้อประโยชน์ต่อการเข้าถึงอาชีพที่สร้างรายได้แบบก้าวกระโดด ส่วนตัวแทนรุ่นลูกที่ไม่มีโอกาสศึกษาในระดับปริญญาตรีมักอยู่ในเครือข่ายความสัมพันธ์กับคนภายในชุมชนที่มีเศรษฐกิจแบบก้าวกระโดดได้เช่นกัน สะท้อนว่าความสัมพันธ์ข้ามชนชั้นยังเกิดขึ้นอย่างจำกัด หากรุ่นลูกไม่มีโอกาสเข้าสู่สถาบันการศึกษาชั้นนำ

กรณีศึกษา: เปรียบเทียบลักษณะการสะสมทุนทางเศรษฐกิจ ด้วยวิธีการที่ไม่เป็นทางการ แต่ให้ผลลัพธ์ที่แตกต่างกันระหว่าง 2 ครอบครัว

นิต (นามสมมติ รุ่นแม่ในครอบครัวที่ 5) เกิดในครอบครัวที่มีฐานะยากจน พ่อและแม่ของนิตเป็นกรรมกร อาศัยในจังหวัดนนทบุรี ต่อมารับจ้างเจียรระโนพลอยจนพอสร้างตัวได้ สามารถส่งนิตเรียนถึงชั้นปวช. แต่แม่ติดพนัน จึงต้องขายทรัพย์สินทั้งหมด

หลังนิตเรียนจบใน พ.ศ. 2523 อายุ 19 ปี อาศัยในห้องเช่าร่วมกับพ่อแม่และญาติพี่น้องในชุมชนแออัด เริ่มทำงานเป็นพนักงานต้อนรับในโรงแรมแห่งหนึ่ง ในกรุงเทพมหานคร เป็นโรงแรมที่นิยมในกลุ่มข้าราชการ นิตจึงได้พบคนในเครื่องแบบ ซึ่งฝากนิตเข้าทำงานในธนาคารแห่งหนึ่งใน พ.ศ. 2525 นิตค่อยๆ เรียนรู้งาน และสร้างความสัมพันธ์กับลูกค้าระดับสูง มีทั้งเจ้าสัว ผู้พิพากษา เจ้าของบริษัท และข้าราชการ จนกระทั่งพบสามีใน พ.ศ. 2530 เป็นกัปตันเรือเดินสินค้า มีครอบครัวอยู่แล้ว นิตตัดสินใจเป็นภรรยาคนที่สอง เพราะเชื่อว่าการแต่งงานข้ามชนชั้นจะทำให้ตนเองยกสถานะทางสังคม

ต่อมา นิตมีลูกกับสามี 2 คน คือ น้ำ และ ต้น (ชื่อสมมติ) นิตส่งลูกเข้าโรงเรียนเอกชนและมหาวิทยาลัยชั้นนำ เพราะเห็นประโยชน์ของการให้ลูกอยู่ในแวดวงคนรวย แต่มีค่าใช้จ่ายทางสังคมของลูกค่อนข้างสูง เงินเดือนของนิตไม่พอ ประกอบกับแยกกันอยู่กับสามี นิตจึงหารายได้เพิ่มด้วยรับแทงบอลและขายหวยใต้ดิน ซึ่งให้รายได้สูง แต่ก็มีความเสี่ยงสูง มีช่วงที่นิตหมุนเงินไม่ทันจนติดหนี้เจ้ามือ อาศัยว่ารู้จักลูกค้าในแวดวงธนาคารที่ให้ยืมเงินจ่ายหนี้ไปก่อน ส่วนน้ำและต้นอยู่ในกลุ่มเพื่อนที่มีฐานะปานกลางถึงรวย เรียนรู้วัฒนธรรมจากเพื่อน ทั้งเรื่องแฟชั่น การอ่านหนังสือ และกระแสข่าวบนโลกออนไลน์

เมื่อน้ำและต้นเรียนจบมหาวิทยาลัยภายหลัง พ.ศ. 2540 น้ำทำงานเป็นนักสื่อสารให้กับบริษัทชั้นนำ รู้จักคนในวงการสื่อสารหลายคนซึ่งแนะนำงานเสริมให้กับน้ำ ต้นทำงานในบริษัทต่างชาติ รายได้ค่อนข้างสูง ทั้งคู่ร่วมกันซื้อบ้านอยู่ร่วมกับนิต อย่างไรก็ตาม ญาติพี่น้องของนิต ต้น และ น้ำ ยังคงมีความเป็นอยู่ยากลำบาก บางคนยังคงเป็นกรรมกร น้ำและต้นจึงช่วยออกค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาระดับปริญญาตรีให้กับลูกพี่ลูกน้อง แต่ทั้งคู่ยังไม่พอใจกับฐานะของตนเอง เพราะตนยังไม่มีอิสรภาพทางการเงิน

เส้นทางชีวิตของพรและจอย (รุ่นแม่และรุ่นลูกในครอบครัวที่ 10) แตกต่างออกไปจากครอบครัวของนิต พรเรียนจบชั้นประถม 4 เกิดและโตในจังหวัดเพชรบูรณ์ มีพ่อแม่เป็นเกษตรกร พรอพยพเข้ามาหางานทำในกรุงเทพมหานครใน พ.ศ. 2529 ตอนอายุ 16 ปี ทำงานในโรงงานเย็บผ้า พบแฟนซึ่งเป็นกรรมกรในระหว่างการทำงาน มีลูกด้วยกัน 2 คน คือ จอยและพี่ชายของจอย

จอยถูกส่งไปให้ตาและยายเลี้ยงในจังหวัดเพชรบูรณ์ ช่วงวิกฤติเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 นายจ้างให้พรออกจากงาน พรจึงหันมาขายข้าวแกงด้วยรถเข็น ปรากฏว่าขายดีมาก จึงมีทุนมาปล่อยเงินกู้นอกระบบและขายหวยใต้ดิน สามารถส่งจอยเข้าโรงเรียนเอกชนชั้นนำในจังหวัดเพชรบูรณ์ ต่อมาพรเลิกกับแฟน เกิดความเครียด จึงหันไปเล่นพนันจนหมดตัว เป็นช่วงเดียวกันกับที่พบเศรษฐกิจ เป็นนักธุรกิจด้านประมงในจังหวัดสมุทรสาคร และมีความสัมพันธ์กัน เศรษฐีคนนี้มีครอบครัวอยู่แล้ว ให้เงินพรปลดหนี้พนัน เปิดร้านของชำ สร้างบ้าน และซื้อที่ดินในจังหวัดเพชรบูรณ์ให้พร พรจึงกลับไปอาศัยในจังหวัดเพชรบูรณ์ท้ายที่สุด

อย่างไรก็ดี ช่วงที่พรติดการพนันและพบกับเศรษฐี เป็นช่วงเดียวกับที่จอยเข้ามาเรียนชั้น ปวช. ใน กรุงเทพมหานคร เศรษฐีให้เงินจอยเรียนหนังสือ แต่จอยมีแฟนและต้องลูกคนแรกโดยไม่ได้ตั้งใจ จำเป็นต้อง เลิกเรียนกลางคันตอน พ.ศ. 2554 อายุ 18 ปี หลังจากนั้นก็ทำงานรับจ้างตามร้านอาหาร มีลูกคนที่สอง แต่ เลิกกับแฟน กลายเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว จำเป็นต้องส่งลูกสองคนกลับไปให้พรเลี้ยงที่จังหวัดเพชรบูรณ์

ต่อมาพบแฟนคนใหม่ มีลูกด้วยกัน 1 คน แล้วเลิกกัน จอยจึงย้ายกลับไปจังหวัดเพชรบูรณ์เพื่อ ตั้งหลัก หันมาขายหอยได้ดินตามพรจนมีเงินเก็บหลักแสน แต่มาเจอเหตุการณ์โรคระบาดโควิด-19 ใน พ.ศ. 2563 ลูกค้าของตนรายได้ลดหรือตกงาน ติดเงินค่าหอย จอยจึงไม่มีเงินจ่ายเจ้ามือ กลายเป็นตนติดหนี้เจ้ามือ เสียเอง เศรษฐีซึ่งรับจอยเป็นลูกบุญธรรมไม่สามารถช่วยเหลือได้

แม้ว่านิตและพรจะมีความสัมพันธ์กับคนข้ามชนชั้น แต่นิตสามารถเข้าถึงบุคคลที่มีอำนาจ อยู่ใน เครือข่ายความสัมพันธ์ที่บุคคลมีทรัพยากรและความมั่งคั่งสูง โดยเฉพาะคนในแวดวงข้าราชการ ซึ่งพานิต ไปรู้จักกับผู้มีอำนาจคนอื่นๆ แต่พรนั้นมีความสัมพันธ์กับเศรษฐีเพียงคนเดียว ซึ่งเป็นนักธุรกิจรายย่อย จึงมี ข้อจำกัดด้านการขยายผลประโยชน์และเครือข่าย นิตกับลูกจึงมีแนวโน้มจัดการกับวิกฤติได้ดีกว่าพร และ เข้าถึงช่องทางสะสมทุนทางเศรษฐกิจได้มากกว่า ส่งผลให้ลูกๆ จากสองครอบครัวนี้มีความสามารถในการเลื่อน ชั้นทางสังคมแตกต่างกัน

หมายเหตุ: สัมภาษณ์ครอบครัวของนิต เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ. 2563 ในคอนโดมิเนียมซึ่งนิตและลูกเช่าและพักอาศัยร่วมกัน สัมภาษณ์ครอบครัวของพร เมื่อวันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. 2563 ในเขตคลองเตย

3) การเข้าถึงทรัพยากรของรัฐ

การเข้าถึงทรัพยากรของรัฐ คือ การที่บุคคลได้รับประโยชน์โครงการภาครัฐ นโยบาย หรือสิทธิสวัสดิการ ด้านต่างๆ ซึ่งช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายในครอบครัว เพิ่มทักษะใหม่ เพิ่มโอกาสการเข้าถึงงานและรายได้ อันมีผลต่อการ เพิ่มความสามารถในการสะสมทุนทางเศรษฐกิจ

ครอบครัวกรณีศึกษาก็ถือได้ว่าเป็นครอบครัวที่เข้าถึงทรัพยากรของรัฐระดับหนึ่ง เพราะบริบทของชุมชนที่มีสมาชิกชุมชนรวมถึงรุ่นพ่อแม่บางคน เข้าร่วมขบวนการขับเคลื่อนด้านการสร้างความมั่นคงทางที่อยู่อาศัยของคน จน จึงมีองค์ความรู้ด้านการพัฒนาชุมชน และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับหน่วยงานรัฐและภาคประชาสังคมมานาน หลายปี ทำให้ได้รับข้อมูลข่าวสารและสิทธิประโยชน์ผ่านโครงการยกระดับคุณภาพชีวิตของหน่วยงานและองค์กร ต่างๆ มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มฝึกวิชาชีพ และอาสาสมัครด้านสาธารณสุข ซึ่งน่าจะมีผลต่อการเข้าถึงโอกาส และการยกระดับสถานะทางสังคมของสมาชิกในชุมชนมากกว่าชุมชนอื่นๆ

อย่างไรก็ตาม รุ่นพ่อแม่จากครอบครัวกรณีศึกษาก็ยังมีข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากรของรัฐ ในยุคที่รุ่น พ่อแม่กำลังสร้างตัวในช่วงทศวรรษ พ.ศ. 2510-2540 เป็นช่วงที่ระบบรัฐสวัสดิการยังไม่ครอบคลุม อยู่ในรูปแบบของ ระบบอนาถาที่มีเจ้าหน้าที่รัฐทำหน้าที่คัดเลือกบุคคลที่ควรได้รับความช่วยเหลือ โดยพิจารณาจากระดับความยากจน ของครัวเรือน ดังที่เห็นในโครงการให้ทุนการศึกษาจากกระทรวงต่างๆ และโครงการสวัสดิการประชาชนด้านการ รักษาพยาบาล ซึ่งข้าราชการแพทย์เป็นผู้พิจารณาว่าผู้ป่วยคนใดควรได้รับการอุปการะค่ารักษาพยาบาล นอกจากนี้

ยังไม่มีเครื่องมือและอุปกรณ์ด้านการสื่อสารในยุคนั้น รุ่งพ่อแม่จึงไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลด้านสิทธิประโยชน์จากภาครัฐ

รุ่งพ่อแม่ใน 8 ครอบครัว จาก 30 ครอบครัว ทั้งหมดอยู่ในครอบครัวกลุ่ม A และ B สามารถเข้าถึงทรัพยากรของรัฐในช่วงวัยสร้างตัว ใน 3 ลักษณะ ได้แก่

- ครอบครัวนี้อยู่ในกลุ่ม A (ครอบครัวที่ 1 และ 3) และกลุ่ม B (ครอบครัวที่ 7 และ 17) ได้รับสิทธิประโยชน์จากรัฐโดยตรง ในรูปแบบของการเข้าถึงเงินกู้ ทุนการศึกษาลูก หรือบ้านพักสวัสดิการ ผ่านสมาชิกของครอบครัวที่ทำงานในหน่วยงานรัฐ หรือได้รับข้อมูลข่าวสารด้านสิทธิประโยชน์จากการทำงานร่วมกับหน่วยงานรัฐ ภายใต้โครงการพัฒนาที่เจ้าหน้าที่รัฐนำเสนอให้กับชุมชน
- ครอบครัวนี้อยู่ในกลุ่ม A (ครอบครัวที่ 3 และ 16) และ กลุ่ม B (ครอบครัวที่ 13 16 และ 26) ที่เข้าถึงสิทธิประโยชน์จากรัฐโดยไม่ได้ทำงานร่วมกับภาครัฐ แต่ได้รับสิทธิประโยชน์ในรูปแบบของกองทุนหมู่บ้าน สหกรณ์ออมทรัพย์ หรือนโยบายเฉพาะในยุครัฐบาลหนึ่งๆ สะท้อนว่าแม้รัฐบาลมีนโยบายพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน แต่การเข้าถึงสิทธิยังเป็นไปอย่างจำกัด ครอบครัวที่ได้รับสิทธิทั้งหมดมีสมาชิกในรุ่งพ่อแม่เป็นคณะกรรมการชุมชนในกรุงเทพมหานคร จึงเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของรัฐได้ดีกว่าครอบครัวอื่น ยกเว้นครอบครัวที่ 16 ซึ่งรุ่งพ่อแม่มีการติดต่อสื่อสารกับญาติพี่น้องที่ต่างจังหวัด จึงรับรู้ข่าวสารด้านสิทธิประโยชน์ที่นักรการเมืองท้องถิ่นที่นำมาประชาสัมพันธ์ในชุมชน สถานการณ์ดังกล่าวอาจสะท้อนว่า ชุมชนในเมืองมีข้อจำกัดด้านการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับนโยบายภาครัฐ

รุ่งลูกใน 13 ครอบครัว จากทั้งหมด 30 ครอบครัว ทั้งหมดอยู่ในครอบครัวกลุ่ม A และ B ที่เข้าถึงสิทธิประโยชน์จากภาครัฐนอกเหนือจากโครงการรัฐสวัสดิการถ้วนหน้า ใน 3 ลักษณะ ได้แก่

- รุ่งลูกทำงานในหน่วยงานรัฐ (ครอบครัวที่ 6 และ 16) หรือทำงานร่วมกับหน่วยงานรัฐผ่านเครือข่ายความสัมพันธ์ที่สร้างในรุ่งพ่อแม่ (ครอบครัวที่ 3) มีระดับรายได้เติบโตแบบก้าวกระโดดเมื่อเทียบกับรายได้ในรุ่งพ่อแม่
- มีพ่อหรือแม่ทำงานในหน่วยงานรัฐอันส่งผลต่อการเข้าถึงทุนการศึกษาของรุ่งลูก (ครอบครัวที่ 1 7 และ 17)
- ได้รับทุนการศึกษาผ่านความสัมพันธ์ส่วนบุคคลระหว่างรุ่งพ่อแม่ กับหน่วยงานรัฐหรือองค์กรภาคเอกชน อันส่งผลต่อการเข้าถึงทุนการศึกษาของลูก (ครอบครัวที่ 3 และ 26)
- ได้รับทุน จากกองทุนเงินกู้ยืมเพื่อการศึกษา (ครอบครัวที่ 2 4 9 16 20 21 24 และ 25)

โดยสรุป ทรัพยากรของภาครัฐเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ช่วยชดเชยภูมิหลังเสียเปรียบของครอบครัว และส่งเสริมการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่น อย่างไรก็ตาม การจัดสรรทรัพยากรของรัฐยังไม่กระจายไปสู่ครอบครัวที่มีภูมิหลังยากจนอย่างทั่วถึง เห็นได้จากการที่รุ่งพ่อแม่และลูกในครอบครัวกลุ่ม C ตกหล่นจากโครงการช่วยเหลือของภาครัฐ และมีสถานะทางสังคมที่แย่กว่าครอบครัวในกลุ่ม A และ B นอกจากนี้ ครอบครัวส่วนหนึ่งยังมีข้อจำกัดด้านการรับข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการภาครัฐ ทั้งยังจำเป็นต้องพึ่งพาความสัมพันธ์ส่วนบุคคลในการรับสิทธิประโยชน์จากภาครัฐอีกด้วย

4.3.2 ความเปราะบางที่ส่งผลต่อการเลื่อนชั้นทางสังคม

ความเปราะบางของครอบครัว คือ สภาวะที่ครอบครัวประสบอุบัติเหตุชีวิต หรือวิกฤติไม่คาดฝันภายในครอบครัว เช่น ความเจ็บป่วย การเสียชีวิตของสมาชิกครอบครัว การหย่าร้าง และวิกฤติเศรษฐกิจอันเกิดจากปัจจัยภายนอกครอบครัว อันลดความสามารถในการสะสมทุน

ครอบครัวที่มีความเปราะบางน้อย ย่อมสามารถทำหน้าที่เป็นเบาะพิงหลังให้กับสมาชิกในครอบครัว ลดผลกระทบจากวิกฤติที่นำไปสู่การสูญเสียทุน จึงยังมีโอกาสฟื้นจากวิกฤติ และสะสมทุนเพื่อยกระดับสถานะทางสังคมในอนาคต แต่ในครอบครัวที่มีความเปราะบางสูง เมื่อสมาชิกคนใดคนหนึ่งประสบกับวิกฤติไม่คาดฝัน มีแนวโน้มที่สมาชิกคนอื่นต้องโอนถ่ายทุนของตนเองให้กับสมาชิกที่ประสบวิกฤติ การเลื่อนชั้นทางสังคมของสมาชิกในครอบครัว จึงเกิดขึ้นได้ยากกว่า

ผลกระทบของความเปราะบางต่อการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นนั้น แยกอภิปรายเป็น 3 กรณีศึกษา ได้แก่ อุบัติเหตุชีวิตภายในครอบครัว กรณีศึกษาแม่เลี้ยงเดี่ยว และวิกฤติเหตุการณ์โรคระบาดโควิด-19 ใน พ.ศ. 2563 ดังต่อไปนี้

1) อุบัติเหตุชีวิตภายในครอบครัว

อุบัติเหตุชีวิตภายในครอบครัวในรุ่นพ่อแม่ มีอิทธิพลต่อความสามารถในการเลื่อนชั้นทางสังคมในรุ่นลูก และเป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างความได้เปรียบเสียเปรียบในครอบครัวที่มีภูมิหลังยากจน เพราะสมาชิกในครอบครัวเหล่านี้มีทรัพยากรค่อนข้างจำกัด จำเป็นต้องพึ่งพาทรัพยากรภายในครอบครัวเพื่อดำรงชีพและจัดการวิกฤติไม่คาดฝัน เมื่อใดที่มีสมาชิกคนใดคนหนึ่งประสบอุบัติเหตุชีวิต สมาชิกคนอื่นต้องแบ่งทรัพยากรของตนให้สมาชิกที่ประสบวิกฤติ ก่อนนำไปสู่การสูญเสียทุนของสมาชิกคนอื่นในครอบครัว หรือเมื่อประสบอุบัติเหตุชีวิตแล้ว อาจไม่มีทุนเหลือพอโอนถ่ายสู่รุ่นลูก จึงมีรุ่นลูกที่จำเป็นต้องออกจากระบบการศึกษามีค่ากล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ในรุ่นพ่อแม่รายหนึ่งที่ยกเล่าผลกระทบจากอุบัติเหตุชีวิตว่า “ชีวิตกำลังจะดีอยู่แล้ว แต่มีเรื่อง ให้ล้มทุกที”

ครอบครัวในกลุ่ม A

รุ่นพ่อแม่ในครอบครัวกลุ่ม A มีภูมิหลังครอบครัวที่ได้เปรียบกว่าครอบครัวในกลุ่มอื่นๆ เกือบทั้งหมด (ครอบครัวที่ 1, 3 และ 16) ไม่มีภาระเลี้ยงดูสมาชิกคนอื่นนอกเหนือจากลูกของตนในช่วงวัยสร้างตัว เพราะครอบครัวรุ่นปู่ย่าตายายเป็นครอบครัวขยาย มีญาติพี่น้องหลายคนช่วยกันดูแลค่าใช้จ่ายของสมาชิกในรุ่นปู่ย่าตายาย โดยที่รุ่นพ่อแม่ไม่ต้องรับผิดชอบภาระนี้มากนัก นอกจากนี้ รุ่นพ่อแม่ยังไม่ประสบอุบัติเหตุชีวิต ได้แก่ ปัญหาหย่าร้าง คนเสียชีวิตหรือคนป่วยอันก่อให้เกิดสมาชิกพึ่งพิง เมื่ออพยพเข้าสู่กรุงเทพมหานคร จึงสามารถสะสมเงินทุนเพื่อโอนถ่ายสู่ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของลูกทุกคนได้สำเร็จ

สำหรับครอบครัวที่ 5 แม่รุ่นแม่มีภาระเลี้ยงดูตาและยายที่ล้มละลายจากหนี้สินการพนัน แม่ยังเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวอีกด้วย แต่สามารถชดเชยความเสียเปรียบนี้ด้วยการสร้างรายได้ด้วยวิธีการที่ไม่เป็นทางการ ผ่านการขายหอยได้ดิน และขอความช่วยเหลือทางการเงินจากลูกค้าในธนาคารที่ตนทำงาน

ครอบครัวในกลุ่ม B

ในทางตรงกันข้าม หนึ่งในสามของรุ่นพ่อแม่ในครอบครัวกลุ่ม B มีสมาชิกในครอบครัวป่วยหรือเสียชีวิต อันส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของสมาชิกที่เหลืออยู่ (ครอบครัวที่ 2 9 24 25 และ 26) อีกหนึ่งในสามมีปัญหาหย่าร้าง ในครอบครัว โดยตนเองหย่าร้าง หรือมีสมาชิกคนอื่นในครอบครัวหย่าร้าง อันส่งผลให้เกิดสมาชิกที่ต้องพึ่งพิงรุ่นพ่อแม่ (ครอบครัวที่ 6 19 21 25 และ 26)

ผลกระทบจากอุบัติเหตุชีวิตในคนรุ่นก่อน ซึ่งส่งผลต่อความสามารถในการเลื่อนชั้นทางสังคมของรุ่นลูก เห็นได้ในกรณีของครอบครัวที่ 26 มีรุ่นยายเสียชีวิตในตอนที่ยังเด็ก ส่วนตาดูดุ๊กในข้อหาหลักขโมย ส่งผลให้แม่ต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน เป็นกรรมกรหลังจากนั้นเป็นต้นมา มีรายได้ค่อนข้างน้อย หลังจากให้กำเนิดลูก 2 คน แม่ก็หย่าร้างกับพ่อและดูแลลูกด้วยตนเอง

ด้วยข้อจำกัดของแม่ในการหารายได้ ทำให้แม่ไม่สามารถส่งเสริมการพัฒนาทักษะรู้คิดในวัยเด็กของลูก ลูกยังต้องทำงานนอกเวลาเรียน เพื่อหารายได้ส่งตัวเองจนเรียนจบ โดยแม่สามารถขอทุนการศึกษาจากองค์กรภาคเอกชน มาสนับสนุนค่าใช้จ่ายการศึกษาในระดับปริญญาตรีให้ลูกได้เพียง 1 คนเท่านั้น นอกจากนี้ ข้อจำกัดด้านทักษะนี้ยังทำให้ลูกเข้าเรียนในสถาบันการศึกษาระดับล่าง จึงมีข้อจำกัดด้านอาชีพ ปัจจุบัน ลูกทำงานเป็นผู้ช่วยฝ่ายบัญชีในบริษัทเอกชนแห่งหนึ่ง ซึ่งมีรายได้เพียง 11,000 บาท/เดือน

ครอบครัวในกลุ่ม C

รุ่นพ่อแม่ในครอบครัวกลุ่ม C ประสบอุบัติเหตุชีวิตในอัตราที่สูงกว่ากลุ่มอื่น มีรุ่นพ่อแม่ 7 ใน 11 ครอบครัวที่มีสมาชิกในครอบครัวป่วยหรือเสียชีวิต อันส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของสมาชิกที่เหลืออยู่ (ครอบครัวที่ 11 14 15 27 28 29 และ 30) มี 7 ครอบครัวที่มีปัญหาหย่าร้าง (ครอบครัวที่ 8 10 11 13 27 และ 29) นอกจากนี้ รุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม C ยังมีข้อจำกัดในการตั้งทรัพยากรจากวิธีการที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ จึงไม่มีช่องทางชดเชยความเสียหายที่เกิดจากอุบัติเหตุชีวิต

เมื่อพิจารณารุ่นลูกในภาพรวม พบว่าแนวโน้มประสบอุบัติเหตุชีวิตจากการมีสมาชิกครอบครัวป่วยและเสียชีวิตลดลง (ตารางที่ 4-6) อาจเป็นเพราะมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ประกอบกับมีโครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าซึ่งให้สิทธิด้านการรักษาพยาบาลฟรี โดยรุ่นพ่อแม่เกือบทั้งหมดในครอบครัวกรณีศึกษาใช้บริการด้านการแพทย์ในโครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ยกเว้นรุ่นพ่อแม่ที่มีสิทธิสวัสดิการข้าราชการ

อย่างไรก็ดี ปัญหาหย่าร้างยังคงมีแนวโน้มสูงในรุ่นลูกจากครอบครัวกลุ่ม B และ C พบว่ามีรุ่นลูกเกือบครึ่งหนึ่งของกลุ่ม B (ครอบครัวที่ 6 7 21 23 24 25 และ 26) และครึ่งหนึ่งของกลุ่ม C (ครอบครัวที่ 8 10 11 13 14 และ 27) ที่มีปัญหาหย่าร้างในครอบครัว มีกรณีที่ตนเองหย่าร้าง 8 ครอบครัว และมีสมาชิกคนอื่นในครอบครัวหย่าร้างอันส่งผลให้เกิดสมาชิกพึ่งพา 7 ครอบครัว โดยรุ่นลูกในกลุ่มหลังดูแลภาระค่าใช้จ่ายของสมาชิกที่มีภาวะพึ่งพิงได้แก่ พ่อแม่ ลูกของตนเอง และลูกติดของญาติพี่น้อง จึงมีแนวโน้มลดความสามารถของรุ่นหลานในการเลื่อนชั้นทางสังคมในอนาคต

นอกจากนี้ ด้วยลักษณะครอบครัวที่มีขนาดเล็กลงในรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูก มีแนวโน้มที่รุ่นลูกต้องรับผิดชอบภาระค่าใช้จ่ายของพ่อแม่เมื่อเข้าสู่วัยเกษียณอย่างเลี่ยงไม่ได้ และเป็นแหล่งที่พึ่งของสมาชิกครอบครัวในยามเกิดอุบัติเหตุชีวิต ในปัจจุบันมีรุ่นลูก 26 จาก 30 ครอบครัว ครอบครัวกลุ่มครอบครัวในกลุ่ม A B และ C ที่มีภาวะดูแล

ค่าใช้จ่ายบางส่วนของพ่อแม่แล้ว เพราะรุ่นพ่อแม่มีความสามารถในการหารายได้ลดลงด้วยอายุที่มากขึ้น ขณะที่เบี้ยเลี้ยงยังชีพผู้สูงอายุในปัจจุบันอยู่ที่อัตรา 600-1,000 บาท ซึ่งไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายด้านการดำรงชีพในเมือง

กรณีศึกษา: ผลกระทบของอุบัติเหตุชีวิตต่อการเลื่อนชั้นทางสังคมในรุ่นพ่อแม่และลูก เปรียบเทียบผ่านสองครอบครัวที่เป็นผู้ประกอบการเปิดร้านของชำ

เอ้ (นามสมมติของรุ่นแม่ในครอบครัวที่ 1) เป็นคนสกจนคร ต้องออกจากโรงเรียนหลังเรียนจบชั้นประถม 4 เพราะครอบครัวยากจน ตอนอายุประมาณ 22 ปี ใน พ.ศ. 2524 แต่งงานกับสามี ซึ่งไปประจำการ ณาการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคในจังหวัดสกจนคร แล้วย้ายตามสามีมากรุงเทพมหานคร อาศัยในบ้านพักเจ้าหน้าที่รัฐวิสาหกิจของสามี

เอ้เอาเงินเก็บที่ติดตัวมาจากต่างจังหวัดไปซื้อลูกอมและอ้อยในตลาด แล้วยนำมาวางขายหน้าบ้าน ปรากฏว่าขายดี เพราะในชุมชนมีแรงงานอพยพเข้ามาอาศัยจำนวนมาก เอ้ค่อยสะสมเงิน แล้วยนำไปซื้อตู้เย็น และชั้นวางของ เปิดร้านขายของชำที่ชั้นล่างของบ้านพักของสามี

ต่อมาช่วงกลางทศวรรษ พ.ศ. 2530 มีโรงฆ่าสัตว์ย้ายมาตั้งหน้าบ้าน มีแรงงานอพยพหน้าใหม่เข้ามาอาศัยในชุมชน เอ้จึงขายอาหาร เครื่องดื่ม และของใช้เพิ่มเติม เป็นช่วงที่การค้ารุ่งเรืองที่สุด สามารถเก็บเงินออมได้หลักล้าน เอ้เอาเงินส่วนหนึ่งไปซื้อบ้านเดี่ยวและคอนโดนอกชุมชน และซื้อห้องแถว 4 ห้องในชุมชนเพื่อปล่อยเช่า เอ้อยรับขายหวยใต้ดินให้เจ้ามือเป็นครั้งคราว

แม้สามีใช้ความรุนแรงและตีตบตี แต่เอ้อดทนอยู่กับสามี เพราะสามีรายได้มั่นคง มีบางช่วงที่การค้าไม่ดี ก็ยังพึ่งพาสามีได้ สามียังสามารถขอทุนการศึกษาให้กับลูกสองคน ผ่านสวัสดิการพนักงานรัฐวิสาหกิจ ลูกๆ จึงเรียนจบการศึกษาระดับปริญญาตรี ลูกชายคนโตเข้ารับราชการ ส่วนลูกสาวรับช่วงต่อร้านขายของชำ ทุกวันนี้เอ้พอใจกับสถานะของตนเอง แม้ไม่ชอบสามี แต่ก็อยู่ด้วยกันได้ เพราะสามีมีบ้านญาติ ไม่ต้องรบกวนเงินออมของเอ้

อีกด้านหนึ่ง วรินทร์ (นามสมมติของรุ่นแม่ในครอบครัวที่ 13) เป็นคนละเชิงเทรา เรียนจบชั้นประถม 4 เช่นกัน วรินทร์เข้ามาหางานทำในกรุงเทพมหานครตอนอายุ 15 ปี ใน พ.ศ. 2519 เป็นลูกจ้างในโรงงานทอผ้า แล้วย้ายตามพี่สาวไปทำงานที่โรงงานแกะปลาหมึก พบสามีตอนอายุ 20 ปี เป็นกรรมกรแบกหาม มีลูกด้วยกัน 3 คน

วรินทร์และสามีปลูกบ้านในที่ดินของรัฐแห่งหนึ่ง เป็นคณะกรรมการชุมชน และเปิดร้านขายของชำที่ชั้นล่างของบ้าน ซึ่งขายดีมาก เพราะมีแรงงานอพยพในชุมชนจำนวนมาก จากนั้นจึงเริ่มมีเงินเก็บ ตนนำมาปล่อยเงินกู้นอกระบบ ต่อมาตนเริ่มมีปัญหาทะเลาะกับสามีในเรื่องชู้สาว สามีใช้ความรุนแรง ไล่วรินทร์ออกจากบ้าน ไม่สามารถเปิดร้านของชำต่อไปได้ วรินทร์ต้องอยู่ในบ้านเช่า พึ่งพาเงินเดือนของลูกชาย วรินทร์เชื่อว่าถ้าตนไม่เลิกกับสามี ตนอาจยังเปิดร้านของชำต่อ มีรายได้และคุณภาพชีวิตที่ดีกว่านี้

ส่วนลูกๆของวรินทร์ เรียนจบชั้นมัธยม เป็นกรรมกรและทำงานรับจ้างทั่วไป หลุดออกจากระบบการศึกษา ภายหลังจากที่วรินทร์พบอุบัติเหตุชีวิตหลายครั้ง ทั้งตอนปล่อยเงินกู้นอกระบบ ซึ่งมีลูกหนี้จำนวนหนึ่งหนีหนี้ ทำให้ทุนของตนร่อยหรอ สามียังมาป่วยก่อนที่จะเลิกกับกัน เงินทุนที่ได้จากร้านขายของชำจึงถูกนำไปใช้จ่ายกับค่าดูแลสามีซึ่งไม่สามารถทำงานได้ วรินทร์เป็นคนหารายได้เข้าบ้านอยู่ฝ่ายเดียว

ขณะที่เอายังคงดำเนินกิจการร้านขายของชำมาจนถึงทุกวันนี้ ส่วนหนึ่งเพราะครอบครัวของเอมีสามี ซึ่งมีสวัสดิการและรายได้ที่ลดความเสี่ยงให้กับครอบครัว เวลาที่เอประสบความสำเร็จในการทำธุรกิจ ทั้งยังเป็นหลักประกันการเข้าถึงการศึกษาของลูกอีกด้วย ดังนั้น เอและลูกจึงมีโอกาสสะสมทุนต่อเนื่อง และมีโอกาสเลื่อนชั้นทางสังคมมากกว่าวรินทร์และลูก ซึ่งประสบอุบัติเหตุชีวิตหลายครั้ง โดยที่ไม่มีหลักประกันลดความเสี่ยง และผลกระทบจากเหตุการณ์ไม่คาดฝัน

หมายเหตุ: สัมภาษณ์ครอบครัวของเอ เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2563 ในร้านของชำของเอ เขตคลองเตย
สัมภาษณ์ครอบครัวของวรินทร์ เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2563 ในบ้านเช่าที่เอและลูกพักอาศัย เขตคลองเตย

2) กรณีศึกษาแม่เลี้ยงเดี่ยว

ในครอบครัวกรณีศึกษา พบแม่เลี้ยงเดี่ยวในรุ่นแม่รวม 8 คน จากครอบครัวที่ 5 10 11 21 26 27 และ 30 ยังมีแม่ที่หย่าร้างกับพ่อตอนที่ลูกโตแล้ว (ครอบครัวที่ 13 และ 18) ส่งผลให้ทั้งแม่และลูกมีความเปราะบางสูง โดยเฉพาะเมื่อแม่ในครอบครัวกรณีศึกษาส่วนมากมีข้อจำกัดด้านอาชีพ และมีรายได้น้อย แต่มีค่าใช้จ่ายสำหรับการดำรงชีพในเมืองสูง ดังนั้น เมื่อหย่าร้างกับสามี จึงไม่สามารถร่วมใช้ทรัพยากรกับสามีได้อีก เช่น ค่าอาหาร ที่อยู่อาศัย ร่วม และการร่วมจ่ายค่าดูแลลูก ทำให้ลูกบางคนในครอบครัวมีความเสี่ยงหลุดออกจากระบบการศึกษาหลังการหย่าร้างของพ่อแม่

แม่เลี้ยงเดี่ยวในครอบครัวกรณีศึกษา ได้รับผลกระทบหลังการหย่าร้างใน 2 ลักษณะ ได้แก่

- ลดความสามารถในการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะในกลุ่มแม่เลี้ยงเดี่ยวที่เคยประกอบอาชีพรับเหมาก่อสร้างร่วมกับสามี งานประเภทนี้ต้องอาศัยพ่อเป็นผู้ดำเนินการติดต่อกับผู้ว่าจ้างเป็นหลัก ส่วนแม่ทำหน้าที่ปลงแรงในงานก่อสร้างบางส่วน เช่น งานฉาบ และงานปูกระเบื้อง เมื่อเลิกกับพ่อแล้ว แม่จึงไม่สามารถรับเหมาก่อสร้างด้วยตัวเอง และหันไปเป็นกรรมกรที่มีค่าแรงลดลง ผลกระทบลักษณะนี้เห็นได้ในครอบครัวที่ 26
- ลดความมั่นคงด้านรายได้ แม่เลี้ยงเดี่ยวไม่สามารถประกอบอาชีพที่นายจ้างกำหนดเวลาเข้าออกสถานที่ทำงาน เพราะมีภาระเลี้ยงลูกในวัยเด็ก จึงจำเป็นต้องทำอาชีพอิสระซึ่งมีรายได้ไม่แน่นอน เช่น ในกรณีของครอบครัวที่ 21 พ่อและแม่เลิกกันในช่วงที่ลูกอยู่ในวัยเด็ก แม่ต้องเปลี่ยนจากอาชีพรับจ้างในโรงงาน ไปทำอาชีพรับจ้างร้อยพวงมาลัย ซึ่งนายจ้างให้อิสระในการเข้าออกงาน ประกอบกับอนุญาตให้นำลูกมาดูแลในร้านขณะที่แม่ทำงาน แต่ก็เป็นงานที่ให้รายได้ไม่มั่นคง ขึ้นอยู่กับปริมาณพวงมาลัยที่ร้อยได้ในแต่ละวัน ส่วนลูกต้องทำงานรับจ้างไปเรียนไป เพื่อหาเงินส่งตัวเองเรียนหนังสือจนถึงระดับปริญญาตรีในสถาบันการศึกษาระดับล่าง ลูกจึงมีข้อเสียเปรียบเมื่อเทียบกับนักเรียนจากครอบครัวอื่นที่ไม่ต้องทำงาน ซึ่งมีต้นทุนด้านเวลาสำหรับพัฒนาความรู้และทักษะมากกว่า การสูญเสียโอกาสของลูกตั้งแต่ในวัยเรียน อันเกิดจากหย่าร้างของพ่อแม่ เห็นได้ในครอบครัวกรณีศึกษาอื่นที่มีแม่เลี้ยงเดี่ยวเช่นกัน

ในตัวแทนรุ่นลูก พบว่าเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวทั้งหมด 7 คน (ครอบครัวที่ 10 15 21 23 25 26 และ 27) เกิดจากกรณีตั้งครรภ์ในวัยเรียนหรือตั้งครรภ์โดยไม่พร้อม 6 คน แล้วเลิกอยู่กับแฟนหลังจากคลอดหลานได้ไม่นาน แฟนมีครอบครัวใหม่ ไม่สามารถส่งเงินมาดูแลค่าใช้จ่ายของหลาน ทำให้ลูกต้องรับภาระค่าใช้จ่ายทั้งหมด ในกลุ่มของแม่เลี้ยงเดี่ยวที่เรียนจบการศึกษาระดับปริญญาตรีและมีเงินเดือนประจำ จำเป็นต้องอาศัยร่วมในบ้านเดียวกับรุ่นพ่อแม่ เพื่อให้พ่อแม่ดูแลหลานระหว่างที่ลูกเข้าที่ทำงาน และต้องออกค่าใช้จ่ายให้พ่อแม่ด้วย ขณะที่เงินเดือนไม่สูงมาก ด้วยข้อจำกัดด้านสถาบันการศึกษาและตำแหน่งงานที่ไม่ก้าวหน้าด้านอาชีพ รุ่นลูกกลุ่มนี้จึงไม่มีเงินออมเหลือเก็บ

ส่วนแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีการศึกษาค่ำกว่าระดับปริญญาตรี มีความเปราะบางค่อนข้างสูง เพราะประกอบอาชีพรับจ้างที่มีรายได้น้อยและไม่แน่นอน มีภาวะพึ่งพาสมาชิกครอบครัวคนอื่น เช่น ต้องอาศัยเงินจากพ่อแม่หรือญาติพี่น้องในการดูแลค่าใช้จ่ายของหลาน ซึ่งอาศัยในสภาพแวดล้อมที่ไม่ถูกสุขลักษณะ อยู่ในบ้านที่แออัด มีสมาชิกจากหลายครอบครัวอาศัยร่วมกัน หลานยังมีแนวโน้มได้รับสารอาหารไม่เพียงพอ น่าจะส่งผลในเชิงลบต่อความสามารถด้านการเลื่อนขั้นทางสังคมของหลานในอนาคต ทั้งนี้ ไม่พบศูนย์เลี้ยงเด็กของภาครัฐในชุมชน ครอบครัวจึงเป็นผู้รับผิดชอบดูแลหลานเป็นหลัก

3) วิถีชีวิตโรคระบาดโควิด-19

ประเทศไทยพบผู้ติดเชื้อโควิด-19 รายแรกในประเทศเมื่อวันที่ 13 มกราคม พ.ศ. 2563 จำนวนผู้ติดเชื้อเพิ่มสูงขึ้นภายหลังกลางเดือนมีนาคม เมื่อค้นพบกลุ่มคลัสเตอร์แพร่ระบาดเชื้อโควิด-19 ในสนามมวยและสถานบันเทิงในกรุงเทพมหานคร รัฐบาลไทยภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรี พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา จึงประกาศพระราชกำหนดฉุกเฉินทั่วราชอาณาจักรในวันที่ 26 มีนาคม เพื่อควบคุมสถานการณ์โรคระบาด ตามด้วยการสั่งปิดสถานบริการ จำกัดการเคลื่อนย้ายของประชาชน ใช้มาตรการเว้นระยะห่างทางสังคม และประกาศเคอร์ฟิวในวันที่ 2 เมษายน

มาตรการด้านสาธารณสุขที่เข้มงวดส่งผลกระทบกับเศรษฐกิจไทยอย่างรุนแรง ธนาคารโลกเผยแพร่ตัวเลขคาดการณ์ด้านเศรษฐกิจไทยในเดือนมิถุนายน ระบุว่าอาจมีแรงงานมากกว่า 8.3 ล้านคนตกงาน หรือสูญเสียรายได้จากวิกฤติโควิด-19 โดยเฉพาะแรงงานในภาคการท่องเที่ยวและภาคบริการ กลุ่มผู้มีรายได้น้อยมีจำนวนเพิ่มขึ้น โดยมีผู้มีรายได้ต่อวันต่ำกว่า 5.5 ดอลลาร์สหรัฐ (ประมาณ 165 บาท) เพิ่มขึ้นจาก 4.7 ล้านคนในไตรมาสที่ 1 ของ พ.ศ. 2563 เป็น 9.7 ล้านคนในไตรมาสที่ 2 ปีเดียวกัน จำนวนผู้มีรายได้น้อยอาจลดจำนวนลงเหลือ 7.8 ล้านคนในไตรมาสที่ 3 หลังรัฐบาลคลายมาตรการด้านสาธารณสุข

ผลกระทบเกิดขึ้นกับครอบครัวกรณีศึกษาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เช่นเดียวกัน รุ่นพ่อแม่และรุ่นลูกในกลุ่ม B และ C ได้รับผลกระทบจากมาตรการปิดเมือง อย่างไรก็ตาม ผลกระทบนี้ไม่เกิดขึ้นกับครอบครัวกลุ่ม A ซึ่งรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูกมีอาชีพและรายได้มั่นคง (ตารางที่ 16 ในภาคผนวก)

ในตัวแทนรุ่นพ่อแม่จากครอบครัวกลุ่ม B มีทั้งหมด 15 คน พบว่า

- 1 คนไม่ได้รับผลกระทบ เพราะยังมีงานและเงินเดือน ประกอบอาชีพพนักงานเก็บขยะของรัฐ
- 6 คน มีระดับวินโวล์รายได้ลดลงในช่วงโรคระบาด เพราะไม่สามารถประกอบอาชีพได้ตามปกติ อาชีพที่ได้รับผลกระทบ ได้แก่ แม่บ้านรับจ้าง ผู้รับเหมารายย่อย ช่างเสริมสวย เก็บของเก่า และช่างตัดเหล็กรับจ้าง

- 3 คนมีรายได้ลดลง แต่ระดับควินโทล์รายได้ก่อนโควิดอยู่ในควินโทล์ที่ 1 อยู่แล้ว ระดับควินโทล์รายได้เลยไม่เปลี่ยน ประกอบอาชีพรับจ้างร้อยพวงมาลัย รับเลี้ยงเด็ก และห่อขนมอยู่กับบ้าน
- 3 คนเกษียณอายุแล้ว ฟังพารายได้ของลูกซึ่งมีงานประจำ จึงไม่ได้รับผลกระทบ
- 2 คน วางงานตั้งแต่ก่อนเกิดโรคระบาด ฟังพารายได้จากสามีเป็นหลัก

ในตัวแทนรุ่นพ่อแม่จากครอบครัวกลุ่ม C มีทั้งหมด 11 คน พบว่า

- 1 คนไม่ได้รับผลกระทบ เพราะเปิดร้านขายของชำอยู่ต่างจังหวัด มีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจที่ให้เงินช่วยเหลือทุกเดือน
- 4 คน มีระดับควินโทล์รายได้ลดลงในช่วงโรคระบาด เพราะไม่สามารถประกอบอาชีพได้ตามปกติ อาชีพที่ได้รับผลกระทบ ได้แก่ ขายอาหาร และรับเลี้ยงเด็ก
- 3 คนมีรายได้ลดลง แต่ระดับควินโทล์รายได้ก่อนโควิดอยู่ในควินโทล์ที่ 1 อยู่แล้ว ระดับควินโทล์รายได้เลยไม่เปลี่ยน ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปและกรรมการ
- 1 คน วางงานตั้งแต่ก่อนเกิดโรคระบาด ฟังพารายได้จากสามีเป็นหลัก
- 2 คน เสียชีวิตไปแล้ว

ในภาพรวม ตัวแทนพ่อแม่จากทั้งสองกลุ่มได้รับผลกระทบค่อนข้างหนัก เพราะไม่สามารถประกอบอาชีพในระหว่างที่รัฐบาลใช้มาตรการจำกัดการเดินทาง ส่วนมากได้รับเงินอุดหนุนของรัฐบาลเป็นจำนวน 5,000 บาท/เดือน เป็นเวลา 3 เดือน แต่เนื่องจากรัฐบาลจ่ายเงินช่วยเหลือออกมาหลังใช้มาตรการปิดเมืองไปแล้วถึง 3 เดือน พ่อแม่จึงกู้เงินนอกระบบก่อนหน้านั้น เพื่อเอามาใช้จ่ายดำรงชีพในช่วงที่ตนตกงานหรือรายได้ลด ทำให้มีภาระหนี้สินพอกพูน ต้องนำเงินอุดหนุนของรัฐบาลบางส่วนมาผ่อนชำระหนี้ หนี้สินยังคงจ่ายไม่หมดแม้ภายหลังรัฐบาลผ่อนคลายมาตรการปิดเมืองแล้ว มีแนวโน้มฟังพารายได้ของลูกในการผ่อนชำระหนี้

สภาพการณ์ดังกล่าวแตกต่างจากวิกฤติการณ์เศรษฐกิจก่อนหน้านี้ ไม่ว่าจะเป็นช่วงวิกฤติเศรษฐกิจใน พ.ศ. 2540 และช่วงวิกฤติมหาอุทกภัยใน พ.ศ. 2554 พ่อแม่ยังคงอยู่ในวัยแรงงานที่มีกำลัง มีความยืดหยุ่นในการปรับเปลี่ยนอาชีพ (ตารางที่ 17 ในภาคผนวก) เช่น เมื่อถูกปลดจากโรงงาน ก็หันไปขับมอเตอร์ไซด์รับจ้าง หรือเปิดแผงลอยขายอาหาร แต่ในปัจจุบัน รุ่นพ่อแม่อยู่ในวัยปลายกลางคนหรือใกล้ชรา ศักยภาพในการทำงานลดลง จึงไม่สามารถปรับเปลี่ยนอาชีพได้อย่างแต่ก่อน และมีแนวโน้มฟังลูกเมื่อประสบวิกฤติ

ในรุ่นลูก ครอบครัวกลุ่ม A ไม่ได้รับผลกระทบจากวิกฤติโควิด-19 เพราะมีเงินเดือนประจำ และทำงานในองค์กรที่มีความมั่นคงสูง แต่รุ่นลูกบางส่วนในครอบครัวกลุ่ม B และเกือบทั้งหมดในครอบครัวกลุ่ม C ได้รับผลกระทบโดยตรง (ตารางที่ 16 ในภาคผนวก)

ในตัวแทนรุ่นลูกจากครอบครัวกลุ่ม B มีทั้งหมด 15 คน พบว่า

- 8 คนไม่ได้รับผลกระทบ ยังคงมีเงินเดือน บริษัทยังคงจ้างงานเหมือนเดิม
- 2 คน ตกงาน ประกอบอาชีพเป็นช่างตรวจซ่อมและพนักงานธุรการในบริษัทเอกชน
- 2 คน มีระดับควินโทล์รายได้ลดลงในช่วงโรคระบาด เพราะนายจ้างลดวันทำงานและเงินเดือน เป็นพนักงานในบริษัทภาคการผลิตและการบริการ

- 3 คน รายได้ลดลง เพราะนายจ้างลดวันทำงานและเงินเดือน เป็นพนักงานในบริษัทภาคการผลิตและบริการ แต่ระดับรายได้ที่ลดลงยังอยู่ในควินไทล์เดิม รายได้ลดลงประมาณ 2,500-3,000 บาท แม้ว่าตัวแทนรุ่นลูกในกลุ่มนี้มีการศึกษาระดับปริญญาตรีและมีงานประจำ แต่ก็มีความเสี่ยงที่นายจ้างจะลดรายได้ในช่วงวิกฤติ เพราะอยู่ในตำแหน่งงานที่ไม่ใช่ทักษะสูงมาก บริษัทสามารถลดจำนวนลูกจ้างในตำแหน่งนี้ จึงเป็นตำแหน่งงานแรกที่นายจ้างพิจารณาปลดจากตำแหน่งงาน เช่น รุ่นลูกในครอบครัวที่ 24 เดิมเป็นพนักงานต้อนรับในโรงแรม เมื่อตักงานแล้วไม่สามารถหางานในภาคธุรกิจเดิม หันไปรับจ้างประกอบชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ในโรงงาน มีชั่วโมงการทำงานยาวนานขึ้น รายได้ลดลง

ในตัวแทนรุ่นลูกจากครอบครัวกลุ่ม C มีทั้งหมด 11 คน ได้รับผลกระทบหนักกว่ารุ่นลูกในกลุ่มอื่น เพราะทำงานอิสระ หรืออยู่ในตำแหน่งงานที่ไม่มั่นคง พบว่า

- 2 คน ไม่ได้รับผลกระทบ ยังคงมีเงินเดือนเท่าเดิม คนหนึ่งทำงานในบริษัทที่ยังจ้างงานเหมือนเดิม อีกคนหนึ่งเป็นแม่บ้านให้กับครอบครัวนายตำรวจ
- 3 คน ตักงาน เพราะทำงานในภาคบริการที่ได้รับผลกระทบจากมาตรการเว้นระยะห่างทางสังคมของรัฐบาล ประกอบอาชีพพนักงานเสิร์ฟ รับจ้างทั่วไป และลูกจ้างในคลังสินค้า
- 6 คน มีระดับควินไทล์รายได้ลดลงในช่วงโรคระบาด เพราะนายจ้างลดวันทำงานและเงินเดือน หรือประกอบอาชีพอิสระที่มีลูกค้าลดลงในระหว่างการเปิดเมือง เช่น ขับรถมอเตอร์ไซค์รับจ้าง รับส่งของรับจ้างขนของตามงานอีเวนต์

โดยสรุป รุ่นลูกที่มาจากครอบครัวที่มีภูมิหลังเสียเปรียบมากกว่า ได้รับผลกระทบจากวิกฤติโรคระบาดโควิด-19 มากกว่า เพราะอยู่ในตำแหน่งงานที่สามารถถูกลดจำนวนได้ สำหรับการจัดการกับวิกฤติ มีรุ่นลูกจากกลุ่ม B และ C 9 คน ที่ได้รับเงินอุดหนุนของรัฐบาลเป็นจำนวน 5,000 บาท/เดือน เป็นเวลา 3 เดือน ในกลุ่มรุ่นลูกที่ยังคงมีงานทำ แต่โดนลดเงินเดือน ไม่พียงพาดำเนินการระบบ ส่วนมากใช้วิธีประหยัดค่าใช้จ่ายให้มากที่สุด แล้วรองานกว่าวิกฤติจะผ่านพ้นไป บางคนให้เหตุผลว่า การหางานใหม่น่าจะทำได้ยากขึ้นหลังวิกฤติโรคระบาด นอกจากนี้ รุ่นลูกยังมีแนวโน้มเปลี่ยนงานน้อยกว่ารุ่นพ่อแม่ มักทำงานในภาคธุรกิจเดิมและอยู่ในตำแหน่งงานเดิมตลอดเส้นทางอาชีพ (ตารางที่ 18 ในภาคผนวก) ซึ่งอาจสะท้อนข้อจำกัดในการปรับเปลี่ยนทักษะเพื่อเข้าสู่อุตสาหกรรมอื่น

กรณีศึกษา: ผลกระทบของวิกฤติเศรษฐกิจ ต่อการเลื่อนขั้นทางสังคมของครอบครัวที่มีภูมิหลังยากจนในระยะยาว

“ชีวิตกำลังจะดีขึ้น ลูกและหลานก็กำลังจะเรียนจบหมดแล้ว เราก็กำลังจะปลดหนี้เก่าหมดแล้ว แต่ต้นมาเจอโควิด” สมชัย (นามสมมติของพ่อในครอบครัวที่ 2) กล่าวด้วยความกังวล

สมชัยเป็นช่างตัดเหล็ก อายุ 48 ปี รับจ้างให้กับบริษัทในประเทศญี่ปุ่นตั้งแต่ พ.ศ. 2544 ทำงานในญี่ปุ่น 3 เดือน สลับกลับมาไทย 3 เดือน ได้รับค่าแรงประมาณ 70,000 บาท/เดือน ถือได้ว่าเป็นงานที่ยกระดับคุณภาพชีวิตของคนครอบครัวสมชัยทั้งหมด สมชัยคาดหวังว่าจะทำงานนี้ไปจนเกษียณ เพื่อปลดหนี้เดิม และมีเงินออมมากพอซื้อบ้านให้ลูกสักหลัง ตอนนี้ครอบครัวของสมชัยอาศัยในที่ดินของรัฐและอาจถูกไล่อื้อในอนาคต

แผนการทั้งหมดต้องล้มลงเมื่อเกิดวิกฤติโรคระบาดโควิด-19 เมื่อรัฐบาลไทยและญี่ปุ่นปิดเส้นทางการบินข้ามประเทศ นายจ้างของสมชัยขอพักงานเขาแบบไม่มีเวลากำหนด มีเพื่อนแนะนำให้เขาไปทำงานเป็นช่างตัดเหล็กในนิคมอุตสาหกรรมภาคตะวันออก มีรายได้เพียง 12,000 บาท/เดือน สมชัยคิดว่าจะไปทำงานใหม่ไปก่อนดีกว่าไม่มีรายได้ให้ครอบครัว นอกจากนี้ หากจะสมัครงานในโรงงานอื่นๆก็คงไม่มีคนรับเขาเข้าทำงาน เพราะอายุเริ่มมาก และมีปัญหาสุขภาพจากอาการหอบหืดระดูกัทับเส้นประสาท

พื้นเพเดิมของสมชัยมาจากครอบครัวที่ยากจน เขาเรียนจบชั้นประถม 6 ในจังหวัดนครนายก อพยพตามพ่อเข้ามาเป็นกรรมกรในกรุงเทพมหานครใน พ.ศ. 2529 มีภาระเลี้ยงสมาชิกในบ้านรวม 10 คน ได้แก่ พ่อแม่ ภรรยา ลูกของตนเอง และลูกของพี่สาวที่เสียชีวิต ต่อมาหันไปเป็นผู้รับเหมาก่อสร้างรายย่อย โดยเรียนรู้ทักษะก่อสร้างกับการเชื่อมเหล็กจากพ่อตา สมชัยมีลูกน้อง 12 คนในช่วงที่งานรับเหมารุ่งเรือง ก่อนเจอวิกฤติเศรษฐกิจต้มยำกุ้งใน พ.ศ. 2540 กิจการของเขาล้มลงไม่เป็นท่า ลูกค้าหลายรายไม่จ่ายเงิน เขาและครอบครัวใช้เงินออมจนหมด เหลือทรัพย์สินเพียงรถมอเตอร์ไซค์ เขาจึงหันไปขับรถมอเตอร์ไซค์รับจ้าง

“ตอนนั้น เราคิดว่าชีวิตจะดีขึ้นแล้ว แต่ก็มีเรื่องเข้ามาไม่หยุด จะสร้างตัวก็สร้างไม่ได้สักที” สมชัยเล่าในช่วงที่เขาขับรถมอเตอร์ไซค์รับจ้าง ได้ใช้เวลาว่างเป็นอาสาสมัครที่หน่วยกู้ภัยในชุมชน ได้รู้จักกับ “ลูกพี่” ที่แนะนำเจ้าแก้มเจ้าของโกดังสินค้าให้รู้จักกับเขา เจ้าแก้มเขาแกะชิ้นส่วนรถยนต์โลหะที่เป็นขยะส่งมาจากญี่ปุ่น จนกระทั่งเจ้าแก้มหาโอกาสส่งเขาไปทำงานตัดเหล็กที่ประเทศญี่ปุ่นในที่สุด

งานนี้ให้รายได้มากพอที่สมชัยจะส่งลูกชายคนเล็กเรียนจบระดับปริญญาตรีได้สำเร็จ เมื่อเรียนจบก็ออกมาเป็นช่างตรวจซ่อมเครื่องจักรในบริษัทเอกชน ส่วนลูกชายคนโตเรียนจบชั้นมัธยม 3 เพราะเรียนในช่วงที่สมชัยยังไม่มีรายได้มากนัก เขาจึงดึงลูกชายคนโตไปทำงานเป็นช่างตัดเหล็กที่ญี่ปุ่นด้วย มีรายได้ 40,000 บาท/เดือน แต่ก็โดนสั่งพักงานในช่วงโรคระบาดโควิด-19 เช่นกัน

แม้ว่าสมชัยจะได้รับผลกระทบจากอุบัติเหตุชีวิตในครอบครัว และประสบวิกฤติเศรษฐกิจซ้ำๆ เขาก็ยังมุ่งมั่นจะยกระดับฐานะของคนทั้งครอบครัวให้ได้ แต่ยังไม่เห็นภาพที่ชัดเจนว่าจะไปถึงเป้าหมายได้เมื่อไร

หมายเหตุ: สัมภาษณ์ครอบครัวของสมชัย เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2563 ในบ้านพักของครอบครัว เขตคลองเตย

4.3.3 ทักษะและแรงจูงใจในการยกสถานะทางสังคม และการเลื่อนชั้นทางสังคมในภาพรวม

เนื่องจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ศึกษาครอบครัวเป็นรายกรณี จึงอาจไม่สามารถเห็นภาพรวมของการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นในสังคม เพื่อให้เห็นภาพรวมที่ชัดเจนขึ้น จึงสอบถามทัศนคติส่วนบุคคลของสมาชิกจากครอบครัวกรณีศึกษา เพราะทัศนคติส่วนบุคคลสามารถบ่งชี้สถานการณ์การเลื่อนชั้นทางสังคมในภาพรวม ด้วยการที่บุคคลรับรู้ผ่านประสบการณ์ส่วนตัวหรือจากคนรอบข้าง การรับรู้นี้อาจส่งผลต่อแรงจูงใจส่วนบุคคลในการสะสมทุน หากบุคคลหนึ่งรับรู้ว่ามีโอกาสและความเป็นไปได้ที่ตนจะมีสถานะทางสังคมสูงขึ้น บุคคลนั้นก็มีแนวโน้มที่จะมีแรงจูงใจในการสะสมทุน พัฒนาทักษะ และเสาะหาโอกาสที่จะยกระดับตนเอง แต่หากรับรู้ว่ามีโอกาส หรือมีโอกาสน้อยในสังคม บุคคลนั้นก็อาจไม่มีแรงจูงใจในการสะสมทุนและพัฒนาตนเอง

งานวิทยานิพนธ์ในขั้นตอนนี้ ทำการสอบถามความเห็นของตัวแทนรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูกที่ให้สัมภาษณ์รวม 41 คน แบ่งเป็นรุ่นพ่อแม่ 26 คน และรุ่นลูก 15 คน จากทั้งหมด 30 ครอบครัว แบ่งการสัมภาษณ์เป็น 2 ตอน ในตอนแรก ถามวิธีการที่ผู้ให้สัมภาษณ์เชื่อว่าจะทำให้ตนเอง “ถีบตัวเองขึ้น” อันหมายถึงการมีสถานะทางสังคมดีขึ้นกว่าเดิม เพื่อนำมาวิเคราะห์มุมมองและแรงจูงใจในการสะสมทุน และผลักดันให้รุ่นลูกศึกษาต่อ ในตอนที่สอง ให้ผู้ให้สัมภาษณ์แสดงความเห็นต่อวิธีการสร้างฐานะของ “เจ้าสัว” หรือเศรษฐีไทย หากผู้ให้สัมภาษณ์เห็นว่าเจ้าสัวใช้วิธีการที่ไม่เหมือนกับตน หรือใช้วิธีการบางอย่างที่ตนทำไม่ได้ ก็อาจสะท้อนว่ามีวิธีการพิเศษบางอย่างที่ทำให้คนบางกลุ่มสามารถยกระดับฐานะ นั้นย่อมสะท้อนความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย และความยากลำบากในการเลื่อนชั้นทางสังคมของผู้เสียเปรียบ

สำหรับวิธีการที่ใช้สร้างฐานะ กำหนดให้ผู้ให้สัมภาษณ์เลือกตัวเลือกวิธีการที่กำหนดขึ้นในแบบสอบถามได้แก่

วิธีการสร้างฐานะ	ประเภททุนของวิธีการดังกล่าว
1) มาจากครอบครัวที่ร่ำรวยแต่เดิม 2) พ่อแม่มีการศึกษา 3) พ่อแม่หรือตนเองจบการศึกษาจากสถาบันชั้นนำ 4) ตนเองมีบุคลิกดี 5) ตนเองมียศหน้าหน้าชื่อ	ทุนทางวัฒนธรรม
6) มีคนรู้จักมาก 7) เข้าถึงนักการเมืองและผู้มีอิทธิพล 8) จ่ายสินบน 9) มีข้าราชการช่วยเหลือ	ทุนทางสังคม
10) ตัวเองมีการศึกษา 11) ขยันทำงาน/ทะเยอทะยาน 12) โชคดี/มีบุญ	ความสามารถส่วนบุคคล

แยกอภิปรายทัศนคติของผู้ให้สัมภาษณ์ ดังนี้

1) แรงจูงใจในการยกระดับสถานะทางสังคม

ผลการสัมภาษณ์ (แผนภูมิที่ 24 และ 25) พบว่าผู้ให้สัมภาษณ์ในรุ่นพ่อแม่และลูกเกือบทั้งหมด เชื่อว่าความสามารถส่วนบุคคลเป็นวิธีการยกระดับสถานะทางสังคมของตนเอง โดยร้อยละ 73 ของตัวแทนรุ่นพ่อแม่ และร้อยละ 93 ของตัวแทนรุ่นลูกเชื่อว่า หากตนเองมีการศึกษาจะสามารถมีสถานะทางสังคมดีขึ้น ร้อยละ 100 ของรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูกเชื่อว่า การขยันทำงานและมีความทะเยอทะยาน จะทำให้ตนเองเลื่อนสถานะทางสังคมได้

อย่างไรก็ตาม ครึ่งหนึ่งของตัวแทนรุ่นพ่อแม่และลูกเชื่อว่าต้องมีครอบครัวเดิมร่ำรวยก่อน และพ่อแม่ของตนเองต้องมีการศึกษา จึงจะเปิดโอกาสให้ตนมีสถานะทางสังคมที่ดีกว่าคนรุ่นก่อน สะท้อนประสบการณ์ส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์ ที่เห็นว่าความสามารถส่วนบุคคลไม่ใช่ปัจจัยเดียวที่จะยกฐานะในสังคมไทย

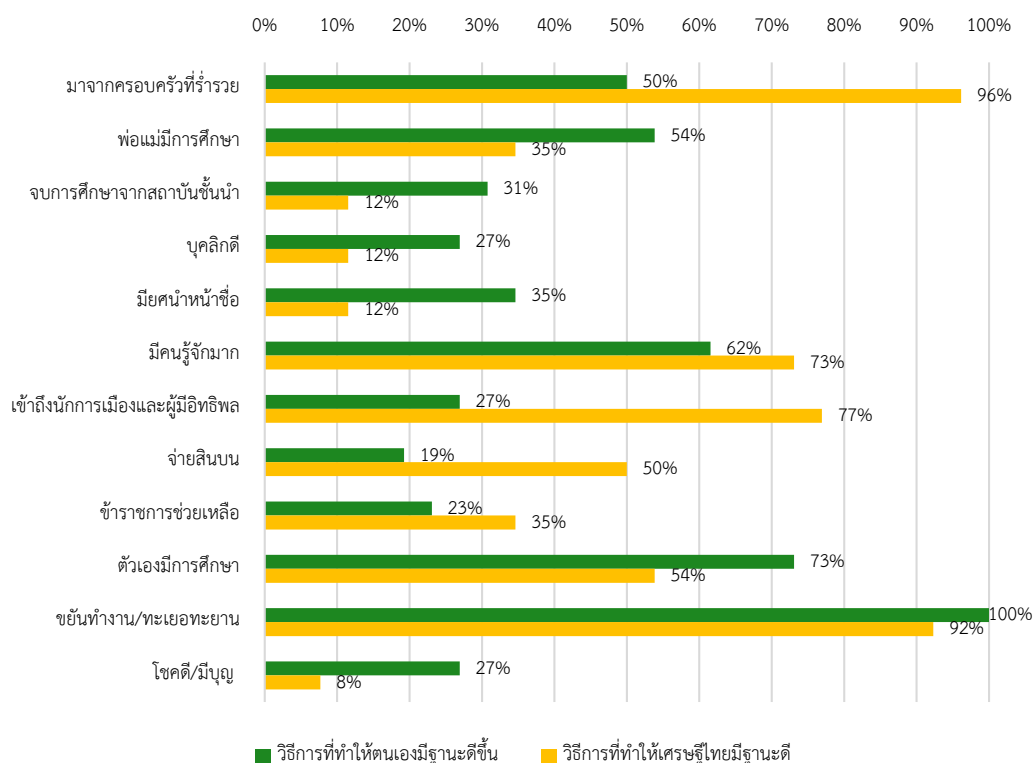
ในส่วนของวิธีการที่อยู่ในรูปแบบของการครอบครองทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งแสดงผ่านสถาบันการศึกษา บุคลิกภาพ และยศตำแหน่ง ชื่อ ตัวแทนรุ่นพ่อแม่เชื่อว่ามีส่วนต่อการเลื่อนสถานะทางสังคมน้อยกว่ารุ่นลูก แต่ตัวแทนทั้งสองรุ่นเห็นตรงกันวิธีการที่อยู่ในรูปแบบของการครอบครองทุนทางสังคม เพิ่มโอกาสในการขยับสถานะทางสังคม

- ร้อยละ 62 ของตัวแทนรุ่นพ่อแม่ และร้อยละ 80 ของตัวแทนรุ่นลูก เห็นว่าการรู้จักคนมากช่วยให้เข้าถึงโอกาส ครึ่งหนึ่งของตัวแทนทั้งสองรุ่นเห็นว่าการได้รับความช่วยเหลือจากข้าราชการส่งผลดีต่อโอกาสของตน
- ร้อยละ 47 ของตัวแทนรุ่นพ่อแม่ และร้อยละ 27 ของตัวแทนรุ่นลูกเชื่อว่าตนจะได้รับโอกาส หากเข้าถึงนักการเมืองหรือผู้มีอิทธิพล
- ร้อยละ 33 ของรุ่นพ่อแม่ และร้อยละ 19 ของรุ่นลูกเชื่อว่าการจ่ายสินบนจะเพิ่มช่องทางการหารายได้ให้ตนเอง แสดงให้เห็นว่ารุ่นลูกมีแนวโน้มไม่เชื่อมั่นโอกาสที่ได้มาด้วยการจ่ายสินบน และเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองมากกว่า

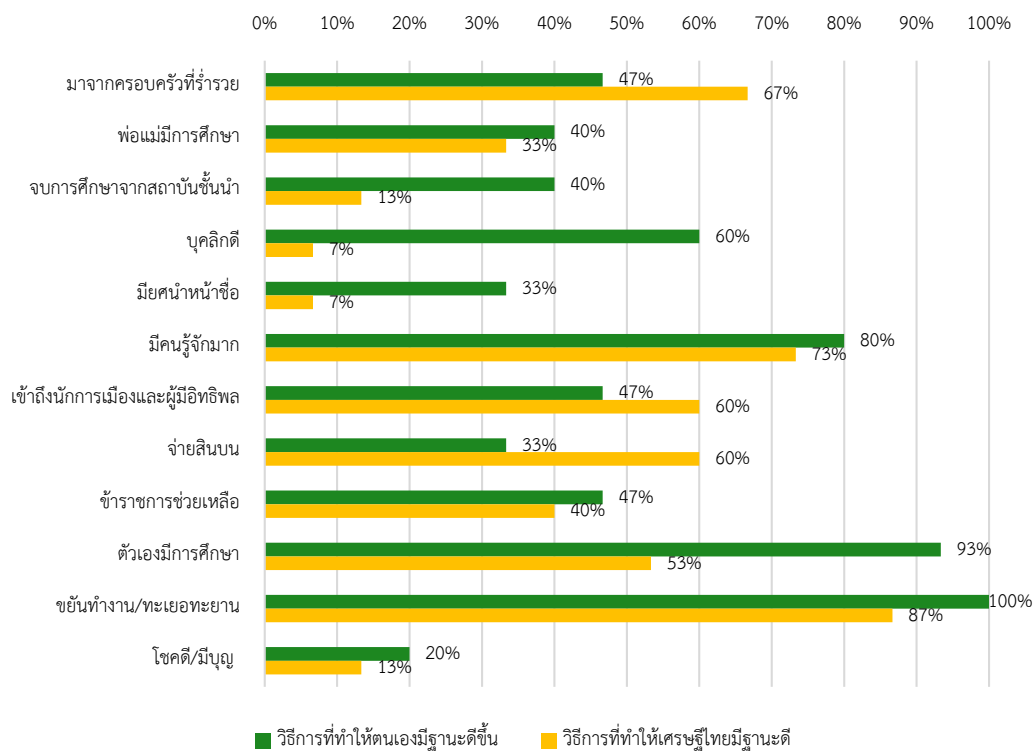
เมื่อจำแนกรุ่นพ่อแม่ตามกลุ่ม A B และ C พบว่าทัศนคติส่วนบุคคลในรุ่นพ่อแม่ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการสะสมทุน และความสำเร็จด้านการศึกษาในรุ่นลูก (ตารางที่ 12)

- รุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม A ซึ่งมีรุ่นลูกประสบความสำเร็จมากกว่ากลุ่มอื่น เห็นความสำคัญของทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางสังคมมากกว่ารุ่นพ่อแม่ในกลุ่มอื่น ร้อยละ 50 เห็นว่าหากตนเองบุคลิกดี (รุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม B และ C เห็นด้วยร้อยละ 14 และ 38 ตามลำดับ), และร้อยละ 75 เห็นว่าหากตนเองมียศตำแหน่งชื่อ (รุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม B และ C เห็นด้วยร้อยละ 21 และ 38 ตามลำดับ) ก็จะมีโอกาสทางเศรษฐกิจมากกว่าคนอื่น, ร้อยละ 75 เห็นว่าหากตนเองมีคนรู้จักมาก ก็จะมีโอกาสมากขึ้น (รุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม B และ C เห็นด้วยร้อยละ 64 และ 50 ตามลำดับ) ทัศนคตินี้นำจะมีผลต่อการเปิดรับโอกาส และความกระตือรือร้นในการพบปะกับคนภายนอกชุมชนที่มีฐานะสูงกว่า ทำให้เข้าถึงโอกาสใหม่ๆ

แผนภูมิที่ 24 ทศนคติของตัวแทนรุ่นพ่อแม่ ต่อวิธีการยกระดับสถานะทางสังคม (26 คน)

แผนภูมิที่ 25 ทศนคติของตัวแทนรุ่นลูก ต่อวิธีการยกระดับสถานะทางสังคม (15 คน)

- รุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม A เห็นการศึกษาสำคัญมากกว่ารุ่นพ่อแม่ในกลุ่มอื่น ร้อยละ 75 เห็นว่าหากตนเองมีการศึกษา รุ่นลูกจะมีโอกาสมากกว่าเดิม (รุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม B และ C เห็นด้วยร้อยละ 50), ร้อยละ 50 เชื่อว่าหากได้ศึกษาในสถาบันชั้นนำ จะทำให้ตนเองและรุ่นลูกมีโอกาสมากกว่าเดิม (รุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม B และ C เห็นด้วยร้อยละ 14 และ 50 ตามลำดับ), ร้อยละ 100 เชื่อว่าการศึกษายกระดับฐานะให้บุคคล (รุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม B และ C เห็นด้วยร้อยละ 64 และ 75 ตามลำดับ) การที่รุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม A มีทัศนคติเช่นนี้ อาจเป็นเพราะมีภูมิหลังการประกอบอาชีพของแต่ละครอบครัว มีตั้งแต่การค้าขาย รับเหมาเดินรถ พนักงานโรงแรม และเจ้าหน้าที่ธนาคาร จึงมีโอกาสพบคนนอกชุมชนที่มีฐานะต่างกัน และเห็นตัวอย่างของคนที่ประสบความสำเร็จผ่านการศึกษา ทัศนคตินี้จึงค่อยๆ สัมเป็นทุนวัฒนธรรมรูปแบบหนึ่งของรุ่นพ่อแม่ มีผลต่อแรงจูงใจในการยกระดับฐานะของตนเองและรุ่นลูก

ทัศนคติดังกล่าวน่าจะส่งผ่านสู่รุ่นลูก ผ่านแนวทางการสอนหรือการเรียนรู้พฤติกรรมจากรุ่นพ่อแม่ เมื่อจำแนกรุ่นลูกตามกลุ่ม A B และ C พบว่ารุ่นลูกในกลุ่ม A เห็นความสำคัญของทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคมมากกว่ารุ่นลูกในกลุ่มอื่น (ตารางที่ 13) อาจเพราะมีโอกาสศึกษาในระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า และได้ทำงานที่พบปะผู้คนหลากหลาย เช่น นักวิจัยอิสระ พนักงานราชการ และนักประชาสัมพันธ์ จึงเรียนรู้แนวคิดและวิธีการสร้างฐานะจากคนในแวดลอมนอกชุมชน นอกจากนี้ ยังเชื่อมั่นในความสามารถส่วนบุคคลค่อนข้างมาก อาจเพราะรับรู้ผลลัพธ์ของการศึกษาที่มีต่ออาชีพการงาน และโอกาสด้านการสร้างรายได้

- ร้อยละ 75 ของรุ่นลูกในกลุ่ม A เห็นว่าหากตนเองจบการศึกษาจากสถาบันชั้นนำ จะมีโอกาสสร้างฐานะมากขึ้น (รุ่นลูกในกลุ่ม B และ C เห็นด้วยร้อยละ 20 และ 33 ตามลำดับ), ร้อยละ 100 เห็นว่าหากมีคนรู้จักมาก (รุ่นลูกในกลุ่ม B และ C เห็นด้วยร้อยละ 80 และ 67 ตามลำดับ), และร้อยละ 50 เห็นว่าหากจ่ายสินบน (รุ่นลูกในกลุ่ม B และ C เห็นด้วยร้อยละ 20 และ 33 ตามลำดับ) ก็จะมีโอกาสทางเศรษฐกิจมากกว่าคนอื่น
- ในส่วนของทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคมข้ออื่นๆ พบว่ารุ่นลูกมีทัศนคติที่ไม่ได้แบ่งตามกลุ่มชัดเจน เช่น ร้อยละ 50 ของรุ่นลูกในกลุ่ม A เห็นว่าบุคลิกดีมีผลต่อการเข้าถึงโอกาส น้อยกว่ารุ่นลูกในกลุ่ม B และ C ซึ่งเห็นด้วยร้อยละ 60 และ 67 ตามลำดับ อาจเป็นเพราะว่ารุ่นลูกในสองกลุ่มหลังทำงานในภาคบริการ ซึ่งต้องอาศัยบุคลิกภาพในการสมัครงาน
- รุ่นลูกในกลุ่ม A และ C ร้อยละ 50 เห็นว่าหากรู้จักนักการเมืองและผู้มีอิทธิพลก็จะเพิ่มโอกาสให้ตนเอง, ร้อยละ 50 ของรุ่นลูกในกลุ่ม A เห็นว่าจำเป็นต้องมีข้าราชการช่วยเหลือเพื่อเข้าถึงโอกาส น้อยกว่ากลุ่ม C ซึ่งเห็นด้วยร้อยละ 67 ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนจากกลุ่มหลังอธิบายว่า ยิ่งตนเองยากจนและมีการศึกษาน้อย ยิ่งต้องอาศัยเส้นสายในการเข้าถึงโอกาสทางการงาน

ตารางที่ 12 ทักษะคติของตัวแทนรุ่นพ่อแม่ต่อวิธีการที่ยกระดับฐานะของตนเอง จำแนกตามกลุ่ม

กลุ่มของผู้ให้สัมภาษณ์รุ่นพ่อแม่		A	B	C
จำนวนผู้ให้สัมภาษณ์ (อัตราส่วน)		4 (100 %)	14 (100 %)	8 (100 %)
ทุนทางวัฒนธรรม	มาจากครอบครัวร่ำรวย	3 (75 %)	6 (43 %)	4 (50 %)
	พ่อแม่มีการศึกษา	3 (75 %)	7 (50 %)	4 (50 %)
	จบการศึกษาจากสถาบันชั้นนำ	2 (50 %)	2 (14 %)	4 (50 %)
	บุคลิกดี	2 (50 %)	2 (14 %)	3 (38 %)
	มียศนาหน้าชื่อ	3 (75 %)	3 (21 %)	3 (38 %)
ทุนทางสังคม	มีคนรู้จักมาก	3 (75 %)	9 (64 %)	4 (50 %)
	รู้จักนักการเมืองและผู้มีอิทธิพล	1 (25 %)	4 (29 %)	2 (25 %)
	จ่ายสินบน	0 (0 %)	4 (29 %)	1 (13 %)
	ข้าราชการช่วยเหลือ	1 (25 %)	2 (14 %)	3 (38 %)
ความสามารถ	ตัวเองมีการศึกษา	4 (100 %)	9 (64 %)	6 (75 %)
	ขยันทำงาน/ทะเยอทะยาน	4 (100 %)	14 (100 %)	8 (100 %)
	โชคดี/มีบุญ	1 (25 %)	4 (29 %)	2 (25 %)

ตารางที่ 13 ทักษะคติของตัวแทนรุ่นลูกต่อวิธีการที่ยกระดับฐานะของตนเอง จำแนกตามกลุ่ม

กลุ่มของผู้ให้สัมภาษณ์รุ่นลูก		A	B	C
จำนวนผู้ให้สัมภาษณ์ (อัตราส่วน)		4 (100 %)	5 (100 %)	6 (100 %)
ทุนทางวัฒนธรรม	มาจากครอบครัวร่ำรวย	2 (50 %)	3 (60 %)	2 (33 %)
	พ่อแม่มีการศึกษา	3 (75 %)	2 (40 %)	1 (17 %)
	จบการศึกษาจากสถาบันชั้นนำ	3 (75 %)	1 (20 %)	2 (33 %)
	บุคลิกดี	2 (50 %)	3 (60 %)	4 (67 %)
	มียศนาหน้าชื่อ	1 (25 %)	0 (0 %)	4 (67 %)
ทุนทางสังคม	มีคนรู้จักมาก	4 (100 %)	4 (80 %)	4 (67 %)
	รู้จักนักการเมืองและผู้มีอิทธิพล	2 (50 %)	2 (40 %)	3 (50 %)
	จ่ายสินบน	2 (50 %)	1 (20 %)	2 (33 %)
	ข้าราชการช่วยเหลือ	2 (50 %)	1 (20 %)	4 (67 %)
ความสามารถ	ตัวเองมีการศึกษา	4 (100 %)	5 (100 %)	5 (83 %)
	ขยันทำงาน/ทะเยอทะยาน	4 (100 %)	5 (100 %)	6 (100 %)
	โชคดี/มีบุญ	0 (0 %)	1 (20 %)	2 (33 %)

สัญลักษณ์: เห็นด้วยมากกว่า 50% เห็นด้วยมากกว่า 75% เห็นด้วย 100%

ในภาพรวม รุ่นลูกทั้งสามกลุ่มเห็นความสำคัญของทุนประเภทต่างๆมากกว่ารุ่นพ่อแม่ อาจเพราะการพัฒนาเทคโนโลยีด้านสื่อสารในปัจจุบัน ที่ทำให้รุ่นลูกเห็นตัวอย่างความสำเร็จจากคนข้ามชนชั้นผ่านสื่อประเภทต่างๆ โดยเฉพาะสื่อออนไลน์ การส่งผ่านทางทัศนคติข้ามชนชั้นสามารถเกิดขึ้นได้ง่ายกว่าในรุ่นพ่อแม่ ทัศนคติในรุ่นพ่อแม่อาจไม่ใช่ปัจจัยเดียวที่ส่งผลต่อพฤติกรรมกรรมการสะสมทุน และแรงจูงใจในการขนขยายหาโอกาสในรุ่นลูก

เมื่อผู้ให้สัมภาษณ์พิจารณาตำแหน่งทางสังคมของตนเอง ตัวแทนรุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม A และ B ร้อยละ 50 และร้อยละ 43 ตามลำดับ เห็นตนเองอยู่ชั้นกลางล่างของสังคมไทย ตัวแทนรุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม C ร้อยละ 63 เห็นว่าตนอยู่ในชั้นกลาง (ตารางที่ 14) รุ่นพ่อแม่ที่มีโอกาสประกอบอาชีพภายนอกชุมชน และพบปะบุคคลภายนอก มีแนวโน้มเห็นว่าตนเองยังอยู่ชั้นล่างหรือกลางล่างของสังคม และมีแรงจูงใจในการสะสมทุนเพื่อยกระดับฐานะ ขณะที่รุ่นพ่อแม่ที่ปฏิสัมพันธ์กับคนภายในชุมชนเป็นหลัก ไม่มีประสบการณ์ทำงานนอกชุมชน มักเห็นตนเองอยู่ระดับกลางของสังคม เพราะเปรียบเทียบตนเองกับคนที่มีความรู้ต่ำกว่าในชุมชน

ในทางตรงข้าม ตัวแทนรุ่นลูกในกลุ่ม A ร้อยละ 75 และ กลุ่ม B ร้อยละ 80 เห็นตนเองอยู่ชั้นกลางล่างของสังคมไทย แม้ว่าตนจะมีระดับการศึกษาและระดับอาชีพสูงกว่าพ่อแม่ตาม ส่วนตัวแทนรุ่นลูกในกลุ่ม C ร้อยละ 67 เห็นว่าตนอยู่ในชั้นล่าง มีจำนวนน้อยที่เห็นว่าตนเองขยับขึ้นมาอยู่ชั้นกลาง (ตารางที่ 15) เพราะรุ่นลูกมีปฏิสัมพันธ์กับคนภายนอกชุมชนมากกว่ารุ่นพ่อแม่ สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารบนอินเทอร์เน็ต จึงเปรียบเทียบสถานะของตนกับคนนอกชุมชน

ตารางที่ 14 ทัศนคติของรุ่นพ่อแม่ต่อชนชั้นของตนเอง จำแนกตามกลุ่ม

กลุ่มของผู้ให้สัมภาษณ์รุ่นพ่อแม่	A	B	C
จำนวนผู้ให้สัมภาษณ์ (อัตราส่วน)	4 (100 %)	14 (100 %)	8 (100 %)
กลาง	1 (25 %)	4 (29 %)	5 (63 %)
กลางล่าง	2 (50 %)	6 (43 %)	0 (0 %)
ล่าง	1 (25 %)	4 (29 %)	3 (38 %)

ตารางที่ 15 ทัศนคติของรุ่นลูกต่อชนชั้นของตนเอง จำแนกกลุ่ม

กลุ่มของผู้ให้สัมภาษณ์รุ่นลูก	A	B	C
จำนวนผู้ให้สัมภาษณ์ (อัตราส่วน)	4 (100 %)	5 (100 %)	6 (100 %)
กลาง	0 (0 %)	1 (20 %)	2 (33 %)
กลางล่าง	3 (75 %)	4 (80 %)	0 (0 %)
ล่าง	1 (25 %)	0 (0 %)	4 (67 %)

2) ทศนคติต่อสถานการณ์การเลื่อนชั้นทางสังคมในภาพรวม

ผู้ให้สัมภาษณ์มีมุมมองในเชิงลบต่อวิธีการที่เจ้าสัวใช้ในการสร้างฐานะและยกระดับสถานะทางสังคม (แผนภูมิที่ 24 และ 25) แม้ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ในรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูก เห็นด้วยว่าความสามารถส่วนบุคคลของเจ้าสัวเป็นปัจจัยสำคัญที่ยกระดับสถานะทางสังคมของพวกเขา แต่ก็เห็นว่าต้นทุนเดิมของครอบครัวเจ้าสัว และวิธีการในรูปแบบของทุนทางสังคม มีผลต่อการขยายความมั่งคั่งของเจ้าสัว

- ร้อยละ 96 ของตัวแทนรุ่นพ่อแม่ และร้อยละ 67 ของตัวแทนรุ่นลูก เชื่อว่าเจ้าสัวมีสถานะทางสังคมสูงเพราะครอบครัวเดิมร่ำรวยอยู่แล้ว แตกต่างจากตอนที่ผู้ให้สัมภาษณ์มองตัวเอง และให้น้ำหนักกับความสามารถส่วนบุคคลมากกว่าต้นทุนเดิมของครอบครัว
- ร้อยละ 73 ของตัวแทนรุ่นพ่อแม่ และร้อยละ 80 ของตัวแทนรุ่นลูก เชื่อว่าเจ้าสัวมีสถานะทางสังคมสูงเพราะมีคนรู้จักมาก
- ร้อยละ 77 ของตัวแทนรุ่นพ่อแม่ และร้อยละ 60 ของตัวแทนรุ่นลูก มองว่าเจ้าสัวเข้าถึงนักการเมืองและผู้มีอิทธิพล จึงมีโอกาสมากกว่าคนอื่น
- ร้อยละ 50 ของตัวแทนรุ่นพ่อแม่ และร้อยละ 60 ของตัวแทนรุ่นลูก เชื่อว่าเจ้าสัวได้รับโอกาสจากการจ่ายสินบน ซึ่งเป็นอัตราส่วนที่สูงกว่าตอนที่ตัวแทนทั้งสองรุ่นพิจารณาวิธีการยกระดับสถานะทางสังคมของตนเอง
- ร้อยละ 35 ของตัวแทนรุ่นพ่อแม่ และร้อยละ 40 ของตัวแทนรุ่นลูก เห็นว่าเจ้าสัวได้รับโอกาสผ่านความช่วยเหลือจากข้าราชการ

ทศนคตินี้อาจสะท้อนการรับรู้ของผู้ให้สัมภาษณ์ ซึ่งมองว่าการเลื่อนชั้นทางสังคมแบบก้าวกระโดดจำเป็นต้องใช้ความสัมพันธ์กับเครือข่ายนักการเมือง ข้าราชการ และมีเรื่องของการจ่ายสินบนเข้ามาเกี่ยวข้องมากกว่าแค่การใช้ความสามารถส่วนบุคคล โดยผู้ให้สัมภาษณ์หลายคนเชื่อว่า “คนจะรวยในสังคมไทย ต้องโกง” ทศนคตินี้อาจมาจากประสบการณ์ส่วนตัว ที่รับรู้ว่าจะต้องใช้วิธีการพิเศษเพื่อประสบความสำเร็จ และสะท้อนความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย การเลื่อนชั้นทางสังคมแบบก้าวกระโดดยังเกิดขึ้นได้ยากสำหรับบุคคลที่มีภูมิหลังยากจน

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ศึกษาลักษณะ และความสามารถในการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นของครอบครัวที่มีภูมิหลังยากจน อาศัยในกรุงเทพมหานคร มีรุ่นพ่อแม่เป็นอดีตแรงงานอพยพไร้ทักษะ เข้ามาตั้งถิ่นฐานในกรุงเทพมหานครช่วงทศวรรษ พ.ศ. 2510-2530 และมีรุ่นลูกอยู่ในวัยกำลังแรงงานในปัจจุบัน โดยการอพยพของรุ่นพ่อแม่ เกิดขึ้นภายหลังรัฐบาลไทยประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ใน พ.ศ. 2504 เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมสมัยใหม่ ที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจกระจุกตัวในเขตเมือง กระตุ้นให้แรงงานจากภาคชนบทอพยพเข้ามา ด้วยแรงงานเหล่านี้ไม่มีการศึกษาและทักษะสูง จึงได้รับค่าตอบแทนต่ำ ทั้งยังขาดความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย เปลี่ยนสถานะจากแรงงานภาคชนบทเป็นคนจนเมืองในกรุงเทพมหานคร

ความสามารถในการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นในที่นี้ หมายถึง การที่รุ่นลูกในครอบครัวสามารถเปลี่ยนสถานะทางสังคมหนึ่ง ไปยังอีกสถานะสังคมหนึ่ง ใช้มาตรวจวัดจากจำนวนปีการศึกษา ลักษณะอาชีพ และควินไทล์รายได้ หากรุ่นลูกมีตัวชี้วัดดังกล่าวดีกว่ารุ่นพ่อแม่ ก็หมายความว่าครอบครัวนี้สามารถเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นในทางที่ดีขึ้น แต่หากรุ่นลูกมีตัวชี้วัดแย่กว่ารุ่นพ่อแม่ ก็หมายความว่าครอบครัวนี้ลดระดับชั้นทางสังคมข้ามรุ่นในทางที่แย่ลง หากในภาพรวม มีครอบครัวจำนวนมากที่ไม่สามารถเลื่อนชั้นทางสังคมในทางที่ดีขึ้น ก็อาจบ่งชี้ว่าสังคมมีการกระจายทรัพยากรไม่ทั่วถึง และมีความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม

แม้งานวิจัยที่ผ่านมาชี้ว่าแรงงานอพยพที่มีภูมิหลังยากจน สามารถเก็บเกี่ยวประโยชน์จากการริเริ่มพัฒนาอุตสาหกรรมสมัยใหม่ แล้วเลื่อนชั้นทางสังคมในทางที่ดีขึ้น แต่ยังคงขาดการติดตามผลลัพธ์การเลื่อนชั้นทางสังคมในรุ่นลูกซึ่งเป็นกำลังแรงงานในปัจจุบัน กำลังเผชิญกับความท้าทายในตลาดแรงงานที่มีการแข่งขันสูง และมีความต้องการแรงงานทักษะสูงเพื่อตอบโจทย์ความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี

วิทยานิพนธ์นี้จึงตรวจทานการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นของครอบครัวที่มีภูมิหลังยากจนในเบื้องต้น ผ่านครอบครัวกรณีศึกษาจำนวน 30 ครอบครัว วิเคราะห์ผ่านมุมมองด้านสังคมศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์การเมืองผ่านแว่นทฤษฎีการสะสมทุนของ Bourdieu ครอบครัวกรณีศึกษาครึ่งหนึ่งอาศัยในชุมชนแออัดของเขตคลองเตย อีกครึ่งหนึ่งอาศัยในชุมชนชานเมือง เขตสายไหมและกรุงเทพตอนบน ในจำนวนนี้มี 19 ครอบครัวกรณีศึกษาที่ใช้วิธีคัดเลือกแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) ผ่านคำแนะนำของผู้นำชุมชนและองค์กรภาคประชาสังคม ซึ่งพิจารณาความพร้อมของพื้นที่ และความสมัครใจของครอบครัวที่เข้าร่วมการศึกษา อีก 11 ครอบครัวใช้วิธีการเลือกหน่วยตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental sampling) ซึ่งเป็นครอบครัวกรณีศึกษาที่พบในระหว่างการเก็บข้อมูลในชุมชนหรือผ่านคำแนะนำของคนรู้จัก เก็บข้อมูลในระหว่างวันที่ 20 มิถุนายน ถึง 31 ตุลาคม พ.ศ. 2563

ด้วยวิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างดังที่กล่าวไปข้างต้น ข้อค้นพบจึงแสดงผลลัพธ์การเลื่อนชั้นทางสังคมแบบเฉพาะเจาะจงรายครอบครัว ไม่อาจสะท้อนสถานการณ์ภาพรวมในกรุงเทพมหานคร แต่ก็มีจำนวนครอบครัวกรณีศึกษามากพอที่จะสะท้อนโอกาส และข้อจำกัดของครอบครัวที่มีภูมิหลังยากจนในการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่น

การศึกษามีข้อสรุป 6 ข้อ ดังนี้

1. **รุ่นลูกในครอบครัวกรณีศึกษาสามารถเลื่อนชั้นทางสังคมผ่านการศึกษาได้สำเร็จ แต่มีข้อจำกัดด้านลักษณะอาชีพและรายได้ รุ่นลูกในเขตชานเมืองมีแนวโน้มเลื่อนชั้นด้วยลักษณะอาชีพและควินไทล์รายได้มากกว่ารุ่นลูกที่อาศัยในเขตเมือง**

การศึกษาเปรียบเทียบตำแหน่งทางสังคม ได้คัดเลือกตัวแทนรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูกจากแต่ละครอบครัวกรณีศึกษา ที่สามารถติดตามข้อมูลด้านภูมิหลังในวัยเด็ก วัยเรียน และวัยทำงาน ตัวแทนรุ่นพ่อแม่มีช่วงอายุระหว่าง 43-75 ปี มีภูมิลำเนาจากหลายพื้นที่ ตัวแทนรุ่นลูกมีช่วงอายุระหว่าง 25-46 ปี ส่วนมากเกิดและโตในกรุงเทพมหานคร เปรียบเทียบตำแหน่งทางสังคมด้วยจำนวนปีการศึกษา ลักษณะอาชีพ และระดับควินไทล์รายได้ ในช่วงที่ตัวแทนรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูกอายุใกล้เคียงกัน

- **เปรียบเทียบจำนวนปีการศึกษา** มีตัวแทนรุ่นลูก 28 จาก 30 คน คนที่มีจำนวนปีการศึกษาสูงกว่าตัวแทนจากรุ่นพ่อแม่ อีก 2 คนมีจำนวนปีการศึกษาน้อยกว่าตัวแทนรุ่นพ่อแม่ มีตัวแทนจากรุ่นลูกร้อยละ 60 เรียนจบระดับปริญญาตรี เพราะนโยบายการกระจายการศึกษา อย่างไรก็ตาม 4 ใน 5 ของตัวแทนรุ่นที่เรียนจบชั้นปริญญาตรี เข้าศึกษาในสถาบันการศึกษาที่ได้รับการจัดอันดับคุณภาพการเรียนการสอนอยู่ในอันดับกลางถึงรัฐท้าย เพราะมีข้อจำกัดด้านการเงินและความสามารถ นอกจากนี้ รุ่นพ่อแม่ในภาพรวมมีทุนทางการเงินจำกัด จึงสามารถลงทุนกับการศึกษาของลูกได้เพียงบางคนเท่านั้น โดยใน 30 ครอบครัว พ่อแม่ให้กำเนิดลูกทั้งหมดรวม 77 คน มี 28 คน หรือเพียงหนึ่งในสามที่เรียนจบระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า
- **เปรียบเทียบลักษณะอาชีพ¹²** ในตอนที่ตัวแทนรุ่นพ่อแม่มีอายุใกล้เคียงกับรุ่นลูกในปัจจุบัน มีตัวแทนจากรุ่นลูก 19 คน มีระดับอาชีพสูงกว่าพ่อหรือแม่ อีก 11 คน มีระดับอาชีพเทียบเท่ากับพ่อหรือแม่ รุ่นลูกมีแนวโน้มทำงานในระบบเพราะมีการศึกษาขั้นพื้นฐาน แตกต่างจากรุ่นพ่อแม่ที่มักทำงานนอกระบบ อย่างไรก็ตาม เมื่อจำแนกประเภทอาชีพของตัวแทนรุ่นลูก พบว่าอยู่ในตำแหน่งงานที่ไม่มีความก้าวหน้าทางอาชีพ มีค่าแรงตรึงตัว มักเป็นงานที่ใช้ทักษะไม่สูงมาก สามารถแทนที่ด้วยบุคลากรอื่นๆ ได้ เช่น พนักงานต้อนรับ ฝ่ายธุรการ ฝ่ายควบคุมการผลิต และช่างซ่อม เป็นต้น สัมพันธ์กับข้อจำกัดด้านทักษะ และคุณภาพการศึกษาที่ได้รับ
- **เปรียบเทียบระดับควินไทล์รายได้¹³** อ้างอิงรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของตัวแทนรุ่นพ่อแม่ในห้วงเวลา 5-10 ปี ขณะที่มียุใกล้เคียงกับรุ่นลูกในช่วงที่ทำการสำรวจข้อมูล¹⁴ พบว่ามีตัวแทนจากรุ่นลูกเพียง 8 คน ที่มีระดับควินไทล์รายได้ต่อหัวสูงกว่าตัวแทนจากรุ่นพ่อแม่ 12 คนมีระดับเทียบเท่า 10 คนมีระดับต่ำกว่า มีสาเหตุจาก 2 ปัจจัยหลัก ได้แก่ 1) รุ่นลูกมีทักษะและความสามารถจำกัด เพราะเข้าไม่ถึงการศึกษาที่มี

¹² ลักษณะอาชีพแบ่งเป็น 4 ระดับ ตามความมั่นคงทางรายได้ ความก้าวหน้าทางอาชีพ และความสูงต่ำทางอำนาจ ได้แก่ ระดับล่าง (ระดับ 1) คือ แรงงานไร้ทักษะ มีรายได้ไม่แน่นอน, ระดับกลางล่าง (ระดับ 2) คือ แรงงานกึ่งมีทักษะ มีรายได้ไม่แน่นอน, ระดับกลางบน (ระดับ 3) คือ แรงงานมีทักษะ มีรายได้แน่นอน, ระดับบน (ระดับ 4) คือ แรงงานมีทักษะ มีรายได้แน่นอน ตำแหน่งงานมีความก้าวหน้า หรือมีความรู้เฉพาะ มีอำนาจต่อรองและตัดสินใจในการทำงาน

¹³ ระดับควินไทล์รายได้อ้างอิงจากข้อมูลรายได้ประชากรในการสำรวจสภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งมีการปรับระดับควินไทล์รายได้ตามราคาสินค้าและภาวะเงินเฟ้อในแต่ละปีแล้ว

¹⁴ รายได้ต่อเดือนรุ่นลูกในเดือนธันวาคม 2562 – มกราคม 2563

คุณภาพ เป็นผลต่อเนื่องมาจากภูมิหลังยากจนของรุ่นพ่อแม่ และ 2) บริบทด้านเศรษฐกิจของประเทศไทยที่เปลี่ยนแปลงไป โดยรุ่นพ่อแม่อพยพเข้ามาในกรุงเทพมหานครและอยู่ในวัยสร้างตัว อยู่ในช่วงช่วงทศวรรษ พ.ศ. ที่ 2510-2530 เป็นช่วงเวลา เศรษฐกิจเติบโตและขยายตัวสูงมาก มีอัตราการเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศเฉลี่ยร้อยละ 7 ต่อปี ส่วนรุ่นลูกเข้าสู่ตลาดแรงงานภายหลัง พ.ศ. 2540 เป็นช่วงที่เศรษฐกิจไทยอยู่ในขาลง อัตราการเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศอยู่ที่เฉลี่ยร้อยละ 3 ต่อปีเท่านั้น ทั้งยังมีค่าจ้างที่แท้จริงรายชั่วโมงจริงต่ำกว่าในอดีต ซึ่งให้เห็นตลาดแรงงานไทยมีการแข่งขันสูงขึ้น

- **เปรียบเทียบรายพื้นที่** รุ่นลูกในเขตเมืองและชานเมืองมีการศึกษามากกว่ารุ่นพ่อแม่ในภาพรวม แต่รุ่นลูกในเขตชานเมืองมีแนวโน้มเลื่อนระดับอาชีพและควินไทล์รายสูงกว่ารุ่นพ่อแม่ มากกว่ารุ่นลูกที่อยู่ในเขตเมือง เพราะบริบทด้านกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน รุ่นลูกที่อาศัยในเขตชานเมืองอยู่ใกล้แหล่งที่ตั้งของบริษัทและโรงงานด้านการผลิต มีตำแหน่งงานที่จ้างงานในระยะยาว ให้อยู่ได้มั่นคงและต่อเนื่อง ส่วนรุ่นลูกในเขตเมืองอาศัยใกล้พื้นที่ย่านธุรกิจและศูนย์กลางบริษัทชั้นนำ ซึ่งมีการแข่งขันในตลาดแรงงานสูง ตัวแทนรุ่นลูกไม่สามารถสมัครงานในบริษัทเหล่านี้ ด้วยข้อจำกัดด้านทักษะและความสามารถ มักได้ตำแหน่งงานในภาคบริการที่มีลักษณะการจ้างงานชั่วคราว หรือเป็นงานนอกระบบ ที่ให้อยู่ได้ไม่ต่อเนื่อง และค่าแรงจริงตัว

2. ภูมิหลังครอบครัวยากจนในรุ่นพ่อแม่ มีอิทธิพลต่อความสามารถในการสะสมทุนทางเศรษฐกิจ ของรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูก และการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่น แต่ครอบครัวที่สามารถครอบครองทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม ประกอบกับมีความขยัน และใช้ความสามารถส่วนบุคคล มีแนวโน้มชดเชยความเสียเปรียบด้านภูมิหลังได้

ในขั้นตอนการศึกษานี้ นำทฤษฎีการสะสมทุนของ Bourdieu มาวิเคราะห์ที่มาของความสำเร็จในการเลื่อนชั้นทางสังคมที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างครอบครัว จำแนกที่มาของความสำเร็จจากทุน 3 ประเภท ได้แก่ ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม และทุนทางวัฒนธรรม ในส่วนของทุนทางเศรษฐกิจ ถือเป็นข้อจำกัดในรุ่นพ่อแม่ในช่วงแรกที่อพยพเข้าสู่กรุงเทพมหานคร เพราะเป็นแรงงานไร้ทักษะ รายได้ไม่สูงมาก

หากพิจารณาความสำเร็จแยกเป็นรายตัวชีวิต จะตัดสินได้ยากกว่าความสำเร็จของครอบครัวกับตัวชีวิตใด เพราะรุ่นลูกอาจยกระดับสถานะทางสังคมดีขึ้นในตัวชีวิตหนึ่ง แต่อาจไม่ดีขึ้นในอีกตัวชีวิตหนึ่ง จึงแบ่งกลุ่มครอบครัวตามความสำเร็จในทัศนคติของรุ่นพ่อแม่และลูก ที่เชื่อว่าการศึกษา โดยเฉพาะในระดับปริญญาตรี จะทำให้บุคคลหลุดพ้นจากความยากจนและมีฐานะดีขึ้น การศึกษาของลูกหลานจึงเป็นกิจกรรมที่ได้รับการจัดลำดับความสำคัญในอันดับต้นๆของครอบครัว และมีการโอนถ่ายทุนทางเศรษฐกิจสู่ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของลูกค่อนข้างมาก ดังนั้น สัดส่วนของสมาชิกในรุ่นลูกที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีในแต่ละครอบครัว น่าจะบ่งชี้ความสามารถในการสะสมทุนทั้งสามประเภท โดยแบ่งครอบครัวออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

- 1) กลุ่ม A คือ ครอบครัวที่รุ่นลูกทุกคนมีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า มี 4 ครอบครัว เป็นครอบครัวที่ประสบความสำเร็จในการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่น รุ่นลูกเกือบทั้งหมดมีจำนวนปีการศึกษา ลักษณะอาชีพ และระดับควินไทล์รายได้สูงกว่าหรือเทียบเท่ากับรุ่นพ่อแม่
- 2) กลุ่ม B คือ ครอบครัวที่รุ่นลูกบางคนมีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า มี 15 ครอบครัว เป็นครอบครัวที่ยังไม่ประสบความสำเร็จในการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่น แต่อยู่ในกระบวนการขยับ

สถานะทางสังคมขึ้น รุ่นลูกในกลุ่มนี้ส่วนมาก มีระดับการศึกษาและลักษณะอาชีพสูงกว่ารุ่นพ่อแม่ แต่มีระดับควินไทล์รายได้เทียบเท่าหรือต่ำกว่ารุ่นพ่อแม่

- 3) กลุ่ม C คือ ครอบครัวที่ไม่มีรุ่นลูกสักคนมีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี มี 11 ครอบครัว เป็นครอบครัวที่ยังไม่ประสบความสำเร็จในการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่น รุ่นลูกในกลุ่มนี้ส่วนมาก มีระดับการศึกษาสูงกว่ารุ่นพ่อแม่ แต่มีลักษณะอาชีพและระดับควินไทล์รายได้ที่เทียบเท่าหรือต่ำกว่ารุ่นพ่อแม่

การสัมภาษณ์เชิงลึกของสมาชิกครอบครัวในแต่ละกลุ่ม พบข้อสรุป ดังนี้

ครอบครัวกลุ่ม A มีรุ่นพ่อแม่ที่สามารถระดมทุนทางเศรษฐกิจได้มากกว่าครอบครัวกลุ่มอื่น รุ่นปู่ตายายของครอบครัวกลุ่มนี้ทั้งหมดทำการค้าขายหรือทำธุรกิจขนาดเล็ก รุ่นพ่อแม่จึงมีโอกาสเรียนรู้ทักษะผู้ประกอบการ พออพยพเข้ามาในกรุงเทพมหานคร ก็สามารถสะสมเงินเพื่อเริ่มธุรกิจส่วนตัว เช่น เปิดร้านขายของชำ เป็นนายหน้ารับซื้อของเก่า และวิ่งรถขนส่ง เป็นผู้ประกอบการเพียงเจ้าเดียว หรือไม่ก็เจ้าภายในชุมชน มีอำนาจผูกขาดสินค้าและบริการค่อนข้างมาก จึงมีรายได้แน่นอนและต่อเนื่อง โดยมีรายได้ตั้งแต่ 4,000-40,000 บาท ในช่วงที่อายุใกล้เคียงกับรุ่นลูก

นอกจากนี้ รุ่นพ่อแม่ยังครอบครองทุนทางสังคมมากกว่ากลุ่มอื่น มีความสัมพันธ์ทางตรงกับกลุ่มคนหรือบุคคลภายนอกชุมชนที่มีทรัพยากรมากกว่าคนในชุมชน เช่น เจ้าหน้าที่รัฐ ภาคประชาสังคม เจ้าแก๊ว เครือข่ายธุรกิจสีเทา หรือแต่งงานข้ามชนชั้น ที่เอื้อให้เข้าถึงโอกาสในการหารายได้ การพัฒนาทักษะ หรือพื้นที่ทำมาหากิน มักเป็นความสัมพันธ์ที่ทั้งสองฝ่ายมีอำนาจเท่ากัน

ครอบครัวกลุ่ม B และ C รุ่นปู่ตายายในครอบครัวสองกลุ่มนี้เกือบทั้งหมดยังเป็นเกษตรกรหรือกรรมกร เมื่อรุ่นพ่อแม่อพยพเข้ามาในกรุงเทพไม่มีทักษะผู้ประกอบการ ทำอาชีพกรรมกรหรือลูกจ้างตลอดเส้นทางอาชีพ มีส่วนน้อยผันตัวเป็นผู้ประกอบการรายย่อย ได้แก่ ผู้รับเหมารายย่อย แผงลอยขายอาหาร และร้านเสริมสวย เป็นต้น ธุรกิจเหล่านี้มีการแข่งขันสูง พึ่งพาลูกค้าภายนอกชุมชนเป็นหลัก ไม่มีอำนาจผูกขาดสินค้าหรือบริการ และยังเป็นสินค้าหรือบริการที่ลูกค้าสามารถชะลอการซื้อขาย รายได้จึงไม่แน่นอน หรือไม่สามารถรักษาธุรกิจได้ในระยะยาว เพราะขาดทักษะประกอบธุรกิจ หรือประสบอุบัติเหตุชีวิตจนส่งผลให้เลิกธุรกิจในตอนหลัง มีบางช่วงที่รายได้ลดลงตามสถานะเศรษฐกิจ ซึ่งมักเป็นช่วงที่รุ่นลูกคนใดคนหนึ่งในรอบครัวหลุดออกจากระบบการศึกษา ส่วนรุ่นลูกคนที่มีโอกาสเรียนต่อ ต้องทำงานไปเรียนไปเพื่อหาเงินส่งตัวเองเรียนหนังสือ จึงมีข้อจำกัดด้านเวลาในการพัฒนาทักษะและการเรียนรู้

รุ่นพ่อแม่ส่วนน้อยในสองกลุ่มนี้ครอบครองทุนทางสังคม แต่มักเป็นความสัมพันธ์กับคนนอกชุมชนเพียงหนึ่งหรือสองคน เช่น เศรษฐี เจ้าหน้าที่พรรคการเมือง หรือผู้มีบารมีเป็นรายบุคคล จำเป็นต้องอาศัยบุคคลอื่นในชุมชน เป็นสะพานเชื่อมเข้าหาบุคคลที่ให้ผลประโยชน์ และมักมีความสัมพันธ์ด้วยฐานะที่ต่ำกว่า ทำให้รุ่นพ่อแม่ยังมีข้อจำกัดในการเข้าถึงผลประโยชน์ รุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม B มีรายได้ตั้งแต่ 300-40,000 บาท กลุ่ม C มีรายได้ตั้งแต่ 480-25,000 บาท ในช่วงอายุใกล้เคียงกับลูก

ครอบครัวกลุ่ม A และ B มีรุ่นพ่อแม่บางคนสามารถครอบครองทุนทางวัฒนธรรม ผ่านการติดต่อสื่อสารกับคนนอกชุมชน จึงเรียนรู้แนวคิด ภาษาเฉพาะ และรูปแบบการทำงานร่วมกับหน่วยงานรัฐและภาคประชาสังคม จนได้รับการยอมรับและความไว้วางใจในการทำงานร่วมกัน มีบางส่วนจ่ายสินบนให้เจ้าหน้าที่รัฐ เพื่อเข้าถึงพื้นที่ขาย

ของ สิทธิในการเดินรถรับจ้าง หรือตำแหน่งงานในหน่วยงานรัฐ แม้รุ่นพ่อแม่ไม่เห็นด้วยกับการจ่ายสินบน แต่ก็ยอมรับพฤติกรรมนี้ในฐานะวัฒนธรรมของกลุ่มคนหนึ่งที่สามารรถประกันการเข้าถึงรายได้กับตนเอง

รุ่นลูกบางคนในครอบครัวสองกลุ่มนี้ มีโอกาสศึกษาในสถาบันชั้นนำ มีโอกาสครอบครองทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม ผ่านความสัมพันธ์กับเครือข่ายอดีตนักศึกษาในมหาวิทยาลัย ที่เอื้อประโยชน์ทางหน้าที่การงาน และรายได้เมื่อเข้าสู่ตลาดแรงงาน ทั้งยังเรียนรู้พฤติกรรมและทักษะผ่านคนข้ามชนชั้นในขณะเรียนหนังสือ จึงสามารถปรับตัวเข้ากับคนข้ามชนชั้นในที่ทำงาน ส่วนรุ่นลูกที่ศึกษาในสถาบันระดับกลางถึงล่าง ซึ่งส่วนมากอยู่ในกลุ่ม B และ C มีโอกาสน้อยที่จะพบคนข้ามชนชั้นในสถานศึกษาและที่ทำงาน จึงมีการสะสมทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมน้อย แม้ว่ารุ่นลูกมีการศึกษาสูงกว่ารุ่นพ่อแม่ และมีโอกาสสะสมทุนทางเศรษฐกิจมากกว่า แต่ก็ยังไม่สามารถเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้นแบบก้าวกระโดด

นอกจากนี้ รุ่นพ่อแม่และรุ่นลูกในภาพรวมมีความเชื่อว่า ความขยันและความสามารถส่วนบุคคล จะกำหนดความสำเร็จของตนเอง ความเชื่อนี้มาจากการเห็นคนใกล้เคียงหรือรับรู้เรื่องราวของบุคคลที่ประสบความสำเร็จ สร้างแรงจูงใจให้ทำงานหนักเพื่อยกระดับฐานะตัวเองและครอบครัว ความเชื่อดังกล่าวมีผลต่อความสามารถในการเลื่อนชั้นทางสังคมเช่นกัน ตัวแทนรุ่นพ่อแม่ในทุกครอบครัว และสองในสามของรุ่นลูก ต่างทำงานในวัยเด็กหรือวัยเรียน หลายคนทำงานส่งตัวเองเรียนจนจบชั้นปริญญาตรี ในส่วนของจำนวนชั่วโมงทำงาน พบว่าตัวแทนรุ่นพ่อแม่ 29 คน และรุ่นลูก 24 คน ทำงานเกินวันละ 8 ชั่วโมงในวัยสร้างตัว เพื่อให้มีรายได้เพียงพอค่าใช้จ่ายในบ้าน บางคนมีรายได้เพียงพอแล้ว แต่ยังคงต้องการหารายได้เพิ่มเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีกว่าเดิม

3. ทรัพยากรของรัฐสามารถชดเชยภูมิหลังเสียเปรียบ แต่ยังคงกระจายไปสู่ครอบครัวที่มีภูมิหลังยากจนไม่ทั่วถึง

ครอบครัวกรณีศึกษาก็ถือได้ว่าเป็นครอบครัวที่เข้าถึงทรัพยากรของรัฐระดับหนึ่ง เพราะบริบทของชุมชนที่มีสมาชิกชุมชนรวมถึงรุ่นพ่อแม่บางคน เข้าร่วมขบวนการขับเคลื่อนด้านการสร้างความมั่นคงทางที่อยู่อาศัยของคนจน จึงมีองค์ความรู้ด้านการพัฒนาชุมชน และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับหน่วยงานรัฐและภาคประชาสังคมมานานหลายปี ทำให้ได้รับข้อมูลข่าวสารและสิทธิประโยชน์ผ่านนโยบายและโครงการยกระดับคุณภาพชีวิตของหน่วยงานและองค์กรต่างๆ มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มฝึกวิชาชีพ และอาสาสมัครด้านสาธารณสุข ซึ่งน่าจะมีผลต่อการเข้าถึงโอกาสและการยกระดับสถานะทางสังคมของสมาชิกในชุมชน อย่างไรก็ตาม งานวิทยานิพนธ์เน้นวิเคราะห์สถานะทางสังคมและการสะสมทุนของครอบครัวกรณีศึกษา ผ่านภูมิหลังของครอบครัวในภาพรวม จึงไม่ได้เก็บข้อมูลความสัมพันธ์ของนโยบายรัฐใดนโยบายหนึ่ง กับการขยับสถานะทางสังคมของครอบครัว จึงไม่อาจสรุปได้ว่านโยบายรัฐนั้นๆ มีผลต่อการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นมากนักน้อยเพียงไร

แต่ในภาพรวม การสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่ารุ่นพ่อแม่ในครอบครัวกรณีศึกษามีข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากรของรัฐ เพราะช่วงที่ตนกำลังสร้างตัวในช่วงทศวรรษ พ.ศ. 2510-2530 เป็นช่วงที่ระบอบรัฐสวัสดิการยังไม่ครอบคลุม ไม่มีเครื่องมือและอุปกรณ์ด้านการสื่อสารในยุคนั้น จึงไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลด้านสิทธิประโยชน์จากภาครัฐ มีเพียงรุ่นพ่อแม่จาก 8 ครอบครัวในกลุ่ม A และ B ที่สามารถเข้าถึงทรัพยากรของรัฐในช่วงวัยสร้างตัว เพราะมีสมาชิกในครอบครัวที่ทำงานในหน่วยงานรัฐ เป็นคณะกรรมการชุมชน หรือทำงานร่วมกับหน่วยงานรัฐ จึงเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและสิทธิประโยชน์ด้านการศึกษาของลูก

มีรุ่นลูกใน 13 ครอบครัวจากกลุ่ม A และ B ที่เข้าถึงสิทธิประโยชน์จากภาครัฐนอกเหนือจากโครงการรัฐสวัสดิการถ้วนหน้า ด้วยการทำงานในหน่วยงานรัฐ หรือทำงานร่วมกับหน่วยงานรัฐผ่านเครือข่ายความสัมพันธ์ที่สร้าง

ในรุ่นพ่อแม่ มีระดับรายได้เติบโตแบบก้าวกระโดดเมื่อเทียบกับรายได้ในรุ่นพ่อแม่ หรือมีสมาชิกในรุ่นพ่อแม่ทำงานในหน่วยงานรัฐอันส่งผลต่อการเข้าถึงทุนการศึกษาของลูก หรือได้รับทุนการศึกษาผ่านความสัมพันธ์ส่วนบุคคลกับหน่วยงานรัฐหรือองค์กรภาคเอกชน มีรุ่นลูกเพียง 8 ครอบครัวที่ได้รับทุนจากกองทุนเงินกู้ยืมเพื่อการศึกษา ทุกคนจึงสามารถเรียนจบระดับปริญญาตรีได้สำเร็จ สะท้อนว่าทรัพยากรของภาครัฐเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ช่วยชดเชยภูมิหลังเสียเปรียบของครอบครัว และส่งเสริมการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่น แต่การจัดสรรทรัพยากรของรัฐยังไม่กระจายไปสู่ครอบครัวที่มีภูมิหลังยากจนอย่างทั่วถึง

4. ความเปราะบางในครอบครัว ลดความสามารถในการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่น

ความเปราะบางในครอบครัวเกิดจากเหตุการณ์ไม่คาดฝัน เช่น การหย่าร้าง ความเจ็บป่วย การเสียชีวิตของสมาชิกคนใดคนหนึ่งในครอบครัว และวิกฤติเศรษฐกิจ ซึ่งอาจลดทอนความสามารถในการสะสมทุนของสมาชิกในครอบครัวที่มีภูมิหลังยากจน หรือทำให้ทุนที่สะสมอยู่เดิมร่อยหรอ เพราะเมื่อสมาชิกคนใดคนหนึ่งประสบเหตุการณ์ไม่คาดฝัน มีแนวโน้มที่สมาชิกคนอื่นต้องโอนถ่ายทุนทางเศรษฐกิจของตนให้กับสมาชิกที่ประสบวิกฤติการณ์ การเลื่อนชั้นทางสังคมจึงเกิดขึ้นได้ยากขึ้น โดยเฉพาะครอบครัวยากจนที่อาศัยในเขตเมือง ซึ่งมีค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพสูง และจำเป็นต้องพึ่งพาครอบครัวสูง

เมื่อสำรวจภูมิหลังครอบครัวกรณีศึกษา พบว่ารุ่นพ่อแม่ในครอบครัวกลุ่ม A มีความเปราะบางน้อยกว่าครอบครัวกลุ่มอื่น ไม่มีภาระเลี้ยงดูสมาชิกคนอื่นนอกเหนือจากลูกของตนในช่วงวัยสร้างตัว ญาติพี่น้องต่างมีครอบครัวเข้มแข็ง ไม่ประสบอุบัติเหตุชีวิต สามารถช่วยดูแลค่าใช้จ่ายของสมาชิกในรุ่นปู่ย่าตายาย เมื่อรุ่นพ่อแม่อพยพเข้าสู่กรุงเทพมหานคร จึงสามารถสะสมเงินทุนเพื่อดูแลสมาชิกในครอบครัวของตนเองเท่านั้น แล้วส่งผ่านทุนสู่ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของลูกทุกคนได้

ในทางตรงกันข้าม หนึ่งในสามของรุ่นพ่อแม่ครอบครัวกลุ่ม B มีสมาชิกในครอบครัวป่วยหรือเสียชีวิต อีกหนึ่งในสามมีปัญหาหย่าร้างในครอบครัว ส่งผลให้เกิดสมาชิกพึ่งพา หรือเพิ่มภาระทางการเงินให้กับสมาชิกที่เหลืออยู่ ส่วนรุ่นพ่อแม่ในครอบครัวกลุ่ม C ประสบอุบัติเหตุชีวิตในอัตราที่สูงกว่ากลุ่มอื่น มากกว่าครึ่งหนึ่งมีสมาชิกในครอบครัวป่วยหรือเสียชีวิต อีกครึ่งหนึ่งมีสมาชิกที่มีปัญหาหย่าร้าง ทั้งนี้ รุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม C ยังมีข้อจำกัดในด้านรายได้ ไม่สามารถครอบครองทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม จึงไม่มีช่องทางชดเชยความเสียเปรียบที่เกิดจากอุบัติเหตุชีวิต

การประสบอุบัติเหตุชีวิตจากการมีสมาชิกครอบครัวป่วยและเสียชีวิตในรุ่นลูกมีแนวโน้มลดลง เพราะมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ประกอบกับมีโครงการรัฐสวัสดิการที่ช่วยแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่าย เช่น หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า และเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม ปัญหาหย่าร้างยังคงมีแนวโน้มสูงในรุ่นลูกกลุ่ม B และ C โดยรุ่นลูกเกือบครึ่งหนึ่งของกลุ่ม B และครึ่งหนึ่งของกลุ่ม C มีปัญหาหย่าร้างในครอบครัว ส่งผลให้เกิดสมาชิกพึ่งพานอกจากนี้ รุ่นลูกยังต้องจ่ายค่าดูแลพ่อแม่ในระยะเวลา ไม่ง่ายที่จะสะสมทุนเพื่อความมั่งคั่งของตนเอง ความเปราะบางของรุ่นลูกยังปรากฏให้เห็นในช่วงโรคระบาดโควิด-19 ซึ่งตัวแทนจากรุ่นลูก 14 คนในครอบครัวกรณีศึกษา ตกงานหรือถูกลดเงินเดือน และมีระดับควินไทล์รายได้ลดลง

5. กลุ่มแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีภูมิหลังยากจนมีภาวะพึ่งพาครอบครัวสูง พบข้อจำกัดเมื่อเข้าทำงานในระบบ ยังเข้าไม่ถึงความช่วยเหลือจากภาครัฐ

มีรุ่นแม่ที่เป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว 1 คนในกลุ่ม A, 2 คนในกลุ่ม B และ 4 คนในกลุ่ม C ภาวะการเลี้ยงดูและรายได้ ผิดชอบค่าใช้จ่ายของลูกตกอยู่ที่แม่เพียงคนเดียว แม่เลี้ยงเดี่ยวในกลุ่ม A ที่รุ่นลูกประสบความสำเร็จด้านการขยับชั้นทางสังคม จัดการความเปราะบางด้วยการทำอาชีพมากกว่าหนึ่งอาชีพ โดยทำธุรกิจสีเทาด้วยการขายหวยใต้ดินและรับแทงบอลให้เจ้ามือ ร่วมกับการทำงานประจำเป็นพนักงานธนาคาร ซึ่งเปิดโอกาสสร้างความสัมพันธ์กับเศรษฐีและข้าราชการชั้นสูง ที่ให้ความช่วยเหลือทางการเงินกับตนในเวลาที่เหมาะสม จึงมีกำลังส่งลูกเรียนจบในสถาบันชั้นนำ อย่างไรก็ตาม ความสามารถของแม่เลี้ยงเดี่ยวในการนำพาครอบครัวหลีกเลี่ยงหนี้ความเปราะบางนี้ ถือเป็นกรณีพิเศษที่แตกต่างจากแม่เลี้ยงเดี่ยวจากครอบครัวอื่น ซึ่งเป็นแรงงานนอกระบบที่มีรายได้ค่อนข้างน้อย ทั้งยังไม่มีโอกาสพบคนข้ามชนชั้นในสังคมหรือที่ทำงานของตน

แม่เลี้ยงเดี่ยวในกลุ่ม B และ C มีความยากลำบากในการใช้ชีวิตค่อนข้างมาก พบความเปราะบาง 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) ความสามารถในการประกอบอาชีพลดลงหลังการหย่าร้าง โดยเฉพาะในกลุ่มแม่เลี้ยงเดี่ยวที่เคยประกอบอาชีพรับเหมาก่อสร้างร่วมกับสามี ต้องอาศัยพ่อเป็นผู้ดำเนินการติดต่อกับผู้ว่าจ้างเป็นหลัก แม่จึงต้องเลิกประกอบอาชีพนี้เมื่อเลิกกับพ่อ และ 2) ความมั่นคงด้านรายได้ลดลง เพราะไม่สามารถทำงานในระบบที่นายจ้างกำหนดเวลาเข้าออกสถานที่ทำงาน เพราะมีภาระเลี้ยงลูกในวัยเด็ก จึงจำเป็นต้องประกอบอาชีพที่ให้อิสระในการบริหารจัดการเวลา เช่น รับจ้างร้อยพวงมาลัย เก็บของเก่า เป็นต้น การเลี้ยงดูลูกเป็นภาระที่รุ่นแม่ต้องแบกรับคนเดียว เพราะไม่มีทุนเพียงพอจ้างคนดูแลลูก ทั้งยังไม่มียุทธศาสตร์ที่ลดภาระส่วนนี้ในขณะที่ลูกอยู่ในวัยเด็ก ลูกของแม่เลี้ยงเดี่ยวในกลุ่มนี้ทั้งหมดต้องทำงานในวัยเรียน เพื่อหาเงินส่งตัวเองเรียนหนังสือ จึงมีข้อเสียเปรียบด้านต้นทุนทางเวลา ที่ควรนำไปใช้พัฒนาการเรียนรู้และทักษะเมื่อเทียบกับครอบครัวอื่น

ในรุ่นลูกที่เป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว พบ 3 คนในกลุ่ม B และ 4 คนในกลุ่ม C รุ่นลูกกลุ่มนี้ส่วนมากทำงานในระบบ จำเป็นต้องอาศัยร่วมในบ้านเดียวกันกับรุ่นพ่อแม่ เพื่อฝากพ่อแม่ดูแลหลานระหว่างที่ลูกเข้าที่ทำงาน จึงต้องออกค่าใช้จ่ายให้หลานและพ่อแม่ด้วย มีภาระทางครอบครัวค่อนข้างสูง ทั้งนี้ ไม่พบศูนย์เลี้ยงเด็กของภาครัฐในชุมชน ครอบครัวจึงเป็นผู้รับผิดชอบดูแลหลานเป็นหลัก กลุ่มแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีการศึกษาต่ำกว่าระดับปริญญาตรี มักประกอบอาชีพรับจ้างที่มีรายได้น้อยและไม่แน่นอน มีภาวะพึ่งพาสมาชิกคนอื่นในครอบครัวสูง อาศัยในบ้านร่วมกับสมาชิกคนอื่น มีพื้นที่แออัด ไม่ถูกสุขลักษณะ สภาพแวดล้อมนี้น่าจะส่งผลเชิงลบต่อทักษะชีวิตของหลาน

6. รุ่นพ่อแม่และรุ่นลูกในครอบครัวกรณีศึกษา ระบุว่าต้องใช้ “วิธีการพิเศษ” ร่วมกับความสามารถส่วนบุคคล จึงจะสามารถขยับฐานะขึ้นแบบก้าวกระโดด

การสัมภาษณ์เชิงลึกในด้านทัศนคติของตัวแทนรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูกรวม 41 คน แบ่งเป็นรุ่นพ่อแม่ 26 คน และรุ่นลูก 15 คน พบว่าผู้ให้สัมภาษณ์เกือบทั้งหมด เชื่อว่าความสามารถส่วนบุคคลเป็นปัจจัยที่จะทำให้ตนเอง “ถีบตัว” เลื่อนสถานะทางสังคมได้ ร้อยละ 100 ของผู้ให้สัมภาษณ์จากสองรุ่นเชื่อว่า ความขยันและความทะเยอทะยาน จะทำให้ตนเองเลื่อนสถานะทางสังคมได้ ขณะที่ร้อยละ 73 ของตัวแทนรุ่นพ่อแม่ และร้อยละ 93 ของตัวแทนรุ่นลูกเชื่อมั่นในการยกสถานะด้วยการศึกษา

อย่างไรก็ตาม ผู้ให้สัมภาษณ์เห็นว่าต้องมี “วิธีการพิเศษ” ที่ทำให้ยกสถานะแบบก้าวกระโดด ทัศนคติดังกล่าวสะท้อนให้เห็นในเวลาให้ผู้ให้สัมภาษณ์เปรียบเทียบกับเจ้าสัวไทย ในขณะที่ตนเองเชื่อในความสำเร็จจากการใช้ความสามารถส่วนบุคคล ร้อยละ 96 ของตัวแทนรุ่นพ่อแม่ และร้อยละ 67 ของตัวแทนรุ่นลูก เชื่อว่า

เจ้าสัวรวยได้เพราะครอบครัวเดิมร่ำรวยอยู่แล้ว, ร้อยละ 73 ของตัวแทนรุ่นพ่อแม่ และร้อยละ 80 ของตัวแทนรุ่นลูก เชื่อว่าเจ้าสัวมีโอกาสสร้างฐานะเพราะรู้จักคนมาก, ร้อยละ 77 ของตัวแทนรุ่นพ่อแม่ และร้อยละ 60 ของตัวแทนรุ่นลูก มองว่าโอกาสนั้นมาจากการเข้าถึงนักการเมืองและผู้มีอิทธิพล, ร้อยละ 50 ของตัวแทนรุ่นพ่อแม่ และร้อยละ 60 ของรุ่นตัวแทนลูก เชื่อว่าเจ้าสัวจ่ายสินบน จึงมีโอกาสมากกว่าคนอื่น

เมื่อจำแนกรุ่นพ่อแม่ตามกลุ่ม A B และ C พบว่าทัศนคติส่วนบุคคลในรุ่นพ่อแม่ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการสะสมทุน และความสำเร็จด้านการศึกษาในรุ่นลูก รุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม A เห็นการศึกษาสำคัญมากกว่ารุ่นพ่อแม่ในกลุ่มอื่น ร้อยละ 75 เห็นว่าหากตนเองมีการศึกษา รุ่นลูกจะมีโอกาสมากกว่าเดิม (รุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม B และ C เห็นด้วยร้อยละ 50), ร้อยละ 50 เชื่อว่าหากได้ศึกษาในสถาบันชั้นนำ จะทำให้ตนเองและรุ่นลูกมีโอกาสมากกว่าเดิม (รุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม B และ C เห็นด้วยร้อยละ 14 และ 50 ตามลำดับ), ร้อยละ 100 เชื่อว่าการศึกษาจะช่วยยกระดับฐานะให้บุคคล (รุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม B และ C เห็นด้วยร้อยละ 64 และ 75 ตามลำดับ)

นอกจากนี้ รุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม A ยังเห็นความสำคัญของทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคมมากกว่ารุ่นพ่อแม่ในกลุ่มอื่น ร้อยละ 50 เห็นว่าหากตนเองบุคลิกดี (รุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม B และ C เห็นด้วยร้อยละ 14 และ 38 ตามลำดับ), และร้อยละ 75 เห็นว่าหากตนเองมียศนาหน้าชื่อ (รุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม B และ C เห็นด้วยร้อยละ 21 และ 38 ตามลำดับ) ก็จะมีโอกาสทางเศรษฐกิจมากกว่าคนอื่น, ร้อยละ 75 เห็นว่าหากตนเองมีคนรู้จักมาก ก็จะมีโอกาสมากขึ้น (รุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม B และ C เห็นด้วยร้อยละ 64 และ 50 ตามลำดับ) ทัศนคตินี้ น่าจะมีผลต่อการเปิดรับโอกาส และความกระตือรือร้นในการพบปะกับคนภายนอกชุมชนที่มีฐานะสูงกว่า ทำให้เข้าถึงโอกาสใหม่ๆ

ทัศนคติดังกล่าว น่าจะสัมพันธ์กับภูมิหลังการประกอบอาชีพของแต่ละครอบครัว รุ่นพ่อแม่ในกลุ่ม A ส่วนมากเป็นผู้ประกอบการที่มีโอกาสพบฐานะต่างนอกชุมชน เห็นตัวอย่างของคนที่ประสบความสำเร็จด้วยการศึกษา และการสร้างสัมพันธ์กับคนต่างชนชั้น ทัศนคตินี้จึงค่อยๆ สะสมเป็นทุนวัฒนธรรมรูปแบบหนึ่งของรุ่นพ่อแม่ มีผลต่อแรงจูงใจในการยกระดับฐานะของตนเองและรุ่นลูก ทัศนคตินี้ยังส่งผ่านสู่รุ่นลูก โดยรุ่นลูกในกลุ่ม A เห็นความสำคัญของทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคมมากกว่ารุ่นลูกในกลุ่มอื่น อาจเพราะมีโอกาสศึกษาในระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า และได้ทำงานที่พบปะผู้คนหลากหลาย จึงเรียนรู้แนวคิดและวิธีการสร้างฐานะจากคนในแวดล้อมนอกชุมชน นอกจากนี้ ยังเชื่อมั่นในความสามารถส่วนบุคคลค่อนข้างมาก อาจเพราะรับรู้ผลลัพธ์ของการศึกษาที่มีต่ออาชีพการงาน และโอกาสด้านการสร้างรายได้

นอกจากข้อค้นพบที่กล่าวไปข้างต้นแล้ว ยังมีข้อสังเกตบางประการที่ผู้วิจัยพบในกระบวนการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์ต่อการทำวิจัยประเด็นการเลื่อนชั้นทางสังคม และนโยบายลดความเหลื่อมล้ำในอนาคต ดังนี้

นิยามของคนจนเมือง

ในทางเศรษฐศาสตร์ คนจนถูกนิยามด้วยฐานรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน เป็นนิยามที่ไม่เพียงพอต่อการอธิบายความยากจนในเมือง ที่มีบริบทแตกต่างจากความยากจนในชนบท เพราะเมืองมีปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเปราะบางในกลุ่มประชากรที่มีภูมิหลังเสียเปรียบ ผู้ที่อาศัยในเมืองต้องพึ่งพางานและค่าจ้างเพื่อการดำรงชีพเป็นหลัก สังคมมีความเป็นปัจเจกสูง ชุมชนเมืองไม่มีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นเหมือนในชนบท ทั้งตลาดแรงงานยังมีการ

แข่งขันสูง ทุมนมนุษย์จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการเข้าถึงโอกาสในตลาดแรงงาน มีค่าใช้จ่ายครอบคลุมปัจจัยการผลิตเช่น ในชนบท

ความสามารถในการจัดการความเปราะบางนี้ จึงเป็นหนึ่งในตัวแปรสำคัญที่กำหนดความสามารถในการเลื่อนชั้นทางสังคม และป้องกันการตกเข้าสู่วงจรแห่งความยากจน ดังที่เห็นในครอบครัวกรณีศึกษา ซึ่งสมาชิกครอบครัวมีรายได้สูงกว่าเส้นความยากจน แต่มีความเปราะบางสูง เสี่ยงรายได้ลด ตกงาน หรือเป็นหนี้สิน เมื่อพบกับวิกฤติไม่คาดฝัน นอกจากนี้ ด้วยภูมิหลังครอบครัวที่เสียเปรียบ ยังส่งผลให้รุ่นลูกครอบครองทุนมนุษย์ได้อย่างจำกัด จึงไม่สามารถแข่งขันในตลาดแรงงานได้เท่าเทียมกับผู้อื่น แม้ไม่ถือว่าเป็นคนยากจนในทางตัวเลขรายได้ แต่ก็ถือว่าเป็นคนยากจนในมิติคุณภาพชีวิตและการเข้าถึงโอกาส และมักถูกมองข้ามในนโยบายลดความยากจนและกระจายโอกาสของรัฐ

ดังนั้น นิยามคนจนเมืองต้องขยายครอบคลุมความเปราะบางที่กล่าวมาข้างต้น เพื่อสร้างพื้นที่ทางนโยบายให้กับการเพิ่มความสามารถในการจัดการกับความเปราะบาง ซึ่งอาจอยู่ในรูปแบบของรัฐสวัสดิการ หรือการเพิ่มทุนทางมนุษย์ให้กับบุคคลที่มาจากครอบครัวที่มีภูมิหลังเสียเปรียบ จึงจะแก้ปัญหาความยากจนในเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ฐานข้อมูลของประชากรกลุ่มเปราะบาง

การศึกษาผลลัพธ์การเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นในกลุ่มครอบครัวกรณีศึกษา พบข้อจำกัดด้านการเข้าถึงข้อมูลด้านรายได้ย้อนหลังของกลุ่มประชากรเปราะบาง อันรวมถึงคนจนเมืองที่เป็นแรงงานอพยพ ทำงานนอกระบบ ซึ่งมีอัตราการเปลี่ยนงานและโยกย้ายถิ่นฐานสูง มักตกหล่นจากการสำรวจฐานข้อมูลของหน่วยงานรัฐ ดังนั้น วิทยานิพนธ์นี้จึงเน้นเก็บข้อมูลรายครอบครัว ในส่วนของข้อมูลรายได้ย้อนหลังอ้างอิงจากความทรงจำของผู้ให้สัมภาษณ์ มีความเป็นไปได้ที่ผู้ให้สัมภาษณ์มีความจำคลาดเคลื่อน ส่งผลให้การแปรผลคลาดเคลื่อน

เรื่องนี้สะท้อนความท้าทายในการวิจัยการเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่น โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา ที่มักขาดฐานข้อมูลรายได้ข้ามรุ่นของกลุ่มประชากรเปราะบาง การติดตามข้อมูลฐานรายได้ของประชากรกลุ่มนี้ในระยะยาวจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อทำความเข้าใจในสถานการณ์การเลื่อนชั้นทางสังคมข้ามรุ่นในเชิงปริมาณ และตรวจทานผลลัพธ์ของการทำนโยบายลดความยากจนและกระจายโอกาสของรัฐบาลที่ผ่านมา หากมีข้อมูลของกลุ่มประชากรเปราะบางไม่ครบถ้วนแล้ว งานวิจัยจะไม่สามารถสะท้อนสถานการณ์ที่เป็นจริง หรือนโยบายไม่สามารถกระจายโอกาสสู่คนที่ต้องการมันมากที่สุด

การเมืองภายในชุมชน

การเมืองภายในชุมชนเป็นปัจจัยที่ไม่อาจมองข้าม ในการออกแบบกระบวนการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคนจนเมือง ดังที่เห็นในกระบวนการคัดเลือกครอบครัวกรณีศึกษาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ซึ่งคัดเลือกครอบครัวโดยอาศัยคำแนะนำของผู้นำชุมชนและองค์กรภาคประชาสังคม มีแนวโน้มได้กลุ่มตัวอย่างที่มีความสนิทสนมกับผู้นำชุมชน หรืออยู่ในเครือข่ายเดียวกันผู้นำชุมชน ที่เข้าถึงทรัพยากรและความช่วยเหลือจากภาครัฐ จึงไม่อาจเป็นภาพสะท้อนของครอบครัวที่มีภูมิหลังเสียเปรียบที่สุดในชุมชน และอาจทำให้งานวิจัยไม่สามารถเข้าถึงกลุ่มคนที่ตกหล่นจากความช่วยเหลือ

ดังนั้น ในกระบวนการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีความจำเป็นต้องพึ่งพาผู้นำชุมชน ต้องนำบริบททางการเมืองเข้ามาพิจารณา ร่วมในการวิเคราะห์ผลการวิจัย หรืออาจเพิ่มทางเลือกในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างผ่านบุคคลอื่นๆในชุมชน

มุมมองต่อการคอร์รัปชัน

การที่สมาชิกบางคนในครอบครัวกรณีศึกษา ยอมจ่ายสินบนเพื่อเข้าถึงพื้นที่ทำมาหากิน หรือทำธุรกิจสีเทา เพื่อเพิ่มทางเลือกในการหารายได้ แม้เป็นภาพสะท้อนปัญหาการคอร์รัปชันในประเทศไทย แต่ก็เป็นตัวบ่งชี้ข้อจำกัดด้านโอกาสในระบบตลาด ซึ่งครอบครัวที่มีภูมิหลังยากจนต้องแบกรับต้นทุนของการแสวงหาโอกาสด้วยตัวเอง และจำเป็นต้องใช้ช่องทางที่ไม่เป็นทางการ เพื่อชดเชยความเสียเปรียบด้านโอกาสที่ติดตัวมาแต่กำเนิด

ดังนั้น มุมมองต่อปัญหาการคอร์รัปชันในกรณีนี้ จึงไม่อาจมองเป็นเรื่องขาวและดำ แต่เป็นเรื่องของปัญหาการกระจายโอกาสที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างบุคคลที่มีภูมิหลังเสียเปรียบและได้เปรียบ การแก้ปัญหาคอร์รัปชันจึงจำเป็นต้องนำประเด็นความเหลื่อมล้ำทางโอกาสเข้ามาร่วมพิจารณา พร้อมโยงเข้าสู่นโยบายการกระจายโอกาสด้านเศรษฐกิจ เพื่อให้ครอบครัวที่มีภูมิหลังยากจนมีความสามารถในการแข่งขันในตลาด โดยไม่ต้องพึ่งพาช่องทางที่ไม่เป็นทางการ

ทฤษฎีการสะสมทุนของ Bourdieu

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ประยุกต์ใช้ทฤษฎีการสะสมทุนของ Bourdieu กับการส่งผ่านทุนของคนจนเมืองข้ามรุ่น แตกต่างจากจุดริเริ่มทางทฤษฎี ที่เน้นวิเคราะห์การเพิ่มทุนและส่งผ่านทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม และทุนทางวัฒนธรรม ในครัวเรือนที่มีความมั่งคั่งสูง การผูกโยงทฤษฎีกับผู้ที่มีความมั่งคั่ง ย่อมทำให้เกิดมุมมองเชิงลบต่อทุนทั้งสองประเภท เพราะมันอยู่ในฐานะเครื่องมือที่สร้างความได้เปรียบ ให้กับครอบครัวที่สะสมความมั่งคั่งมาอย่างยาวนาน

เมื่อผู้วิจัยประยุกต์ใช้ทฤษฎีนี้ในมิติความยากจน พบว่าทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม เป็นตัวชดเชยความเสียเปรียบด้านการสะสมทุนทางเศรษฐกิจในครอบครัวที่มีภูมิหลังยากจน เปรียบได้กับทรัพย์สินที่ไม่มีตัวตนที่เพิ่มโอกาสให้กับบุคคลที่มีต้นทุนเสียเปรียบ และควรจะถูกมองจากด้านบวก ในฐานะเครื่องมือหนึ่งที่ใช้แก้ไขความยากจน การแก้ไขปัญหาคือความยากจนที่ผ่านมา มักยึดโยงเข้ากับการเพิ่มทรัพย์สินที่มีตัวตน เช่น รายได้ ความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย ตำแหน่งงาน และสุขภาพ เป็นต้น โดยมีได้ขยายพื้นที่ทางความคิดไปสู่การเพิ่มโอกาสของคนจนด้วยทรัพย์สินที่ไม่มีตัวตนมากเท่าที่ควร การเพิ่มทรัพย์สินที่มีตัวตนมักมีหน่วยงานรัฐเป็นแม่ข่าย ที่กำหนดเขตแดนของการให้ความช่วยเหลือและสิทธิประโยชน์ผ่านนโยบายต่างๆ หากมีการเพิ่มทรัพย์สินที่ไม่มีตัวตนด้วยแล้ว อาจสามารถยกเขตแดนนั้นได้สูงขึ้น

การเพิ่มทุนทางสังคม อาจหมายถึงการทำนโยบายที่ส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ของคนข้ามชุมชนหรือข้ามเครือข่าย เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และทรัพยากรในการยกระดับขั้นทางสังคมของคนที่ยากจนกว่า ส่วนการเพิ่มทุนทางวัฒนธรรม อาจหมายถึงการสร้างแวดล้อมในสังคม ที่ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ของคนข้ามชนชั้น สร้างแนวคิดและเจตจำนงร่วมในการผลักดันนโยบายลดความยากจน โดยเฉพาะนโยบายที่วางอยู่บนฐานแนวคิดเฉลี่ยทุกข์เฉลี่ยสุข ด้วยการจัดสรรทรัพยากรรัฐไปยังครอบครัวที่มีภูมิหลังเสียเปรียบ เพื่อยกระดับความสามารถในการจัดการกับความเปราะบาง และเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของประชากรไทยในภาพรวม

บรรณานุกรม

- Asian Development Bank. (2014). *Urban Poverty in Asia*. Manila: Asian Development Bank.
- Baharoglu, D., & Kessides, C. (2002). Urban poverty. In J. Klugman (Ed.), *A Sourcebook for Poverty Reduction Strategies Volume 2* (pp. 124-156). Washington DC: World Bank.
- Baker, J. (2008). *Urban poverty: A global view*. Retrieved from The International Bank for Reconstruction and Development and World Bank:
<http://documents.worldbank.org/curated/en/954511468315832363/pdf/430280NWP0Glob10Box327344B01PUBLIC1.pdf>
- Banks, N. (2016). Livelihoods Limitations: The Political Economy of Urban Poverty in Dhaka, Bangladesh. *Development & Change*, 47(2), 266-292.
doi:10.1111/dech.12219
- Bashar, T. (2017). *Social capital of the urban poor in Bangladesh : implications for affordable housing*. (Electronic Thesis or Dissertation). Heriot-Watt University, Edinburgh, UK. Retrieved from
https://www.ros.hw.ac.uk/bitstream/handle/10399/3295/BasharT_0517_egis.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Bingley, P., Corak, M., & Wergård-Nielsen, N. (2012). Equality of opportunity and intergenerational transmission of employers. In E. John, J. Markus, & M. S. Timothy (Eds.), *From Parents to Children : The Intergenerational Transmission of Advantage*. New York: Russell Sage Foundation.
- Björklund, A., & Jäntti, M. (2009). Intergenerational income mobility and the role of family background. In W. Salverda, B. Nolan, & T. M. Smeeding (Eds.), *The Oxford Handbook of Economic Inequality* (pp. 491-521). Oxford: Oxford University Press.
- Blanden, J., Gregg, P., & Macmillan, L. (2006). *Explaining Intergenerational Income Persistence: Non-cognitive Skills, Ability and Education*. (Report No. 06/146). Retrieved from UK: <http://www.bristol.ac.uk/media-library/sites/cmpo/migrated/documents/wp146.pdf>
- Boonjubun, C. (2019). Also the urban poor live in gated communities: A Bangkok case study. *Social Sciences*, 8(7). doi:10.3390/socsci8070219

- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241-258). Westport, CT: Greenwood.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing grounded theory : a practical guide through qualitative analysis*. London: Sage.
- Chen, H., Wang, X., Chen, G., & Li, Z. (2018). Upward social mobility in China: Do cities and neighbourhoods matter? *Habitat International*, 82, 94-103.
doi:10.1016/j.habitatint.2018.10.003
- Chetty, R., Hendren, N., Kline, P., Saez, E., & Turner, N. (2014). Is the United States Still a Land of Opportunity? Recent Trends in Intergenerational Mobility. *The American Economic Review*, 104(5), 141-147. doi:10.1257/aer.104.5.141
- Chul-In, L., & Solon, G. (2009). Trends in intergenerational income mobility. *Review of Economics & Statistics*, 91(4), 766-772. doi:10.1162/rest.91.4.766
- Corak, M. (2013). Income Inequality, Equality of Opportunity, and Intergenerational Mobility. *The Journal of Economic Perspectives*, 27(3), 79-102.
doi:10.1257/jep.27.3.79
- Endo, T. (2014). *Living with risk : precarity & Bangkok's urban poor*. Singapore: NUS Press in association with Kyoto University Press, Japan.
- Funatsu, T., & Kagoya, K. (2003). The middle classes in Thailand: The rise of the urban intellectual elite and their social consciousness. *Developing Economies*, 41(2), 243-263. doi:10.1111/j.1746-1049.2003.tb00940.x
- Goldthorpe, J. H. (2016). Social class mobility in modern Britain: changing structure, constant process. *Journal of the British Academy ; volume 4, page 89-111 ; ISSN 2052-7217*. doi:10.5871/jba/004.089
- Gordon, I. R. (2015). Ambition, Human Capital Acquisition and the Metropolitan Escalator. *Regional Studies*, 49(6), 1042-1055. doi:10.1080/00343404.2013.799767
- Heath, A. D. G. N. L. Y. (2010). *How fair is the route to the top? Perceptions of social mobility*: Sage, London.
- Jodhka, S., Rehbein, B., & Souza, J. (2018). *Inequality in Capitalist Societies*. London: Routledge.
- Lipset, S. M. (1955). Social Mobility and Urbanization. *Rural Sociology*, 20(3/4), 220-228.

- Lipset, S. M., & Bendix, R. (1967). *Social mobility in industrial society*: University of California Press.
- Masika, R., Haan, A., & Baden, S. (1997). *Urbanisation and urban poverty: A gender analysis*. UK: Institute of Development Studies.
- Mazumder, B., & Acosta, M. (2015). Using Occupation to Measure Intergenerational Mobility. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 657, 174-193. doi:10.1177/0002716214552056
- Michel, S. (2015). Education in Thailand: When economic growth is no longer enough. *London Review of Education*, 13(3), 79-91. doi:10.18546/LRE.13.3.11
- Michelangeli, A., & Türk, U. (2018). *Cities as Drivers of Social Mobility*. (Working Papers 397). Retrieved from Department of Economics, University of Milano-Bicocca: https://www.researchgate.net/publication/330170538_Cities_as_drivers_of_social_mobility
- Morse, J. (1994). Designing funded qualitative research. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *Handbook of qualitative research* (pp. 220–235): SAGE.
- Moser, C. O. N. (1998). The asset vulnerability framework: reassessing urban poverty reduction strategies. *World Development*, 26(1), 1-19. doi:10.1016/S0305-750X(97)10015-8
- Müller, W., & Pollak, R. (2015). Mobility, Social. In J. D. Wright (Ed.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences Second edition*. Amsterdam: Elsevier.
- Nam, J. (2018). Intergenerational income mobility and inequality in South Korea. *International Journal of Social Welfare*, 27(2), 132-145. doi:10.1111/ijsw.12299
- Narayan, A., Van der Weide, R., Cojocaru, A., Lakner, C., Redaelli, S., Mahler, D., . . . Thewissen, S. (2018). *Fair Progress? : Economic Mobility Across Generations Around the World*. Washington, D.C.: World Bank Publications.
- Ng, I. Y. H. (2013). The political economy of intergenerational income mobility in Singapore. *International Journal of Social Welfare*, 22(2), 207-218. doi:10.1111/j.1468-2397.2012.00887.x
- Nybom, M. (2018). *Intergenerational Mobility A dream deferred? (ILO Future of Work research paper series No. 7)*. Retrieved from International Labour Organization:

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---cabinet/documents/publication/wcms_649496.pdf

Ogena, N. B., & De Jong, G. F. (1999). Internal migration and occupational mobility in Thailand. *Asian and Pacific Migration Journal*, 8(4), 419-446.

doi:10.1177/011719689900800401

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2018). *A Broken Social Elevator? How to Promote Social Mobility*. Retrieved from

<https://www.oecd.org/social/soc/Social-mobility-2018-Overview-MainFindings.pdf>

Oxford Policy Management, & United Nations. (2020). *Social impact assessment of COVID-19 in Thailand*. Retrieved from

<https://www.unicef.org/thailand/reports/social-impact-assessment-covid-19-thailand>

Piketty, T. (1995). Social mobility and redistributive politics. *Quarterly Journal of Economics*, 110(3), 551. doi:10.2307/2946692

Pongsapich, A. (1976). Social process and social structure in Chonburi. *Journal of the Siam Society*, 44, 207-236.

Ravallion, M., Chen, S., & Sangraula, P. (2007). New Evidence on the Urbanization of Global Poverty. *Population and Development Review*, 33(4), 667-701. doi:10.1111/j.1728-4457.2007.00193.x

Salze-Lozac'h, V. (2015). Economic Mobility and Inclusive Growth in Asia: The Need for Improved Public-private Collaboration. In T. Kim & A. Mulakala (Eds.), *Social Mobility: Experiences and Lessons from Asia* South Korea: Korean Development Institute and The Asia Foundation.

Sen, A. (1999). *Development as freedom*. New York: Oxford University Press.

Solon, G. (2004). A model of intergenerational mobility variation over time and place. In M. Corak (Ed.), *Generational Income Mobility in North America and Europe* (pp. 38-47). Cambridge: Cambridge University Press.

Sopranzetti, C. (2017). *Owners of the map : Motorcycle taxi drivers, mobility, and politics in Bangkok*: University of California Press.

- Stone, W., Gray, M., & Hughes, J. (2003). *Social capital at work: how family, friends and civic ties relate to labour market outcomes. (Research Paper No. 31)*. Paper presented at the Australian Social Policy Conference, Australia. report retrieved from
https://www.aspc.unsw.edu.au/sites/www.aspc.unsw.edu.au/files/uploads/aspc_historical_conferences/2003/paper259.pdf
- Torche, F., & Ribeiro, C. C. (2010). Pathways of change in social mobility: Industrialization, education and growing fluidity in Brazil. *Research in Social Stratification and Mobility*, 28(3), 291-307. doi:10.1016/j.rssm.2010.03.005
- United Nations Human Settlements, P. (2012). *State of the World's Cities, 2012/2013 : Prosperity of Cities* (Vol. World Urban Forum ed). Nairobi, Kenya: United Nations Publications.
- Wielgoszewska, B. (2018). Onwards and upwards? Migration and social mobility of the UK graduates. *Regional Studies, Regional Science*, 5(1), 402-411.
 doi:10.1080/21681376.2018.1552188
- World Bank. (2006). *Thailand's Growth Path : From Recovery to Prosperity (Working Paper 3912)*. Retrieved from
<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/8671/wps3912.pdf;sequence=1>
- World Bank. (2016). *Getting Back on Track : Reviving Growth and Securing Prosperity for All*: World Bank, Washington, DC.
- World Bank. (2019). *Thailand Economic Monitor, January 2019 : Inequality, Opportunity and Human Capital*. Retrieved from
<http://documents.worldbank.org/curated/en/154541547736805518/pdf/Thailand-Economic-Monitor-Inequality-Opportunity-and-Human-Capital.pdf>
- World Bank. (2020). *Taking the Pulse of Poverty and Inequality in Thailand*. Retrieved from
<http://documents1.worldbank.org/curated/en/614661586924075867/pdf/Taking-the-Pulse-of-Poverty-and-Inequality-in-Thailand.pdf>

World Economic Forum. (2020). *The Global Social Mobility Report 2020: Equality, Opportunity and a New Economic Imperative*. Retrieved from http://www3.weforum.org/docs/Global_Social_Mobility_Report.pdf

ดิลกะ ลัทธพิพัฒน์. (2556). การศึกษาของแรงงานไทย. In มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด, ฅัญฐาภรณ์ เลี่ยมจรัสกุล, & นิพนธ์ พัวพงศกร (บรรณาธิการ.), *ชีวิตคนไทยในสองทศวรรษของการพัฒนา : นัยยะต่อนโยบายสาธารณะเพื่ออนาคตที่ดีของครัวเรือนไทย (พิมพ์ครั้งที่ 1.)*. เชียงใหม่: แผนงานสร้างเสริมนโยบายสาธารณะที่ดี สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ดิลกะ ลัทธพิพัฒน์ และ ฐิติมา ชูเชิด. (19 กันยายน 2556). บทบาทของตลาดแรงงานกับความสามารถในการแข่งขันของไทย. งานสัมมนาวิชาการธนาคารแห่งประเทศไทยประจำปี 2556, กรุงเทพฯ. www.bot.or.th/Thai/MonetaryPolicy/ArticleAndResearch/SymposiumDocument/Paper2_Thai_2556.pdf

ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์. (2524). อิทธิพลทางเศรษฐกิจ สังคม ประชากร และสื่อมวลชนที่มีต่อการเลื่อนชั้นทางสังคม : ศึกษาเฉพาะอำเภอธัญบุรี และอำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). สาขาสังคมวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

นลินี ต้นธวานิตย์. (2542). วิวัฒนาการชุมชนแออัดและองค์กรชุมชนแออัดในเมือง กรณีศึกษากรุงเทพมหานคร. ใน อคิน รพีพัฒน์ (บรรณาธิการ.), *ชุมชนแออัด: องค์ความรู้กับความจริง*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ คริส เบเคอร์. (2546). เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ซิลด์เวอร์ม.

วิจิตร ระวีวงศ์ วิไลวัจน์ กฤษณะภูติ และ ประดิษฐ์ ศีลาบุตร. (2542). สถานการณ์คนจนและการจัดการแก้ปัญหาคนจนในภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ: รายงานโครงการวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ศยามล เจริญรัตน์, & ชลนภา อนุกุล. (2560). นอกระบบ : ห้ามเจ็บ ห้ามตาย ห้ามมีปากเสียง : รายงานสถานการณ์ความไม่เป็นธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 1.): เครือข่ายวิชาการเพื่อสังคมเป็นธรรม สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.

สุภางค์ จันทวานิช. (2534). การจัดช่วงชั้นทางสังคม : เกียรติภูมิของอาชีพต่างๆ ในสังคมไทย : รายงานผลการวิจัย (พิมพ์ครั้งที่ 1.): สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อคิน รพีพัฒน์. (2561). การเปลี่ยนแปลงสังคมไทย พ.ศ.2500-2550 : ศึกษาผ่านประวัติของหลายชีวิตในชุมชน : สรุปรายงานผลรวมโครงการศึกษาวิจัย (พิมพ์ครั้งที่ 1.): ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

ตารางที่ 16 ระดับความถี่ของรายได้และอาชีพของตัวแทนรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูก เปรียบเทียบก่อนและหลังวิกฤติโรคระบาดโควิด 19

ครอบครัวที่	สมาชิก	อายุ (พ.ศ. 2563)	รายได้ก่อนโควิด (ม.ค. 2563)	รายได้หลังโควิด (มี.ย. 2563)	ระดับอาชีพก่อนโควิด (ม.ค. 2563)	ระดับอาชีพหลังโควิด (มี.ย. 2563)	วิธีจัดการวิกฤติ
ครอบครัว กลุ่ม A	1	แม่	10,000 (Q3)	10,000 (Q3) =	ทำร้านของชำ/ขายกาแฟ (2)	ทำร้านของชำ/ขายกาแฟ (2) =	ไม่ได้รับผลกระทบ เพราะร้านของชำของครอบครัวเป็นร้านเดียวในชุมชน ขายของกินของใช้จำเป็น สิ่งนี้ทำยอดขายเทียบเท่ากับเกิดโรคระบาด
		ลูกสาว	10,000 (Q3)	10,000 (Q3) =	รับช่วงร้านของชำ (2)	รับช่วงร้านของชำ (2) =	
	3	แม่	เกษียณอายุ	เกษียณอายุ	เกษียณอายุ	เกษียณอายุ	ไม่ได้รับผลกระทบ เพราะลูกมีรายได้ประจำ และสามารถให้เงินแม่ใช้จ่ายได้ทุกเดือน
		ลูกชาย	100,000 (Q5)	100,000 (Q5) =	นักวิจัย อาจารย์พิเศษ (4)	นักวิจัย อาจารย์พิเศษ (4) =	
	5	แม่	55,000 (Q5)	55,000 (Q5) =	พนักงานธนาคาร (3)	พนักงานธนาคาร (3) =	ไม่ได้รับผลกระทบ เพราะแม่และลูกมีรายได้ประจำ ทำงานในบริษัทที่มีการเงินมั่นคง
16		ลูกสาว	26,000 (Q4)	26,000 (Q4) =	พนักงาน บริษัททำคอนกรีต (3)	พนักงาน บริษัททำคอนกรีต (3) =	
		แม่	เกษียณอายุ	เกษียณอายุ	เกษียณอายุ	เกษียณอายุ	ไม่ได้รับผลกระทบ เพราะลูกมีรายได้ประจำ และสามารถให้เงินแม่ใช้จ่ายได้ทุกเดือน
		ลูกสาว	55,000 (Q5)	55,000 (Q5) =	พนักงานข้าราชการ (3)	พนักงานข้าราชการ (3) =	
	2	พ่อ	35,000 (Q5)	0 (Q1) -	ช่างตัดเหล็ก บริษัทในญี่ปุ่น (2)	โดนสั่งพักงาน -	พ่อหางานใหม่ มีแนวโน้มรับจ้างไม่โรงงาน รายได้เฉลี่ย 20,000 บาท/เดือน ที่พ่ามา ซึ่งเป็นแม่บ้านรับจ้าง ยังคงมีงานทำในช่วงโควิด
		ลูกชาย	16,000 (Q4)	16,000 (Q4) =	ช่างตรวจเครื่องจักร บริษัทเอกชน (3)	ช่างตรวจเครื่องจักร บริษัทเอกชน (3) =	
4		แม่	9,000 (Q3)	4,000 (Q1) -	แม่บ้านรับจ้างรายวัน (1)	แม่บ้านรับจ้างรายวัน (1) =	แม่และลูกได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล 5,000 บาท x 3 เดือน อาศัยอยู่รวมบ้านเดียวกัน เพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย
		ลูกชาย	25,000 (Q4)	0 (Q1) -	ช่างตรวจซ่อม บริษัทนำเข้าเครื่องจักร (3)	ตกงาน -	
	6	แม่	เกษียณอายุ	เกษียณอายุ	เกษียณอายุ	เกษียณอายุ	ไม่ได้รับผลกระทบ เพราะลูกมีรายได้ประจำ และสามารถให้เงินแม่ใช้จ่ายได้ทุกเดือน แต่ลูกคนอื่นในครอบครัวค่อนข้างลำบาก
		ลูกชาย	40,000 (Q5)	40,000 (Q5) =	พนักงานรัฐวิสาหกิจ (3)	พนักงานรัฐวิสาหกิจ (3) =	
	7	แม่	ว่างงาน	ว่างงาน	ว่างงาน	ว่างงาน	แม่ไม่ได้รับผลกระทบมาก เพราะอาศัยเงินจากบ้านญาติของพ่อ ลูกสาวโตแล้วลดเวลาทำงานและเงินเดือนครึ่งหนึ่ง แม่ไปดูแลพี่สาวที่อยู่ที่บ้าน ไม่ออกไปไหน
9		ลูกสาว	10,000 (Q3)	5,000 (Q1) -	พนักงานร้านกาแฟ (2)	พนักงานร้านกาแฟ (2) =	
		แม่	30,000 (Q5)	25,000 (Q4) -	แม่บ้านประจำบริษัท (2)	แม่บ้านประจำบริษัท (2) =	ครอบครัวมีเงินออม จึงดึงเงินออกมาใช้ในช่วรายได้ลด
		ลูกชาย	17,000 (Q4)	17,000 (Q4) =	ช่าง บริษัทซ่อมบำรุงเครื่องจักร (3)	ช่าง บริษัทซ่อมบำรุงเครื่องจักร (3) =	

ครอบครัวที่	สมาชิก	อายุ (พ.ศ. 2563)	รายได้ก่อนเครดิต (ม.ค. 2563)	รายได้หลังเครดิต (มี.ย. 2563)	รายได้ก่อนเครดิต (ม.ค. 2563)	รายได้หลังเครดิต (มี.ย. 2563)	ระดัยอาชีพหลังเครดิต (มี.ย. 2563)	วิธีจัดการวิกฤติ
17	พ่อ	58	20,000 (Q4)	20,000 (Q4) =	พนักงานเก็บขยะของรัฐ (2)	พนักงานเก็บขยะของรัฐ (2) =	พนักงานเก็บขยะของรัฐ (2) =	ไม่ได้รับผลกระทบ เพราะพ่อและลูกมีรายได้ประจำ จากตำแหน่งงานในหน่วยงานรัฐและองค์กรภาคเอกชนตามลำดับ
	ลูกสาว	30	23,000 (Q4)	23,000 (Q4) =	พนักงานฝ่ายธุรการ (3)	พนักงานฝ่ายธุรการ (3) =	พนักงานฝ่ายธุรการ (3) =	
18	แม่	73	เกษียณอายุ	เกษียณอายุ	เกษียณอายุ	เกษียณอายุ	เกษียณอายุ	ไม่ได้รับผลกระทบ เพราะลูกมีงานประจำและรายได้สูงทุกคน ให้เงินพ่อแม่ใช้
	ลูกสาว	42	140,000 (Q5)	140,000 (Q5) =	นักบัญชี บริษัทข้ามชาติ (4)	นักบัญชี บริษัทข้ามชาติ (4) =	นักบัญชี บริษัทข้ามชาติ (4) =	
19	พ่อ	55	20,000 (Q4)	10,000 (Q3) -	ผู้รับเหมารายย่อย (2)	ผู้รับเหมารายย่อย (2) =	ผู้รับเหมารายย่อย (2) =	พ่อแม่แม่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล 5,000 บาท x 3 เดือน ประหยัดค่าอาหาร อยู่ที่บ้าน รันลูกยังมีงานประจำ ซึ่งช่วยจุนเจือค่าใช้จ่ายให้พ่อแม่ได้
	ลูกสาว	32	20,000 (Q4)	20,000 (Q4) =	พนักงานฝ่ายขาย (3)	พนักงานฝ่ายขาย (3) =	พนักงานฝ่ายขาย (3) =	
20	แม่	58	ว่างงาน	ว่างงาน	ผู้รับเหมารายย่อย (2)	ผู้รับเหมารายย่อย (2)	ผู้รับเหมารายย่อย (2)	พ่อแม่แม่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล 5,000 บาท x 3 เดือน ประหยัดค่าอาหาร อยู่ที่บ้าน รันลูกยังมีงานประจำ ซึ่งช่วยจุนเจือค่าใช้จ่ายให้พ่อแม่ได้
	ลูกสาว	36	17,000 (Q4)	17,000 (Q4) =	พนักงานฝ่ายขาย (3)	พนักงานฝ่ายขาย (3) =	พนักงานฝ่ายขาย (3) =	
21	แม่	59	5,000 (Q1)	0 (Q1) -	พ่อขมแม่ทำพจนดอกไม้ (1)	พ่อขมแม่ทำพจนดอกไม้ (1)	พ่อขมแม่ทำพจนดอกไม้ (1)	ลูกมีงานประจำ แต่ถูกลดวันทำงานและโอดี ทยายของออนไลน์เสริม จุนเจือค่าใช้จ่ายให้แม่
	ลูกสาว	35	24,000 (Q4)	16,000 (Q4) =	พนักงานฝ่ายลูกค้าสัมพันธ์ (3)	พนักงานฝ่ายลูกค้าสัมพันธ์ (3) =	พนักงานฝ่ายลูกค้าสัมพันธ์ (3) =	
22	แม่	52	5,000 (Q1)	1,500 (Q1) =	รับเลี้ยงเด็กอยู่บ้าน (1)	รับเลี้ยงเด็กอยู่บ้าน (1)	รับเลี้ยงเด็กอยู่บ้าน (1)	แม่และลูกได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล 5,000 บาท x 3 เดือน ประหยัดค่าอาหาร อยู่ที่บ้าน
	ลูกสาว	24	11,000 (Q3)	0 (Q1) -	พนักงานฝ่ายธุรการ (3)	พนักงานฝ่ายธุรการ (3)	พนักงานฝ่ายธุรการ (3) =	
23	แม่	65	เกษียณอายุ	เกษียณอายุ	เกษียณอายุ	เกษียณอายุ	เกษียณอายุ	ลูกมีงานประจำ แต่ถูกลดวันทำงานและโอดี ที่สาวที่อยู่ขอสมัครเรียนส่งเงินมาช่วยเหลือ
	ลูกสาว	35	20,000 (Q4)	15,000 (Q4) =	พนักงานฝ่ายขาย (3)	พนักงานฝ่ายขาย (3) =	พนักงานฝ่ายขาย (3) =	
24	แม่	58	2,000 (Q1)	0 (Q1) -	รับจ้างร้อยพวงมาลัย (1)	รับจ้างร้อยพวงมาลัย (1) =	รับจ้างร้อยพวงมาลัย (1) =	พ่อแม่แม่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล 5,000 บาท x 3 เดือน ประหยัดค่าอาหาร อยู่ที่บ้าน ลูกสาวดรงงาน หางานใหม่
	ลูกสาว	27	20,000 (Q4)	10,000 (Q3) -	พนักงานฝ่ายต้อนรับ (3)	พนักงานฝ่ายต้อนรับ (3)	ลูกจ้างในโรงงาน (2) -	
25	แม่	52	15,000 (Q4)	7,000 (Q2) -	ช่างเสริมสวย (2)	ช่างเสริมสวย (2) =	ช่างเสริมสวย (2) =	แม่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล 5,000 บาท x 3 เดือน ประหยัดค่าอาหาร อยู่ที่บ้าน ลูกสาวโดนลดวันทำงานและค่าจ้างลดลง
	ลูกสาว	33	20,000 (Q4)	17,000 (Q4) =	พนักงานฝ่ายผลิต (3)	พนักงานฝ่ายผลิต (3) =	พนักงานฝ่ายผลิต (3) =	

ครอบครัวที่	สมาชิก	อายุ (พ.ศ. 2563)	รายได้ก่อนโควิด (ม.ค. 2563)	รายได้หลังโควิด (มิ.ย. 2563)	ระดับอาชีพก่อนโควิด (ม.ค. 2563)	ระดับอาชีพหลังโควิด (มิ.ย. 2563)	วิธีจัดการวิกฤติ
ครอบครัว กลุ่ม B	แม่	58	2,000 (Q1)	0 (Q1) -	รับจ้างร้อยพวงมาลัย (1)	รับจ้างร้อยพวงมาลัย (1) =	พ่อแม่แม่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐสวัสดิการ 5,000 บาท x 3 เดือน ประหยัดค่าอาหาร อยู่ที่บ้าน ลูกสาวตกงาน พยายามใหม่
	ลูกสาว	27	20,000 (Q4)	10,000 (Q3) -	พนักงานฝ่ายต้อนรับ (3)	ลูกจ้างไม่โรงงาน (2) -	
	แม่	52	15,000 (Q4)	7,000 (Q2) -	ช่างเสริมสวย (2)	ช่างเสริมสวย (2) =	แม่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐสวัสดิการ 5,000 บาท x 3 เดือน ประหยัดค่าอาหาร อยู่ที่บ้าน ลูกสาวโดนลดวันทำงานและค่าจ้างล่วงหน้า
	ลูกสาว	33	20,000 (Q4)	17,000 (Q4) =	พนักงานฝ่ายผลิต (3)	พนักงานฝ่ายผลิต (3) =	
	แม่	43	7,000 (Q2)	0 (Q1) -	เก็บของท่า/กรรมกรก่อสร้าง (1)	เก็บของท่า/กรรมกรก่อสร้าง (1) =	แม่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐสวัสดิการ 5,000 บาท x 3 เดือน ประหยัดค่าอาหาร อยู่ที่บ้าน ลูกสาวยังมีเงินเดือน เป็นกำลังหลักของบ้าน
	ลูกสาว	26	11,000 (Q3)	11,000 (Q3) =	ผู้ช่วยฝ่ายบัญชี (3)	ผู้ช่วยฝ่ายบัญชี (3) =	
ครอบครัว กลุ่ม C	แม่	59	20,000 (Q4)	5,500 (Q2) -	ขายอาหารตามสั่ง (1)	ขายอาหารตามสั่ง (1) =	พ่อแม่แม่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐสวัสดิการ 5,000 บาท x 3 เดือน ประหยัดค่าอาหารด้วยการรับของบริจาค
	ลูกสาว	22	8,000 (Q3)	0 (Q1) -	พนักงานร้านอาหารฟาสต์ฟู้ด (2)	ตกงาน -	
	แม่	50	28,000 (Q5)	28,000 (Q5) =	เจ้าของร้านของชำ (2)	เจ้าของร้านของชำ (2) =	แม่ไม่ได้รับผลกระทบ เพราะมีเงินเก็บสำรองไว้ทุกเดือน ลูกสาวตกงาน แต่ปัญหาด้วยการกู้ยืมระบบ และรอหางานใหม่
	ลูกสาว	27	8,000 (Q3)	0 (Q1) -	พนักงานร้านอาหาร (2)	ตกงาน -	
	แม่	49	10,000 (Q3)	4,000 (Q1) -	แม่คอยขายอาหาร (1)	แม่คอยขายอาหาร (1) =	ประหยัดค่าอาหารด้วยการรับของบริจาค รับประทานอาหารในกระป๋อง
	ลูกชาย	23	10,000 (Q3)	7,000 (Q2) -	รับส่งอาหาร (1)	รับส่งอาหาร (1) =	
ครอบครัว กลุ่ม A	แม่	61	10,000 (Q3)	3,000 (Q1) -	รับเลี้ยงเด็กอยู่บ้าน (1)	รับเลี้ยงเด็กอยู่บ้าน (1) =	พ่อแม่แม่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐสวัสดิการ 5,000 บาท x 3 เดือน ประหยัดค่าอาหารด้วยการรับของบริจาค ลูกสาวหางานใหม่
	ลูกสาว	36	12,000 (Q4)	7,000 (Q2) -	ลูกจ้างในคลังสินค้า (2)	รับจ้างปิ้งไส้กุนเชียง (1) -	
	แม่	59	5,000 (Q1)	0 (Q1) -	รับจ้างทั่วไป (1)	รับจ้างทั่วไป (1) =	แม่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐสวัสดิการ 5,000 บาท x 3 เดือน พี่พารายไปเลี้ยงลูกชาย ลูกสาวยังมีงานทำอยู่ ไม่ได้รับผลกระทบ
	ลูกสาว	36	20,000 (Q4)	20,000 (Q4) =	ลูกจ้างในคลังสินค้า (2)	ลูกจ้างในคลังสินค้า (2) =	
ครอบครัว กลุ่ม B	แม่	58	5,000 (Q1)	0 (Q1) -	ขายของหน้าบ้าน (1)	ขายของหน้าบ้าน (1) =	แม่และลูกสาวได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐสวัสดิการ 5,000 บาท x 3 เดือน แต่ต้องเอาเงินไปจ่ายหนี้เดิม ระบบเกือบหมด ประหยัดค่าอาหารด้วยการรับของบริจาค
	ลูกสาว	23	6,000 (Q2)	2,000 (Q1)	ขับมอเตอร์ไซด์รับจ้าง (1)	ขับมอเตอร์ไซด์รับจ้าง (1) =	

ครอบครัวที่	สมาชิก	อายุ (พ.ศ. 2563)	รายได้ก่อนได้ วีซ่า (ม.ค. 2563)	รายได้หลังได้วีซ่า (มี.ย. 2563)	ระดับอาชีพก่อนได้วีซ่า (ม.ค. 2563)	ระดับอาชีพหลังได้วีซ่า (มี.ย. 2563)	วิธีจัดการวีซ่า
ครอบครัว กลุ่ม C	แม่	32	6,500 (Q2)	0 (Q1) -	เสียชีวิต		ลูกสาวได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล 5,000 บาท x 3 เดือน ประหยัดค่าใช้จ่ายด้วยการอยู่กับบ้านและรับของบริจาค
				รับจ้างทั่วไป (1)	ตกงาน -		
	ลูกสาว	43	9,000 (Q3)	0 (Q1) -	แม่บ้านรับจ้างรายวัน (1)		แม่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล 5,000 บาท x 3 เดือน พี่พยายไปต่อลูก ประหยัดค่าใช้จ่ายด้วยการอยู่กับบ้านและรับของบริจาค
				พนักงานร้านอาหาร (2)	พนักงานร้านอาหาร (2) =		
	แม่	48	ไม่มีรายได้	ไม่มีรายได้	ว่างงาน		แม่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล 5,000 บาท x 3 เดือน ประหยัดค่าใช้จ่ายด้วยการอยู่กับบ้านและรับของบริจาค
				รับจ้างรายวัน (1)	ว่างงาน		
	ลูกชาย	26	10,000 (Q3)	6,000 (Q2)	รับจ้างรายวัน (1)		แม่และลูกสาวได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล 5,000 บาท x 3 เดือน ประหยัดค่าใช้จ่ายด้วยการอยู่กับบ้านและรับของบริจาค
				ทางของเก่า/รับจ้างทั่วไป (1)	ทางของเก่า/รับจ้างทั่วไป (1) =		
	แม่	33	8,000 (Q3)	3,000 (Q1) =	รับจ้างรายวัน (1)		ลูกสาวอาศัยในบ้านของนายตำรวจ ซึ่งให้เงินเดือนและดูแลค่าใช้จ่ายประจำวัน ซึ่งไม่ได้รับผลกระทบจากโควิด
				รับจ้างรายวัน (1)	รับจ้างรายวัน (1) =		
แม่	40	4,000 (Q2)	4,000 (Q2) =	แม่บ้าน (1)		แม่บ้าน (1) =	
			แม่บ้าน (1)	แม่บ้าน (1) =			

ตารางที่ 17 การเปลี่ยนแปลงอาชีพของตัวแทนรุ่นพ่อแม่ในครอบครัวกรณีศึกษา

ตัวแทนรุ่นพ่อแม่จากครอบครัวที่	อาชีพแรกเริ่มเข้ากรุงเทพ			อาชีพในช่วงวัยใกล้เคียงกับลูก	อาชีพปัจจุบัน		
ครอบครัวกลุ่ม A	1	ขายขนม/ท็อฟฟี่ (1)	เปิดร้านของชำ/ขายข้าวแกง (2) + ขายหอยไต้ดิน		ทำร้านของชำ/ขายกาแฟ (2)		
	3	กรรมกร (1)	ขายของหน้าบ้าน (1)	นายหน้าซื้อของเก่า (2)	นักสังคมสงเคราะห์ (3)	เกษียณอายุ	
	5	พนักงานต้อนรับในโรงแรม (2)	พนักงานธนาคาร (3) + ขายหอยไต้ดินและรับหอบอล				
	16	ขับรถรับจ้างส่วนบุคคล (1)	เจ้าของร้านของชำ/เฝ้ายาม (2) + ขายหอยบนดิน		ขับรถรับจ้างส่วนบุคคล (1)		
ครอบครัวกลุ่ม B	2	กรรมกรแบกหาม (1)	ผู้รับเหมารายย่อย (2)	มอเตอร์ไซค์รับจ้าง (1)	ช่างตัดเหล็กในไทย (2)	ช่างตัดเหล็ก อาศัยในญี่ปุ่น (2)	
	4	รับจ้างทั่วไป (1)	ขายข้าวแกง (1)	แม่บ้านรับจ้างรายวัน (1)			
	6	รับจ้างทั่วไป (1)	ลูกจ้างโรงงาน (1)	ลูกจ้างก่อสร้าง (1)	ผู้รับเหมารายย่อย (2)	แม่บ้านรับจ้างรายวัน/เย็บผ้า (1)	
	7	ช่วยแม่ขายขนม (1)	ครู (3)	พนักงานไนบาร์ (2)	แผงลอยขายอาหาร (1)	ว่างงาน	
	9	พนักงานเสิร์ฟ (2)	แม่บ้านรายวัน (1)		แม่บ้านประจำบริษัท (2)		
	17	รับจ้างทั่วไป (1)	ขับรถบรรทุกขนส่งสินค้า (1)		พนักงานเก็บขยะของรัฐ (2)		
	18	รับจ้างทั่วไป (1)	แม่บ้านรับจ้างรายวัน (1)			เกษียณ	
	19	กรรมกรก่อสร้าง (1)	ผู้รับเหมารายย่อย (2)				
	20	ลูกจ้างโรงงานทำขนม (1)	คนรับใช้ (1)	กรรมกรก่อสร้าง (1)	ผู้รับเหมารายย่อย (2)		
	21	กรรมกรก่อสร้าง (1)	รับจ้างร้อยพวงมาลัย (1)		ห่อขนม/ทำพานดอกไม้ (1)		
	22	กรรมกรก่อสร้าง (1)	ผู้รับเหมารายย่อย (2)		รับจ้างร้อยพวงมาลัย (1)	รับเลี้ยงเด็กอยู่บ้าน (1)	
	23	ลูกจ้างโรงงานทอกระสอบ (1)	รับจ้างซักผ้า (1)	แม่บ้าน (1)	พนักงานเสิร์ฟ (1)	เกษียณ	
	24	คนรับใช้ (1)	กรรมกรก่อสร้าง (1)		รับจ้างร้อยพวงมาลัย (1)		
	25	ลูกจ้างโรงงานเย็บผ้า (1)	ลูกจ้างโรงงานเย็บผ้า (1)			ช่างเสริมสวย (2)	
26	กรรมกรก่อสร้าง (1)	เก็บของเก่า/กรรมกรก่อสร้าง (1)					
ครอบครัวกลุ่ม C	8	กรรมกรก่อสร้าง (1)	แม่บ้านรับจ้าง (1)		แผงลอยขายอาหาร (1)		
	10	ลูกจ้างโรงงาน (1)	ขายข้าวแกง (1)	ปล่อยเงินกู้ (1)	เจ้าของร้านของชำ (2)		
	11	ลูกจ้างบริษัทอาหารแช่แข็ง (2)	แม่บ้านประจำโรงแรม (2)		แผงลอยขายอาหาร (1)		
	12	ลูกจ้างโรงงานแกะกุ้ง (1)	ลูกจ้างโรงงานปลาหมึก (1)	แม่บ้านรับจ้าง (1)	ขายไอศกรีม (1)	รับเลี้ยงเด็กอยู่บ้าน (1)	
	13	ลูกจ้างโรงงานเย็บผ้า (1)	ลูกจ้างโรงงานปลาหมึก (1)	เก็บของเก่า (1)	ร้านของชำ/ปล่อยกู้ระบบ (2)	รับจ้างทั่วไป (1)	
	14	ลูกจ้างรายวันโรงงานแกะกุ้ง (1)				ขายของหน้าบ้าน (1)	
	15	กรรมกร (1)				เสียชีวิต	
	27	พนักงานเสิร์ฟ (2)	ขายข้าวกล่อง/ปล่อยเงินกู้ระบบ (1)		แม่บ้านบริษัท (2)	แม่บ้านรับจ้างรายวัน (1)	
	28	ลูกจ้างโรงงานผลิตถุงมือยาง (1)	ลูกจ้างโรงงานกระดาษ (1)	ลูกจ้างโรงงานเย็บผ้า (1)			ว่างงาน
	29	กรรมกรก่อสร้าง/หาของเก่า/รับจ้างทั่วไป (1)					
30	กรรมกร (1)				เสียชีวิต		

ตารางที่ 18 การเปลี่ยนแปลงอาชีพของตัวแทนรุ่นลูกในครอบครัวกรณีศึกษา

ตัวแทนรุ่นลูก จาก ครอบครัวที่	อาชีพระหว่างเรียน	อาชีพหลังเรียนจบ		อาชีพปัจจุบัน
ครอบครัวกลุ่ม A	1	รับช่วงร้านของชำ (2)		รับช่วงร้านของชำ (2)
	3	กรรมกร (1)	พนักงาน องค์กรภาคเอกชน (3)	ผู้จัดการ องค์กรภาคเอกชน (3)
	5	ผู้ผลิตเนื้อหา บริษัทผลิตทำแม่กกาซิน (3)		ผู้ผลิตเนื้อหา บริษัทเอกชน (3)
	16	รับจ้างเฝ้าร้านขายของ (1)	เจ้าหน้าที่สื่อสาร องค์กรภาคเอกชน (3)	ผู้ผลิตเนื้อหา บริษัทเอกชน (3)
ครอบครัวกลุ่ม B	2	ช่างในบริษัทวิศวกร (3)		ช่างในบริษัทวิศวกร (3)
	4	ช่างในบริษัทวิศวกร (3)		ช่างในบริษัทวิศวกร (3)
	6	กรรมกร (1)	ลูกจ้างชั่วคราวในหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ (2)	
	7	ลูกจ้างร้านกาแฟ (2)		
	9	ช่างในบริษัทวิศวกร (3)		ช่างในบริษัทวิศวกร (3)
	17	เจ้าหน้าที่ องค์กรภาคเอกชน (3)	ฝ่ายประสานงาน บริษัทเอกชน (3)	ฝ่ายธุรการ องค์กรไม่แสวงหาผลกำไร (3)
	18	นักบัญชีบริษัทไทย (4)		นักบัญชีบริษัทต่างชาติ (4)
	19	ลูกจ้างรายวันในร้านอาหาร (1)	พนักงานฝ่ายธุรการ บริษัทเอกชน (3)	
	20		พนักงานฝ่ายขาย บริษัทผลิตมอเตอร์ไซค์ (3)	พนักงานฝ่ายขาย บริษัท นานาฬิกา (3)
	21	แคชเชียร์/พนักงานขายตัว (1)	พนักงานฝ่ายลูกค้าสัมพันธ์ บริษัทผลิตเครื่องสำอางน้ำมัน (3)	
	22	พนักงานฝ่ายธุรการ บริษัทเอกชน (3)		
	23		พนักงานฝ่ายขาย บริษัทเอกชน (3)	ฝ่ายธุรการบริษัทเอกชน (3)
	24	พนักงานฝ่ายต้อนรับของโรงแรม (3)		
	25	พนักงานฝ่ายธุรการ ร้านค้าปลีกเฟอร์นิเจอร์ (3)		พนักงานบริษัททำกล่อง (3)
26	ลูกจ้างรายวันในร้านอาหาร (1)	ผู้ช่วยฝ่ายบัญชี บริษัทฯ (3)		
ครอบครัวกลุ่ม C	8	ลูกจ้างประจำในร้านอาหาร (2)		
	10	พนักงานเสิร์ฟ (2)	ขายหอย (1)	ลูกจ้างในร้านอาหาร (2)
	11	ลูกจ้างรายวันรับส่งอาหาร (1)		
	12	พนักงานเสิร์ฟ (2)	พนักงานตรวจคลังสินค้าอาหาร (2)	พนักงานตรวจคลังสินค้าประเภทยา (2)
	13	กรรมกร (1)	ลูกจ้างในภาคบริการ (2)	
	14	รับจ้างทั่วไป (1)		ขับมอเตอร์ไซค์รับจ้าง (1)
	15	รับจ้างทั่วไป (1)	รับส่งยาเสพติด (1)	ลูกจ้างรายวันในคลังสินค้า (1)
	27	พนักงานในร้านอาหาร (2)		
	28	รับจ้างรายวันตามงานอีเวนท์ (1)		
	29	รับจ้างทั่วไป (1)	ลูกจ้างร้านอาหาร (1)	แคชเชียร์ (1)
	30	แม่บ้าน (1)		

ตารางที่ 19 ข้อมูลสภาพรวมของครอบครัวนักศึกษา

ครอบครัวที่	สมาชิก	อายุ พ.ศ. 2563	สถานภาพ ครอบครัว	จำนวนบุตร	ผู้มีอำนาจ	จำนวนปี การศึกษา (ระดับต่ำกว่านี้)	อาชีพของอยู่ใกล้เคียง กับลูก (ระดับอาชีพ)	อาชีพปัจจุบัน (ระดับอาชีพ)	รายได้ต่อครัวเรือน ต่ออายุใกล้เคียง กับลูก	รายได้/ครัวเรือน (ร.ศ. 2562 - ม.ค. 2563)	หย่อนภาษี	ไม่หย่อน	มีเงิน	ไม่มีเงิน	สมาชิกที่ทำงานในวัย สร้างตัว	อุปนิสัยหรือพฤติกรรม
1*	พ่อ	63	อยู่ด้วยกัน	2	กรุงเทพฯ	12	พนักงานรัฐวิสาหกิจ (3)	เกษียณ	ไม่มีข้อมูล	รับบำนาญ	X				ลูก 2 คน	ไม่มีอุปนิสัยหรือพฤติกรรมที่รุนแรงและผิดปกติ แต่อดทนเพื่อลูก
	แม่	61			สกลนคร	4	เจ้าของร้านอาหาร (2)	ขายของชำ (2)	40,000 (Q5) /2537-2541	10,000 (Q3)	X	X			ลูก 2 คน	
	ลูกชาย	35	โสด	0	กรุงเทพฯ	16 (ล่าง)	---	พนักงานเขต กทม (3)	---	ไม่มีข้อมูล		X			ไม่มี	
	ลูกสาว	27	โสด	0	กรุงเทพฯ	16 (กลาง)	---	รับวงร้านอาหาร (2)	---	10,000 (Q3)					ไม่มี	
2	พ่อ	48	อยู่ด้วยกัน	2	นครนายก	6	ผู้รับเหมารายย่อย (2)	ช่างตบเหล็ก	5,000 (Q4) /2539-2543	35,000 (Q5)	X	X	X		ปู่ ย่า แม่ ลูกตนเอง ลูกคิดพี่สาว รวม 10 คน	พี่สาวเสียชีวิตกระทันหัน ตั้งแต่อายุ 3 คน พ่อ ต้องรับเลี้ยง และมีญาติพ่อแม่ที่ฐานะยากจน นำลูกมาฝากไว้อีก 2 คน พ่อเคยทำรับหมาก่อสร้าง แล้วธุรกิจล้มในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง พ.ศ. 2540 เป็นหนี้สินเงินออมหมด ต้องหนีไปรับรวมเดอริฟต์รับจ้างช่วงนั้น
	แม่	49			ระยอง	9	แม่บ้านรับจ้าง (2)	หัวหน้าแม่บ้าน บริษัทเอกชน (3)	10,000 (Q5)	34,000 (Q5)	X					
	ลูกชาย	30	โสด	0	กรุงเทพฯ	12	---	ช่างตบเหล็ก บริษัทในญี่ปุ่น (2)	---	25,000 (Q4)					ไม่มีภาระพ่อแม่ แต่ต้องดูแลค่าใช้จ่ายของพ่อแม่ หากพ่อแม่ไม่สามารถทำงานได้	
	ลูกชาย	25	โสด	0	กรุงเทพฯ	16 (กลาง)	---	ช่างตรวจเครื่องจักร บริษัทเอกชน (3)	---	16,000 (Q4)						
3	พ่อ	เสียชีวิต	อยู่ด้วยกัน	3	ชลบุรี	4	นายหน้าซื้อขายของเก่า (2)	เสียชีวิต	ไม่มีข้อมูล	เสียชีวิต					ไม่มี	ไปเที่ยวของแม่ พ.ศ. 2527 พ่อแม่สูญเสียชีวิตที่บ้านหลัง ต้องหนีมาอยู่กับลูกบ้านใหม่ พ่อแม่ช่วยดำเนินการขอความช่วยเหลือ กระทรวงรัฐวิสาหกิจชุมชน จนชุมชนไว้ใจจึง เลือกลูกพ่อแม่เป็นผู้ปกครอง
	แม่	73			ชลบุรี	16	นักสังคมสงเคราะห์ (3)	เกษียณ	25,000 (Q5) /2541-2545	ไม่มีรายได้ ซึ่งหากลูก	X				ไม่มี	
	ลูกสาว	56	อยู่ด้วยกัน	ไม่มีข้อมูล	กรุงเทพฯ	16	---	ไม่มีข้อมูล	---	ไม่มีข้อมูล					ไม่มีข้อมูล	
	ลูกชาย	54	อยู่ด้วยกัน	ไม่มีข้อมูล	กรุงเทพฯ	16	---	ผู้ประกอบการรายย่อย (3)	---	50,000 (Q5)					ไม่มีข้อมูล	
	ลูกชาย	52	อยู่ด้วยกัน	3	กรุงเทพฯ	18 (กลาง)	---	นักวิจัย อาจารย์พิเศษ (4)	---	100,000 (Q5)	X	X	X	X	ปู่ ย่า หลาน รวม 6 คน	

หมายเหตุ: ครอบครัวที่ 1-15 อาศัยอยู่ในเขตคลองเตย ครอบครัวที่ 16-20 อาศัยในเขตสาทรใหม่และกรุงเทพมหานคร

* ครอบครัวที่ 1, 5, 7-8, 10-12 และ 14-17 คือ ครอบครัวที่ผู้วิจัยเลือกอยู่ในระหว่างการศึกษา หรือใช้วิธีสุ่มเลือกจากครัวเรือนที่เป็นแรงงานอพยพที่มีภูมิหลังยากจนผ่านคำถามนำของครัวเรือน

ที่เหลือนักเลือกโดยผู้ปกครองหรือตัวแทนภาคประชาสังคม

--- สมาชิกครอบครัวที่โสดไม่ได้ คือตัวแทนของรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูกของแต่ละครอบครัว ที่นำมาเป็นคู่เปรียบเทียบตำแหน่งสังคม

ครอบครัว	สมาชิก	อายุ พ.ศ. 2563	สถานภาพครอบครัว	จำนวนบุตร	ผู้สืบอำนาจ	จำนวนปี การศึกษา (จนถึงระดับ)	อาชีพของสมาชิกเลี้ยง (จนถึงระดับ)	อาชีพของสมาชิกเลี้ยง (จนถึงระดับ)	อาชีพประจำตัว (จนถึงระดับ)	รายได้ครัวเรือน (บาท/ปี)	รายได้ครัวเรือน (บาท/ปี)	ทรัพย์สิน (บาท)	หนี้สิน (บาท)	สมาชิกทั้งหมด	สมาชิกที่ทำงาน	อุปนิสัย/ชีวิตวิถี
4	พ่อ	68	อยู่ด้วยกัน	4	บรรพชาสี	4	ว่างงาน (2)	ว่างงาน (2)	ผู้รับเหมาซ่อม (2)	4,000 (Q5)	8,000 (Q3)			ชาย ลูก รวม 5 คน	พ่อกับแม่ทะเลาะกันเรื่องลูกสาว พ.ศ. 2545 พ่อไม่พอใจแม่ แม่ดูแลลูกคนเดียว	
	แม่	62		7	บรรพชาสี	7	แม่บ้านรับจ้างรายวัน (1)	แม่บ้านรับจ้างรายวัน (1)	แม่บ้านรับจ้างรายวัน (1)	3,000 (Q4) /2531-2535	9,000 (Q3)			พ่อ แม่ รวม 2 คน	พ่อกับแม่ทะเลาะกันเรื่องลูกสาว พ.ศ. 2545 พ่อไม่พอใจแม่ แม่ดูแลลูกคนเดียว	
	ลูกชาย	44	อยู่ด้วยกัน	2	กรุงเทพ	9	---	---	พนักงานบริษัทอาหารสัตว์ (3)	---	ไม่มีข้อมูล			ไม่มีข้อมูล	ชาย ลูก รวม 5 คน	พ่อกับแม่ทะเลาะกันเรื่องลูกสาว พ.ศ. 2545 พ่อไม่พอใจแม่ แม่ดูแลลูกคนเดียว
	ลูกชาย	37	อยู่ด้วยกัน	1	กรุงเทพ	9	---	---	ช่างตีเหล็ก (2)	---	ไม่มีข้อมูล			ไม่มีข้อมูล	พ่อกับแม่ทะเลาะกันเรื่องลูกสาว พ.ศ. 2545 พ่อไม่พอใจแม่ แม่ดูแลลูกคนเดียว	
	ลูกชาย	32	โสด	0	กรุงเทพ	16 (กลาง)	---	---	ช่างตรวจซ่อม บริษัท น้ำเจ้าพระยา (3)	---	25,000 (Q4)			ไม่มีข้อมูล	พ่อกับแม่ทะเลาะกันเรื่องลูกสาว พ.ศ. 2545 พ่อไม่พอใจแม่ แม่ดูแลลูกคนเดียว	
	ลูกชาย	29	โสด	0	กรุงเทพ	16 (ล่าง)	---	---	พนักงานโรงงานอุตสาหกรรม (3)	---	ไม่มีข้อมูล			ไม่มีข้อมูล	พ่อกับแม่ทะเลาะกันเรื่องลูกสาว พ.ศ. 2545 พ่อไม่พอใจแม่ แม่ดูแลลูกคนเดียว	
5*	พ่อ	60	พบร้าง	2	กรุงเทพ	16	กับตั้งเรียนตั้งเล็ก (3)	กับตั้งเรียนตั้งเล็ก (3)	เกษียณอายุ	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	X		ไม่มีข้อมูล	ตามนิสัยและสถานะทางการเงินจากการเล่นพนัน แต่ต้องทำงานและส่งค่าใช้จ่ายให้	
	แม่	58		12	นนทบุรี	12	พนักงานธนาคาร (3)	พนักงานธนาคาร (3)	พนักงานธนาคาร (3)	2,500 (Q4) /2531-2537	55,000 (Q5)	X	X	ชาย ลูก รวม 4 คน	ตามนิสัยและสถานะทางการเงินจากการเล่นพนัน แต่ต้องทำงานและส่งค่าใช้จ่ายให้	
	ลูกสาว	30	โสด	0	กรุงเทพ	16	---	---	พนักงานการตลาด บริษัทกระจายสินค้า (3)	---	32,000 (Q5)	X	X	ลูกพี่ลูกน้อง 1 คน	ตามนิสัยและสถานะทางการเงินจากการเล่นพนัน แต่ต้องทำงานและส่งค่าใช้จ่ายให้	
	ลูกสาว	28	โสด	0	กรุงเทพ	16	---	---	พนักงานบริษัทท่องเที่ยว (3)	---	26,000 (Q4)	X	X	ลูกพี่ลูกน้อง 1 คน	ตามนิสัยและสถานะทางการเงินจากการเล่นพนัน แต่ต้องทำงานและส่งค่าใช้จ่ายให้	
	พ่อ	เสียชีวิต	อยู่ด้วยกัน	5	เพชรบูรณ์	0	เพชรบูรณ์	ผู้รับเหมาซ่อม (2)	ผู้รับเหมาซ่อม (2)	2,000 (Q4)	เสียชีวิต			ไม่มีข้อมูล	ตามนิสัยและสถานะทางการเงินจากการเล่นพนัน แต่ต้องทำงานและส่งค่าใช้จ่ายให้	
	แม่	75		2	อยุธยา	2	อยุธยา	ผู้รับเหมาซ่อม (2)	ผู้รับเหมาซ่อม (2)	2,000 (Q4) /2531-2535	ไม่มีรายได้ ทั้งหมดถูก			น้ำ ลูก รวม 5 คน	ตามนิสัยและสถานะทางการเงินจากการเล่นพนัน แต่ต้องทำงานและส่งค่าใช้จ่ายให้	
6	ลูกสาว	55	พบร้าง	1	กรุงเทพ	9	---	---	แม่บ้านรับจ้าง (1)	---	10,000 (Q3)		X	ไม่มีข้อมูล	ตามนิสัยและสถานะทางการเงินจากการเล่นพนัน แต่ต้องทำงานและส่งค่าใช้จ่ายให้	
	ลูกสาว	52	อยู่ด้วยกัน	1	กรุงเทพ	6	---	---	แม่บ้านรับจ้าง (1)	---	10,000 (Q3)		X	ไม่มีข้อมูล	ตามนิสัยและสถานะทางการเงินจากการเล่นพนัน แต่ต้องทำงานและส่งค่าใช้จ่ายให้	
	ลูกชาย	50	อยู่ด้วยกัน	2	กรุงเทพ	12	---	---	ช่างซ่อมแอร์ (2)	---	ไม่มีข้อมูล			ไม่มีข้อมูล	ตามนิสัยและสถานะทางการเงินจากการเล่นพนัน แต่ต้องทำงานและส่งค่าใช้จ่ายให้	
	ลูกชาย	46	อยู่ด้วยกัน	0	กรุงเทพ	16 (ล่าง)	---	---	ข้าราชการ (3)	---	40,000 (Q5)	X		แม่ ภรรยา รวม 1 คน	ตามนิสัยและสถานะทางการเงินจากการเล่นพนัน แต่ต้องทำงานและส่งค่าใช้จ่ายให้	
	ลูกสาว	44	อยู่ด้วยกัน	1	กรุงเทพ	9	---	---	ขายสินค้าผ่านเน็ต (2)	---	ไม่มีข้อมูล			ไม่มีข้อมูล	ตามนิสัยและสถานะทางการเงินจากการเล่นพนัน แต่ต้องทำงานและส่งค่าใช้จ่ายให้	

ครอบครัว	สมาชิก	อายุ	สถานภาพครอบครัว	จำนวนบุตร	ภูมิลำเนา	จำนวนปีการศึกษา (ระดับต่ำกว่า)	อาชีพของญาติเชิงรุก	อาชีพปัจจุบัน (ระดับอาชีพ)	รายได้ต่อหัวเดือนของญาติเชิงรุก	รายได้ครัวเรือน (ร.ค. 2562 - ม.ค. 2563)	หนี้สิน	ทรัพย์สิน	สมาชิกที่พำนักในวัยสร้างตัว	จุดแข็งหรือชีวิตที่ดี
7	พ่อ	61	อยู่ด้วยกัน	2	กรุงเทพฯ	12	พนักงานรัฐสภา (3)	เกษียณอายุ ว่างงาน/ไปอยู่	ไม่มีข้อมูล	10,000 (Q3)	X	X	ไม่มีข้อมูล	ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 อายุ 32 ปี หยุดขายอาหาร และมีปัญหาปวดหลังตอน พ.ศ. 2541 และอายุป่วย แม่จึงจำเป็นต้องหยุดประกอบอาชีพขายอาหาร ขายรายได้ ใช้พาสปอร์ตเป็นหลัก ส่วนลูกชายเล็กกับแฟน มีลูกติด 2 คน พ่อ แม่ และลูกสาวต้องช่วยกันออกค่าใช้จ่ายให้หลาน
	แม่	55			ฉะเชิงเทรา	14	ขายอาหารตามสั่ง (1)	ว่างงาน/ไปอยู่	40,000 (Q4) /2525-2530	2,400 (Q1)			ตาชาย ลูก รวม 4 คน	
	ลูกชาย	24	หย่าร้าง	2	กรุงเทพฯ	12	---	ขับมอเตอร์ไซด์รับจ้าง (1)	---	ไม่มีข้อมูล			พ่อ แม่ ลูกติด รวม 4 คน	
8*	ลูกชาย	22	โสด	0	กรุงเทพฯ	16 (ช่าง)	---	พนักงานร้านกาแฟ (2)	---	10,000 (Q3)			พ่อ แม่ รวม 2 คน	
	พ่อ	62	อยู่ด้วยกัน	3	เพชรบูรณ์		เกษตรกรรับจ้าง (1)	ขับรถรับจ้าง (1)	800 (Q3)	15,000 (Q4)	X	X	ไม่มีข้อมูล	ตาเสียชีวิตตั้งแต่แม่ตั้งครรภ์ แม่ต้องเลี้ยงดูยายและพี่น้อง ตอนพ่อและแม่ไปประสบเหตุน้ำท่วมในจังหวัดเพชรบูรณ์ พ.ศ. 2541 ลูกเสียชีวิตทั้งหมด มีภรรยาที่สืบจาก การกู้ยืมมาจ่ายค่าไปจัดการเรือด ซึ่งต้องทยอยออกเงินทำงานทำในกรุงเทพมหานคร เพื่อปลดหนี้ ส่วนลูกชายเล็กกับแฟน มีลูกติด พ่อแม่ต้องช่วยกันออกค่าใช้จ่ายให้หลาน
	แม่	59			พิษณุโลก	4	รับจ้างเลี้ยงวัว และแม่ค้า (1)	ขายอาหารตามสั่ง (1)	800 (Q3) /2531-2535	20,000 (Q4)	X		ตาชาย พี่น้อง ลูก รวม 7 คน	
	ลูกชาย	34	หย่าร้าง	1	เพชรบูรณ์	9	---	พนักงานในคลังสินค้า (2)	---	ไม่มีข้อมูล			หลาน 1 คน	
9	ลูกชาย	30	อยู่ด้วยกัน	0	เพชรบูรณ์	7	---	ขับมอเตอร์ไซด์รับจ้าง (1)	---	ไม่มีข้อมูล			ไม่มีข้อมูล	
	ลูกชาย	22	โสด	0	เพชรบูรณ์	14	---	พนักงานร้านอาหารฟาสต์ฟู้ด (2)	---	8,000 (Q3)			พ่อ แม่ รวม 2 คน	
	พ่อ	52	อยู่ด้วยกัน	2	ปราจีนบุรี	4	กรรมกรแบกพาม (1)	ผู้รับเหมารายย่อย (2)	5,000 (Q4)	20,000 (Q4)	X	X	ปู่ ย่า ลูก และลูกของญาติ รวม 6 คน	ญาติของพ่อไม่มีกำลังเลี้ยงดู จึงเอาลูกมาฝากไว้ที่คน ส่วนยายป่วยกะทันหัน แม่ต้องผันรายได้ส่วนหนึ่งไปดูแลยาย
	แม่	49			ระยอง	9	แม่บ้านรับจ้าง (2)	หิ้วหน้าแม่บ้าน บริษัทเอกชน (3)	10,000 (Q5)/2541-2545	30,000 (Q5)	X	X	ตา ลูก รวม 3 คน	
	ลูกชาย	31	โสด	0	กรุงเทพฯ	9	---	ช่างซ่อมรถยนต์ (2)	---	12,000 (Q4)			ไม่มีภาระตอนนี้ แต่ต้องดูแลค่าใช้จ่ายของพ่อแม่ หากพ่อแม่ไม่สามารถทำงานได้	
10*	ลูกชาย	27	โสด	0	กรุงเทพฯ	16 (ช่าง)	---	ช่าง บริษัทซ่อมบำรุงเครื่องจักร (3)	---	17,000 (Q4)			ไม่มีข้อมูล	แม่โดนไล่ออกจากโรงงานช่วงวิกฤติเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 พี่มาขายข้าวต้มกับแม่ที่อื่น ต่อเลิกทำพ่อ เป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว บิดาความเครียด จึงเล่นพนันจนหมดตัว ส่วนลูกชายเล็กกับแฟน มีลูกติด เป็นหนี้เจ้ามือหลาย ได้คืนช่วงโรคระบาดโควิด พ.ศ. 2563
	แม่	50	หย่าร้าง	2	สท.บุรี	4	ขายข้าวแกง (1)	เจ้าของร้านของชำในเพชรบูรณ์ (2)	20,000 (Q5)/2533-2540	28,000 (Q5)	X	X	ตา ลูก รวม 3 คน	
	ลูกชาย	30	อยู่ด้วยกัน	2	เพชรบูรณ์	12	---	รับจ้างทั่วไป (1)	---	ไม่มีข้อมูล			ไม่มีข้อมูล	
	ลูกชาย	27	หย่าร้าง	3	เพชรบูรณ์	9	---	พนักงานร้านอาหาร (2)	---	8,000 (Q3)		X	หลาน 3 คน	

ครอบครัว	สมาชิก	อายุ พ.ศ. 2563	สถานภาพครอบครัว	จำนวนบุตร	วุฒิศึกษา	จำนวนปีการศึกษา (ระดับสถานับ)	อาชีพ/ตอนอายุใกล้เคียงกับลูก (ระดับอาชีพ)	อาชีพปัจจุบัน (ระดับอาชีพ)	รายได้ครัวเรือน/เดือน (ธ.ค. 2562 - ม.ค. 2563)	รายได้ครัวเรือน/เดือนตอนอายุใกล้เคียงกับลูก	รายได้/ครัวเรือน (ธ.ค. 2562 - ม.ค. 2563)	อาชีพ/อาชีพอื่น	อาชีพ/อาชีพอื่น	อาชีพ/อาชีพอื่น	อาชีพ/อาชีพอื่น	สมาชิกทั้งหมดในวัยสร้างตัว	อุปนิสัย/ชีวิต/วิถีปฏิบัติ
11*	แม่	49	หย่าร้าง	4	อยุธยา	9	แม่ของชายอาหาร (1)	แม่ของชายอาหาร (1)	ไม่มีรายได้	25,000 (Q5) /2535-2540	10,000 (Q3)	X	X		แม่อยู่รวม ลูก และหลาน รวม 10 คน	ยายเสียชีวิตกระทันหัน บู่ซึ่งเพิ่งไม่กี่กับญาติแม่เลิกทำบู่แล้วหรือเมื่อครอบครัวใหม่ แม่จึงเลี้ยงลูก 4 คนเอง ลูกอาศัยในวัดคุณพระศรีรัตนศาสดารามที่หลานให้แม่เลี้ยง 2 คน ลูกชายยึดหลักกับพี่ ฟากหลานให้แม่เลี้ยงอีก 2 คน แม่ต้องดูแลค่าใช้จ่ายหลานทั้งหมด	
	ลูกสาว	30	หย่าร้าง	2	กรุงเทพฯ	12	ดีคอก คิวอินสติตูต	ดีคอก คิวอินสติตูต	ไม่มีข้อมูล	---	---				หลาน 2 คน		
	ลูกชาย	28	โสด	0	กรุงเทพฯ	9	ช่างซ่อมโมเตอไซด์ (2)	ช่างซ่อมโมเตอไซด์ (2)	ไม่มีข้อมูล	---	---				แม่ 1 คน		
	ลูกชาย	25	หย่าร้าง	2	กรุงเทพฯ	3	รับจ้างทั่วไป (1)	รับจ้างทั่วไป (1)	ไม่มีข้อมูล	---	---				หลาน 2 คน		
	ลูกชาย	23	อยู่ด้วยกัน	0	กรุงเทพฯ	8	---	รับส่งอาหาร (1)	---	10,000 (Q3)	---				ไม่มีภาระตอนนี้		
12*	พ่อ	65	อยู่ด้วยกัน	2	อยุธยา	0	กรรมกรแบกงาน (1)	ว่างงาน	ไม่มีรายได้	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีรายได้				ไม่มีข้อมูล	น้องของพ่อป่วยหนัก พ่อ แม่ และลูกสาว ต้องแบ่งรายล้อมดูแล พ่อแม่มีปัญหาด้านการเงินและครอบครัว ต้องกู้เงินนอกระบบ ลูกสาวตกงานช่วงโรคระบาดโควิด-19 ใน พ.ศ. 2563	
	แม่	61			อยุธยา	0	แม่ของชายอาหาร (1)	รับเลี้ยงเด็กอยู่บ้าน (1)	10,000 (Q3)	3,000 (Q4) /2535-2341	10,000 (Q3)		X		ตา ยาย ลูก รวม 4 คน		
	ลูกชาย	38	อยู่ด้วยกัน	2	กรุงเทพฯ	9	---	ลูกจ้างโมเตอไซด์ (2)	ไม่มีข้อมูล	---	---				พ่อ แม่ ยาย หลาน รวม 5 คน		
	ลูกชาย	36	อยู่ด้วยกัน	1	กรุงเทพฯ	9	---	รับจ้างทั่วไป (1)	---	12,000 (Q4)	---	X	X		พ่อ แม่ ยาย หลาน รวม 4 คน		
	แม่	59	หย่าร้าง	3	ระยอง	4	เจ้าของร้านของชำ (2)	รับจ้างทั่วไป (1)	15,000 (Q5) /2540-2545	---	5,000 (Q1)	X			ยาย ลูก รวม 3 คน	ตายหย่าร้าง แม่ตั้งทำงานดูแลยาย แม่เคยป่วยในศูนย์นอกระบบ ลูกหนีหนี้ จนทุนเงินไม่ทัน แม่เป็นหนี้เสียเอง พ่อและแม่มีปัญหาเรื่องสุขภาพและเสียชีวิตใน พ.ศ. 2556 พ่อทำร้ายภรรยาแม่ แล้วแม่หนีออกจากบ้าน แม่ไม่เล่นกระเป๋ิรันของพ่อได้ ลูกชายเลิกกับแฟน มีลูกติด นามปากแม่เลี้ยง	
13	ลูกชาย	40	หย่าร้าง	1	กรุงเทพฯ	9	---	กรรมกรแบกงาน (1)	---	---	12,000 (Q4)		X		แม่ หลาน รวม 2 คน		
	ลูกชาย	36	อยู่ด้วยกัน	0	กรุงเทพฯ	12	---	ลูกจ้างโมเตอไซด์ (2)	---	---	20,000 (Q4)		X		พ่อ 1 คน		
	ลูกชาย	25	โสด	0	กรุงเทพฯ	9	---	ขอต่อวีซ่ารับส่งของ (1)	---	---	12,000 (Q4)		X		แม่ 1 คน		
	พ่อ	70	อยู่ด้วยกัน	2	กรุงเทพฯ	4	กรรมกรแบกงาน (1)	ว่างงาน	ไม่มีรายได้	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีรายได้	X	X		ไม่มีข้อมูล	ตาเสียชีวิตตอนแม่ยังเด็ก ทำให้แม่ต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน เลี้ยงดูยายตั้งแต่ยายป่วยหนัก ปัจจุบันพ่อป่วยติดเตียง แม่ต้องดูแลพ่อ ซึ่งทำงานไม่ได้ ทำให้ลูกทั้งสองคนต้องรับภาระหาเงินเลี้ยงดูสมาชิกในบ้าน	
	แม่	58			ราชบุรี	3	ลูกจ้างรายชั่วโมงในโรงงานแม่อยู่ (1)	ขายของหน้าบ้าน (1)	5,000 (Q1) /2527-2533	480 (Q2) /2527-2533	5,000 (Q1)		X		ยาย ลูก รวม 3 คน		
14*	ลูกชาย	38	หย่าร้าง	2	กรุงเทพฯ	9	---	ลูกจ้างโมเตอไซด์ (2)	---	---	12,000 (Q4)				พ่อ แม่ หลาน รวม 4 คน		
	ลูกชาย	23	โสด	0	กรุงเทพฯ	6	---	ช่างซ่อมรถรับจ้าง (1)	---	---	6,000 (Q2)		X		พ่อ แม่ รวม 2 คน	นอกจากนี้ ลูกชายยังเลิกกับแฟน มีลูกติด 2 คน	

ครอบครัว	สมาชิก	อายุ	สถานภาพครอบครัว	จำนวนบุตร	ภูมิลำเนา	จำนวนปีการศึกษา (ระดับสถาบัน)	อาชีพพ่อแม่เลี้ยงดู (ระดับอาชีพ)	อาชีพพ่อแม่เลี้ยงดู (ระดับอาชีพ)	อาชีพปัจจุบัน (ระดับอาชีพ)	รายได้ต่อหัว/เดือน ตอนอายุใกล้เคียงกับลูก	รายได้ครัวเรือน (ธ.ค. 2562 - ม.ค. 2563)	อาชีพ	สัญชาติ	สมาชิกทั้งหมดในวัย	อุปสรรคชีวิต/วิกฤติ
15*	พ่อ	เสียชีวิต	อยู่ด้วยกัน	2	กรุงเทพฯ	0	กรรมกรเกษตร (1)	กรรมกรเกษตร (1)	เสียชีวิต	ไม่มีข้อมูล	เสียชีวิต			ไม่มีข้อมูล	พ่อแม่แม่เสียชีวิตก่อนการจบของลูก ยังเป็นวัยรุ่น ลูกสาวจึงไม่ได้เรียนต่อ ลูกชาย เป็นกำลังหลักของบ้าน ต่อมาลูกสาวเล็กกับแฟน มีหลาน 3 คน ที่ลูกชายต้องช่วยออกค่าใช้จ่ายเลี้ยงดู ลูกชายป่วยเป็นโรคไตวายเรื้อรังในปีหลังๆ ทำให้หารายได้ไม่เต็มที่
	แม่	เสียชีวิต			ราชบุรี	0	กรรมกรเกษตร (1)	กรรมกรเกษตร (1)	เสียชีวิต	1,500 (Q2) /2541-2547	เสียชีวิต			ไม่มีข้อมูล	
	ลูกชาย	40	โสด	0	กรุงเทพฯ	9	---	พนักงานรับรถขนส่งสินค้า (2)	รับจ้างทั่วไป (1)	---	20,000 (Q4)	X	X	น้องสาว ลูกน้องสาว รวม 4 คน	
	ลูกสาว	32	หย่าร้าง	4	กรุงเทพฯ	6	---	---	รับจ้างทั่วไป (1)	---	6,500 (Q2)			หลาน 3 คน	
16*	พ่อ	64	อยู่ด้วยกัน	3	กาญจนบุรี	9	จับรถรับจ้าง (1)	จับรถรับจ้าง (1)	จับรถรับจ้าง (1)	5,000 (Q4) /2539-2543	20,000 (Q4)	X	X	ภรรยา ลูก รวม 4 คน	ตายป่วยทำให้แม่ออกจากโรงเรียนกลางคัน เมื่อจบแล้วช่วยพี่สาว ลูกชาย คนโตไปถูกฟ้องร้องกับบริษัท แม่ต้องล้มละลาย ต้องจ่ายค่าเสียหาย 350,000 บาท พี่น้องเล็กกับแฟน มีหลาน 1 คน ลูกสาวต้องจ่ายหนี้เงินกู้ยืม แม่ดูแลค่าใช้จ่ายของหลานทั้งหมด
	แม่	66			เชียงใหม่	12	เปิดร้านขายของชำ (2)	เปิดร้านขายของชำ (2)	เกษียณอายุ	4,000 (Q4) /2539-2543	ไม่มีรายได้			ยาย ลูก รวม 4 คน	
	ลูกชาย	44	หย่าร้าง	1	เชียงใหม่	16 (กลาง)	---	---	พนักงานบริษัท (3)	---	ไม่มีข้อมูล	X	X	หลาน 1 คน	
	ลูกสาว	43	โสด	0	เชียงใหม่	18 (ชั้นนำ)	---	---	พนักงานข้าราชการ (3)	---	55,000 (Q5)	X	X	พ่อ แม่ ลูกของพี่ชาย รวม 3 คน	
17*	ลูกชาย	40	อยู่ด้วยกัน	0	เชียงใหม่	16 (กลาง)	---	---	พนักงานบริษัท (3)	---	ไม่มีข้อมูล	X	X	ไม่มีภาระตอนนี้	
	แม่	58	อยู่ด้วยกัน	2	ศรีสะเกษ	12	พนักงานเก็บขยะของรัฐ (2)	พนักงานเก็บขยะของรัฐ (2)	พนักงานเก็บขยะของรัฐ (2)	3,000 (Q4) /2535-2539	20,000 (Q4)	X	X	ภรรยา ลูก รวม 3 คน	ไม่มีอุปสรรคชีวิต อย่างไรก็ดี แม่เคยแสบไปกู้เงินออกระบบ พ่อต้องรับผิดชอบจ่ายหนี้ แต่พ่อมีการงานและรายได้มั่นคง จึงสามารถปลดหนี้ได้
	แม่	57			ศรีสะเกษ	4	แม่บ้าน (1)	แม่บ้าน (1)	แม่บ้าน (1)	ไม่มีรายได้	ไม่มีรายได้			ลูก 2 คน	
	ลูกชาย	36	โสด	0	กรุงเทพฯ	9	---	---	เปิดร้านขายข้าวผัด (2)	---	ไม่มีข้อมูล			ไม่มีภาระตอนนี้	
	ลูกสาว	30	อยู่ด้วยกัน	0	กรุงเทพฯ	18 (ชั้นนำ)	---	---	พนักงานข้าราชการ (3)	---	23,000 (Q4)	X	X	ไม่มีภาระตอนนี้	

ครอบครัว	สมาชิก	อายุ	สถานภาพครอบครัว	จำนวนบุตร	ภูมิลำเนา	จำนวนปีการศึกษา (ระดับสถาบัน)	อาชีพของสมาชิกเลี้ยง (ระดับอาชีพ)	อาชีพปัจจุบัน (ระดับอาชีพ)	รายได้ครัวเรือน ต่อมาอยู่ใกล้เคียงกับลูก	รายได้ครัวเรือน (ร.ศ. 2562 - ร.ศ. 2563)	รายได้/ทรัพย์สิน	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	สมาชิกซึ่งทำในวัยสร้างตัว	อุปนิสัย/ชีวิต/วิกฤติ
18	พ่อ	75	หย่าร้าง	3	ระยอง	16 (ชั้นมั)	นักบัญชี (4)	เกษียณอายุ	40,000 (Q5) /2531-2537	ไม่มีรายได้	X	X	X	X	ภรรยา ลูก รวม 4 คน	ใช้ชีวิตที่ไม่พบอุปสรรค มีแม่ที่ดูแลให้เด็กกับแม่ตอนลูกเรียนจบและทำงานทำแล้ว จึงไม่กระทบลูก	
	แม่	73			อยุธยา	4	แม่บ้าน (1)	เกษียณอายุ	300 (Q1) /2531-2537	ไม่มีรายได้					ลูก 3 คน		
	ลูกสาว	52	อยู่ด้วยกัน	2	กรุงเทพฯ	16 (ชั้นมั)	---	นักบัญชี (4)	---	100,000 (Q5)	X	X	X	X	พ่อ แม่ ลูก รวม 4 คน		
	ลูกชาย	50	อยู่ด้วยกัน	2	กรุงเทพฯ	12	---	พนักงานฝ่ายขาย บริษัทขายมอเตอร์ไซด์ (2)	---	40,000 (Q5)					พ่อ แม่ ลูก รวม 4 คน		
	ลูกสาว	42	อยู่ด้วยกัน	0	กรุงเทพฯ	18 (ชั้นมั)	---	นักบัญชี บริษัททำกระดาษ (4)	---	140,000 (Q5)	X	X	X	X	พ่อ แม่ รวม 2 คน		
19	พ่อ	55	อยู่ด้วยกัน	4	กาฬสินธุ์	6	ผู้รับเหมารายย่อย (2)	ผู้รับเหมารายย่อย (2)	2,400 (Q3) /2537-2541	20,000 (Q4)	X	X	X	X	ลูกคิดแทนเก่า รวม 2 คน	แทนเก่าของพ่อเสียชีวิตด้วยอุบัติเหตุ พ่อต้องดูแลลูกคิด 2 คน เช่นเดียวกับแม่ ที่แทนเก่าเสียชีวิตด้วยอาการป่วย มีลูกคิด 2 คน ชีวิตของพ่อแม่ดีขึ้นเมื่อมาอยู่ด้วยกัน และช่วยกันทำมาหากินเลี้ยงลูกทุกคน	
	แม่	52			นนทบุรี	4	แม่บ้านรายวัน (1)	แม่บ้านประจำบริษัท (2)	2,500 (Q3) /2537-2541	15,000 (Q4)	X				ลูกคิดแทนเก่า รวม 2 คน		
	ลูกสาว (ลูกคิดพ่อ)	32	อยู่ด้วยกัน	0	กรุงเทพฯ	16 (ด่าจ)	---	พนักงานฝ่ายขาย บริษัททรอยด์ (3)	---	20,000 (Q4)					ไม่มีภาระหนี้ แต่ต้องดูแลค่าใช้จ่ายของพ่อแม่ หากพ่อแม่ไม่สามารถทำงานได้		
	ลูกชาย (ลูกคิดพ่อ)	31	โสด	0	กรุงเทพฯ	9	---	มอเตอร์ไซด์รับส่งของ (1)	---	15,000 (Q4)							
	ลูกสาว (ลูกคิดแม่)	30	โสด	0	กรุงเทพฯ	16 (กลาง)	---	พนักงานฝ่ายขาย (3)	---	20,000 (Q4)							
20	พ่อ	64	อยู่ด้วยกัน	2	ขอนแก่น	4	ผู้รับเหมารายย่อย (2)	ผู้รับเหมารายย่อย (2)	10,000 (Q5) /2537-2541	ไม่มีรายได้					ไม่มีข้อมูล	พ่อและแม่มีงานรับเหมาก่อสร้างน้อยลงช่วงมหาวิทยาลัย พ.ศ. 2554 เคยโดนลูกคักโกงค่ารับเหมาก่อสร้าง แม้มีลูกคิดช่วยรับเงินนอกระบบ ต่อมาพ่อป่วยเป็นโรคตับอักเสบ ทั้งพ่อและแม่จึงออกไปทำงานรับเหมาก่อสร้างทดแทนได้ ต้องพึ่งพารายเงินเดือนจากลูก	
	แม่	58			กาฬสินธุ์	7	ผู้รับเหมารายย่อย/แม่บ้าน (2)	ผู้รับเหมารายย่อย (2)	10,000 (Q5) /2537-2541	ดูและไม่มีรายได้	X	X	X	X	ลูก รวม 2 คน		
	ลูกชาย	38	อยู่ด้วยกัน	1	กาฬสินธุ์	12	---	เปิดร้านอาหารตามสั่ง (2)	---	20,000 (Q4)					พ่อ แม่ ทาน รวม 3 คน		
	ลูกสาว	36	อยู่ด้วยกัน	1	กาฬสินธุ์	16 (ด่าจ)	---	พนักงานฝ่ายขาย (3)	---	17,000 (Q4)	X	X	X	X	พ่อ แม่ ทาน รวม 3 คน		

ครอบครัว	สมาชิก	อายุ	สถานภาพครอบครัว	จำนวนบุตร	วุฒิสามัญ	จำนวนปีการศึกษา (ระดับสถาบัน)	จำนวนปีการทำงาน (ระดับอาชีพ)	อาชีพของญาติพี่น้อง	อาชีพของญาติพี่น้อง (ระดับอาชีพ)	อาชีพที่ปฏิบัติงาน (ระดับอาชีพ)	รายได้ต่อหัว/เดือนของญาติพี่น้อง	รายได้ต่อหัว/เดือนของสมาชิก	รายได้ครัวเรือน (ร.ศ. 2562 - ม.ค. 2563)	สมาชิกที่ทำงานในวัยสร้างตัว	อุปสรรคหรือปัญหา
21	แม่	59	หย่าร้าง	1	ขลุ่ย	7	รับจ้างร้อยหวางกล้วย (1)	รับจ้างร้อยหวางกล้วย (1)	รับจ้างร้อยหวางกล้วย (1)	รับจ้างร้อยหวางกล้วย (1)	4,000 (Q5) / 2531-2537	5,000 (Q1)	ลูก 1 คน	พ่อใช้ความรุนแรง แม่เลี้ยงลูกคนเดียว ส่วนลูกสาวเลี้ยงกับแม่เลี้ยง	
	ลูกสาว	35	หย่าร้าง	1	ครู	16 (ต่าง)	...	พนักงานขายลูกค้าสัมพันธ์ (3)	พนักงานขายลูกค้าสัมพันธ์ (3)	พนักงานขายลูกค้าสัมพันธ์ (3)	---	24,000 (Q4)	แม่ หลาน รวม 2 คน	พ่อใช้ความรุนแรง แม่เลี้ยงลูกคนเดียว ส่วนลูกสาวเลี้ยงกับแม่เลี้ยง	
22	พ่อ	55	อยู่ด้วยกัน	3	ขลุ่ย	6	ผู้รับเหมารายย่อย (2)	ผู้รับเหมารายย่อย (2)	ผู้รับเหมารายย่อย (2)	ผู้รับเหมารายย่อย (2)	ไม่มีข้อมูล	20,000 (Q4)	ภรรยา ลูก ลูกพี่ลูกน้อง รวม 4 คน	ตายเสียกรรมาชนตอนแม่อยู่ในวัยเด็ก แม่ต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน พี่สาวของแม่เลี้ยงกับแม่เลี้ยง 1 คน แม่เลี้ยงไม่ไหว จึงส่งแม่ไปแม่เลี้ยงอื่น	
	แม่	52	อยู่ด้วยกัน	1	ปทุมธานี	6	รับจ้างร้อยหวางกล้วย (1)	รับจ้างร้อยหวางกล้วย (1)	รับจ้างร้อยหวางกล้วย (1)	รับจ้างร้อยหวางกล้วย (1)	1,200 (Q3) / 2531-2537	5,000 (Q1)	ลูก ลูกพี่ลูกน้อง รวม 3 คน	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล
	ลูกชาย	28	อยู่ด้วยกัน	2	ครู	12	...	รับจ้างทั่วไป (1)	รับจ้างทั่วไป (1)	รับจ้างทั่วไป (1)	---	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล
	ลูกสาว	24	โสด	0	ครู	16 (ต่าง)	...	พนักงานฝ่ายธุรการ (3)	พนักงานฝ่ายธุรการ (3)	พนักงานฝ่ายธุรการ (3)	---	11,000 (Q3)	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล
23	ลูกชาย	16	โสด	0	ครู	เรียน ปวช.	...	กำลังเรียน	กำลังเรียน	กำลังเรียน	---	ไม่มีรายได้	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล
	พ่อ	66	อยู่ด้วยกัน	2	ครู	4	นักร้องร้านอาหาร (2)	นักร้องร้านอาหาร (2)	นักร้องร้านอาหาร (2)	นักร้องร้านอาหาร (2)	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีรายได้	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	ตายเสียกรรมาชนตอนแม่อยู่ในวัยเด็ก ทำให้ความบั่นปลายของแม่ลำบากมาก ยายนำขึ้นมาไปเลี้ยงกับยายให้แม่เลี้ยงไปทำงานที่ประเทศอุรุกวัย 1 คน พี่สาว 1 คน พี่สาวคนเล็กเลี้ยงกับแม่ มีลูกติด 1 คน พี่สาวได้จากลูกสาวคนโตที่แต่งงานกับชาวอุรุกวัย
	แม่	65	อยู่ด้วยกัน	1	อุดรธานี	3	พนักงานเสริฟ (1)	พนักงานเสริฟ (1)	พนักงานเสริฟ (1)	พนักงานเสริฟ (1)	2,000 (Q4) / 2531-2535	ไม่มีรายได้	ไม่มีข้อมูล	ยาย ลูก รวม 3 คน	ไม่มีข้อมูล
24	ลูกสาว	37	อยู่ด้วยกัน	1	ครู	12	...	ขายของ ทั้งรถพ่นสีในอาคาร (2)	ขายของ ทั้งรถพ่นสีในอาคาร (2)	ขายของ ทั้งรถพ่นสีในอาคาร (2)	---	40,000 (Q4)	พ่อ แม่ หลาน รวม 3 คน	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล
	ลูกชาย	35	หย่าร้าง	1	ครู	16 (ต่าง)	...	พนักงานขาย (3)	พนักงานขาย (3)	พนักงานขาย (3)	---	20,000 (Q4)	พ่อ แม่ หลาน รวม 3 คน	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล
	พ่อ	59	อยู่ด้วยกัน	3	ปราจีนบุรี	4	กรรมการก่อสร้าง (1)	กรรมการก่อสร้าง (1)	กรรมการก่อสร้าง (1)	กรรมการก่อสร้าง (1)	ไม่มีข้อมูล	15,000 (Q4)	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	ตายเสียกรรมาชน ทำให้แม่ต้องออกจากโรงเรียนรวมทั้งสิ้น เพื่อมาทำงานเลี้ยงชีพ
	แม่	58	อยู่ด้วยกัน	1	ร้อยเอ็ด	4	กรรมการก่อสร้าง (1)	กรรมการก่อสร้าง (1)	กรรมการก่อสร้าง (1)	กรรมการก่อสร้าง (1)	400 (Q1) / 2531-2537	2,000 (Q1)	ยาย น้องๆ รวม 6 คน	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล
25	ลูกชาย	36	อยู่ด้วยกัน	1	ครู	6	...	รับจ้างร้อยหวางกล้วย (1)	รับจ้างร้อยหวางกล้วย (1)	รับจ้างร้อยหวางกล้วย (1)	---	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล
	ลูกชาย	34	หย่าร้าง	1	ครู	6	...	ช่างซ่อมเครื่องจักร (1)	ช่างซ่อมเครื่องจักร (1)	ช่างซ่อมเครื่องจักร (1)	---	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล
	ลูกสาว	27	อยู่ด้วยกัน	1	ครู	16 (ต่าง)	...	พนักงานขาย (3)	พนักงานขาย (3)	พนักงานขาย (3)	---	20,000 (Q4)	พ่อ แม่ ลูก รวม 3 คน	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล

ครอบครัว	สมาชิก	อายุ	สถานภาพครอบครัว	จำนวนบุตร	ภูมิลำเนา	จำนวนปีการศึกษา (ระดับต่ำกว่า)	อาชีพพ่อแม่เลี้ยงดู	อาชีพปัจจุบัน (ระดับอาชีพ)	รายได้ต่อหัว/เดือน (ธ.ค. 2562 - ม.ค. 2563)	รายได้ต่อหัว/เดือน ตอนอายุใกล้เคียงกับลูก	รายได้/ครัวเรือน	รายได้/ครัวเรือน ตอนอายุใกล้เคียงกับลูก	อาชีพ/ครัวเรือน	สมาชิกที่ทำงานในวัยสร้างตัว	อุปสรรค/ปัญหา
25	แม่	52	หย่าร้าง	1	บุรีรัมย์	6	ช่างเสริมสวย (2)	ช่างเสริมสวย (2)	40,000 (Q5) /2541-2545	15,000 (Q4)	15,000 (Q4)	ช่างเสริมสวย (2)	ตา ยาย น้อง รวม 5 คน	แม่เก็บตัวออกจากรับ มีข้อจำกัดด้านการประกอบอาชีพ ลูกสาวลูกบุญธรรม เลิกกับแฟนมีลูกติด 1 คน	
	ลูกสาว	33	หย่าร้าง	1	บุรีรัมย์	16 (ต่าง)	---	พนักงานฝ่ายเสิร์ฟเครื่องประดับ (3)	---	20,000 (Q4)	20,000 (Q4)	---	แม่บุญธรรม พยาน รวม 2 คน	แม่บุญธรรม พยาน รวม 2 คน	
26	แม่	53	หย่าร้าง	2	นครนายก	1	เก็บของเก่า (1)	เก็บของเก่า (1)	3,000 (Q2) /2537-2541	7,000 (Q2)	7,000 (Q2)	---	แม่บุญธรรม ลูก รวม 3 คน	ขายเสื้อผ้ามือสองแม่อยู่ในวัยเด็ก เพื่อพ่อออกจากโรงเรียนกลางคัน ต่อมาแม่เลิกงานเป็นกำลังหลัก แม่มีพี่น้องหลายคน จึงต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน ต่อมาแม่เลิกงานแม่แทน ต้องเลี้ยงดูติด 2 คนด้วยตนเอง	
	ลูกชาย	36	โสด	0	กรุงเทพฯ	12	---	รับจ้างทั่วไป (1)	---	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	---	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	
	ลูกสาว	26	อยู่ด้วยกัน	0	กรุงเทพฯ	16 (ต่าง)	---	ผู้ขายผ้าย้อมสี (3)	---	11,000 (Q3)	11,000 (Q3)	---	แม่ 1 คน	---	
27	แม่	43	หย่าร้าง	2	กาญจนบุรี	6	ขายข้าวกล้อง (1)	แม่บ้านรับจ้างรายวัน (1)	10,000 (Q5) /2541-2545	9,000 (Q3)	9,000 (Q3)	---	ปู่ ยาย และลูก รวม 4 คน	ตอนวัยเด็กมีญาติมาช่วย พ.ศ. 2554 แม่ขาดทุนจากธุรกิจปล่อยที่ดินนอกระบบ เพราะลูกหนี้ที่กลับต่างจังหวัด พ่อติดการพนันจนเป็นหนี้ก้อนใหญ่ ยายป่วย แม่มีสิทธิ์ครอบงำไม่ได้ เพราะไม่มีบัตรประชาชน แม่จึงต้องขาย รถ แพล็ต และบ้านที่รักษาพยาบาลให้ยาย แม่เลิกกับพ่อ ลูกต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน	
	ลูกชาย	26	โสด	0	กรุงเทพฯ	12	---	รับจ้างทั่วไป (1)	---	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	---	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	
	ลูกสาว	23	หย่าร้าง	2	กรุงเทพฯ	9	---	พนักงานร้านอาหาร (2)	---	12,000 (Q4)	12,000 (Q4)	---	ลูก รวม 2 คน	มีปัญหางานขาดมือหลายครั้ง เพราะมีลูกหลายคน พ่อเป็นกำลังหลักของบ้าน แม่กู้เงินนอกระบบหลายครั้งจนหนี้ท่วมทุน	
28	พ่อ	50	อยู่ด้วยกัน	4	สระบุรี	4	กรรมกร (1)	ลูกจ้างในอุตสาหกรรม (1)	ไม่มีข้อมูล	9,000 (Q3)	9,000 (Q3)	ว่างงาน	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	
	แม่	48	อยู่ด้วยกัน	1	อยุธยา	6	ลูกจ้างโรงงานรายวัน (1)	ว่างงาน	9,000 (Q4) /2545-2551	ไม่มีรายได้	ไม่มีรายได้	ว่างงาน	พ่อ แม่ และลูก รวม 6 คน	ไม่มีข้อมูล	
	ลูกชาย	30	อยู่ด้วยกัน	1	กรุงเทพฯ	9	---	เกษตรกรรับจ้าง (1)	---	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	เกษตรกรรับจ้าง (1)	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	
	ลูกชาย	26	โสด	0	กรุงเทพฯ	9	---	รับจ้างขนของตามงานอีเวนต์ (1)	---	10,000 (Q3)	10,000 (Q3)	---	พ่อ แม่ ไม่มีกำลังทำงานในธนาคาร ที่ต้องดูแลค่าใช้จ่ายของพ่อแม่	ไม่มีข้อมูล	
	ลูกชาย	22	โสด	0	กรุงเทพฯ	9	---	ทหารเกณฑ์ (2)	---	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	ทหารเกณฑ์ (2)	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	
	ลูกชาย	15	โสด	0	กรุงเทพฯ	9	---	กำลังเรียน	---	ไม่มีรายได้	ไม่มีรายได้	กำลังเรียน	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	

ครอบครัว	สมาชิก	อายุ พ.ศ. 2563	สถานภาพ ครอบครัว	จำนวน บุตร	ผู้มีอำนาจ	จำนวนปี การศึกษา (ระดับสถาบัน)	อาชีพก่อนย้าย/ได้ตั้ง ถิ่นฐาน (ระดับอาชีพ)	อาชีพปัจจุบัน (ระดับอาชีพ)	รายได้ต่อวัน/เดือน ต่ออยู่ใกล้เคียง กับลูก	รายได้/หัว/ เดือน (ธ.ค. 2562 - ม.ค. 2563)	สัญชาติ				สมาชิกทั้งหมดในวัย สร้างตัว	อุปนิสัย/พฤติกรรม	
											ไทย	จีน	อื่นๆ	ไม่มี			
29	พ่อ	63	อยู่ด้วยกัน	4	สิงคโปร์	4	กรรมกร (1)	เก็บของเก่า/ก่อสร้าง (1)	ไม่มีข้อมูล	8,000 (Q3)	X	X			X	ชายเสียชีวิตตั้งแต่แม่อยู่ในวัยเด็ก พ่อติดคุก คดีฆาตกรรม แม่มีน้อง 3 คน จึงต้อง กลายเป็นกำลังหลักในบ้าน ไม่มีโอกาสเรียน หนังสือ รายได้น้อย ไม่มีกำลังส่งลูกเรียน หนังสือในระดับชั้นสูง	
	แม่	57			นครนายก	4	กรรมกร (1)	เก็บของเก่า/ก่อสร้าง (1)	1,500 (Q1) /2541-2547	1,500 (Q1)	X				X		
	ลูกชาย	38	อยู่ด้วยกัน	2	กรุงเทพฯ	6	---	กรรมกร (1)	---	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล						
	ลูกชาย	35	อยู่ด้วยกัน	2	กรุงเทพฯ	6	---	กรรมกร (1)	---	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล						
	ลูกสาว	33	โสด	2	กรุงเทพฯ	9	---	จ้างรายวัน (1)	---	---	8,000 (Q3)	X			X		
	ลูกสาว	26	โสด	0	กรุงเทพฯ	9	---	ลูกจ้างบริษัท ทางหนังสือ/กระดาษ (2)	---	---	10,000 (Q3)	X			X		
30	พ่อ	เสียชีวิต	พ่วง	1	หนองคาย	0	กรรมกร (1)	เสียชีวิต	ไม่มีข้อมูล	เสียชีวิต						พ่อแม่แยกย้ายร้าง ที่ลูกสาวไว้กับยาย ตั้งแต่เด็ก ไม่เคยมาหา ส่งเงินมาบ้าง แต่ ไม่ฝากลูกสาวลงไปเลยเกิด จึงยังไม่มีบัตร ประชาชนจนถึงทุกวันนี้ พ่อตายเสียชีวิต ญาติจึงยกลูกสาวให้กับนายตำรวจ ซึ่ง คุ้มครองความเป็นอยู่ของลูกสาว	
	แม่	เสียชีวิต			หนองคาย	0	กรรมกร (1)	เสียชีวิต	1,000 (Q1) /2541-2547	เสียชีวิต							
	ลูกสาว	40	โสด	0	หนองคาย	0	---	แม่บ้าน (1)	---	4,000 (Q2)							

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล

ปรีตตา หวังเกียรติ

วุฒิการศึกษา

ปริญญาตรี สาขาภูมิสถาปัตยกรรมศาสตร์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปริญญาโท สาขาเศรษฐศาสตร์การเมือง

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY